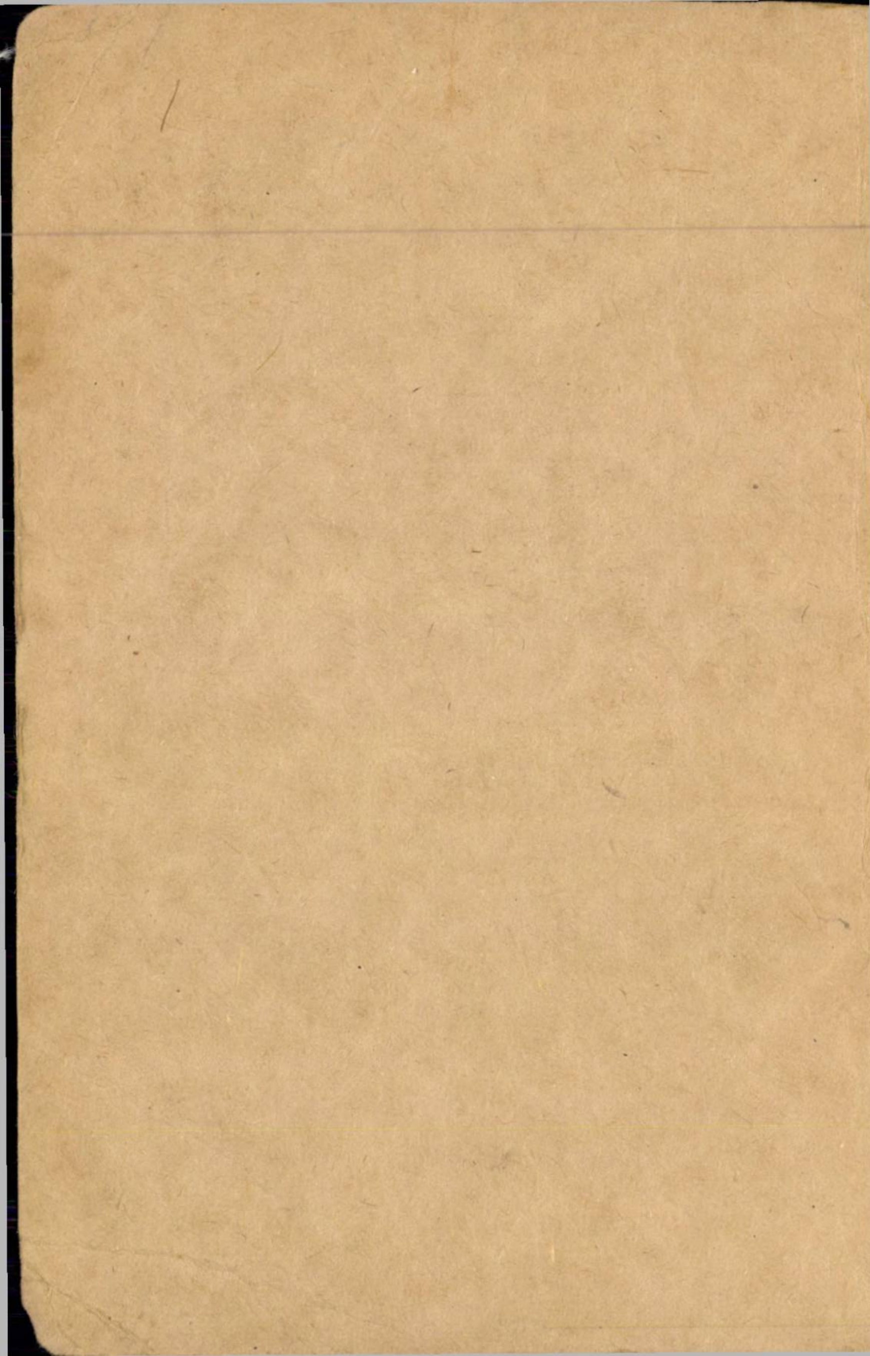
MIRON COSTIN

OPERE ALESE

Biblioteca școlarului

Textul este reprodus după ediţia critică:
Miron Costin, *Opere*, vol. I – II, E.P.L.,
Bucureşti, 1965, îngrijită de P. P. Panaitescu.

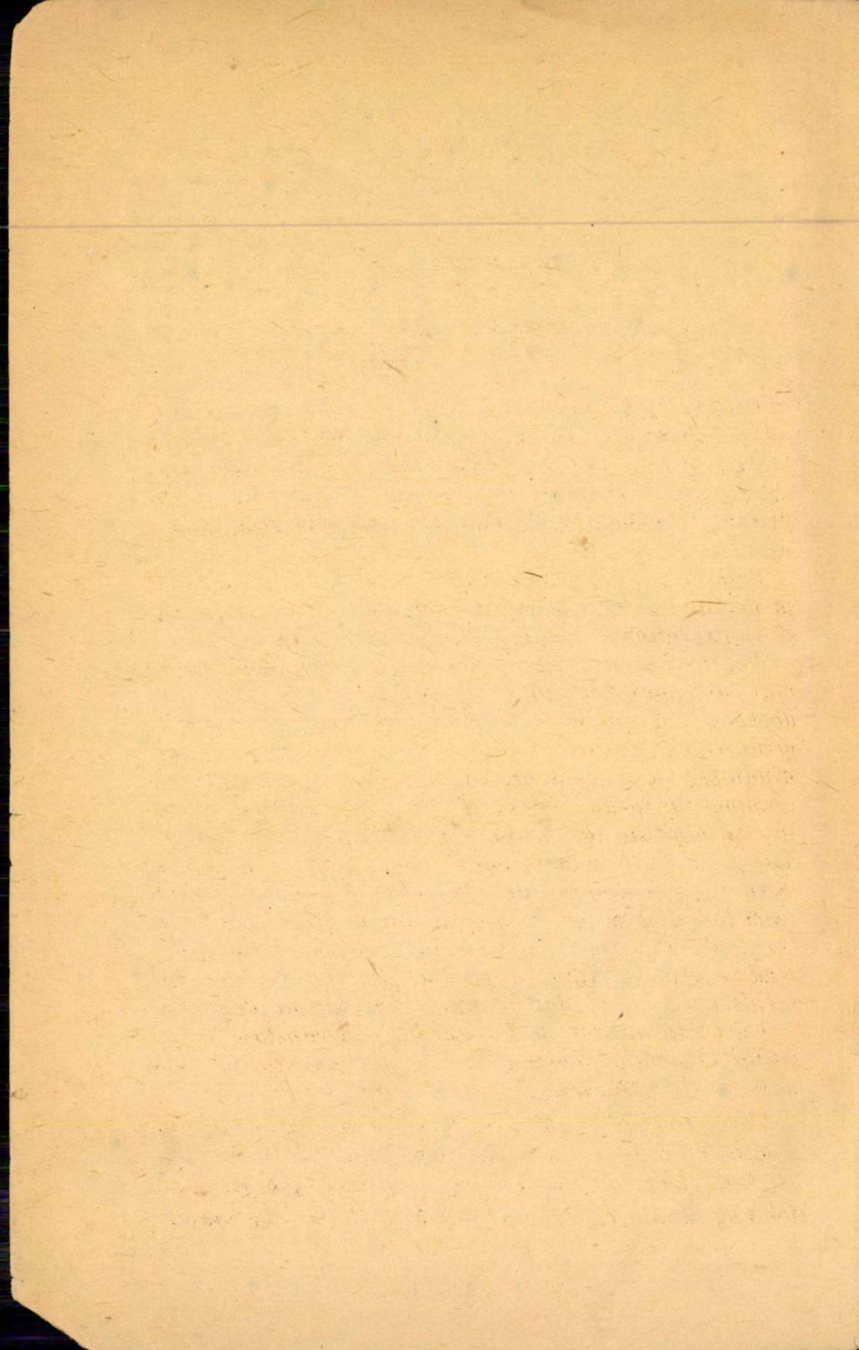
MIRON COSTIN

OPERE ALESE

Antologie, prefaţă şi note de
GHEORGHE POPP

Text stabilit de *P.P.Panaitescu*

EDITURA TINERETULUI

PREFAȚĂ

Omul și epoca

Printre elevii colegiului iezuit din Bar, un mic orășel din Polonia, situat la granițele Moldovei, se afla, în vara anului 1647, un tînăr care se remarca atît prin inteligență, cît și prin noblețea trăsăturilor. Era Miron, fiul fostului hatman Costin, pribeag din Țara Moldovei.

Prin ce împrejurări ajunsese la Bar acela care avea să devină cel mai învățat moldovean al timpului său și continuatorul cronicii lui Grigore Ureche?

Tatăl, Iancu Costin, ridicat ca boier nou, fusese mai întîi mare postelnic, apoi hatman al oștilor moldovenești. Ajunsese în aceste înalte dregătorii datorită vredniciei și priceperii sale, deși nu știa carte, asemănîndu-se, în această privință, cu tatăl savantului de renume european, Dimitrie Cantemir. Safta, mama sa, era nepoata lui Miron Barnovschi-vodă cel care — dorind să vină a doua oară domn, pentru că „dulce, zicea el, este domnia de Muldova!" — fusese ucis de turci la Țarigrad în 1628, prin pîrile lui Vasile Lupu vornicul. Printre însoțitorii lui Barnovschi la Țarigrad se afla și tatăl lui Miron. Slobozit de turci din închisoare, el a luat trupul decapitat al domnului și l-a înmormîntat la Patriarhia din capitala Imperiului Otoman. Numele lui Miron Barnovschi îl va purta viitorul cronicar.

Cînd, în 1633, anul în care s-a născut și Miron, Abaza, pașa de Silistra, năvălește cu oștile în Polonia, trăgînd după el armiile muntenești și moldovenești, domnul Moldovei, Moise Movilă, și Costin, hatmanul,

pentru a-i face pe turci să se retragă, folosesc un vicleşug: învaţă pe nişte călăraşi să dea de veste că au văzut oşti căzăceşti venind într-ajutor leşilor. Speriat, Abaza-paşa renunţă la cucerirea cetăţii Cameniţa şi se retrage spre Dunăre. Poposind la Iaşi şi dîndu-şi seama că a fost înşelat, vrea să-i prindă pe boieri, ca să-i ducă, în obezi, la Ţarigrad. Dar un turc chior, prieten lui Costin, hatmanul, îi dă acestuia de veste din timp şi boierii se salvează fugind. Întors în scaunul său, Abaza-paşa pîra neîncetat pe Moise-vodă. Venindu-i mazilirea şi „sătul de binele turcilor", acesta a trecut în Ţara Leşească însoţit de Iancu Costin şi familia sa. Miron nu împlinise atunci nici măcar vîrsta de un an. Fostul hatman se aşază în Podolia, unde ia în arendă moşia Nowosilka-Nowa, situată în apropiere de Bar.

Pentru însemnatele servicii aduse Poloniei şi — în special — cu ocazia năvălirii lui Abaza-paşa, regele trimite instrucţiuni dietelor pentru a acorda indigenat[1] *lui Costin, „bărbat însemnat în Moldova". Aşa se face că, la 1638, dieta primeşte ca indigen şi ca nobil polon pe Iancu Costin cu fiii săi, Alexandru, Miron şi Potomir.*

Tînărul Miron, devenit nobil polon încă la vîrsta de 5 ani, e trimis să studieze la Bar, în apropierea moşiei arendate de tatăl său. Aci, doi principi poloni chemaseră, la începutul secolului al XVII-lea, o misiune de călugări iezuiţi, a căror menire era să propage religia catolică printre cei ce trudeau pe întinsele lor domenii. Iezuiţii deschid mai tîrziu un colegiu în care se studia în mod deosebit limba latină, întrebuinţată şi ca limbă de conversaţie, istoria antică, geografia ş.a.m.d.

În acest colegiu şi, mai apoi, în cel de la Cameniţa, Miron Costin îşi însuşeşte o temeinică cultură, mai ales în domeniul ştiinţelor umaniste, precum se poate deduce din Programul studiilor tovărăşiei lui Isus

[1] Indigenat — naturalizare, împămîntenire.

(Iezuiţilor), din 1635. Regulele profesorului de discipline umaniste. *Se specifică în acest* Program *aproape toţi autorii latini din care [elevii trebuiau să facă interpretări zilnice pentru a-şi îmbogăţi vocabularul şi a se deprinde să folosească cuvintele în sensul lor propriu şi figurat. Dintre oratori şi moralişti era recomandat Cicero, probabil cu operele lui etice fundamentale în primul rînd:* De officiis (Despre îndatoriri) *şi* De amicitia (Despre prietenie); *dintre istorici sînt menţionaţi în ordine: Cezar* (Commentarii de bello gallico — Memorii despre războiul galic, Commentarii de bello civili — Memorii despre războiul civil); *Sallustius* (De coniuratione Catilinae — Despre conspiraţia lui Catilina, Bellum Iugurthinum — Războiul cu Iugurta, Historiae — Istorii); *Titus Livius* (Ab Urbe condita — De la întemeierea Romei); *Curtius* (Historia Alexandri Magni — Istoria lui Alexandru cel Mare) *şi „cei care sînt asemănători cu aceştia". Dintre poeţi erau preferaţi Virgiliu (cu excepţia* Bucolicelor *şi a cărţii a IV-a din* Eneida*), Horaţius cu odele, elegiile şi epigramele sale şi alţi poeţi celebri antici, „numai să fie curăţaţi de orice obscenitate", pretindea regulamentul şcolar.*[1] *Studierea de către Miron Costin a limbii latine clasice şi a istoriei Romei îl duce la înţelegerea ştiinţifică a genezei poporului român şi a faptului că limba noastră este de origină latină.*

Familiarizarea cu stilul concis şi sobru al istoricilor din antichitate îi va facilita elaborarea scrierilor istorice, descrierea plastică a scenelor de luptă, creionarea portretelor fizice şi morale ale diverselor personalităţi de seamă. Este suficient, în această ordine de idei, să amintim aprecierile lui Cicero despre Comentariile *lui Cezar, care sînt, după opinia sa, „cred-*

---

[1] Traducerea *Programului* studiilor tovărăşiei lui Isus la: Pompiliu Constantinescu, *Scrieri alese*, Buc., E.S.P.L.A., 1957, pp. 104—105. Notă: Titlurile operelor istorice lipsesc din *Program!*

nice de toată lauda; căci sînt nude, corecte și elegante, despuiate, ca de o haină, de orice podoabă oratorică" sau cuvinte elogioase ale lui Quintilian despre tendința lui Sallustius „de a egala faptele prin vorbe" în opera sa, tendință prezentă vizibil și la cronicarul moldovean.

În afara limbii latine el învață polona și rusa, după cum aflăm de la Dimitrie Cantemir: „Miron acela nu era nici fără învățătură, ci știa latinește, leșește și rusește". Nu este de mirare că știa și rusește, deoarece Podolia, în care și-a petrecut anii copilăriei și ai adolescenței, era locuită de ruși și ucraineni.

În anul 1648, cazacii conduși de Bogdan Hmelnițki, răsculați împotriva nobililor poloni asupritori, se apropie de Bar și colegienii, împreună cu preoții-profesori, se retrag la adăpostul zidurilor inexpugnabilei cetăți Camenița. Miron, în calitate de nobil polon, este nevoit să lupte în rîndurile ostașilor craiului leșesc împotriva cazacilor și a tătarilor, aliații lui Hmelnițki, hatmanul. Lupta are loc în 1651, în localitatea Beresteczko, un tîrgușor situat în apropiere de Camenița.

Către sfîrșitul domniei lui Vasile Lupu, Miron se întoarce în țară împreună cu frații săi. Ca și celălalt mare cronicar moldovean, Ion Neculce, își începe cariera politică pe lîngă bătrînul boier Iordache Cantacuzino, vistiernicul, pe care îl va aprecia elogios în letopisețul său: „...Toma vornicul și Iordache vistiernicul, care capete de-abea de au avut cîndva această țară, sau de va mai avea".

Datorită calităților sale intelectuale, întinselor relații politice și averii pe care o moștenise, parcurge repede toate treptele dregătoriilor feudale, de la funcția de sulger (boier care îngrijea de aprovizionarea cu carne a Curții și a armatei), pînă la funcția de mare logofăt — cea mai înaltă demnitate boierească în Moldova. În această calitate, Miron prezida, în lipsa domnitorului, divanul domnesc, avea în sarcina sa întocmirea actelor oficiale și, totodată, îndeplinea anumite funcții judecătorești însemnate; era șef al can-

celariei domnești. Simbolul acestei funcții era bastonul verde împletit cu aur.

Sub Gheorghe Ștefan-vodă ia parte la asediul Sucevei, în care se întărise Timuș Hmelnițki, servind și ca interpret al domnului său pe lîngă comandantul polon ce-i venise într-ajutor cu oști. Același domnitor, prețuindu-i învățătura, îl trimite în solie la Constantin Șerban, domnul Țării Românești. Această misiune îi prilejuiește cunoașterea firilor domnilor, „nestătătoare și lunecoase".

Calitățile lui de diplomat sînt recunoscute și de Istrate Dabija-vodă, cel căruia îi plăcea „să bea vin mai mult din oală roșie decît din păhar de cristal", după cum ne informează Ion Neculce. Acesta îl trimite sol la regele Poloniei, Ioan Cazimir.

Sub Dumitrașcu Cantacuzino merge, în 1674, în solie la hatmanul Sobieski, apoi la Constantinopol și, în același an, din nou la Ioan Sobieski.

În vremea domniei lui Antonie Ruset-vodă, logofătul Miron Costin întîmpină, în apropierea Iașilor, pe marele sol polon, Ioan Gniński, care îndeplinise misiuni diplomatice în Franța, Danemarca și în Rusia și care mergea acum la Poartă, pentru ratificarea păcii de la Zurawno. Dimitrie Cantemir mărturisește că turcii au fost uimiți de numărul și strălucirea însoțitorilor acestui sol: Gniński avea o suită de 700 de oameni, ceea ce l-a făcut pe marele vizir să afirme că aceștia sînt prea puțini ca să ia Constantinopolul și prea mulți ca să vie cu toții să sărute pragul Sublimei Porți. Ni s-au păstrat jurnalul soliei și scrisorile trimise lui Miron Costin de către Gniński, din care aflăm că era bucuros să discute cu învățatul cronicar chestiuni de erudiție. Drept amintire, logofătul a primit de la sol prețioase daruri.

Iscusința diplomatică a lui Miron Costin se vădește însă cu prisosință cînd marele vizir, Ahmed Köpröli, după cucerirea Cameniței, solicită lui Petriceicu-vodă să-i trimită un boier la cortul său cu scopul nemărturisit de a sonda opinia moldovenilor cu privire la noua

anexiune teritorială. Ca mai de treabă la voroavă, este trimis Miron care, la întrebarea vizirului: „Pare-le lor bine că au luat împărăția Camenița, au ba?", a răspuns că se teme a spune drept. Încurajat de vizir, care a zîmbit cu înțelegere și l-a îndemnat să grăiască fără frică, Costin a dat următoarea replică: „Sîntem noi moldovenii bucuroși să să lățască (împărăția) în toate părțili cît de mult, iar peste țara noastră nu ne pare bine să să lățască". Găsim în acest răspuns lapidar, dar adînc chibzuit, pe care îl reproduce Neculce în cronica sa, finețea și precauția diplomatului și totodată poziția de patriot a cronicarului. Consultat de vizir dacă e necesar ca oastea turcească să ierneze în Moldova pentru paza țării și a Cameniței, Miron, din dragoste de țară, îl convinge, cu argumente de astă dată de ordin economic și militar, să renunțe la acest gînd, întrucît oastea lăsată într-un loc n-ar putea fi hrănită „că-i țara săracă"; împrăștiați soldații prin sate ar fi în primejdie să fie atacați de podghiazuri [1] leșești și ar pieri.

Participînd la diverse bătălii, viitorul cronicar acumulează o bună experiență militară, care îi va îngădui să explice mai apoi victoriile și înfrîngerile în războaie, ca urmare a unor cauze firești, nu a amestecului divinității. Aceasta îl deosebește de cronicarii precedenți. Ceea ce găsim în letopisețul său despre Ardeal și despre originea comună a tuturor românilor se datorește în bună măsură participării la campania împotriva lui Gheorghe Rakoczi al II-lea, în Transilvania, în anii 1659—1660.

In 1663 trece cu oastea lui Dabija-vodă prin Țara Românească pentru a lua parte la războiul turco-austriac. Vede, cu acest prilej, la Severin, ruinele podului lui Traian.

[1] Podghiazuri — cete înarmate care făceau incursiuni.

Datorită împrejurărilor istorice, Miron este prezent și la asediul Vienei în tabăra turcească, dar se bucură de victoria lui Sobieski, dîndu-și, desigur, seama că a început declinul Imperiului Otoman. La întoarcerea de la Viena, Duca-vodă și boierii săi, între care se afla și Miron Costin, sînt luați prizonieri de leși și duși în Polonia (1683). Cronicarul nu este însă tratat ca prizonier, ci este adăpostit la castelul regal de vînătoare de la Daszow. Aci va scrie o Istorie în versuri polone despre Moldova și Țara Românească, *pe care o va dedica lui Ioan Sobieski.*

În anul 1685 primește de la fratele său, Velicico, o scrisoare prin care Constantin Cantemir îl chema acasă.

Reîntorcîndu-se, Cantemir vodă — știindu-l prieten al Poloniei — îl numește staroste de Putna, fixîndu-l astfel cît mai departe de granița acestei țări.

În al 58-lea an al vieții (1691), în momente tragice pentru el (venise la moșia de la Bărboși să-și înmormînteze soția), este ridicat, din porunca lui Constantin Cantemir, de vătaful de aprozi Macri, care îl duce pînă în orașul Roman și, nețiind seama de rugămințile cronicarului, care cerea să fie înfățișat domnului la Iași pentru a se dezvinovăți, ordonă călăului să-l decapiteze. Astfel este curmată viața uneia din cele mai strălucite personalități ale culturii noastre medievale. Mîna lui Costin, deși tremurîndă, ar mai fi putut să înscrie multe pagini din frămîntata istorie a Moldovei.

Care sînt cauzele odiosului asasinat?

Fiul domnitorului Constantin Cantemir, Dimitrie, povestind viața tatălui său în Vita Constantini Cantemirii, *îl învinovățește pe Miron că ar fi pus la cale, împreună cu fratele său Velicico, din inițiativa lui Constantin Brîncoveanu, să-l omoare pe domnitor și pe fiii săi; Velicico urma să fie domn. Despre această uneltire, Cantemir Vodă ar fi fost informat de către boierul Ilie Țifescu zis Ilie Frige-Vacă. Aflăm*

însă de la Neculce că Miron nu era amestecat în planurile fratelui său, Velicico. Adevărul cu privire la moartea lui Miron îl putem desprinde din cartea unui călugăr iezuit francez, Philippe d'Avril (Voyage en divers États d'Europe et d'Asie, entrepris pour découvrir un nouveau chemin á la Chine, *Paris, (1692), care, în 1690, în drum spre China, poposește opt zile la Iași. Aci este primit la Curtea lui Cantemir-vodă cu mari onoruri, întrucît era purtătorul unei scrisori de recomandare dată de cancelarul Poloniei, Iablonowski. Cu toate precauțiile luate de domn, călugărul descoperă că vodă-Cantemir încheiase un tratat secret cu Imperiul Habsburgic, ale cărui clauze erau îndreptate împotriva Poloniei. Miron Costin, fiind filo-polon, s-a opus încheierii acestui tratat și l-a iscălit numai după ce domnul l-a amenințat, în mai multe rînduri, cu decapitarea și exterminarea întregului său neam. Într-adevăr, la 15 februarie 1690, Ioan Buhuș și Petru Iurașcu, delegații lui Cantemir, iscăliseră la Sibiu tratatul pomenit. De teamă ca prevederile acestui tratat să nu fie destăinuite polonilor și la insistențele Ruseteștilor (Cupăreștilor), dușmanii Costinilor, Cantemir-vodă folosește prilejul ivit pentru a-l ucide pe cronicar.*

De altfel, Miron a fost acela care, împreună cu Alexandru Buhuș, a depus mari stăruințe pe lîngă Sobieski pentru a încheia pace cu Moscova și a reîncepe războiul antiotoman. Așadar, moartea cronicarului trebuie pusă în legătură cu nădejdea pe care o avea el în salvarea Moldovei de sub jugul turcesc, cu ajutorul Poloniei.

Decapitarea Costinilor (Miron și Velicico) a zguduit adînc sufletele sensibile ale oamenilor simpli. Durerea lor a prins formă artistică într-un „cîntec" [1],

---

[1] *Cîntec vechi*, publicat cu o introducere explicativă de Costache Negruzzi în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, nr. 23, iunie 1843, p. 181.

producţie folclorică în care se exprimă indirect şi dorinţa de a se micşora dăjdiile:

„Cantemir era un domn
Altfél pré de treabă om,
Numai ţeara cam prăda.
Boierii văzînd aşa,
Îi zicea: «Măria Ta!
Cu paharul îndeseşte,
Dar cu birul mai răreşte».

. . . .

Domnul dacă au văzut
Că de şagă s-au trecut
Şi că vor a-l dărîma,
Căci boierii nu-nceta,
A-i zice: «Măria Ta!
Cu paharul îndeseşte,
Dar cu birul mai răreşte»!

Foarte mult s-a mîniat,
Pre doi din ei i-au tăiat,
Că doar de ei va scăpa
Şi nu-i va mai asculta..."

Cunoaşterea, fie măcar şi sumară, a vieţii şi activităţii cronicarului, precum şi a principalelor schimbări produse în societatea feudală în a doua parte a veacului al XVII-lea ne înlesneşte înţelegerea ideilor prezente în opera costiniană şi preţuirea ei în raport cu vremea în care a fost plămădită.

* * *

Miron Costin s-a întors în Moldova în preajma vîrstei de 20 de ani şi a participat intens la toate întîmplările mai însemnate din a doua jumătate a veacului al XVII-lea. Ne aflăm în epoca feudală tîrzie, cînd conducerea statului este exercitată de marea boie-

rime. Principala preocupare a acesteia este negoțul de vite și cereale cu țările vecine, în special cu Polonia. Pentru a se crea rezerve de grîu, în scopul comercializării, s-a introdus și cultura porumbului. Țărănimea iobagă e silită să presteze din ce în ce mai multă muncă pe pămîntul feudalului. Se accentuează destrămarea obștiilor țărănești, țăranii liberi devenind șerbi.

După ce marele vizir Ahmed Köpröli cucerește cetatea Camenița (1672), se adaugă o nouă obligație: aprovizionarea acestei cetăți; fiecare om trebuind să dea o kilă de grîu („kilele Cameniței").

Înfrîngerea turcilor la Viena, ocuparea Ungariei și Transilvaniei de către Austria duc la restrîngerea bazei de aprovizionare a Imperiului Otoman, ceea ce accentuează și mai mult exploatarea Țărilor Române. Pentru satisfacerea acestor obligații, vin alte angarale pe capul țărănimii: văcăritul, pogonăritul și chiar o dare după numărul de hornuri, fumăritul. Dimitrie Cantemir cunoaște neagra mizerie în care se zbat plugarii: „am putea numi pe țăranii moldoveni cei mai nenorociți din cîți sînt pe lume, dacă bogăția pămîntului și semănăturile nu i-ar scoate din mizerie". Philippe d'Avril, călătorul francez care trecea către sfîrșitul secolului al XVII-lea prin Moldova spre îndepărtata Chină, dezvăluie urmările jafului turcilor asupra stării țărănimii din Moldova: „Moldova este una din cele mai frumoase și mai plăcute țări ale Europei", scrie el, ca să arate, după aceea, că țara ar putea deveni una din cele mai bogate, dacă n-ar fi cutreierată necontenit de oștile turcești și tătărăști, care merg la apărarea Cameniței. Din această cauză, din lipsa locuitorilor care părăseau regiuni întregi din drumul acestor hoarde, ogoarele rămîneau nelucrate. Locuitorii erau nevoiți să sape vizuini subpămîntene pentru a se feri de primejdie.

Această stare de lucruri, jugul dublu ce apăsa pe umerii poporului, a dus, firește, la ințețirea luptei împotriva exploatării; izbucnesc nenumărate răscoale și au loc chiar încercări de răzvrătire împotriva tur-

cilor, ca, bunăoară, cea din 1683 de sub conducerea lui Ștefan Petriceicu. Detașamentele turcești care duceau provizii la Camenița erau necontenit hărțuite de cete de fugari moldoveni conduși de Constantin Turculeț.

Opera

Letopisețul. *Cea mai însemnată lucrare a lui Miron Costin, terminată la 1675,* Letopisețul Țărîi Moldovei de la Aaron Vodă încoace... *continuă cronica lui Grigore Ureche, de unde fusese părăsită de acesta. Ea se întinde, de fapt, pînă la moartea lui Ștefăniță-vodă Lupu, cuprinzînd deci 66 de ani (1595—1661).*

Pentru nararea evenimentelor pînă către sfîrșitul domniei lui Vasile Lupu, Costin a folosit scrierile unor istorici vestiți pe acea vreme, pe care-i menționează de regulă în fruntea letopisețului său: Cronica *lui Alessandro Guagnini, în traducerea polonă a lui Martin Paszkowski,* Kronika Sarmacyey Europeyskiey; *Laurențiu Toppeltin,* Origines et occasus Transsylvanorum, *parțial poemul istoric al lui Samuel Twardowski,* Războiul civil cu cazacii, tătarii, cu Moscova, apoi cu suedezii și ungurii, timp de doisprezece ani sub domnia preaserenisimului rege al Poloniei, Ioan Cazimir, *necitat însă printre scriitorii consultați. Izvorul de bază îl constituie cronica lui Paul Piasecius (Piasecki):* Cronicon gestorum in Europa singularium (Cronica principalelor fapte din Europa), *în care a găsit multe știri despre Moldova.*

Ne dăm seama însă din letopisețul său, unde ne întîmpină astfel de afirmații: „țin minte oamenii bătrîni: acesté am înțăles de la boieri bătrîni de sfatŭ pre acélé vrémi", că cele ce a aflat din scrierile istoricilor străini se împletesc cu informațiile căpătate

de la boieri în vîrstă ce apucaseră vremuri mai vechi sau auziseră cîte ceva de la înaintașii lor. Cu siguranță că multe lucruri despre această perioadă i le împărtășise tatăl său, Costin, hatmanul, ca de pildă amănuntele despre uciderea lui Barnovski-vodă la Constantinopol, despre înșelarea lui Abaza-pașa ș.a.m.d. Multe îi va fi spus și Iordache Cantacuzino, vistiernicul, în casa căruia și-a întregit educația.

Partea cea mai valoroasă a cronicii sale o constituie aceea în care se narează evenimentele cunoscute nemijlocit de Miron, de la sfîrșitul domniei lui Vasile Lupu încoace. El este primul dintre marii cronicari care scrie și despre timpurile sale. Grigore Ureche își întrerupsese cronica fără să ne povestească istoria zbuciumată a începutului secolului al XVII-lea, pe care o trăise.

În cronica lui Costin găsim nu numai descrierea evenimentelor din Moldova din timpul domniilor lui Ștefan Tomșa, Vasile Lupu, Gheorghe Ștefan etc., dar și a luptelor purtate de Mihai Viteazul, în special împotriva turcilor, lupte care i-au adus un renume european, vestea despre el ducîndu-se pînă în Peninsula Iberică, unde Lope de Vega, dramaturgul spaniol, a compus o piesă a cărei figură centrală este viteazul domnitor al Țării Românești. Sînt zugrăvite cu măiestrie luptele lui Vasile Lupu cu Matei Basarab și luptele lui Rakoczi al II-lea împotriva turcilor. O bună parte a cronicii este dedicată cazacilor de pe vremea lui Bogdan Hmelnițki, cel care se încuscrise cu Vasile Lupu, prin căsătoria feciorului său, Timuș, cu frumoasa fiică a domnitorului, Roxanda.

Miron Costin este conștient de rostul educativ al scrierilor istorice; letopisețele nu folosesc oamenilor numai pentru a cunoaște ce s-a petrecut în vremurile trecute, ci — mai ales — să învețe din acele întîmplări „ce este bine și ce este rău".

În înfățișarea faptelor diverșilor domnitori, cronicarul dovedește multă nepărtinire, arătînd meritele unora, fără să țină seama dacă aceștia au fost sau nu

dușmanii familiei sale. El evidențiază astfel vitejia lui Vasile-vodă Lupu „de la carele multă urgiie părinții noștri au petrecut" și îl critică pe Gheorghe Ștefan care a stat departe, înapoia oștilor sale aflate în luptă, deși de la acesta „multă milă" a avut.

Afară de viața și activitatea domnilor și a descrierii războaielor, sînt prezente în cronica sa și alte aspecte ale societății vremii ca: raportul dintre domn și boieri, modul cum se împărțea dreptatea, răscoalele țărănești, atitudinea față de Imperiul Otoman etc. Ca reprezentant al marii boierimi, Miron Costin este adeptul unei monarhii feudale de tipul celei din Polonia; domnul să fie ales de boieri și să nu facă nimic fără sfatul acestora, nici în treburile dinăuntru, nici în cele dinafară. Conformîndu-se concepției teologice despre monarhie, cronicarul apreciază că „domnul, ori bun, ori rău... oricum este el, de la Dumnedzău este".

Ne dăm seama din letopiseț de caracterul de clasă al justiției feudale, deoarece în fața divanului oamenii nu erau egali, făcîndu-se dreptate întotdeauna celor avuți. Cronicarul îl laudă în acest sens pe Radu-vodă, care dădea indicații de acest fel cu privire la aplicarea pravilei: „domnul hiecare, cîndŭ giudecă pe un boierinŭ cu un curtean, ochii domnului să fie pre boierin, iară giudețul pre calea sa să margă". Cînd se judeca un curtean cu un țăran, indicațiile sunau așa: „Cîndŭ să pîrăște un curteanŭ cu un țăran, mai de cinste să fie curteanul și la cuvîntul și la căutătura domnului".

Față de țărănime, Miron se situează pe aceeași poziție, de mare feudal, care se teme de mînia poporului răsculat. Acest lucru rezultă limpede din descrierea împrejurărilor în care este ucis de mulțime boierul Batiște. Pătrund, totuși, în cronica sa, accente de compătimire pentru soarta celor săraci atunci cînd amintește despre domnia lui Gașpar-vodă, ce căuta numai la strîngerea de avuții proprii.

Iubirea față de țară se desprinde nu numai din activitatea lui politică, ci și din operă. El militează pentru scuturarea jugului otoman, înfierează crunta exploatare a Moldovei. Caracterizînd plastic lăcomia turcească el notează că „pîntecele turcilor este fără fundŭ". Cu privire la atitudinea lui antiotomană, trebuie să semnalăm că, spre deosebire de Grigore Ureche, care credea în posibilitatea Moldovei de a scutura singură jugul turcesc, Miron își pune toată nădejdea în Polonia și, în special, în acea Polonie a regelui Ioan cel Mare (Sobieski). În această privință cronicarul greșește, întrucît Polonia feudală nu putea să îndeplinească acest țel cu toate că-i biruise pe turci la Viena, fiind roasă de lupte interne și în preajma decăderii sale. Intențiile Poloniei au ieșit, de altfel, la iveală cu prilejul tratativelor de pace de la Karlowitz (1699), cînd Austria dorea să anexeze Țara Românească, iar Polonia — Moldova, măcar de la Iași în sus, în cele din urmă.

Cronica costiniană este însemnată și pentru deosebita ei valoare artistică. Cînd descrie furia mulțimii răsculate, autorul letopisețului se dovedește a fi un talentat precursor al lui Costache Negruzzi. Scena uciderii boierului Batiște este asemănătoare cu cea a pedepsirii lui Moțoc din cunoscuta nuvelă Alexandru Lăpușneanul: *„Dacă au agiunsŭ în șesul Bahluiului domniia, aproape de mănăstirea Balicăi, locul era tot plin de oameni, nu să vedea șesul deșertŭ nicăiuri. Striga: «Dă-ne, doamne pre greci». Unii hăicăia*[1]*, alții suduia și jecuiia*[2]*. Și acolo au strigatŭ pre Batiște, să le dea, carele era tot aproape de Alexandru-vodă, vădzîndŭ strigarea pre sine. Ce, nu sta domniia de grijea lui, ci de grijea sa și numai ce i-au dzis să se depărtedze de la dînsul. Și așea l-au apucat și l-au dat pre mîna țăranilor. Nespusă vrăjmășiia a prostimei! Și așea, fără de nice o milă, de viu, cu topoară*

[1] A hăicăi — a huidui.
[2] A jecuii — a jefui.

l-au făcut fărîme". Prea marea potrivire dintre acest pasaj și scena din nuvela lui Costache Negruzzi, în care poporul cere capul lui Moțoc, atestă că letopisețul lui Miron Costin nu a rămas necunoscut autorului celebrei nuvele. Dacă am compara atitudinea celor doi domnitori, Alexandru-vodă Iliaș și Alexandru Lăpușneanul, ar trebui să arătăm că primul împinge pe Batiște în brațele mulțimii din sentimentul fricii, pentru a se salva el însuși, pe cînd Lăpușneanul îl dă pe Moțoc pe mîna mulțimii din considerente politice, pentru a potoli furia poporului, care cerea micșorarea dăjdiilor, și pentru a-l deruta. Își satisface, în același timp, setea de răzbunare, îndelung mocnită, împotriva boierului Moțoc, care se împotrivise la a doua lui venire în domnie.

Ochiul ager de ostaș și îndemînarea lui Miron Costin în descrierea scenelor de masă îl ajută să înfățișeze cu măiestrie asaltul și încleștarea ostașilor în lupta la care a participat în Ardeal: „Dacă s-au apropiat turcii de oastea lui Rakoczi, au sărit Rakoczi cu toată oastea o dată, singur fruntea cu aleși catane ce avea și îndată au frînt toată călărimea turcească, cîtă era în frunte și așa au buldzit-o, cît începusă a da preste pașea, carele venea cu temeiul pre urmă. Ce, au stătut pașea singur, cu sabiia zmultă, oprindŭ oastea care o înfrînsésă den frunte ungurii. Și pășind singur cu sine și cu bulucul său înainte, s-au amestecat oștile turcești în sabii cu ungurii".

Adînc cunoscător al firilor omenești și talentat portretist, Costin știe să schițeze din cîteva linii numai chipul și însușirile, bune sau rele, ale domnilor sau boierilor. Ceea ce ne uimește însă, pentru vremea în care e scris letopisețul, este identificarea, în galeria de portrete costiniene, a mijloacelor de caracterizare a personajelor folosite de marii noștri scriitori de mai tîrziu.

Gheorghe Ștefan este „om deplin, capŭ întregŭ, hire adîncă", mai priceput decît Vasile-vodă în diplomație. Dar în afara caracterizării făcute direct de autor, ima-

ginea despre Gheorghe Ştefan se conturează şi din evocarea faptelor sale. Punînd la cale, ca mare logofăt, răsturnarea lui Vasile Lupu, pentru a abate atenţia domnului, vine la acesta să-şi ia ziua bună şi îngăduinţa să plece la moşia sa, întrucît „i-au venit veste de boală grea giupînesei". Intrînd la Vasile Lupu „cu faţa scornită de mare mîhnăciune ş-au luat voie să meargă spre case-şi". Înţelegem din evenimentele ce se petrec ulterior că, în fond, Gheorghe Ştefan, pentru a-şi atinge ţelul politic, procedează ca un bun actor ce joacă rolul unui soţ adînc îndurerat. Obţinînd învoirea, logofătul se duce fără zăbavă să se întîlnească cu oastea ungurească şi muntenească, care vine şi-l răstoarnă pe domnitor.

Ştefan Tomşa este caracterizat în evoluţia sa. În prima domnie este prezentat ca un „mare vărsătoriŭ de sînge, gros la hire şi prostatic". (În a doua domnie, el se schimbă în sens pozitiv.) Prin înfăţişarea intimităţii dintre domn şi călău, ies la iveală metodele folosite de acesta în raporturile cu boierii: „Avé un ţigan calo, ce să dzice pierzătoriŭ de oameni, ţigan gros şi mare de trup. Acela striga de multe ori înaintea lui, arătîndŭ pre boieri: «S-au îngrăşatŭ, doamne, berbecii, buni sîntu de giunghiat». Ştefan-vodă rîdé la aceste cuvinte şi dăruia bani ţiganului", care avea, prin urmare, şi rolul de măscărici. Ne putem imagina, desigur, că, la vederea fiorosului călău tuciuriu şi la auzul spuselor sale, boierilor, care rîdeau, probabil, şi ei în silă, li se făcea inima cît un purice. Întreaga scenă era regizată, bineînţeles, de domnitor. Caracterizarea lui Ştefan-vodă se face şi prin surprinderea automatismelor verbale, procedeu reluat, cu mult succes, mai tîrziu, de marele dramaturg I.L. Caragiale. Aducîndu-i prinşi pe boierii ce conspiraseră împotriva lui, „pre toţi îi omorîia, cu mustrarea ce avea elu obiceiu: «să nu te ierte Dumnedzău, cu cel cap mare al tău». Tuturora această mustrare făcé".

La Barnovski, cronicarul dezvăluie contrastul dintre mîndria lui aparentă şi omenia care, în fond, îl ca-

racteriza: „Era la hirea sa Barnovski-vodă foarte trufaș și la portul hainelor mîndru, iară la inimă foarte dreptŭ și nelacom și blîndŭ".

Perfidul Gașpar-vodă are o mare capacitate de-a simula. Vrînd să-l omoare pe Bucioc, vornicul mare de Țara de Jos, l-a invitat la masă și „și-au scornitŭ voie bună închinîndŭ la Bucioc cu veselie și-au pus de i-au datŭ otravă". Bucioc, bănuind din timp intențiile lui Gașpar și simțindu-se otrăvit, a luat „ierburi" împotriva otrăvii și s-a salvat. Pentru a curma eventualele bănuieli „a doua dzi s-au făcutŭ războlit și Gașpar-vodă, dîndŭ vina stolnicilor că au fostŭ bucatele cotlite" [1].

În afara portretelor de domnitori, Costin zugrăvește și alte personalități ale timpului. El reliefează contrastul dintre mizeria fizică și inteligența sclipitoare a pîrcălabului Ștefan: „Omu de miratu la întregiia lui de sfaturi și de înțelepciune, cît pre acéle vremi de-abiia de era pementean de potriva lui, cu carile Vasilie-vodă sîngur, deosebi de boieri, făcea sfaturi și cu multe ceasuri voroavă, așea era de deplin la hire. Iară la statul trupului său era gîrbov, ghebosŭ și la cap cucuiatŭ, cît puteai dzice că este adevăratŭ Essopŭ la chipŭ". De ce i s-a părut cronicarului potrivită comparația pîrcălabului cu Esop? În vremea aceea circula printre moldovenii știutori de carte romanul popular Esopia, *compus din două părți: viața lui Esop și pildele sale. Esop era o stîrpitură omenească din punct de vedere fizic, dar atît de înțelept încît răspunsurile lui uimeau și pe filozofi. Cronicarul intenționa să provoace, deci, în mintea cititorului, extinderea asemănării pîrcălabului Ștefan cu Esop, de la imaginea fizicului, la calitățile intelectuale identice.*

Un alt procedeu folosit de cronicar, care-i apropie opera și mai mult de literatura beletristică, este imaginarea replicii personajelor atunci cînd înfățișează

[1] Coclite, alterate.

situații la care n-a participat. Acest procedeu aparține în întregime literaturii. Radu-vodă ridică, la cererea unor boieri, pe o slugă a sa în rangul de vătaf de aprozi, cu toate că îi cunoștea firea rea. Primind jalbe împotriva noului vătaf, Radu-vodă ar fi zis boierilor: „«Nu v-am spus că acesta om de boierie nu este?», iară către dînsul: «eu, măre, încă de pe boierie nu am apucat să-ți dzicŭ». Și au dzis armașului, de i-au luat gîrbaciu și au pus de i-au dat 300 de toiege". Muftiul, capul legii turcești, consultat dacă trebuie omorîți toți însoțitorii lui Barnovski-vodă, a zis: „Ce-i vinovată gloata? Capul să se piardză, să vor potoli gloatele".

Costin se vădește a fi și un atent observator și talentat pictor al fenomenelor naturii. Pe cale fiind de la moșia tatălui său spre Bar, a văzut cu ochii lui norul de lăcuste care a întunecat soarele. Scena i s-a întipărit adînc în minte, pentru că o descrie într-o adevărată pagină de antologie. Năvala lăcustelor ne-o imaginăm auditiv și vizual: „Urlet, întunecare, asupra omului sosindŭ, să rădica oarece mai sus, iar multe zbura alăturea cu omul fără sială de sunet, de ceva".

Epitetele, comparațiile, proverbele și zicătorile folosite la locul potrivit contribuie din plin la realizarea efectului artistic. Cumulul de epitete este nimerit pentru portretizare. Iată-l pe Ieremia Movilă ce era: „om întreg la toate, nerăpitor, nemîndru, nevărsătoriŭ de sînge, blîndŭ..."

Comparațiile evidențiază fie trăsăturile de caracter, fie însușirile fizice, sau ambele deodată: „Singur Mihai vodă ca un leu în fruntea războiului" (vitejia): Ștefan, pîrcălabul de Soroca, este ca „un Esop la chipŭ" (urîțenia): Vasile-vodă Lupu era „ca un leu și la hire și la trup" (curajul și masivitatea trupească).

Inspirîndu-se din înțelepciunea populară, Costin folosește, deseori, pentru a caracteriza plastic anumite situații și pentru a se face mai lesne înțeles, proverbe

și zicători. Disperarea boierilor, care sînt informați că Alexandru-vodă pusese la cale să-i omoare în ziua de Paști, este comparată cu situația celui care, fiind în pericol de înec, „să apucă de sabie cu mîna goală". Caracterizarea lui Alexandru-vodă, în a doua domnie, se face lapidar, prin folosirea cunoscutei zicale: „Lupul părul schimbă, iară nu hirea", ceea ce-l scutește pe cronicar să mai repete cele spuse o dată, cu ocazia primei domnii, despre acesta. Demnitarii turci se lasă mituiți: „și-i unsesă osiia și pașii Matei vodă".

Întîlnim uneori o subtilă ironie, folosită cu predilecție la adresa turcilor. Abaza-pașa, neputînd lua Camenița, a atacat, pentru salvarea prestigiului său, un tîrgușor polon lipsit de apărare și se străduia să facă mare vîlvă în legătură cu această împrejurare: „S-au întorsŭ după aceia izbîndă Abaza-pașa spre Dunăre". Substantivul „izbîndă" nu are aci înțelesul propriu, ci, situat în context, este menit să demonstreze tocmai ridicolul situației în care se afla pașa. În același sens cităm și un alt exemplu: Moise Movilă se refugiază în Polonia „sătul de binele turcilor" *(subl. ns.).*

Cronicarul participă afectiv la multe evenimente descrise. Această participare este exprimată cel mai adesea cu ajutorul exclamațiilor care exteriorizează durerea sau indignarea: „O! Muldova, di ar hi domnii tăi, carii stăpînescŭ în tine, toți înțelepți, încă n-ai peri așé lesné".

Pentru a stîrni curiozitatea cititorului și pentru a-l determina să urmărească firul evenimentelor în conexiunea lor, Costin strecoară anticipări de acest soi: „Vei afla și acela la rîndul său" sau „ceti-vei povestea mai gios la rîndul său".

Cunoscător și prețuitor al limbii vorbite de popor, Miron Costin a folosit-o în letopisețul său, punîndu-i în valoare toate frumusețile. Se resimte, totodată, mai ales în sintaxă, influența limbii latine.

De neamul moldovenilor... *Către sfîrșitul vieții, Miron Costin alcătuiește o lucrare istorică cu caracter*

polemic, intitulată De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor. *Cercetătorii au stabilit că eruditul cronicar a elaborat această operă între anii 1686, deci după întoarcerea din exilul în Polonia, și 1691, anul uciderii sale. Scrierea s-a conservat în două variante: una cuprinzînd numai cinci capitole, alta — șapte capitole. Nici această ultimă formă nu reprezintă însă manuscrisul autograf, deoarece Nicolae Costin, fiul lui Miron, cronicar la rîndul său, a interpolat pasaje întregi sau a suprimat unele din cele existente. Ea rămîne totuși versiunea cea mai închegată și cea mai apropiată de redactarea originală.*

Pentru întocmirea acestei opere de maturitate, Miron Costin a folosit o serie de izvoare: Letopisețul țării Moldovei, *de Grigore Ureche (cu adaosurile lui Simion Dascălul),* Origines et occasus Transsylvanorum (Originile și decăderea Ardelenilor) *a lui Laurentius Toppeltin de Mediaș (prin intermediul acestuia citează pe Dion Cassius,* Istoria romana, *Eutropius,* Braeviarum, *Aeneas Sylvius Piccolomini,* Opera geografica et historica, *versurile lui Ovidiu, Marțial, comediile lui Plautus, Aulus Gellus, Carion,* Chronicon, *Szamoskzöy Ștefan, Kovacsoczy Wolfgang și Quintus Curtius, scrierea intitulată* Culegeri grecești de patru monarhii, *Plutarh,* Viețile paralele, *(Ioachim) Martin Bielski,* Kronica Polska *etc. De asemenea, a descifrat el însuși vechile inscripții săpate pe zidurile cetăților sau imprimate pe monedele romane descoperite pe teritoriul nostru.*

În Predoslovie, adică în cuvîntul adresat cititorilor, Miron Costin dezvăluie scopul pentru care a întreprins această scriere. El a vrut să dovedească obîrșia comună a românilor de pretutindeni, a moldovenilor, muntenilor și a celor care sînt și „în țările ungurești cu acest nume..." Inima lui, învăluită de durere, îl silește să nu lase poporul nostru „cu mare ocară înfundat de o seamă de scriitori". Îl laudă așadar pe Grigore Ureche, care a întocmit Letopisețul țării de la Dragoș vodă încoace, *dovedind astfel că-și iubește*

ţara, şi-i osîndeşte pe interpolatorii cronicii sale, Simion Dascălul şi Misail Călugărul, care au împroşcat cu ocări neamul. El ştie că istoricul răspunde în faţa posterităţii de aserţiunile sale şi, prin urmare, trebuie să folosească cu discernămînt izvoarele: „Nici este şagă a scrie ocară vecinică unui neam, că scrisoarea este un lucru vecinicü... Eu voi da seamă de ale mele, cîte scriu“.

Miron Costin îşi propune apoi să polemizeze şi cu istoricii străini care au făcut referiri cu privire la ţara şi poporul nostru în opera lor: Enea Silvie (Aeneas Sylvius Piccolomini), care derivase numele „vlah“ de la „Fleac“ (Flaccus L. Pomponius), „hatmanul Rîmului“, şi Iane Zamovschii (în realitate, Szamosközy Ştefan), istoric ardelean, care afirmase că „nu sînt moldovenii, nici muntenii din rîmleni...“

La sfîrşitul „Predosloviei“, cronicarul dă o înaltă preţuire culturii şi-i îndeamnă pe contemporani să-şi petreacă clipele de răgaz cu lecturi instructive, căci „nu este alta şi mai frumoasă şi mai de folos în toată viaţa omului zăbavă decît cetitul cărţilor...“

Cele şapte capitole ale scrierii De neamul moldovenilor *au următoarele titluri: I — „De Italiia“, II — „Pentru împărăţia Rîmului“, III — „De Dachia“, IV — „De Traian împăratul“ —, V — „... De cetăţile ce se află aicea în ţară la noi“, VI — „De numerile neamului acestor ţări şi de port şi de limba graiului, de unde au luat, aşişderea şi de tunsura, cărei să află şi acmu la prostime pe supt munte, lăcuitorii ce sîntü şi de legé creştinească, de unde au luat“, VII — „...Cît au trăit aceste locuri cu oameni după descălicarea lui Traian cu românii de la Italiia“.*

În primul capitol, Miron Costin face descrierea Italiei, pentru ca moldovenii să ştie din ce ţară se trag. După ce se referă la aşezarea Italiei, la organizarea statală, la bogăţiile ei şi la psihologia poporului, autorul exclamă cu mîndrie patriotică: „Caută-te dară acum, cetitorule, ca într-o oglindă şi te pri-

veşte de unde eşti, lepădîndŭ de la tine toate celelalte basne, cîte unii au însemnatŭ de tine, din neştiinţă rătăciţi, alţii din zavistie, care din lume între neamuri n-au lipsitŭ niciodată, alţii de buiguite scripturi şi deşarte".

Ca o probă convingătoare privind asemănarea românilor cu italienii, Miron Costin relatează conversaţia pe această temă avută în casa lui din Iaşi cu un „vlădică" italian, care nu poate fi altul decît episcopul catolic Vito Piluzzo, aflat în Moldova începînd din anul 1679, traducător în valahă al unui „Catechism creştinesc", tipărit la Roma în 1677.

Vito Piluzzo, precum singur a mărturisit oral, nu mai trebuia să recurgă la lucrări istorice privitoare la moldoveni, căci vieţuirea în mijlocul acestora era suficientă pentru a-l duce la concluzia că sînt îndeaproape înrudiţi cu italienii: „Mie nu-m trebuieşte să mai citescŭ la istorii de moldoveni, cine sîntŭ; pre o samă de obiceiuri foarte bine îi cunoscŭ de unde sîntŭ, aşa liubovnici la oaspeţi, aşa femeile lorŭ să ferescŭ de vederea streinilorŭ şi să dau în laturi, aşa să nu treacă femeia pe dinaintea bărbatului pe drum sau pe cărare, aşa toată viaţa, în mîncare cu dulceaţa curechiului, numai aceştea sărat, atîta osăbire, aceia şi iarna şi vara tot verde, nemurat. Toate acestea atocma cu italienii sînt şi a vedere să mărturiseşte o fire".

Tot aci polemizează cronicarul cu Aeneas Sylvius Piccolomini (viitorul papă Pius al II-lea) care, pornind de la nişte cunoscute versuri din Ponticele *lui Ovidiu, afirmase că numele „vlah" ar proveni de la generalul roman Flaccus Pomponius. Miron Costin demonstrează că denumirea de valah, pe care ne-au dat-o alte popoare, seamănă cu cea dată italienilor, cărora nemţii le zic „valios", ca şi moldovenilor şi muntenilor, francezii „valaşhos", polonezii „vloh", ungurii „olaşu", ca şi moldovenilor şi muntenilor „olah". El ştie, de altfel, că Flaccus a trăit cu mult timp înainte de Traian „descălecătorul acestor ţări".*

Pășind metodic în argumentația sa, Miron Costin face în capitolul II o scurtă incursiune în istoria Romei. El dă crezare legendei după care Roma ar fi fost întemeiată de Romulus, unul din cei doi fii ai lui Eneas Troianul, și este convins că romanii s-au constituit în republică după izgonirea regelui lor Tarquinius Superbus, al cărui fiu o necinstise pe Lucreția, nepoata senatorului Brutus, ceea ce provocase indignarea tuturor cetățenilor din Roma.

Fiindcă trebuie să arate acum pe ce teritoriu au „descălecat" romanii, el intercalează un scurt capitol (al III-lea), în care pomenește, conform izvoarelor istorice, de așezarea Daciei și de vechile ei hotare. Aci e inclusă și ipoteza neîntemeiată, preluată de la Toppeltin, după care dacii ar fi, nici mai mult, nici mai puțin, decît strămoșii sașilor din Ardeal.

Pe timpul lui Decebal, țara era atît de puternică din punct de vedere militar, încît romanii erau nevoiți să-i plătească anual o sumă de bani pentru ca să preîntîmpine astfel incursiunile cavaleriei dacilor. Acest obicei s-a păstrat pînă în vremea împăratului Traian, despre care se vorbește pe larg în al IV-lea capitol. Prima măsură pe plan militar luată de acesta a fost întocmirea unei oștiri numeroase pentru a putea înfrînge rezistența dacilor. El a trecut Dunărea și s-a ciocnit cu Decebal în Dobrogea. Datorită superiorității numerice și tehnice a armatei romane, dacii au fost nevoiți să se retragă. După această primă izbîndă, Traian a ordonat să se construiască vestitul pod de peste Dunăre, întărit cu turnuri de piatră, din dreptul Severinului, ale cărui praguri le-a privit însuși cronicarul, cînd a purces cu Dabija-vodă în campania de la Ujvar (Neuhäusel). Legiunile romane au putut astfel invada teritoriul dacic cu toată împotrivirea eroică a băștinașilor și însuși Decebal a pierit. Traian a colonizat noua provincie cu „rîmleni", această împrejurare fiind socotită „discălicatul cel dintăi acestor țări".

Acum, bazîndu-se pe opere istorice clasice, Miron Costin combate „basnele" scornite de interpolatorii cronicii lui Grigore Ureche, care pretindeau că românii sînt urmașii tîlharilor din temnițele Romei, dați de craiul Rîmului lui Laslo (Vladislav I cel sfînt), regele Ungariei, pentru a-i folosi împotriva tătarilor. Ocara aceasta, pusă în circulație pe baza unui letopiseț unguresc neidentificat încă, în special de Simion Dascălul, pe care chiar contemporanii săi îl socoteau om „de (multă) neștiință și de minte puțină", este spulberată cu argumente istorice și logice, astfel: „din temnițe cu sutele de mii de oameni cum s-ar afla? Și apoi fămei iară atîta tîlhărițe? Deci, unde este și cît vac este de cînd au venit Traian pre aicea și cînd s-au bătut Laslo craiul unguresc cu tătarii. Între Traian și Laslo craiul 800 de ani sînt".

Se demonstrează că poporul român se trage din coloniștii romani și că atît cei din Transilvania, cît și cei din Țările Române au aceeași origine. De altfel, adaugă cronicarul, cu legitimă mîndrie, poporul nostru nu și-a schimbat niciodată numele, „ci tot romanus, apoi cu vreme și îndelungate vacuri romani, apoi români pînă astăzi".

În capitolul V, Miron Costin vorbește despre vechile cetăți, ale căror ruine le-a cercetat, și despre cele existente în vremea lui, ajungînd la încheierea că unele sînt construite de daci, cum ar fi Cetatea Albă, altele de „rîmleni" și restul de domnitorii țării. Greșește însă atunci cînd afirmă că poetul Ovidiu a fost exilat la Cetatea Albă, unde ar fi și murit, cînd în realitate autorul Metamorfozelor *și-a petrecut ultimii ani ai vieții la Pontul Euxin.*

Continuîndu-și firul logic al argumentației, cronicarul vine în penultimul capitol cu noi elemente pentru a demonstra pe deplin originea romană a poporului nostru și latinitatea limbii. Dovezile peremptorii în acest sens sînt următoarele: numele locuitorilor „rumâni" și al țării „Țara Românească"; îmbrăcămintea „care seamănă cu a strămoșilor „rîmleni"; tun-

sura; limba; obiceiurile la ospețe și ceremoniile la înmormîntare. Din acest capitol lipsesc însă referirile la „legea creștinească..." (credința religioasă), paragraf anunțat în titlu, dar nereprodus de Nicolae Costin, fiul cronicarului.

În al VII-lea capitol „și cel de pre urmă", Miron Costin formulează pentru întîia oară la noi teza cu privire la continuitatea românilor în Dacia în timpul migrațiunii popoarelor „barbare", arătînd că locuitorii s-au retras în munți, după care a urmat al doilea „descălecat", al lui Dragoș vodă și Negrul vodă.

Prin lucrarea De neamul moldovenilor... *marele cronicar a izbutit să demonstreze științific originea neamului nostru și a limbii și să spulbere definitiv toate „basnele" scornite de interpolatorii cronicii lui Grigore Ureche, precum și afirmațiile eronate ale istoricilor străini.*

Limba este în această scriere de maturitate mai armonioasă decît în letopiseț și stilul mai concis, precum ne convingem din aceste exemple: „de aceste basne să dea seama ei și de această ocară..."; „să înceapă osteneala aceasta, după atîta veci de la descălecatul țărîlor cel dintăi de Traian împăratul Rîmului, cu cîteva sute de ani peste mie trecute, să sparie gîndul".

Lucrări istorice în limba polonă. *Cunoscînd temeinic limba patriei sale adoptive, Costin scrie și două lucrări cu caracter istoric în limba polonă. Prima,* Cronica Țărilor Moldovei și Munteniei (Cronica polonă), *se presupune că ar fi fost înmînată lui Ioan Gniński, marele sol polon care a trecut prin Iași în drum spre Poartă, pentru a fi dată unui bun prieten al cronicarului, nobilul polon Marcu Matczynski, căruia îi este, de altfel, dedicată. Scrisă sub formă de epistolă, această cronică are ca scop să dovedească polonilor romanitatea poporului nostru și latinitatea limbii, pentru a-i determina, și pe această cale, să ne ajute în scuturarea jugului otoman. Ca supremă dovadă, se înfățișează o probă a limbii române, din care rezultă că „întreaga temelie a vorbirii și pînă as-*

tăzi se ține pe limba latină". Costin a sesizat, totodată, că în limba noastră există și multe influențe din limbile popoarelor vecine, dar mai ales din slavă. Anticipînd Descrierea Moldovei *a lui Cantemir, Miron Costin oferă străinătății, prin această cronică, posibilitatea cunoașterii istoriei, geografiei și organizării politice a țării noastre.*

Fiind găzduit la Castelul regal de vînătoare de la Daszow, compune, în luna iunie a anului 1684, o Istorie în versuri polone despre Moldova și Țara Românească (Poema Polonă), *pe care o dedică binefăcătorului său, Ioan al III-lea (Sobieski), regele Poloniei. Scrisă în limba polonă, poema este menită să răspundă aceluiași țel, ca și* Cronica polonă. *De astă dată avem însă de a face cu o operă artistică, construită după modelul poemelor istorice ale poeților poloni din timpul acela, în versuri de 13 silabe.*

O mare extindere se dă, de aceea, legendelor despre așa-zisul al II-lea descălecat, cînd Dragoș din Maramureș — în urmărirea zimbrului adulmecat de cățeaua Molda — trecînd Carpații, descoperă frumoasa și mănoasa țară a Moldovei. Vrăjit de frumusețea și bogățiile acestui pămînt, Dragoș se așază împreună cu însoțitorii săi aci, și — în amintirea cățelei înecate, Molda — dă rîului întîlnit în cale numele de Moldova, de unde s-ar trage denumirea țării și a locuitorilor. Recurgînd la ficțiune, scriitorul ne înfățișează pe Dragoș și pe însoțitorii lui admirînd, de pe înălțimile Ceahlăului, pămîntul Moldovei care li se întinde la picioare, cu toate frumusețile sale, oferindu-ne astfel o minunată descriere a țării din perspectivă aeriană, cum va proceda mai tîrziu și Nicolae Bălcescu, cînd va înfățișa Ardealul.

Legenda reprodusă în Poemă *despre Negru vodă, considerat „descălicătorul" Țării Românești, prezintă, într-un sens, izbitoare asemănări, dovadă a circulației universale a motivelor folclorice, cu ceea ce se petrece în piesa* Sakuntala *scrisă acum 1500 de ani de marele poet și dramaturg indian Calidassa. Sakun-*

tala pierde într-un rîu inelul dăruit ca semn de recunoaștere de iubitul ei, regele Dușanta, și-l regăsește într-un pește. Inelul primit de mama lui Negru vodă, în același scop, de la iubitul ei, principele Ardealului, este răpit din mîna copilului, ce se juca cu el, de un corb. Săgetînd corbul, fratele ei găsește inelul în gîtlejul acestei păsări de pradă. Așa s-ar explica existența imaginii corbului din stema Țării Românești.

Miron Costin poet. *Cronicarul moldovean a scris versuri și în limba română. Chiar în timpul vieții au văzut lumina tiparului două lucrări: una despre originea poporului român și alta intitulată* Apostrof, *o alcătuire poetică dedicată mitropolitului Dosoftei. Ambele au fost incluse la sfîrșitul* Psaltirei în versuri *a lui Dosoftei, apărută la Uniev, în 1673.*

A rămas, în manuscris, compunerea Stihuri împotriva zavistiei. *În aceste stihuri identificăm un psalm, tradus de Miron și folosit pentru a caracteriza mai bine pe omul pizmaș. Se realizează aci un izbutit portret moral al invidiosului:*

„Zavistnicului este acesta norocul,
Gîtlanul lor, mormîntul destupat cum cască,
Limbile lorŭ gata tot să ocărască.
Să le fii giudeț, Doamne, din gînduri să cază,
Ocări care facŭ ei, pre sine să vază.
Doao boale întru sine zavistnicul are:
Una cîndŭ petrece rău, a doao, mai mare,
Cîndŭ privește pre altul că petrece bine.
Numele bun altuia, ca o moarte-i vine,
Aceasta niciodată boala nu-i lipsește,
În tot ceasul cu acestea viața-și pedepsește".

Compunerea are caracterul unei satire sociale.

O creație mai amplă este poemul filozofic Viața lumii, *scris între anii 1671—1673, în versuri de 13 silabe, din dorința autorului ca „să să vază că poate și în limba noastră a fi acest feliŭ de scrisoare ce să*

chiamă stihuri". În introducerea la acest poem există o scurtă teorie a versificației, prima de acest fel din istoria culturii noastre. Autorul dă explicații cu privire la măsură, la rimă și indică procedeele de evitare a hiatului. Nu găsim aprecieri despre ritm. Prețioasă este recomandarea făcută cititorilor de a nu se lăsa fermecați de frumusețea formei poeziei, ci de a-i pătrunde, prin recitire, conținutul, „că a ceti și a nu înțălege ieste a vîntura vîntul sau a fierbe apa".

Acest poem este axat pe străvechea temă literară „Fortuna labilis" (soarta nestatornică) împletită cu tulburătorul motiv subsumat „Ubi sunt qui ante nos in mundo fuere?" (Unde sînt cei care au fost pe lume mai înaintea noastră?)

Izvoarele de inspirație ale acestui poem trebuie căutate nu numai în Eclesiast, *carte a* Vechiului testament, *de unde Miron Costin extrage motto-ul care-i rezumă tema: „Deșertarea deșertărilor și toate sînt deșarte", ci și în Horațiu* (Eheu, fugaces) *și în Ovidiu* (Tristia).

Viața oamenilor este comparată sugestiv cu o ață fragilă:

„A lumii cîntŭ cu jale cumplită viiața,
Cu griji și primedjii, cum este și ața
Prea supțire și-n scurtă vreme trăitoare
O, lume hicleană, lume înșelătoare".

Curgerea ireversibilă a timpului este asemănată în mod fericit cu fluiditatea apei:

„Trec zilele ca umbra, ca umbra de vară:
Cele ce trec nu mai vin, nici să-ntorcŭ iară.
Trece veacul desfrînatŭ, trec ani cu roata,
Fug vremile ca umbra și nici o poartă
A le opri nu poate. Trec toate prăvălite
Lucrurile lumii și mai mult cumplite.
Și ca apa în cursul său cum nu să oprește,
Așa cursul al lumii nu să contenește".

Interogațiile pe motivul „Ubi sunt qui ante nos..." sînt dătătoare de fior liric:

„Unde-s cei din lume
Mari împărați și vestiți? Acu de-abiia nume
Le-au rămas de povèste? Ei sîntŭ cu primejdii
Trecuți. Cine ai lumii să lașă nădejdii?
Unde-s ai lumii împărați, unde ieste Xerxes,
Alixandru Machidon, unde-i Artaxeres,
Avgust, Pompeiŭ și Chesar? Ei au luat lume,
Pre toți i-au stinsŭ cu vremea, ca pe niște spume".

Părăsind către sfîrșitul poemului tonul pesimist-religios asupra deșertăciunii vieții, poetul are accente de revoltă împotriva cerului batjocoritor:

„Vacul nostru cu-mprumut dat în datorie;
Ceriul de gîndurile noastre bate jocurie".

În final, Miron Costin își îndeamnă semenii să se remarce prin fapte bune sau, prin extensiunea termenului, prin opere durabile, singurele care le pot perpetua numele, după trecerea prin această viață efemeră:

„Ia aminte dară, o, oame, cine ești pe lume,
Ca o spumă plutitoare rămîi fără nume,
Una fapta, ce-ți rămîne, buna, te lățéște
În ceriŭ cu fericie în véci te mărește".

Deosebirea de Solomon, înțeleptul fiu al regelui David, căruia i se atribuie opera Eclesiastul *este evidentă, căci acesta afirmă sentențios: „Nimeni nu-i mai ține minte pe înaintași și tot așa, pe urmașii care vor fi, nimeni nu-i va mai ține minte, între cei ce vor trăi în viitor" (cap. I, versetul 11). „Iată ceea ce am văzut eu că este bine și că este frumos pentru om: să mănînce și să bea și să-și vadă bine de sine din tot lucrul cu care se trudește sub soare, în curgerea zilelor*

vieții sale, pe care i le-a dăruit Dumnezeu, căci aceasta este toată partea sa" (cap. V, versetul 17).

În notele care însoțesc acest poem, „înțelesul pildelor ce sîntu în stihuri", Miron Costin dă explicații prețioase privitoare la împrejurarea în care a fost ucis Cyrus, al cărui cap a fost vîrît într-o „cadă de sînge", despre rîul Gange, despre sensul cuvîntului „noroc" etc.

Semnificativ pentru larga circulație de care s-a bucurat „Viața lumii" în epocă este faptul că, după mai bine de patru decenii, Dimitrie Cantemir inserează în Descriptio Moldaviae *primele două versuri cu care debutează poemul costinian:*

„A lumii cîntŭ cu jale cumplită viiață,
Cu griji și primejdii, cum ieste și ața...",

afirmînd că le-a auzit cîntate de bocitoare la înmormîntări. Ne aflăm, desigur, în fața unui caz de infiltrare în folclor a unor versuri de factură cultă.

În veacul nostru, marele umanist G. Călinescu a preluat aceeași imagine poetică, dezvoltînd-o în poezia Viața, *inclusă în ciclul* Doina lui Orfeu *(1940—1943):*

„Vai mie, amară-i viața,
Mai șubredă decît ața!

Unde-i mîndrul Decheval
Și-amazoanele pe cal?
Unde-i bădica Traian?
Crai norodului rîmlean?

Unde-s marii voievozi
Cu boieri și cu aprozi,
Și, domnițele ochioase,
Învăscute în mătase?

....

Unde este Eminescu
Și Tudor Vladimirescu?"

Miron Costin orator. *Învățatul cronicar moldovean a excelat în vremea sa și în arta elocvenței. El a redactat trei discursuri în limba polonă, pe care fiii săi, după obiceiul feudal, le-au rostit în fața domnitorului Antonie Russet (1675—1679), în anul 1676, cînd boierii moldoveni i-au oferit acestuia în dar „o grădină de arbuști" sădită „în patru colțuri", deoarece „regii petrec timpul de pace în grădini, războiul în tabere". Cuvîntările, care poartă următorul titlu:* În acest chip au salutat străluciții Costini pe preailustrul domn al Moldovei, aceluiași i-au oferit un „labirint" închinat în lauda numelui său. Anul domnului 1676, *s-au bucurat de multă prețuire din partea profesorilor Școlii domnești grecești de la Iași, pentru că aceștia le-au reprodus într-un manual de retorică, provenit din Polonia, pentru a servi elevilor ca veritabile pagini antologice ale genului.*

Traducător și prelucrător. *Între anii 1672—1674, Miron Costin traduce din limba latină și prelucrează scrierea lui Laurențiu Toppéltin de Mediaș* Origines et occasus Transsylvanorum *(Lyon 1667), pe care a folosit-o ca izvor de primă mînă în lucrările sale. Prelucrarea are și cîteva adaosuri personale, ca de pildă referirile la expediția lui Gheorghe Ghica-vodă, alături de turci, în Ardeal, la 1659, la care a luat și el parte, sau la lupta dintre Seidi-pașa și Gheorghe al II-lea Rakoczy de lîngă Cluj.*

Graiul solului tătăresc *este o prelucrare a unui fragment din lucrarea* De rebus Alexandri regis Macedonum (Viața lui Alexandru Macedon) *a lui Quintus Curtius. Ea figurează în aceleași manuscrise cu poemul* Viața lumii, *cu care se înrudește de altfel prin ideea călăuzitoare a sorții nestatornice, și de aceea poate fi datată ca fiind redactată între anii 1671—1673.*

Costin a transpus în De neamul moldovenilor..., *într-o izbutită versiune românească, şi patru versuri din* Ponticele *lui Ovidiu:*

„Ghieţii ţinea într-o vreme, acum Flacus ţine
Rîpa scump-a Dunării, el singur cu sine
Iel au ţinut Misiia în pace cu credinţa,
Pre ghieţi au scos de aicea, el cu biruinţa".

Aceste traduceri şi prelucrări sînt o dovadă în plus a preocupărilor multiple ale cronicarului nostru şi a erudiţiei sale.

Locul lui Miron Costin în istoria culturii. *Ca istoric, el este primul care lămureşte ştiinţific obîrşia poporului nostru, demonstrînd totodată unitatea de origine a românilor de pretutindeni şi latinitatea limbii. Îşi dă seama, în acelaşi timp, de influenţele slave în limba noastră.*

Vremurile despre care scrie nu le putem cunoaşte decît din cronica sa.

Miron Costin s-a situat pe o poziţie patriotică prin atitudinea sa antiotomană. Scuturarea jugului turcesc ar fi uşurat situaţia ţărănimii.

Prin înglobarea, în letopiseţul său, a unor evenimente privind Polonia şi Ucraina, acesta devine extrem de util şi pentru istoria popoarelor vecine, constituind un izvor principal, întrucît Miron Costin a cunoscut nemijlocit evenimentele narate.

De multe ori, în opera sa, autorul depăşeşte cadrul genului istoric, recurgînd la procedeele artei literare. Portretele de domni sau de boieri sînt zugrăvite cu măiestrie. Epitetele, comparaţiile, folosirea proverbelor şi zicătorilor, imaginarea dialogului dau operei sale istorice o deosebită valoare artistică, cu atît mai preţioasă dacă ţinem seama de epoca în care scrie. El aduce o contribuţie însemnată la dezvoltarea limbii literare, mai ales în domeniul sintaxei.

Ținînd seama de faptul că mai înainte de Miron Costin se scrisese numai versuri cu caracter religios și stihuri la stemă, el poate fi considerat inițiatorul poeziei laice culte; de altfel el este și primul tălmăcitor în limba noastră al lui Ovidiu. Al doilea traducător, în proză, însă, al acelorași versuri este stolnicul Constantin Cantacuzino în a sa Istorie a Țării Rumânești.

Prin considerațiile pe care le face cu privire la versificație, el este primul teoretician literar în țara noastră.

Din opera lui s-au inspirat scriitori ca Bogdan Petriceicu-Hasdeu, care a scris nuvela Domnia Arnăutului *(domnia lui Vasile Lupu), Mihail Sadoveanu, care a descris vremurile lui Ștefan Tomșa, în* Neamul Șoimăreștilor, *bazîndu-se pe letopisețul costinian, Costache Negruzzi (am semnalat apropierile izbitoare dintre scena uciderii lui Batiște Veveli și a boierului Moțoc), Gheorghe Asachi pentru nuvela lui istorică* Ruxanda Doamna, *V. A. Urechiă, unul din pionierii romanului românesc, pentru „episodul“ său „istoric din secolul XVII“*, Logofătul Baptiște Veveli, *precum și G. Călinescu pentru poezia* Viața.

Prin opera sa istorică în limba polonă și — mai ales — prin Poema Polonă, *Miron Costin intră deopotrivă și în istoria culturii poloneze, figurînd printre poeții secolului al XVII-lea din Polonia.*

Cultura sa temeinică, dragostea pentru scrierile istorice, îndelungata lui experiență de militar, diplomat și om de stat, cunoașterea îndeaproape a firilor omenești și talentul său i-au dat posibilitatea să creeze o operă care ne încîntă ori de cîte ori o recitim.

Gh. Popp

LÉTOPISEȚULŬ ȚĂRÎI MOLDOVEI DE LA AARON-VODĂ ÎNCOACE, DE UNDE ESTE PĂRĂSITŬ DE URÉCHE, VORNICUL DE ȚARA-DE-GIOSŬ...

NOTĂ

Pentru a facilita înțelegerea textului în această ediție de uz școlar, am considerat util să renunțăm la numerotarea marginală a paragrafelor, la unele precizări necesare în ediții critice, dar de prisos în cazul de față, cum ar fi: liniile drepte perpendiculare, începuturile de capitol „Zac 1, zac 2" etc. În locul notelor care ofereau indicații de specialitate am preferat un glosar la pagină care să explice numeroasele cuvinte cu înțeles necunoscut, sau să dea relații asupra unor situații și nume.

Prin nota M.C. trebuie înțelese explicațiile aparținînd lui Miron Costin.

Gh. P.

LÉTOPISEȚULŬ ȚĂRÎI MOLDOVEI DE LA AARON-VODĂ ÎNCOACE, DE UNDE ESTE PĂRĂSITŬ DE URÉCHE, VORNICUL DE ȚARA-DE-GIOSŬ, SCOSŬ DE MIRON COSTINŬ, VORNICUL DE ȚARA-DE-GIOSŬ, ÎN ORAȘŬ ÎN IAȘI, ÎN ANUL DE LA ZIDIREA LUMIEI 7183, IARĂ DE LA NAȘTEREA MÎNTUITORULUI LUMII, LUI IISUS HRISTOS, 1675 MESEȚA [1]... DNI [2]

Istoricii, adecă scriitorii de cursul anilor acestor părți, carii pomenescŭ de descălecatul cel dentăiŭ a țărîi noastre și Țărîi Muntenești:

Bonfin [3], mare istoric, de Dachia, sau Dația — latin.

Dionŭ[4] la viața lui Traian-împăratul — latin.

Topeltin [5], ungur; iară pre acești doi au urmat.

Acéște au scris de Dachia, cum au descălecatu-oă Traianŭ, împăratul Rîmului, în anii de la Hristos 120, pre socoteala vrémilor, cu rîmlénii.

Istoricii leșești carii au scris și lucrurile domniilorŭ Moldovei:

---

[1] Meseța — luna.

[2] Dni — zile.

[3] Bonfini Antonio, istoric italian al Ungariei, a scris *Historia Pannonica* în sec. XV.

[4] Dio Cassius, istoric grec antic din sec. II-III, a scris *Istoria Romei*.

[5] Toppeltin Laurențiu, istoric sas din Ardeal. Opera *Origines et occasus Transsylvanorum*, Lyon, 1667 *(Originile și decăderea Ardelenilor)*.

Cromer[1] au scris lătinéște, Dlugoș[2] lătinéște, Stricovschîi[3] litfan, leșește, Piasețschîi[4], vlădicul de Premislia, lătinéște.

Istoricii leșești pre carii au urmat răpăosatul Uréche vornicul:

Bîlschîi[5], Marțin Pașcovschîi[6]. Acéști doi au scris leșește.

Și acéște încă dzicŭ că moldovenii sint den rîmléni. Iară de descălecatul celŭ dentăiŭ n-au știutŭ că leșii mai apoi den împărăția lui Traian sintŭ veniți în céste părți.

PRÉDOSLOVIE, ADECĂ VOROAVA CĂTRĂ CITITORIUL

Fost-au gîndul mieu, iubite cititoriule, să fac létopisețul Țărîi noastre Moldovei din descălecatul ei cel dintăi, carele au fostŭ de Traian-împăratul și urdzisăm și incepătura létopisețului. Ce sosiră asupra noastră cumplite acestea vrémi de acmu, de nu stăm de scrisori, ce de griji și suspinuri. Și la acestŭ fel de scrisoare gîndŭ slobod și fără valuri trebuește. Iară noi prăvim cumplite vrémi și cumpănă mare pămîntului nostru și noaă. Deci prii-

[1] Kromer Martin, cronicar polon din sec. XVI; scrie *Polonia*.

[2] Dlugosz Jan, cronicar polon din sec. XV; scrie *Istoria Poloniei*.

[3] Strykowski Matei, cronicar polon din sec. XV, scrie *Cronica Polska Litewska*.

[4] Piasecki Paul, cronicar polon din sec. XVII, scrie *Cronica Gestorum in Europa singularium (Cronica Principalelor fapte din Europa)*.

[5] Bielski Ioachim, istoric polon din sec. XVI, scrie o cronică a Poloniei.

[6] Paszkowski Martin, istoric polon din sec. XVII, a scris *Opisanie Sarmaciey Europeiskiey*, Cracovia, 1611.

méște, în ceastă dată, atîta din truda noastră, cît să nu să uite lucrurile și cursul țării, de unde au părăsit a scrie răpăosatul Uréche-vornicul.

Afla-vei de la Dragoșe-vodă, din descălecatul țării cel al doilè, la létopisețul lui, pre rîndul său scrise domniile țării, pănă la Aron-vodă. Iară de la Aronŭ-vodă încoace începe acesta létopiseț, carea ți l-am scris noi, nu cum s-ari cădè, de-amănuntul toate. Că létopisețele céle streine lucrurile numai ce-s mai însămnate, cum sintŭ războaiele, schimbările, scriu a țărîlor megiiașe, iară céle ce să lucreadză în casa altuia de-amănuntul, adecă lucruri de casă, n-au scris. Și de locŭ létopiseță, de muldovanŭ scrisă, nu să află. Iară tot vei afla pre rîndŭ toate.

Și priiméște această dată această puțină trudă a noastră, care amŭ făcut, să nu să treacă cumva cu uitarea de unde este părăsit, cu această făgăduință că și létopiseț întrég să aștepți de la noi de om avea dzile și nu va hi pus preavécinicul sfat puternicului Dumnedzău țării aceștiia țenchiŭ[1] și soroc de sfîrșire.

STIHURI DE DESCĂLEÇATUL ȚĂRÎI

Neamul Țării Moldovei de unde să trăgănează [2]?
Din țările Rîmului, tot omul să creadză.
Traian întîiŭ, împăratul, supuindŭ pre dahii [3]
Dragoș apoi în moldovéni premenindŭ pre vlahi [4],

[1] Țenchiu — sfîrșit, țintă, margine.
[2] Trăgăna, a — a trage.
[3] „Dahii și Dachii tot unii sint". (Notă Miron Costin)
[4] „Moldovénii mainte de Dragoș-Vodă să chema Vlahi sau Rumâni de la *Rîm*."(n. M.C.)

Martor este Troianul [1] șanțul în țara noastră
Și Turnul-Săverinul [2], munténi, în țara voastră.

LÉTOPISEȚUL ȚĂRÎI MOLDOVEI DE LA ARONU-VODĂ ÎNCOACE

Capul I

Pănă la cumplita domniia lui Aron-vodă (așè-i dzice acei domnii răpăusatul Uréche-vornicul), ieste scris létopisețul țărîi de Uréche-vornicul, început de la Dragoș-vodă, carele au descălecatŭ din Maramureș această țară al doilè rîndŭ, după ce să pustiisă de tătari și fugisă toți lăcuitorii și a Țărîi Moldovei, și Țărîi Muntenéști în Ardeal. Iară întăiŭ descălecată de Traian, împăratul Rîmului; căruia împărat numéle trăiește între noi păn' astădzi cu șanțul cela ce să dzice Troianul.

Iară de la Aron-vodă scris nu să află, nice de altul, nici de Uréche-vornicul, ori că l-au împiedecat datoriia oamenească, moartea, care multe lucruri taie și să să obîrșască nu lasă, ori că izvoadele [3] lui au răsăritŭ [4] ce va hi mai scris și de la Aron-vodă încoace. Deci, de unde au părăsit elŭ, începem noi, cu agiutoriul lui Dumnedzău.

Domniei lui Aron-vodă cu cale i-au dzis că au fostŭ cumplită, că așè au fostŭ, desfrînată domniia

[1] Troianul — Valul lui Traian.
[2] „Turnul-Săverinul este în Țara Muntenească, unde au fost și pod de piatră peste Dunăre, de Traian-Împăratul făcut atunce cînd au descălecat aceste 2 țări cu rîmlénii" (n. M.C.).
[3] Izvod, a izvodi — scriere, copie; a traduce, a copia, a elabora.
[4] Răsări, a — a pierde.

și nediriaptă foarte, cît, de răul lui, ce era fruntea boierilor fugisă mai toți în Țara Leșască.

Să sfădiia[1], și pre acéle vrémi domnii de Ardeal cu Crăiia Leșască, care de care să cuprindză țara, să fie suptŭ ascultarea sa. (Domnilor de Ardealŭ dzicem crai unguréști; eu să le dau acestŭ nume nu pociŭ, că ei crai nu sintŭ, ce direpți domni sau cnédzi. Iară și Ardealul tot de Crăiia Ungurească au fostŭ și tot o țară, ce după ce au ruptŭ o parte Împărățiia Turcului, cu Buda și altă parte de crăiie au cuprinsŭ neamțul cu Pojunul, unde stà și cununa Crăiei Unguréști s-au osebit acestŭ unghiŭ și s-au aședzat suptŭ cnédzi. Deci crai direptŭ Crăiei Ungurești ieste neamțul, că la dînsîul ieste cununa Crăiei Ungurești cu Pojunul [2].

Ține domniia pre atunce la Ardealŭ Bator Jigmontŭ [3] și, aflîndŭ vréme pre voie a supunere țara cătră sine, s-au agiunsŭ [4] cu boierii lui Aron-vodă, carii era de casa lui, că li să urîsă și lor cu faptele lui Aron-vodă, anume Ștefan Radul-vornicul și Răzvanŭ-hatmanul. Și cu știrea lor au trimis oști Bator și l-au luat pre Aron-vodă cu toată casa lui și l-au dus la sine la Belgrad [5] unde și s-au fîrșit [6] și viiața. Iară în locul lui pusesă pre Ștefan Radul-vornicul domnŭ în Suceavă.

La léși crăiia Jigmontŭ [7] pre atunce, ficiorul craiului șvedzăscŭ [8], iară hatman mare era Zamoyschii. Vădzindŭ léșii c-au pus Bator de la sine domnŭ în Muldova și o scriia pe atunci léșii Muldova că ieste Crăiei Leșești soțiie [9], după niște legă-

[1] Sfădi, a să — a se război.
[2] Pojonul — Bratislava.
[3] Corect: Sigismund Bathory, principe al Transilvaniei.
[4] Agiunge, a — a se întîlni, a se înțelege.
[5] Alba-Iulia.
[6] Fîrși, a — a sfîrși.
[7] Sigismund al III-lea, rege al Poloniei.
[8] Șvedzăscu — suedez.
[9] Soțiie — vasală.

turi ce făcusă léşii cu Ştefan-vodă cel Bun la Colomiia [1] şi mai pre urmă cu Bogdan-vodă, după ce să împăcasă cu dînsul, n-au suferit pre Ştefan Radul-vodă, ce îndată au trimis oşti cu boierii carii era ieşiţi în Ţara Léşască, unii de răutăţile lui Aron-vodă, iară Movileştii, precumŭ scrie Uréche-vornicul, încă cu Pătru-vodă Şchiopul ieşisă în Ţara Léşască, asupra lui Ştefan Radului-vodă şi l-au scos din ţară. Şi au pus domnŭ din partea sa pre Ieremiia Movila-vodă cu alésul boierilor de ţară, puindŭ deodată şi pen toate cetăţile ţării slujitori [2] de ai săi léşii. Fost-au acéstea în anul 7103.

Împărăţiia Turcului lupta pre acéle vrémi pentru Crăiia Ungurească cu némţii, pentru Buda, pentru Ostrogonul [3] şi Enicul [4]. Iar vădzindŭ că cuprindŭ léşii Ţara Moldovei, au orînduit pre Caazi Cherei-soltan [5], hanul Crîmului, şi trimiţîndu-i şi 2.000 de iniceri; cătră 70.000 de oaste ce avea tătărască. (Vestit era acél han de războaie, care au avutŭ războiŭ şi cu persii cu izbîndă în cîteva rînduri.) Îi trimisăsă împărăţiia şi steagul cu tuiuri de Muldova, să aşeadză pre cine va socoti el la domnie, să fie din partea împărăţiei.

Prindzindŭ veste léşii de clătirea lui Cazi Cherei-soltan la Muldova, cu ruşine a fi socotindŭ să lasă pre domnŭ la sminteală [6], pus de dînşii, şi era pe atunce şi Crăiia Léşască în vîrtute, au orînduit şi ei pre Zamuyschii-hatmanul, cum spune Hronica Leşască, mai multŭ de 7.000 de călări şi 3.000 de pedestri n-au avut (de nu-i laudă), fără slugile lor,

---

[1] Se referă la jurămîntul omagial de vasalitate depus de Ştefan cel Mare în anul 1485, în faţa lui Cazimir al IV-lea, regele Poloniei.
[2] Slujitor — oştean.
[3] Ostrogonul — Esztergon, în Ungaria.
[4] Enicul — Essek, localitate în Slovenia.
[5] Cazi Cherei — hanul tătărăsc al Crimeii.
[6] Sminteală — înfrîngere.

ce au ei pururea, peste céia ce sîntŭ slujitori în catastije.

Octovrie 9 dzile, v leato 7104, au sosit Zamoyschii la Țuțora cu oștile lui și a doa dzi după sositul lui Zamoyschii, octovrie 10, s-au vădzut și străjile tătărăști, octovrie 11, au sosit și singur hanul cu toată oastea.

N-au putut răbda leșii fără șanțuri, cît au vădzut atîta putére, ce ș-au întărit tabăra cu șanțuri pinpregiur și au făcut cu socoteala lui Zamoyschii-hatmanul și denafară de șanțuri băști [1] de pămîntŭ, de la șanțul taberii așè departe, cît agiunge glonțul pușcei [2]. Și într-acéle băști au scos și Zamoyschii oastea leșască împrotiva grosimei [3] cei tătărăști. Năvăliia tătarîi cu toată oastea asupra léșilor, ce léșii sta neclătiți [4] și din băști da tunurile. Dosul iarăș să le ia nu putea tătarîi de tabără, și așea au stătut războiul într-acea dzi toată dzua.

A doa dzi, socotindŭ hanul cu meșterșug [5] să depărtédză pre léși de la șanțuri, au orînduit o samă de oști, să dea năvală la léși și să să facă a fugi. Ce leșii, pricepîndŭ meșterșugul, sta între băști neclătiți și așea au stătut pănă la vremea de chindie [6]. Atuncè, și deprindzindŭ amu pre tătari și vădzindŭ că să temŭ și de foc tătarîi, i-au luat léșii în goană pănă la oastea cea supusă și cu acéia dacă s-au tumpinat, în loc au stătut și au ținut războiul, cît s-au mirat și hanul, mai puțină oaste fiindŭ leșii. Și de acolo, iară încet, sprijenindu-să de năvala tătarîlor, au venit iară la loc între băști, că trimisesă Zamoyschii totdeauna trîmbițele să dzică de întorsŭ.

Nu dormiè Ieremiia-vodă, ce, de avè și în leși nedejde, iară dindată au agiunsŭ la hanul, și de

---

[1] Bașcă, băști — bastioane.
[2] Pușcă — tun.
[3] Grosime — grosul țărănimii, al oștii.
[4] Neclătit — neclintit.
[5] Meșterșug — artă, înșelăciune.
[6] Chindie — după-amiază, între două și cinci.

atuncea céle 7 sate de țară, ce să dzicŭ hănești, li-au dat Ieremia-vodă hanului și au legat și miere, să dea hanilor în toți ani cîte... < mii > cîntare și alte daruri. Și așea, cu nevoința lui Ieremii-vodă, au stătut între hanul și între Zamoyschii tractate, adecă legături de pace, dîndŭ și hanul zălog la léși și léșii la hanul, păn' să va închide tocmala.

Capetele de pace au fostŭ acestè: Ieremie-vodă să fie domnŭ în țară, birnic împărății din an în an, după obiceai, iară hanului să dea din an în an daruri și cîte... < mii > cîntare de miere și 7 sate să fie de cîșlele [1] hanului în Bugeag. Oștile leșești să nu mai între în Țară Muldovei. Sol de la leși să margă la Împărăția Turcului pentru întăritura păcii. Iară despre partea hanului era aceste ponturi [2]: Steagul și tuiurile să le dea pe mîna lui Ieremii-vodă, și de la Împărățiia Turcului să scoață dirés [3] de domnie neschimbată în dzilele lui, ce-i dzic ei pe limba lor barat. Și să iasă din pămîntul Muldovei hanul până în patru dzile cu oștile lui. Și așea obîrșindu-să [4] pace, hanul întăiŭ au purces cătră Crîm, și Zamoyschii cătră țara sa, lăsindŭ pe lîngă Ieremia-vodă pre Albertŭ Hanschii și pre Ian Pototchii [5] cu 3.000 de oameni, că să temè Ieremia-vodă de unguri. Și așea au purces și Ieremia-vodă și s-au așădzat la Suceavă. Războiul acesta la Țuțora este mai întăiŭ de acela, cîndŭ au perit Jolcovshii [6], hatmanul leșescŭ. Vei afla și acela la rîndul său.

Bine n-au ieșit Zamoyschii din Muldova, iară Bator Jigmontŭ alége pre Răzvan domnŭ în Muldova și orînduiește 12.000 de oaste ungurească, să

---

[1] Cîșlă — stînă de cîmpie.
[2] Pont — condiție; și cu sensul de articol.
[3] Dirés — îndreptare.
[4] Obîrși, a — a termina.
[5] Potocki Jan — staroste de Camenița.
[6] Zotkiewski Stanislaw — hatman polon.

atuncea céle 7 sate de țară, ce să dzicŭ hănești, li-au dat Ieremia-vodă hanului și au legat și miere, să dea hanilor în toți ani cîte... < mii > cîntare și alte daruri. Și așea, cu nevoința lui Ieremii-vodă, au stătut între hanul și între Zamoyschii tractate, adecă legături de pace, dîndŭ și hanul zălog la léși și léșii la hanul, păn' să va închide tocmala.

Capetele de pace au fostŭ acestè: Ieremie-vodă să fie domnŭ în țară, birnic împărății din an în an, după obiceai, iară hanului să dea din an în an daruri și cîte... < mii > cîntare de miere și 7 sate să fie de cîșlele [1] hanului în Bugeag. Oștile leșești să nu mai între în Țară Muldovei. Sol de la leși să margă la Împărăția Turcului pentru întăritura păcii. Iară despre partea hanului era aceste ponturi [2]: Steagul și tuiurile să le dea pe mîna lui Ieremii-vodă, și de la Împărățiia Turcului să scoață dirés [3] de domnie neschimbată în dzilele lui, ce-i dzic ei pe limba lor barat. Și să iasă din pămîntul Muldovei hanul până în patru dzile cu oștile lui. Și așea obîrșindu-să [4] pace, hanul întăiŭ au purces cătră Crîm, și Zamoyschii cătră țara sa, lăsindŭ pe lîngă Ieremia-vodă pre Albertŭ Hanschii și pre Ian Potoțchii [5] cu 3.000 de oameni, că să temè Ieremia-vodă de unguri. Și așea au purces și Ieremia-vodă și s-au așădzat la Suceavă. Războiul acesta la Țuțora este mai întăiŭ de acela, cîndŭ au perit Jolcovshii [6], hatmanul leșescŭ. Vei afla și acela la rîndul său.

Bine n-au ieșit Zamoyschii din Muldova, iară Bator Jigmontŭ alége pre Răzvan domnŭ în Muldova și orînduieşte 12.000 de oaste ungurească, să

---

[1] Cîșlă — stînă de cîmpie.
[2] Pont — condiție; și cu sensul de articol.
[3] Dirés — îndreptare.
[4] Obîrși, a — a termina.
[5] Potocki Jan — staroste de Camenița.
[6] Zotkiewski Stanislaw — hatman polon.

margă asupra Ieremii-vodă, dîndŭ vina lui Ștefan Radul-vodă că au lăsat scaunul să cuprindză léșii cu blăstămățiia [1] lui.

Luîndŭ véste Ieremia-vodă de pogorîtul ungurilor, precum au putut, au strînsŭ oastea țărîi și s-au gătit a stare cu războiŭ împrotiva lui Răzvan. Într-o dumenecă era cîndŭ au apropiiat oștile ungurești de Suceavă. Și-au tocmit oștile Ieremiia-vodă asupra tîrgului, la sat la Aréni. Iară oastea leșască ce avè cu sine o au tocmit mai la cîmpŭ, despre Șchéia, pe suptŭ un mal, ce ieste alăturea cu drumul Băiei. Singur Ieremia-vodă fiindŭ în besérecă la sfînta leturghie, i-au dat știre cum oștile lui Răzvan amu să văd și să apropiie de oștile țărîi. Ce n-au vrut să iasă din besérecă păn' nu s-au săvîrșit sfînta slujbă. Și să agiungea amu hărății [2] lui Răzvan cu oștile țărîi, cîndŭ au ieșit Ieremia-vodă la oști den besérecă. S-au tîmpinat oștile de îmbe părțile și după cîtăva luptă între oști, au lovit léșii pe oastea ungurească din aripa despre Șcheia. Îndată îmbărbătîndu-să și fruntea oștilor, unde era Ieremia-vodă, au înfrîntŭ pe unguri.

Supt Răzvanŭ-vodă au cădzut calul atuncea în războiŭ, ce încălecîndŭ pre altŭ calŭ, îndată au silit să oprească oastea ungurească și au opritu-oă și pusésă războiul iară la locŭ. Ce îndemnîndu-să iară oștile lui Ieremii-vodă, și amu și léșii în frunte, au început a fugi oastea lui Răzvan-vodă, la care fugă l-au prinsŭ oștile lui Ieremii-vodă și pre Răzvan și l-au adus la Ieremie-vodă. Stă movila și acmu pe drumul Băiei de la Suceavă, care să pomenești Movila lui Răzvan pănă astădzi.

Cît l-au adus pre Răzvan la Ieremie-vodă, după cîtăva mustrare i-au tăiat îndată capul și l-au pus într-un parŭ împrotiva [3] cetății. Iară pre unguri

[1] Blăstămăție — incapacitate.
[2] Hărăț — luptător.
[3] Împrotiva — în fața.

i-au gonit oștile pănă la munți, cu mare vărsare de sînge. Fost-au acesta războiŭ în anul 7104 dechevrie 5 dzile. Așea s-au plătit și lui Răzvan răul ce făcusă și el lui Aron-vodă.

După acesta războiu și perirea lui Răzvan-vodă, s-au aședzat domniè lui Ieremiei-vodă fără grije. Nici Bator Jigmontŭ, domnul Ardealului, nu s-au mai ispitit să mai trimațe oști în Muldova, ce avîndŭ bănat [1] pre léși de paguba oamenilor săi cu Răzvan, au trimis soli cu jalobă la Rodolfŭ, împăratul nemțescŭ, cumnatu-său, și la papa de Rîm, jeluindŭ de mare pagubă ce i-au făcut léșii în oastea lui, luptîndŭ el să dezbată țara de suptŭ mîna turcului, să cuprindză Țara Muldovei, să-i împreune și pre moldoveni cu sine împrotiva turcilor, iar léșii au împiedecat acestŭ lucru, spre scădérea creștinătăției, ce-au aședzat Moldova suptŭ birul turcilor, de suptŭ care bir amu era ieșită țara cu nevoința lui.

Acéste înțelegîndŭ papa și împăratul némțăscŭ, mare ponoslu [2] au trimis leșilor și osebire de besérecа lorŭ craiului leșăscŭ, ca unui împiedecătoriŭ de binele creștinescŭ.

Au trimis și craiul leșescŭ sol la papa, făcîndu-i știre că are el de grije Muldovei, să nu hie cu turci și mai denainte vréme fiindŭ suptŭ grija sa, cum și de curundŭ acmu pre Cazi Cherei-soltan l-au scos cu putérea sa din Țara Moldovei. Iară domnul de Ardeal, neavîndŭ putére să să apere pre sine, nu poate să apere Moldova de turci și de tătari, mai avîndŭ prilej de oști hiie cîndŭ Crăia Leșască.

Aceste pricini avè ei în de sine pentru Moldova, iară Ieremie-vodă domniia cu pace și cu lucruri aședzate pre acele vrémi a țărîi, că ținea oști streine și pădzia și datoriia sa ce avè spre împărăție.

....

[1] Bănat — supărare, dojană.
[2] Ponoslu — învinuire.

Capul alŭ șaselea

Pre Ștefan-vodă Tomșea nu l-au știut Létopisețul cel leșescŭ ce neam de om au fostŭ. Iară au fostŭ direptŭ moldovan, din satŭ den Otéști de pre pîrîul ce să chiamă Răcătăul, în ținutul Putnei. Era pre acéle vrémi Tomșea-vodă la Poartă pre trébile țărîi, pre lîngă capichihăi, și vădzîndu-l omŭ de țară, cunoscut amu la căpeteniile Porții, i-au scos domniia și i-au orînduit împărățiia și pre Cantemir-beiŭ [1] cu ordile lui, care pre acéle vrémi lăcuia în Bugeacŭ, să-l ducă pre Ștefan-vodă în scaun.

Apropiindu-se Ștefan-vodă Tomșea de țară, Costantin-vodă cu îmă-sa [2] și cu frații săi au purces la leși și cu cîțva și din boieri, între carii era și Nistor Uréche, tatăl lui Grigorie Uréche-vornicul, carele au scris létopisățul țărîi pănă la Aron-vodă.

Leșii avea atunci mare amestecături cu Moscul și nu era vrémea să facă oști și în Muldova. Ce Ștefan Potoțchii, cumnatul lui Costantin-vodă, carele ținea pre doamna Mariia, fata lui Ieremie-vodă, cu putérea sa, peste voie și porunca craiului (că-i trimisesă singur craiulŭ unŭ copil din casa sa, să nu cumva să să ispitească să între în Muldova, întărîtîndŭ pre turci), au strînsŭ oaste di prin cetăți și de pre la rudeniile sale, ca vro 6.000 de oameni strînsură, lăsîndŭ pre soacra-sa, doamna lui Ieremiei-vodă, în Țara Leșască. Iară singur cu Costantin-vodă[3] și cu Alexandru-vodă [4], frate-său, au purces asupra lui Ștefan-vodă.

Au prinsŭ veste Ștefan-vodă îndată de léși că vin și au strînsŭ și elŭ oastea țărîi toată. Și să prilejise atuncè sosiți și niște slujitori de a lui Mihai-

---

[1] Cantemir bei — pașă tătar.
[2] Îmă, îmmă — mamă.
[3] Constantin Movilă — fiul lui Ieremia Movilă.
[4] Alexandru Movilă, fratele lui Constantin Movilă.

vodă, capitanii lui cei vestiți, neputîndŭ a lăcui, după moartea lui Mihai-vodă, în Țara Ungurească, chemați pre cărți de Ștefan-vodă, anume Mîrzè, și Ghiețè, și Racè [1], cu cîțva oameni. Și au pusŭ Ștefan-vodă tabăra deasupra satului Popricanilor, dîndŭ știre și la Cantimir, la carele, pre acéle vrémi, era mulțime de nohai tătari. Și au venit și Cantimirŭ cu oștile într-agiutor lui Ștefan-vodă.

Veniia Potoțchii sămățŭ cu izbîndele ce făcuse frații lui aicea într-aceste țări împrotiva lui Răzvan-vodă și apoi împrotiva lui Mihai-vodă, ce, cum dzice muldovanul, nu sintŭ în toate dzile Paștile. Mergea fără nice o tocmală [2], fără străji, a puterea hi [3] fără limbi [4], să știe ce félŭ sau ce samă de nepriietini are unde merge și avîndŭ și oaste strînsură. Nu i-au dodeitŭ [5] nimică Cantimirŭ, nice muldovenii, pănă au sosit léșii cu tabăra lor la un loc, ce să dzice Cornul-lui-Sas. Atuncè au vădzut Potoțchii unde au venit.

Acela loc, Cornulŭ-lui-Sas, este cotit Prutul, însă cotulŭ este din partea despre răsăritŭ, iară din partea aceastalaltă, unde era tabăra léșască, este ieșită apa Prutului pieptŭ la cîmpŭ. Într-acéla loc au făcut oștile lui Ștefan-vodă și tătarîi la leși năvală. Și n-au ținutŭ războiul léșii nimică, cît în cela războiŭ, așè de sirgŭ [6], s-au spăimatŭ și s-au amestecatŭ leșii, cît nice tunurile o dată n-au apucat să sloboadză. Singur Potoțchii, pentru să i să tăinuiască numele, au datŭ între carăle haiducilor, ce apoi l-au văditŭ haiducii. Pre Alexandru-vodă încă l-au prinsŭ moldovenii. Iară Costantin-vodă au cădzut pre mîna unui tătar, carele, ințelegîndŭ cine ieste, vrîndŭ să-și facă cinste la hanul, ferin-

---

[1] Mîrza, Ghiețea, Rață — căpitani ai lui Mihai Viteazu.
[2] Tocmală — înțelegere, angajament.
[3] A puterea hi — am putea spune.
[4] Limbă — informație, știre.
[5] Dodei, a — a ataca.
[6] Sirgu — repede.

du-se de Cantimir, depreună cu niște cetași ce avea tătarul, au fugitŭ cu Costantin-vodă și cu un comis a lui, anume Mihăilescul. Și cîndŭ au sosit la Dașău, ferindu-se iarăși și acolo de turci să nu-l ia pre Costantin-vodă, au găsit o luntre mică și s-au băgatŭ să treacă singuri tătarîi. Trecîndŭ apa Niprului, s-au scornitŭ vîntŭ și s-au împlutŭ luntrea de apă, și acolè s-au înecatŭ Costantin-vodă în Nipru. Iară pre Pototchii și pre Alexandru-vodă l-au dus oșteni de țară la Ștefan-vodă, și pre amîndoi i-au trimis la împărățiie. Pototchii apoi au ieșit cu răscumpărare pren solŭ. Iar Alexandru-vodă au cădzut la légea turcească, în care au și murit. Spunŭ să hie sosit la turci și la boierie, anume... la împărățiie.

Ceialaltă oaste leșască toată au cădzutŭ în robie la tătari și s-au înecatŭ mai mulți în Prut, cît debiia de au scăpatŭ cineva de poveste, că cîți au și înotat Prutul, pline era luncile de țărani, și coșurile [1] tătarîlor era peste Prutŭ, tot i-au prinsŭ și i-au adusŭ la Tomșea-vodă, pre mai mulți i-au și ucis țăranii.

Perit-au și boierii toți, cîți s-au prilejit de venise cu oastea, tot oameni de casa lui Ieremiei-vodă: Vasilie Stroici-logofătul, Balica-hatmanul, Chirițapostelnicul, Miron-stolnicul. Numai Nistor Uréche n-au vrut să vie din Camenință și așea-i sfătuia și pre dînșii, să nu margă, dzicîndu-le să lase să să mai vechiască domniia lui Ștefan-vodă, că acmu fiindŭ domniia noaă, moldovenii sintŭ den hire purure la domniea noaă lacomi. Ce nu s-au ascultatŭ sfatul lui Uréche-vornicul, cum mai multe în lume sfaturi bune la domni nu să ascultă, ce apoi vinŭ la primejdii și ei și casele lor. Iară pre Vasilie Stroici îl iertase Ștefan-vodă, numai învățase pre Nicoriță armașul să-l ducă să vadză perirea celoralalți, să-i hie grije mai pre urmă de moarte, că era

[1] Coș — tabără țărănească.

om tînăr Stroici și din casă mai vechiŭ și cinsteș[1] decît toate casele în țară. Ce dzilele lui cele fîrșite, cum să dzice cuvîntul, vădzîndŭ că merge la perire și nu-i spusesă armașulŭ povéstea, s-au apucat de sabiea unui dărăbanŭ, să moară cu răscumpărare, că era om din hirea lui inimos. Ce l-au împresurat îndată dărăbanii și n-au apucatŭ să scoață sabiia. Care lucru dac-au spus armașul lui Ștefan-vodă, îndată au pus de l-au omorît și pre dînsul, răcnindŭ: „Ai, cînele, au vrutŭ să moară cu soții". Și pre cîți-și aducea, pre toți îi omorîea, pănă și în slugi și prostime. Acela vărsătoriŭ de singe s-au arătatŭ dintîiaș dată Tomșea-vodă.

Pentru unŭ diiac, care era foarte de treabă de scrisoare, s-au rugatŭ boierii să-l ierte, că ieste cărturariŭ bun. Au răspunsŭ: „Ha, ha, ha! Mai cărturarŭ decît dracul nu este altul". Și totuș, l-au omorît și pre acela.

Și așea au fostŭ stîngerea casei lui Ieremie-vodă. Fost-au acesta războiŭ la Cornul-lui-Sas, v leato 7120. Tătarîi după acéia, îndată au mărsŭ în pradă în Țara Leșască și, lovindŭ fără veste și de sirgŭ, multŭ pléanŭ[2] au luatŭ și mare robiie au făcut în oameni.

Domniia lui Ștefan-vodă Tomșea, cum s-au început în vărseri de sînge, tot așè au trăit. Avè un țigan calo[3], ce să dzice pierdzătoriŭ de oameni, țigan gros și mare de trup. Acela striga de multe ori înaintea lui, arătîndŭ pre boieri: „S-au îngrășatŭ, doamne, berbecii, buni sintŭ de giunghiat". Ștefan-vodă rîdè la ceste cuvinte și dăruia bani țiganului.

Ce cum a tuturor tiranilor, adecă vărsătorilor de singe, la toate țărîle în lume urîtă este stăpîniia, așea și a lui Tomșea-vodă. Îlŭ urîse și boierii, carii, măcar că era mai toți de casa lui, anume Beldiman-

---

[1] Cinsteș — cu cinste.
[2] Plean — pradă.
[3] Calo — călău.

logofătul[1], Bărboiŭ-vornicul[2], Sturdzea-hatmanul[3], Boul-visternicul[4], iară nice ei fără grijea morții nu era, ce îmbla în tot ceas, cum să dzice, cu dzilele amînă[5]. Și hiecîndŭ unde este frica nu încape dragoste. Pentru acéia, întrebîndŭ un împărat pre un dascăl: cum ar fi împăratŭ să hie drag tuturora? Au răspunsŭ: „De nu vei hi, împărate, groaznic[6] nemăruie". Fericiți sintŭ acéia domni cărora țărîle lor slujescŭ din dragoste, nu din frică, că frica face urîciune, și urîciunea, cîtŭ de tîrdziŭ, tot izbucnéște.

Așè s-au prilejit și la Tomșea-vodă, în toate dzile petrecîndŭ boierii supt grije, s-au vorovitŭ cu toții și au tras slujitorii toți în partea sa și pre mîrzești, și într-o noapte au ieșit cu toții la satŭ, la Cucuténi, și de acolea au poruncitŭ lui Ștefan-vodă cu bine să iasă din scaunŭ, că nu poate nimè a suferi domniia lui cu atîtè vărseri de sînge.

Să spăriiesă Tomșea-vodă de o turburare ca acéie, ce, îmbărbătîndu-l cine era pre lîngă dînsul, au strînsŭ dărăbanii, carii tot pe un cuvîntŭ era cu céialalți slujitori. Ce, dacă au vădzutŭ banii vărsindu-le Ștefan-vodă, au stătut ei cu domniia. Și au strigatŭ și tîrgul în leafă, și s-au strînsŭ din tîrgoveți și den slugile neguțitorilor și oameni nemernici cîtăva gloată și la Ștefan-vodă. Și s-au prilejit de veniia atuncea și din ținuturi din gios niște steaguri de călărași la căutare[7] și era descălecați la Toméști. Au răpedzitŭ Ștefan-vodă și la céia cu léfe și i-au tras în partea sa.

[1] Logofăt — cancelar al Moldovei.
[2] Vornic — mare boier cu funcție asemănătoare ministrului de interne.
[3] Hatman — comandant al oștilor de cavalerie.
[4] Vistiernic — răspunzător de tezaurul statului.
[5] Amînă cu dzilele — cu viața în pericol.
[6] Groaznic — temut.
[7] Căutare — inspecție.

Slujitorii ce era cu boierii audzindŭ că strigă Ștefan-vodă în leafă, măcar că giurasă boierilor, ce, pre obiceaiul neamului nostru, au începutŭ mulți de cei mai necunoscuți a să rumpe[1] de la boieri și a veni la Ștefan-vodă, și în loc au începutŭ a slăbi partea boierilor.

Dacă au vădzut boierii că nu va să iasă Ștefan-vodă de bunăvoie din scaun, au vinit cu războiŭ, cărora au ieșit Ștefan-vodă cu gloatele sale de laturea tîrgului, deasupra Fîntînii lui Păcuraru, și scoasesă și tîrgulŭ tot Ștefan-vodă, cu arme, cine cu ce avè. Și despre vii au orînduitŭ de au lovit călărimea ce avè din dos pe gloata boierilor.

Fără zăbavă au început a se răsipi gloata boierilor, deci și boierii, care încotro au putut, au plecat fuga, din carii în loc au prinsŭ pre Bărboi-vornicul și apoi și pre feciorŭ-său. Deci pre Bărboiŭ cel bătrîn îndată l-au înțepatŭ de laturea tîrgului, iară pre feciorul lui au trimis de l-au spîndzuratŭ în poarta casei tătîne-său. Iară Beldimanŭ și Sturdzea și Boul scăpasă în Țara Muntenească, ce și acéia tot n-au hălăduitŭ [2], precum vei vedè povestea la rîndulŭ său.

Pre cîți-și aducea prinși, pre toți îi omorîia, cu mustrarea ce avea elŭ obiciaiŭ: „Să nu te ierte Dumnedzău, cu cel cap mare al tău“. Tuturora această mustrare făcè.

Acéste neaședzări a lui Ștefan-vodă audzindŭ doamna lui Ieremie-vodă, avîndŭ încă rămas un fecior copil mic, anume Bogdan-vodă, au îndemnatŭ pre ginerii săi, pre Vișnovețchi[3] și pre cneadzul Corețchii[4], din Țara Leșască, și atuncea amu era și cu sfatul lui Nistor Uréche. Au venitŭ singură doamna cu ginerii săi, cu oști asupra lui Ștefan-vodă

---

[1] Rumpe, a să — a rupe.
[2] Hălădui, a — a scăpa, a trăi în liniște.
[3] Wiszniowiecki Mihai, ginerele lui Ieremia-Vodă.
[4] Korechi Samuil, cneaz, ginerele aceluiași domnitor.

şi le-au ieşit şi Ştefan-vodă cu oşti înainte la satŭ la Tătăréni. Ce au ţinutŭ foarte puţină vréme războiul, îndată au plecatŭ fuga călăréţii, iar bieţii dărăbani, părăsiţi de călăreţii, să buldzisă[1] la o rîpă deasupra Tăuteştilor şi să apăra. Ce au venit léşii de le-au făgăduitŭ viaţă, numai să-ş dea armele. Şi au credzutŭ dărăbanii şi au datŭ armele de la sine. Şi dacă le-au luatŭ armele léşii, au întratŭ cu săbiile într-înşii şi au peritŭ toţi acolea. Le stau movilele şi pănă astădzi deasupra satului Tăuteştilor.

Era la Ştefan-vodă dărăbanii foarte îmbrăcaţi bine, după credinţa céia ce făcuse, de stătusă cu dînsul la rădicarea[2] boierilor, cum n-au fostŭ nice la o domniie grijită bine pedestrimea cu haine tot de feleandrăş[3], cu nasturi şi cu ceprage[4], de argintŭ, în pilda haiducilor de Ţara Leşască, cu pene de argintŭ la cumănace[5] şi cu tablă de argintŭ la şoldure pe lădunce[6]. Fost-au acestŭ război a lui Ştefan-vodă cu leşii la Tătăréni, în anul 7123.

După cea răzsipă a oştii lui Ştefan-vodă, au ieşit Ştefan-vodă în Ţara Muntenească şi, mărgîndŭ aproape spre Focşeani, l-au tumpinatŭ ceauşii[7] împărătéşti, cu Beldiman-logofătul, şi cu Sturdzea-hatmanul, şi cu Boul-visternicul în obedzi [8] că-i pornise Radul-vodă[9], domnul muntenéscŭ pre atunci, de mersesă cu pîră la Poartă asupra Tomşei-vodă, că-i era Radul-vodă lui Ştefan-vodă mare nepriiatin. Ce cine era vezirŭ la împărăţiie era priiatin lui Ştefan-vodă şi au dzis veziriul, price-

---

[1] Buldzi, a — a îmbulzi, a înghesui.
[2] Rădicare — răscoală.
[3] Feleandrăş — stofă de Flandra.
[4] Ceprag, cepreag — firet, ciucure.
[5] Cumănac — căciulă de lînă.
[6] Lăduncă — cartuşieră.
[7] Ceauş — agent al împăratului turcesc.
[8] Obedzi — lanţuri.
[9] Radu Mihnea, domn al Ţării Româneşti.

pîndŭ lucrul: „Ce să acoliséște[1] Radul-vodă de cel săracŭ". Și îndată au trimis ceauși de au tîmpinatŭ pre boieri, carii sintŭ mai sus pomeniți, și i-au pus în obédzi și i-au dus la Ștefan-vodă. Deci, cîtŭ i-au adus ceaușii, îndată le-au tăiatŭ capetele și le-au aruncatŭ trupurile în Sirétiŭ.

Ședea Ștefan-vodă în Țara Muntenească în bejenii, la Radul-vodă, și loviia oamenii lui până la Bîrladŭ, până la Vasluiŭ, ce totu-i împengè leșii. Iară doamna lui Ieremiei-vodă, în Iași cu feciorusău, cu Bogdan-vodă, însă toate divanurile era pre Nistor Uréche, și au trăgănat[2] acea domnie acei domniei mai până la anul.

Să urîsă turcilor acéste dodeiale despre leși asupra Țărîi Moldovei, și mai vîrtos că tot atuncè luasă căzacii Trapezondul [3], cetate turcească, dincolo de Marea Neagră, și pre mare multe corabii turcești cu negoață, și pre un Țical-pașea [4] cu cîteva corăbii de oaste l-au luat viu și ținea toată Marea Neagră închisă. Deci au orînduitŭ pre Schinderŭ, pașea de Silistria, cu oști asupra leșilor, ce era în Moldova cu doamna lui Ieremiei-vodă. Și vădzindŭ și pre Ștefan-vodă în turburări totdeauna și despre ai săi și despre streini, l-au mazilit, luîndu-lŭ în obédzi din Țara Muntenească, iară domniia, în locul lui, au datŭ Radului-vodă, carile are nume în țară de-i dzicŭ Radul-vodă cel Mare. Și cu adevăratŭ cade-i-să acestŭ nume în véci să aibă, precum vei afla, hirea acestui domnŭ la rîndul său scrise. Este acestŭ Radul-vodă feciorŭ Mihnei-vodă, domnului muntenéscŭ, carele Mihnea-vodă au domnitŭ pre o vreme cu Pătru-vodă Șchiopul la noi în țară.

....

[1] Acoleși, a să — a se lega de.
[2] Trăgăna, a — a prelungi, a trage.
[3] Trebizonda — port la Marea Neagră.
[4] Țical — Gigala-pașa.

Capulŭ alŭ optulŭ

Gaşpar-vodă era omŭ de neamul său italianŭ, cum dzicemŭ la noi în ţară, frîncŭ, omŭ neştiutoriŭ rîndul şi a obiceaiurilor ţărîi, fără limbă de ţară, care lucru mai greu nu poate hi, cîndŭ nu ştie domnul limba ţărîi unde stăpînéşte.

O! Muldova, di ar hi domnii tăi, carii stăpînescŭ în tine, toţi înţelepţi, încă n-ai peri aşè lesne. Ce domniile neştiutoare rîndul tău şi lacome sintŭ pricine perirei tale. Că nu caută să agonesască şie nume bun ceva la ţară, ce caută desfrînaţi numai în avuţie să strîngă, care apoi totuş să răsipéşte, şi încă şi cu primejdii caselor lor, că blăstămul săracilor, cum să dzice, nu cade pre copaci, cîtŭ de tărdzîu.

Era acestŭ Gaşpar-vodă multă vréme tergimanŭ la împărăţie, adecă tîlmaci tuturor solielor creştineşti ce vinŭ la împărăţiie. Şi fiindŭ şi la mijlocul păcii ce făcusă între Împărăţiia Neamţului şi între Împărăţiia Turcului, pentru slujba acéia i-au datŭ aicea în Moldova domniia în locul Radului-vodă. Iară cît s-au aşedzat la domniie, măcară că era de mare credinţă la împărăţiie, îndată s-au aşădzatŭ cu gîndul spre părţi creştineşti.

De laudă este hie la care domnŭ să hie spre partea creştinească, că aceasta ţară căci trăieşte aşea în statul său pănă acmu, pentru ţări creştine stă pănă astădzî în rîndurile sale, însă cu înţelepciune, nu fără socoteală şi fără temeiŭ, în loc de folosul ţărîi să-i aducă perire, cum s-au prilejitŭ amu şi în vrémile noastre în cîteva rînduri, de adusésă a mulţi nesocoteala şi nebunia, mare cumpănă acestui pămîntŭ. Dumnedzău mai bine ştie că, de nu s-ar hi prilejit o samă de capete să cerce mijloace şi să nu alerge la împărăţiie, ar hi fostŭ de perire de istov [1]

---

[1] Istov, de — complet.

țara aceasta în cîteva rînduri. Așea adusésă la mare primejdie țara și domniia lui Gașpar-vodă.

Să rădicasă în dzilele aceștii domnii și un domnișor de la Orhei, ce îndată Gașpar-vodă au trimis oaste și au ieșit și singur împrotiva lui și l-au prinsŭ și pre dînsul viu, pre domnișor și cîteva capete de la Orheiŭ, pre carii i-au și omorîtŭ îndată. Știia limba sîrbască Gașpar-vodă și cîndŭ i-au mustratŭ pre capitanii cei prinși orheieni, li-au dzis sîrbește: Да имаете срдце чисто къ Господарю. Le tîlmăciia apoi acéste cuvinte pre rumîniie Bucioc, vornicul de Țara-de-Gios, adecă: „Să aveți inimă curată spre domnŭ".

Stăpîniia atuncea Ardealul, căruia dzicem noi Țara Ungurească, Betleanŭ Gabor după stîngerea Batoréștilor și avè mare războaie împrotiva némților pentru Crăiia Ungurească și îndemna și pre turci asupra leșilor, că dedésă leșii agiutoriŭ împăratului nemțăscŭ împrotiva lui Gabor, și atunceș de curundŭ îi bătuse léșii o oaste foarte rău la Cașa [1]. Deci îndemna într-acéia pizmă pre turci asupra léșilor, făgăduindu-le că de or merge asupra leșilor, să nu poată a da leahul agiutoriŭ némților, va putea fără zăbavă a lua Beciul [2] de la némți. Și cu acélea îndemnări și cu făgăduin-ță, cu mare daruri scrisésă și la hanul la Crîm [3], care cărți au cădzutŭ pre mînule lui Gașpar-vodă, și îndată le-au trimis Gașpar-vodă la craiul leșescŭ. Dacă le-au vădzut craiul cărțile, sîngur n-au vrutŭ să ponosluească lui Betlean, ce avîndŭ Betlean Gabor oameni a săi între svetnicii leșești cu cuscrii, au pus craiul pe oameni de ai lui să-i poruncească, căci nu se părăsește de aceste fapte cu vrăjmășia împrotiva creștinilor. Și i-au trimis și izvoadele scoasă din cărțile lui și au mărsŭ solul de la boierii leșești cu

[1] Cașa — Cașovia (în Slovacia).
[2] Beciul — Viena.
[3] Crîm — Crimeea.

multă mustrare și bănatŭ, arătîndu-i și izvoadele cărților lui, ce au scris la hanul. Dacă le-au vădzut Betlean Gabor cuvintele sale de față, au dzis către sol: „Muri-va Gașpar pentru acéle cărți“. Și îndată de toate îmbletele lui Gașpar-vodă au dat știre la împărăție.

Curundŭ au simțitŭ Gașpar-vodă că s-au pierdutŭ la turci credința, deci s-au așădzatŭ cu gîndul și mai tare cu leșii, îndemnîndu-i asupra turcilor. Și în cetatea Hotinului îndată au băgatŭ oșténi leșăști, dîndu-să aievea suptŭ apărarea lor cu țara. Nu putea de tot slobod să hie în gîndul său de boieri, carii socotindŭ cea de apoi să nu vie vreo perire țărîi, nu-i pristăniia boierii, din carii era mai capŭ atuncè Bucioc, vornicul mare de Țara-de-Gios; Vasilie-vodă era visternic mare la acéea domniie. Ce, în multe chipuri să ispitiia să omoară o samă de boieri, să fie el slobod în faptele sale, ce așea aievea nu să cutedza să-i omoară pentru țară, că era Bucioc la țară ales de toți. Iară pre Vasilie-vodă, dîndu-i pricină că nu dă samă de o sumă de bani a visteriei, măcarŭ că-i era hinŭ de cununie, l-au pus în temniță și l-au pus și la muncă. Iară pre Bucioc pusesă gîndŭ să-l otrăvască, și într-o dzi, oprindu-l la masă, și-au scornitŭ [1] voie bună, închinîndŭ la Bucioc cu veselie, și au pus de i-au datŭ otravă. În loc s-au simțitŭ Bucioc otrăvit și s-au și sculat de la masă și s-au dus la gazdă, avîndŭ ierbi împrotiva otravei date de la un doftor priiatin, că aștepta elŭ una ca acéia de la Gașpar-vodă. Îndată au luatŭ ierbi și au început a vărsa otrava cu mare cumpănă de viață. A doa dzi s-au făcutŭ războlit [2] și Gașpar-vodă, dîndŭ vina stolnicilor că au fostŭ bucatele cotlite [3].

---

[1] Scorni, a — a se preface, a înșela.
[2] Războli, a să — războlit — a se îmbolnăvi, bolnav.
[3] Cotlit — coclit, alterat.

Văzîndŭ grije de viiață Bucioc-vornic, numai ce i-au căutat a prestăni [1] cătră sfatul lui Gașpar-vodă, ce avea amu aședzatŭ cu léșii. Și era aievea și la împărăție îmbletele lui, deci trimisasă la Schinder-pașea poruncă împărățiia să nevoiască, doară îl va prinde. Ce oblicise Gașparŭ-vodă și de toate da știre la léși. Deci, vădzîndŭ împărățiia că nu-l pot prinde cu meșterșug, au trimis unŭ agă pre obiceai, Schimni-ceauș, să cuprindză scaunul și să-l mazilească pe Gașpar-vodă. Iară cît au prinsŭ de véste Gașpar-vodă că vine Schimni-aga, au scornitŭ că-i vin léșii asupră-i și au ieșit den Iași și au pus tabăra la Capul-Stîncii, împrotiva Țuțorii.

Cum au sositŭ Schimni-ceauș după obiceai, amu era gătit lucrul; îndată au pus slujitorii de au abătut în turci și cîți au fostŭ cu aga și pre singur Schimni-aga i-au omorîtŭ. Și îndată au răpedzit și în tîrgŭ, de au turburatŭ și tîrgul și cu slujitori amestecați, pre unde, pe care au apucat vrémea, acolea i-au omorît. Mulți den turci să închidea pen pivnițe cu arme, de să apăra. Gașpar-vodă, după aceasta faptă, îndată au purces în tîmpinarea lui Jolcovschii, hatmanul leșescŭ carele era amu aproape la margine, cu oști.

Era gata Schinderŭ-pașa și mai înainte de acéste fapte a lui Gașpar-vodă să margă cu oști asupra léșilor den porunca împărăției și era orînduitŭ și hanul și Cantimirŭ-beiŭ, vestitŭ războinic pe acéle vrémi, și oștile muntenéști și o samă de oști unguréști de la Betlean Gabor, de toată oastea aproape de 60.000 și 1.000 de inicéri, din odăile iniceréști orînduite și cu aceste oști au întratŭ în țară Schinder-pașea.

Léșii încă să nu lase înșélatŭ pre Gașpar-vodă cu priietinșugul lor și să-ș tocmască Jolcovschii smentélele céle dintîi, au purces și el cu oastea și

---

[1] Prestăni, a — a cădea la învoială.

au trecut Nistrul la Hotin în 22 de dzile a lui avgustŭ.

Oaste Jolcovschii-hatmanul avé 1.600 de husari tot înherați [1], 4.000 de călări deosebi de husari, ce le dzic steaguri îndzăoate, 200 de raitari[2] némți călări, 400 de căzaci lisovți[3], 2.000 de pedestri némți. Această oaste era lefecii; era și a domnilor deosebi vro 2.000 de oameni, și de acéia cîțva carii mărgŭ de bunăvoie, în dobîndă, carii apoi au mîncatŭ capul lui Jolcovschii. Venisă și un copil den casa craiului, de la crai, numai să între Jolcovschii cu oști în Moldova într-agiutoriŭ lui Gașpar-vodă. Al doilea hatman, cum dzicŭ la dînșii, de cîmpŭ era pre acéia vréme Conețpolschii.

Dac-au trecut Jolcovschii-hatmanul cu oștile leșăști Nistrul la Hotinŭ, au făcutŭ léșii sfatŭ și sfătuiia Conețpolschii să aștepte oștile acolea la Hotin pre Schinder-pașea, să nu să depărtédză așea în cîmpi, împrotiva mulțimei de oști tătărăști și turcești, și el să margă pe Nistru de pe céia parte, să strîngă căzaci de pen pălănci[4], să lovască în urma oștilor pe la Tighinea. Ce acesta sfat n-au priimitŭ Jolcovschii-hatmanul, ce să hie dzis: mai bine să vadză veștile cum sintŭ decît să le audze de la alții.

În 23 dzile a lui avgustŭ au venit și Gașpar-vodă în tabăra leșască, sprintin, numai cu 600 de oameni, la adunarea cu Jolcovschii și, după sfatŭ ce au avut cu cape-tele leșăști, au purces cu toată oastea leșască pe Prut în gios, de la Hotin la Țuțora, și acolo la Țuțora au pus tabăra léșii. Scrie Létopisățul leșăscŭ că au avut și Gașpar-vodă 12.000 de oaste de țară. Sosit-au Jolcovschii la Țuțora septemvrie 2.

Nu știè Jolcovschii de Schinder-pașea la ce loc este și cu cîtă samă de oaste, lăsîndu-se de toate

[1] Husari înherați — cavaleri îmbrăcați în fier.
[2] Raitar — oștean călare, neamț.
[3] Lisovți — cazaci.
[4] Palancă — întăritură, cetățuie.

în nedejdea lui Gaşpar-vodă. Ce Gaşpar-vodă, deşi ştiia din iscoadele sale de mulţimea oştilor turcéşti, iară nu spunea toate léşilor, să nu le strice inimile.

La 7 dzile a lui septemvrie, în 5 dzile după sosirea léşilor la Ţuţora, au sosit şi străjile tătărăşti, deodată ca 300 oameni, cu carii hărăţindu-să [1] căzacii, ce le dzicè lisovţii pre acéle vrémi, i-au înfrîntŭ lisovţii pre tătari, iară vii n-au putut prinde nice pre unul. Numai capete cîteva de tătari au adus la Jolcovschii, ce n-au putut şti nice atunce léşii de puterea lui Schinder-paşea. Iară tătarîi prindea în toate dzile de la léşi limbă, din holota [2] lor ce îmbla pentru hrana, şi ştiia Schinder-paşea de toate de la léşi şi cum este oastea leşască puţină.

În 8 dzile a lui septemvrie, întîiŭ Cantemir-beiŭ, apoi şi singur Schinder-paşea au sosit la Ţuţora şi ş-au întinsŭ corturile, Schinder-paşea, direptŭ deasu-pra taberii leşăşti, mai din gios. Leşii era în şanţuri, céle încă de Zamoyschii făcute. N-au vrutŭ să scoaţă oastea Jolcovschii într-acéia dzi, mai multŭ de nişte steaguri sprintene cu lisovţii amestecate, mai multŭ doară ari putea prinde vreo limbă, să ştie de oaste, atîta este cît sosisă, au mai este pre urmă. Ce toată dzua hărăţindu-să cu turcii şi cu tătarîi, ieşindŭ şi de ai noştri muldoveni la harţŭ, şi nice atuncea au putut lua limbă, că mai multŭ de un stegarŭ turcŭ n-au prinsŭ şi, până a-l aducé la Jolcovschii, au muritŭ de rane.

Atîta oaste de toată, cîtă sosisă descălecată, socotindŭ Jolcovschii şi neştiindŭ că în ceiaş noapte au sositŭ şi oardele a hanului, cu galga-soltanŭ, fratele hanului, că hanul sîngur rămăsésă la Bugeagŭ, iară oştile toate le pornisă cu galga-soltanŭ, a doa dzi dez-dimeneaţă au scos Jolcovschii toată oastea leşască, pre pilda lui Zamoyschii, cîndŭ cu Cazi Cherei-soltan, şi-au tocmit oastea, cît agiungea

---

[1] Hărăţi, a să — a da lupte de hărţuire.
[2] Holotă — gloată (rusească).

glonțul pușcei, făcîndŭ și doao băști de pămîntŭ, una la un cornŭ [1] de oaste, alta la altŭ cornŭ, cîte cu patru pușci și cîte 300 de pedestrași cu focŭ. Iară Schinder-pașea tocmisă oastea sa turcească și pre unguri și pre munténi la aripa de gios, iar aripa din sus au dat-o lui Cantemir cu oardele lui, iară celelalte oarde ce era cu galga-soltanŭ nu s-au arătatŭ de după dealŭ pănă nu s-au început războiul.

Dacă s-au apropiiat oștile de sine, au datŭ leșii întîi și cu muldovenii războiŭ, și în loc împengîndŭ pre ordele lui Cantemir și turcii începusă a să da înapoi. Ieșiți léșii la cîmpŭ mai multŭ decît le era porunca cu șireagul cél din frunte, au izbucnitŭ și ordele cu galga-soltanŭ și au dat cu toate oștile năvală la rîndul cel din frunte leșăscŭ și l-au înfrîntŭ. Ai noștri, moldovenii, pre obiceai, îndată au plecatŭ fuga, și holota leșilor, ce era în goană, așijderè. Iară tătarîi, neîncăpîndŭ toți în frunte, au lovitŭ și din dos pe léși. Și așea, cu mare vărsare de sînge, au înfrîntŭ rîndul cel dentîi, păn-au agiunsŭ la al doilea rîndŭ, ce era tocmit iară frunte, unde era și hatmanii singuri. Și era toate și acéle rînduri mai încungiurate de tătari de către tabăra lor. Ce au mărsŭ tot buluc léșii, apărîndu-să de tătari, pănă supt șanțuri.

Schinder-pașea tot cu acéia năvală au lovit bașta cea din gios și fără zăbavă au întratŭ ienicérii în baștă. Sărit-au léșii, amu de lîngă șanțuri, și au apucatŭ de au scos o samă de pedestrași ce era în baștă, iară mai mulți au perit, și patru pușci au luat turcii. După acéia au stătut oastea în tocmală neclătită, numai cît să apăra léșii de năvala tătarîlor, și bașta cea din sus au rămas întreagă.

Aproape de apusul soarelui, Schinderŭ-pașea au descălecatŭ oastea toată la odihnă, iară léșii au cădzutŭ la mare spaimă și turburare, și lăsindŭ și ei străji, iară oastea céialaltă au întratŭ în șanțuri,

---

[1] Cornu (de oaste) — colț al taberei.

pe la otace[1]. Și îndată au mărsŭ toate capetele[2] la cortul lui Jolcovschii, la sfat, mîhniți toți, vădzindu-să închiși de atîtea mulțime de oști, depărtați de țară și cetățile sale, fără nice o nédéjde de agiutoriŭ. Ținea hatmanii amîndoi inime tari, răspundzîndŭ tuturora, cum a doa dzi vor să-și tocmască lucrul cu războiŭ și apoi, dacă n-or putea a înfrînge putérea nepriiatinilor, să lége tabăra și să margă cu tabără legată spre țara lor, spre Nistru. Au pătrunsŭ tuturora inimile acestŭ sfatŭ, dacă au audzitŭ cu tabăra legată mărsul, fiindŭ amu den loc închiși de pășunea de cai și de hrană de oameni. Și după acéia s-au rășchirat[3] sfatul îndată. Unŭ domnŭ, anume Strus, și Calinovschii, staroste de Camenița, și Samoil Corețchii s-au gătitŭ de fugă noaptea cu oamenii săi și au purces, năzuindŭ îndată să treacă Prutul noaptea, și acolea, la trecătoarea Prutului, dîndŭ în Prut ca oile spăimați, s-au înecatŭ Calinovschii, starostele de Camenița, și mulți din léși. Unii, rătăcindŭ noaptea, au cădzutŭ a doa dzi în mînule tătarîlor, pe alții i-au dus cursul apei, de i-au abătutŭ iar înapoi la mal, de li-au căutatŭ a întra iară în tabără. Iară Hmelețchii și Cazanovschii, capetele cazacilor, au lovitŭ întîi alăturea cu Prutul, apoi au luat cîmpii și au mersŭ, fără nici o dodéială, întrégi. Ceielaltă oaste de lefecii să turburasă cu toții și ei de fugă, scornindu-să cuvîntŭ pen tabără c-au fugit hatmanii, cît și céia ce era la straje părăsise străjile. Ce înțelegîndŭ Jolcovschii spaimă ca acéia oștii, au îmblat pe la otace cu făclii de vîntŭ, arătîndu-se ostenilor cum este de față și are grije de oaste și au mai întăritŭ și străjile. Și așea, de-biia au aședzat oastea de spaimă. Și în céiași noapte au scris și cărți, dîndŭ știre la craiul, cu pîră pe acéia ce au fugit din tabără.

---

[1] Otac — tabără de odihnă.
[2] Cap — mai mare, comandant.
[3] Rășchira, a să — a se risipi.

Gașparŭ-vodă, vădzîndŭ mare turburare și fugă în oastea léșască, părăsit și de oșténii săi, au purcesŭ și elŭ noaptea și au trecutŭ Prutul bine. Numai, amu la braniște fiindŭ cu puținei de ai săi și den boieri, Șep-teliciŭ-hatmanul și Goia-postelnicul pe lîngă dînsul, l-au omorît ceia ce era cu dînsul. Scîrnava și groadznică fapta și neaudzită în toate țări creștine. Domnul, ori bun, ori rău, la toate primejdiile feritŭ trebuiește, că, oricum este, de la Dumnedzău este. Précum dzice Svinta Scriptură: „**Нѣст ни єдинаскаакт тъкмо ѡт Бога**“, adecă: „Nu-i nice o putére, fără de la Dumnedzău dată“.

Plătit-au apoi cu capetele sale această faptă și Șépteliciŭ, și Goia, de la Alexandru-vodă, pe lége direaptă de le-au tăietŭ capetele și trupurile le-au aruncatŭ în ieșitoare [1]. Și cu cale le-au făcut, că după scîrnave fapte scîrnave morți vinŭ. Iară bietul Bucioc-vornicul, în braniște amu, au năzuitŭ la un hin al său, anume Toader brăniștériul, unde-ș lăcuia acel Toader, singur nemerit din răssipă, fără slugi pe lîngă sine, precum vrémea acéia în răssipă oștii așea aduce. Și cu multă rugămente și giuruită către hinul său s-au oploșit în vicleană făgăduința lui. Apoi, a doa dzi, l-au legatŭ hinul, și legat l-au dus la Schinder-pașea. (O! Să nu-l ierte Dumnedzău hin ca acela!) Și dacă l-au dus la Schinder-pașea, au pus îndată de l-au înțăpatŭ pre Bucioc, săracul, acela carile pururea sfătuiè pre Gașpar-vodă spre bine, și de mare nevoie i-au căutatŭ a pristănî la sfatul lui Gașpar-vodă. Acestŭ Domnŭ, Gașpar-vodă, niceodată post n-au avut, ce pre ascunsŭ în tote posturile mînca carne.

Iară hatmanii leșești, vădzîndu-se închiși și părăsiți și de tovărășiia moldovenilor și în țară streină, încungiurați de atîtea oști, au scos, a doa dzi, toată oastea, cîtă le rămăsésă, stoluri [2], însă

[1] Ieșitoare — privată.
[2] Stol (de oaste) — ceată, detașament.

aproape de șanțuri, cît să să apere de năvala turcilor și a tătarîlor. Și a toată dzua acéia au stătutŭ călări în tocmală; nice Schinder-pașea și tătarîi așè nu li-au stătut asupră, alegîndŭ cu sfatul să-i ție așea închiși până ce i-ari strînge foamea și hrana de cai, să să închine de bunăvoie. Léșii încă să facă războiŭ nu era putére, că și oastea li să împuținasă cu domnii cei fugiți și răniți mulți din războiul cél dintîiŭ, între carii era răniți feciorul lui Jolcovschii și nepotul lui de frate. Ce și a triia dzi după războiul cel dintîi, iară așea au scosŭ oastea cu tocmală aproape de șanțuri. Și într-aceiè dzi s-au apropiiet și galga-soltan cu puținei tătari pe lîngă sine și au poftit pre singur Jolcovschii la voroavă. Scoasésă Schinder-pașea într-acéie dzi toate oștile sale și pusesă rîndŭ înaintè ochilor leșilor, să vadză mulțimea, și așea au făcutŭ în trei dzile, pentru spaima leșilor, să să închine, vădzîndŭ oastea mulțime. Iară la voroavă cu galga-soltanŭ Jolcovschii n-au vrut să iasă, ce au trimis pre cneadzul Corețchii, fratele celui Corețchii ce fugise. Deci și galga încă au trimis pre Veli-Șah-mîrza și au cerșut [1] o sumă mare de bani să le dea leșii și să margă cu pace. Iară Corețchii arătîndŭ alte legături de pace, s-au apucat mîrzaculŭ [2] de sabiie și au dzis să aștepte léșii toți sabiie.

Vădzîndu-să léșii că cu altŭ mijloc de acolea n-au cum să iasă, de unde erau cădzuți, au ales sfat să iasă cu tabăra legată pre mijlocul oștilor, și așè au făcut, 19 dzile a lui septemvrie în de sară. Amu era de trei dzile tocmită tabăra la rînduri și au făcut porți în șanțuri, cineși la rîndŭ, și au purces din loc cu tabăra legată de cară, și orînduite oști pi den toate părțile, și pedestrași și călări. Gîndiia turcii și tătarii dintîi că vin să dea războiŭ, apoi au vădzutŭ

[1] Cerși, a — a cere.
[2] Mîrzaculŭ — comandant tătar.

purcesul. Și în céia dzi, pănă în sară și toată noaptea, au mărsŭ léșii cu puțină dodiială, numai de tătari.

A doa dzi, septemvrie 20, au sosit și Schinderpașea cu toate oștile asupra taberii leșăști, ce léșii, cît s-au făcut dzuă, stătusă unde i-au apucat dzua. Și în-tr-acéia dzi au fostŭ războiŭ foarte tare și mare, pănă la vrémea de chindiie, și descălecîndŭ turcii cu corturi de mas, leșii mai în de sară iară au purces cu tabăra și iară toată noaptea au mărsŭ, numai cu dodiială de tătari.

A triia dzi, septemvrie 21, iară au stătut tabăra leșască la un pîrîu, care nu-l pomenește Létopisețul leșescŭ anume ce vale a hi fostŭ, iară adevărat pe la Scumpiia au lovit, ce ori la o vale ce să dzice Răchita, ori la vreun ciuluc [1]. Încă nu trecusă toată tabăra leșască valea, cîndŭ au sositŭ Schinder-pașea, și acolea au ruptŭ turcii o bucată mare de tabără și au luatŭ și cîteva steaguri de la leși și pușci. Și s-au închis leșii iară acolea, la céia vale, de s-au apărat toată dzua acéia.

A patra dzi, septemvrie 22, au socotit Schinderpașea să le ție din frunte calea și au purces înainte, și aproape de Răutŭ, desupra Răutului, au tocmit toată oastea frunte. Léșii încă ce-au avut oaste mai aleasă o au tras de pen arepi în frunte, și la o vréme ca acéie la care și de nevoie numai caută a hi toți viteji, că nu era altă cale de viiață, au mărsŭ cu toată tabăra direptŭ asupra teméiului [2] oștii turcești și, stîndŭ tare și cu focul, au căutat turcilor a le da cale. Și într-acéla războiŭ au luat leșii de la turci doă steaguri și tătari prinși vii cîțva. Și după ce s-au așădzat tabăra la Răutŭ, au mai ieșit steagurile leșăști de au mai lovit pe o drîmbă de tătari carii trecusă Răutul.

---

[1] Ciuluc — vale seacă.
[2] Temeiul (oștii) — grosul.

După acéia petrecanie, să îmbărbătasă leşii şi pierduse toată grijea. Iară ce ieste să nu treacă şi orînduiala lui Dumnedzău nu poate să să amistuiască [1]. Amu, fără nice o grije, tare şi sămeţi, leşii şi cădzusă la valea Coboltei, unde era de o parte pîrîul, de altă parte oastea, loc deşchis, fără trecători. Şi pierduse şi Schinder-paşea nedejde de a-i dobîndire şi trimisésă la Jolcovschii Schinderŭ-paşea, poftindŭ să-i trimaţă un om, să ştie turceşte. Au trimis Jolcovschii, ce apoi nu l-au mai slobodzitŭ Schinderŭ-paşea pre tălmaciul acela. Cîndŭ au fostŭ amu aproape de Nistru, ca o milă de loc de la Movilău, la un satŭ anume Slobodziea-Saucăi, la ţinutul Sorocii, acolo descălecasă oastea leşască, conacul [2] cel de apoi. Holota ce era strînsură, temîndu-să de hatmani pentru dobînda, că jecuise [3] multe case în ţară, să apuce ei trecătoarea la Nistru noaptea, au dat spaima, şi toată oastea aşea greu s-au turburat, cît, care cum au putut, au apucat cal, sluga stăpînu-său, şi pede-straşi şi călăreţi, toţi amestecaţi, unii de lalţi fugindŭ, s-au şpărcuit [4] toată tabăra, hatmanii rămaşi singuri unul într-o parte, altul într-alta.

Dzicŭ unii să să hie făcut acéie spaimă din slugile oştenilor, carii mersesă la o ariie cu fîn, departe de tabără, şi să-i hie lovitŭ tătarîi. Ce, oricum au fostŭ, spaima ca acéia au fostŭ în care nu s-au mai putut îndrepta oastea să să aşedză. Poate hi şi de grijea trecătoarei Nistrului, care de care să apuce mai curundŭ să treacă.

Au priceputŭ tătarîi încă de cu noapte răssipa oştii leşăşti şi încălecase toţi. A doa dzi dez-dimeneaţă au cădzut mai toate capetele leşăşti, părăsiţi unii şi de slugile sale, alţii rătăciţi, pre mîna tătarîlor. Pre feciorul lui Jolcovschii şi un nepot a lui

---

[1] Amistui, a — a suporta.
[2] Conac — popas.
[3] Jecui, a — a jefui.
[4] Şpărcui, a — a risipi.

i-au găsit între cară, răniți încă de la Țuțora, pre Conețpolschii cu puținei oameni buluc[1], așteptîndŭ dzua, doară ari putea aduna ceva oaste și să știe și de Jolcovschii ce s-au făcut, l-au încungiurat tătarîi și au cădzutŭ viu pre mîna tătarîlor. Iară pre Jolcovschii, numai cu o slugă, a lui rătăcitŭ, pedestru, l-au găsitŭ o drîmbă de tătari și, până a înțelege cine este, vădzîndu-l om bătrîn, l-au tăiatŭ. Și apoi din sluga lui înțălegîndŭ că este Jolcovschii i-au dus capul la Schinder-pașea și au stătut toată dzua într-o suliță înainte corturilor lui Schinder-pașea capul lui Jolcovschii. Și într-acela loc stă stîlp de piatră, făcut apoi de oamenii lui Jolcovschii și până astădzi, în ținutul Sorocii, în céia parte de satŭ, anume Slobodzia-Saucăi, locŭ ca de giumătate de milă de la Movilău.

Schinder-pașea, după aceasta izbîndă, capetele leșăști ce au fostŭ și pre Conețpolschii i-au trimis la împărăție, iară singur s-au întorsŭ la Cetatea-Albă, și acolea peste puține dzile ș-au fîrșitŭ viiața. Dzicŭ să fie murit otrăvit de veziriul ce era atuncea la împărăție, temîndu-și veziriia de dînsulŭ. Iară tătarîi au lovitŭ toată Podoliia și Rusiia și, fără nice o sminteală[2] de nimè, cu plianŭ multŭ s-au întorsŭ în părțile sale. Fost-au acéia rășsipă a oștilor leșăști și perirea lui Gașpar-vodă, v leato 7129.

....

Capulŭ alŭ dzecilea

După grea de scîrbă împărătească mazilie a lui Alexandru-vodă, feciorul lui Iliiaș-vodă, încă de pe drum mergîndŭ împărăția la Hotin, au trimis iară

[1] Buluc — ceată, detașament, sau: împreună (adverb).
[2] Smenteală, sminteală — înfrîngere, nenorocire, greșeală.

la Ştefan-vodă Tomşea, şi iară i-au datŭ domniia ţărîi.

Amu mai blîndŭ Ştefan-vodă, la a doa domniia sa, precum au pututŭ întăi, îmblîndŭ singur pre la bejenii, strîngîndŭ conace împărăţiei şi aflîndu-se la slujbă. Şi cît s-au mîntuitŭ de împărăţiie, s-au apucat cu toată osirdiia de obîrşirea mănăstirei Solcăi, care o urdzise [1] la domniia dintăi, ce nu o fîrşise. Este mănăstirea Solca obîrşită de dînsul şi sfîrşită în anul 7131, după împărăţiie.

În locŭ, peste voia léşilor era domniia lui, că era în mare vrajbă cu dînşii, şi pre Radul-vodă avè iară mare nepriietin. Însă siliia Ştefan-vodă să nu dea ceva pricină leşilor, fiindŭ atuncea de curundŭ legaţi cu priietenşugŭ nou împărăţiei. Şi după împărăţiie, într-acelaş anŭ, vara, a solului care veniia de la léşi la împărăţiie, cu întăritura păcii ce făcuse la Hotinŭ, mare cinste şi vîlhvă [2] au silitŭ să-i facă, iară tot pre leşi priietini a face n-au pututŭ.

Era solul de la craiul leşescŭ un om mare, anume cneadzul de Zbaraj, din Vişnoveceşti, cu mulţime de oameni şi cu desfrînate de tot podoabe, cît de-biia de să află în vro istoriie pre acéste vacuri soliie ca acéia la vreo împărăţiie prilejită, cu 300 de oameni călări, fără pedestraşi, pe lîngă carăte ce avea şi păn-în vezetei îmbrăcaţi cu urşinice[3]. Ciubărîle cu carile adăpa caii, de argintŭ, şi cofe, barilce [4], la hamuri ţintele şi la haiduci cepragi, de argintŭ. Întrîndŭ în Ţarigrad, au pus potcoave de argintŭ, numai cîte un cuiŭ bătute, la cai, anume să cadă pre uliţe.

Ieşindu-i Ştefan-vodă o milă de loc înainte cu cîteva gloate, în carătă cu sine solul nu l-au poftit, nice au priimit să hie la masa lui Ştefan-vodă, la ospăţŭ. Iară Ştefan-vodă şi la purcesul lui din Iaşi

---

1 Urdzi, a — a funda.
2 Vîlhvă — glorie.
3 Urşinic — catifea.
4 Barilcă — butoiaş.

spre Țarigrad iară l-au petrecut cu cinste, până la locul unde au făcutŭ apoi Barnovschii-vodă un hălășteu, ce să chiamă Iazul lui Barnovschii până astădzi.

Acolea l-au tîmpinatŭ călărașii de la Țarigrad cu veste că s-au schimbatŭ veziriia și au stătut veziriŭ unul ce-i era lui Ștefan-vodă priietin. Cum au înțăles din călărași de veziriia acéluia vezirŭ veste, îndată au dzis gloatelor să să întoarcă, și în loc s-au întorsŭ, și singur, poftorindŭ cu glasul: „Lase, cîine leșe, că te voi purta eu!“ Și neluîndu-și nice dzua bună de la sol, s-au întorsŭ la scaun și au trimis și înaintea solului, pen țară, pe la toate conacele, de i-au tăiatŭ obroacele [1].

Sosindŭ solul acéla la Țarigrad, au aflatŭ împărățiia lui soltan Osman la mare turburare și închis Țarigradul din rădicatul inicérilor asupra împărăției. Și au ținutŭ acea turburare 9 dzile, închiși toți, cineși la casele sale, cu mare grije și spaimă. Și oamenilorŭ celor streini și solilor ieșise poruncă de la caimacamul [2], cine era suptŭ acéia vréme, nimè denafară de casa lui să nu iasă. Deci și solului leșăscŭ au ieșit răspunsŭ să stea denafară de Țarigrad, și au ședzut solul toate dzilele acéle la un sătcel denafară, anume Halcali, păn' la așădzarea împărăției lui soltan Mustafa, în locul lui soltan Osman.

Iară pricina rădicării a inicérilor asupra lui sultan Osman au fostŭ aceasta: întorcîndu-se sultan Osman fără izbîndă de la Hotin, da toată vina inicerilor, că n-au vrut să stea la războiŭ, cum s-ari cădea slujitorilor celor buni, mustrîndu-i pururea că sintŭ buni numai de bețiie, să hie călcători legii lui Mahmet. Ce aședzase gîndul pe toți să-i stîngă și să facă slujitori arapi, carii stătuse la Hotin mai tare la războaie, și așa, în toate nopți îi sugruma pre iniceri. Iară neputîndŭ așè plini pre voie gîndul

[1] Obroc — provizie.
[2] Caimacam — locțiitor.

în Țarigrad, ș-au ales cale la Anadol, spre mormîntul prorocului său, la închinăciune, și pusesă amu de au strigat pre obicei și strigătorii, dîndŭ știre de gătirea purcesului [1] împărătescŭ.

Văzîndŭ inicerii gîndul împăratului aședzat spre stîngerea lor, întîi la veziriul și la muftiul [2] în gloată strînși, au mărsŭ și au strigat să grăiască împărăției să să lasă împăratul de acéia cale, fiindŭ de curundŭ descălecați den oaste, lipsiți de toate. Ce, dacă n-au putut face nimică cu graiul veziriului și a muftiului, să întoarcă pre împăratul din cale, a doa dzi s-au strînsŭ cu toții, plecîndŭ spre sine și pre spahii, și au mărsŭ la curtea împărătească și au strigat să să lase împăratul de cale, însă venisă în céia dzi fără arme. Ce răspundzindu-le sultan Osmanŭ că așea va să facă, așea va face, a triia dzi au venit cu arme la curte cu mulțime din toate unghiurile Țarigradului, mulți carii nici iniceri nu era, și au lovit casele împărătești, și îndată hadîmbii [3], ce era fruntea pe lîngă sultan Osmanŭ, i-au făcut fărîme. Singur sultan Osmanŭ scăpase deodată la grajdiuri, ce l-au găsitŭ inicérii.

Era între casele céle din grădini sultan Mustafa, un unchiŭ a lui sultan Osman, ascunsŭ, care fusesă întîi împăratŭ, puțină vréme, ce fiindŭ la hire foarte prostatecŭ, îl scosesă den împărăției și-l ținea ascunsŭ între grădini. Acolea oblicindu-l [4] inicerii au năvălitŭ și l-au apucatŭ de acolea înspăimat de moarte și l-au pus în scaun, străgîndŭ cu toții: „Acesta ni-i împăratŭ".

Dacă stătu sultan Mustafa la împărăției, cu învățătura lui au luat inicerii pre sultan Osman și l-au pus pre un cal prostŭ, acoperit pre capŭ, să nu-l cunoască nimea, și întîi la Edi-Cula [5] îl ducè, apoi,

---

[1] Purces — pornire, plecare.
[2] Muftiu — șeful religiei mahomedane.
[3] Hadîmb — eunuc.
[4] Oblici, a — a prinde de veste.
[5] Edi-Cula — închisoarea cu 7 turnuri din Constantinopol.

temîndu-se sultan Mustafa să nu iasă cumva iară la împărăţiie, au trimis poruncă să-l omoară, şi omorîndu-l inicerii pre cale la Edi-Cula, l-au îngropatŭ la un mecetŭ [1] împărătescŭ, iară fără nice o cinste.

Deci solul leşăscŭ ş-au datŭ soliia la soltan Mustafa, întrîndŭ în Ţarigradŭ, cu acéia podoabă şi vîlhvă, cît este în voroavă ţarigrădénilor soliia acéia pănă astădzi. Potcoave de argintŭ pusesă la o samă de cai, numai cîte cu un cuiŭ prinse, anume să cadză pre uliţe, şi alte zburdate cheltuiale, care toate acéle apoi l-au adus şi pre solul acéla la mare nevoie şi cheltuială, şi pre léşi la mare căinţă, cît este legatŭ cu săimŭ [2] oameni mare ca acéia de atunci să nu mai trimaţă la turci. Şi să nu hie fostŭ nevoinţa Radului-vodă, domnului muntenéscŭ, şi după ce slobodzisă turcii pre sol, s-au prilejit de au lovit nişte căzaci pre Marea Neagră, deci răpedzise împărăţiia de olacŭ [3] ceauş, să-l întoarcă pre solul, ce Radul-vodă, mainte oblicindŭ povestea, i-au datŭ de sîrgŭ cale pren Ţara Ungurească.

Spunŭ de solul acéla, dacă l-au dus la împărăţiie, după adunare, n-au vrut să dzică nimică, căutîndŭ pe după sine vreun scaun să şadză, şi şedzîndŭ, să-şi dea soliia. Şi aşteptîndŭ cîtva, vădzind că nu-i dau scaun, cabaniţa [4] ce era pe dînsul învălindu-oă, au pus şi au şedzut în locŭ de scaun. Şi după soliie n-au vrut să mai priimască haina, răspundzîndŭ să hie préţul ei la visteriia împărătească de un scaun, să hie de solii leşăşti. Şi aceasta poveste au rămas de acéia soliie şi alte cheltuiale desfrînate peste măsură.

Nemică aşea însemnatŭ în céialalţi ani ai domniei aceştiia a lui Ştefan-vodă Tomşăi nu s-au prilejitŭ, ce era ţara în pace şi în tot bivşugul [5], cît părea

---

[1] Mecet — mic templu turcesc.
[2] Săimŭ, seim — dietă (în Polonia).
[3] Olacu (de) — în grabă.
[4] Cabaniţă — mantie cu guler de samur.
[5] Bivşug — belşug, îndestulare.

hiecui că nu ieste domnïia acelui domnŭ dentîi tot în zarve [1]. Şi pănă la domniia lui aceasta, la toate biruri să ţinea în samă la visteriia împărătească cîte 5.000 ughi [2], léfele dărăbanilor.

Numai, nice într-un chip nu-l lăsa în pace Radul-vodă, domnul muntenéscŭ, ce săpîndu-l totdeauna, şi astădzi şi mîne, i-au venitŭ lui Ştefan-vodă mazilîea iară, în care i s-au prilejitŭ şi moartea în Ţarigrad. Şi avuţiia ce au avut, toată au luatu-oă împărăţiia.

Domnŭ Ştefanŭ-vodă Tomşea, mare vărsătoriŭ de singe, gros la hire şi prostatec, cîtŭ îi părea că ieste aşea bine, cum domniia întîi. Iară la a doa domniia, cu multŭ schimbatŭ într-altŭ chipŭ, după patime ce-i venise şi lui la capŭ. Şi el au făcut şi besérica domnească pe poarta curţii şi cu domniie fericită ţărîi. În locul lui au stătut domnŭ în ţară Radul-vodă cel Mare cu a doa domniie.

....

Capulŭ alŭ doisprădzécè

După moartea Radului-vodă celui Mare, boierii şi ţara vădzîndŭ pre Barnovschii-hatmanul, omŭ de ţară şi fără cuconi [3] şi cunoscut împărăţiei cu slujbele ce făcusă la Hotin, la sultan Osman şi ştiut şi căpeteniilor tătărăşti, ales lui Cantemir, cu carile legasă priietenşug încă den mîrzeciia [4] lui, la Toporăuţi, la o trecătoare a lui în Ţara Leşască, au ales cu glasurile tuturora pre Barnovschii-hat-

[1] Zarvă — tulburare, luptă civilă.
[2] Ughi — bani de aur ungureşti.
[3] Cucon — fiu.
[4] Mîrzăcie — domnia Mîrzacului (comandant tînăr).

manul[1] de domniie și au mărsu o samă de boieri la împărăție de i-au adus steag de domniie.

Îndată ce au stătut Barnovschii-vodă la domniie, întîiŭ au stătut după grijea țărîi ce-i vinisă asupră de tătari și au trimis la galga-soltan daruri și la Cantemir-pașea și au întorsŭ vrăjmășiia tătarîlor, ce gătisă ei asupra țărîi, și apoi au stătut și după aședzarea țărîi, care să stricasă foarte rău la Radul-vodă.

Iară războiul atuncea a tătarîlor cu leșii au fostŭ așea: nețiindu-să leșii de cuvîntŭ ce-l legasă la Hotin, să dea Crîmului den anŭ în an 30.000 de cojoace, s-au sculat singur galga-soltanŭ, fratele hanului, și Cantemir-pașea cu 40.000 de tătari și au lovit Țara Leșască în trei părți. Pe o parte sîngur galga-sultan[2], pe altă parte Salmașà-mîrza, pe a triia parte Cantemir-pașea și au prădat pănă la Socal[3] și pănă mai sus de Liov. Ce i-au lovitŭ leșii și întîiŭ pre singur galga-soltanŭ Conețpolschii-hatmanul[4] și cu Hmilețchi[5] și au pieritŭ acolea mulțime de tătari și feciorul lui Cantemir și au cădzut la robiie și un frate al hanului, mai micŭ de galga-soltanŭ, robŭ la leși, carile apoi au ieșitŭ și cădzusă han la Crîmŭ, de îmbla cu Hmil în Țara Leșască. Iară partea lui Salmașà-mîrza și a lui Cantemirŭ-pașea nu era de tot răsipite, că măcar că lovisă și pe Cantemir-pașea iară leșii cu Liubomirschii, iară de tot răsipă acestor orde a face n-au putut. Ce stîngîndu-se iară ordele la Nistru, la carii scăpasă și galga-soltan, numai ce era să prade țara, dîndŭ vina Radului-vodă, că au datŭ știre leșilor de dînșii. Și să nu să hie prilejitŭ moartea Radului-vodă și nevoința lui Barnovschii-vodă, n-ar hi hălăduit țara atuncea de mare primejdiie.

---

[1] Barnovski Miron — hatman, apoi domn al Moldovei.
[2] Galga sultan — fratele hanului tătăresc.
[3] Socal — oraș în Galiția.
[4] Konecpolski Stanislaw — hatman polon.
[5] Chmielecki Ștefan — nobil polon.

Ce cum floarea și pomeții și toată verdeața pămîntului stau ovilite de brumă cădzută peste vréme, și apoi, după lină căldura soarelui, vinŭ iară la hirea și la frîmsețele sale céle împiedecate de răceala brumei, așea și țara, după greutățile ce era la Radul-vodă (care vacurilor de miratŭ au rămas cum au putut încăpea întru înțelepciunea acelui domnŭ acéia nemilă de țară), au venitŭ fără zăbavă țara la hirea sa, și pănă la anul s-au împlutŭ de tot bivșugul și s-au împlut de oameni.

Milele domnilor pot aședza țările, nemila și lăcomia fac răsipă țărălor. Făcusă Barnovschii-vodă mare volniciie[1] curții, să dea numai la birŭ, o dată într-un an. Și oricine den curteni de nevoie au răsăritŭ de la ocina [2] sa, ori la satŭ boierescŭ, ori la sat domnescŭ, pre toți i-au adus la breslele sale și la locul săŭ. Și siliștilor, pe unde să pustiisă, au dat slobodzii [3], chemîndŭ oameni din Țara Leșască, și așea s-au împlutŭ țara, în puțină vréme, de oameni.

La al doilea anŭ domniei sale, i-au venit porunca de la împărățiie să margă cu oștile țării la Dașeu [4], pentru întăritura Dașevului, că măcarŭ că legasă pacea aceasta la Hotin între turci și între leși, să nu îmble tătarîi la leși stricîndŭ, și căzacii pre mare la turci iară nu-i putea opri îmbe părțile pe acéste neamuri, nice pre tătari turcii, nice pre căzaci leșii. Ce loviia totdeauna și căzacii pre Marea Neagră locurile turcéști, și mai multŭ Dașovul pățiia nevoie în toată vrémea de dînșii. Deci au mărsŭ și Barnovschii-vodă într-acela anŭ, toată vara, de au lucratŭ pen pregiurul cetății, tocmindŭ zidiurile și șanțurile și cu muntenii, și cu niște pași orînduiți de la împărățiie pe acéiă treabă.

---

[1] Volniciie — privilegiu.
[2] Ocină — moșie ereditară.
[3] Slobodzie — localitate nouă scutită de dări.
[4] Dașov — Oceacov.

După slujba ce au făcut Barnovschìi-vodă împărăției la Dașău, domniia cu mare fericiie țărîi, stîndŭ tot după grijile țărîi și după lucruri dumnedzăiierești. Și au fîrșitŭ mănăstirea mare în dricul [1] orașului Ieșilor întîi, ce să dzice Sfînta Mariia, și apoi mănăstirea anume Hangul, în munți, den pajiște, și Dragomirna au fîrșit iară el, urdzită de Crimca mitropolitul [2], aproape de orașul Sucevei, așijderè și Bîrnova, lîngă Iași, care apoi au fîrșit-oă Dabijè-vodă, fără beséreci în multe locuri, și bésérica lui Sfetii Ioanŭ, iară aicea în o-rașŭ, de îmmă-sa făcută. El au lăsat moșiia sa, Toporăuții, sat la Cernăuți și Șipotele, la Hîrlău, cu afurisănie a patru patriarși mănăstirii sale Sfintei Mariei den tîrgŭ den Ieși, întîi cu țara să nu hie la alte dări, fără numai la birŭ. Ce binele pururea este gingaș, și pentru păcatele oamenilor nu în multă vréme stătătoriŭ. Pentru 40 de pungi ce-i cerea veziriul de la Barnovschii-vodă, ferindŭ țara de obicei, i-au venitŭ mazìlie, neîmplîndŭ bine patru ani la domniie. Și mulți, cari-i era priietini, îl sfătuia să nu să puie împrotiva veziriului, să-i dea acei bani, să nu-i vie vreo primejdie. N-au vrutŭ nice într-un chip să priimască, pentru obicèiŭ să nu să facă asupra țărîi, urmîndŭ pe Pătru-vodă, carele-au făcut Galata-de-Sus, care avîndŭ dodeiale totdeauna de la turci cu dările, au strînsŭ boierii și țara și le-au dzis că nu mai poate să sature pîntecele turcilor fără fundŭ. Și luîndu-și dzua bună de la toți, au lăsatŭ domniia și s-au dus pen Țara Leșască la Veneției, unde-și s-au săvîrșit și viața sa, cu vécinică pomenire în țară. Să cunoaște că acești domni matce [3] direpte au fostŭ a ceștii țări, nu maștihă [4] cîndŭ, pentru obiceiŭ să nu să facă în dzilele lor

[1] Dric — mijloc, în toi.
[2] Crimca Anastasie, mitropolit.
[3] Matcă — maică.
[4] Maștihă — mamă vitregă.

cu greul țărîi, domniile ș-au lăsatŭ și asuprelele țărîi n-au priimit să hie de la dînșii.

Așea au făcut și Barnovschii-vodă, măcară că cu foarte prostŭ sfat, căce după maziliia n-au mărsŭ la împărățiie, ce-și cumpărasă un tîrgŭ în Țara Leșască, anume Ustiia, cu cîteva ocine, nu departe de Nistru, și după mazilie ce i-au venitŭ, au mărsŭ cu casa lui în Țara Leșască, la Ustiia. Iară domnŭ în locul lui au venit Alexandru-vodă, feciorul Radului-vodă celui Mare.

Capulŭ alŭ treisprădzece

Aceste trei domnii, a lui Alexandru-vodă, feciorul Radului-vodă, și a lui Moysei-vodă, domniia întîiŭ, și a lui Alexandru-vodă Iliiașŭ, suptŭ un cap închidem, căci că toate acéste domnii și scurte, cîte giumătate de an unile, altele peste un an oarece cu puțin, trăitoare au fostŭ și nice lucruri așea însămnate în anii lor prilejite nu s-au tîmplatŭ.

Mai cu greu mi-au fostŭ, iubite cititoriule, a scrie de acéste domnii decît de cele mai de multŭ trecute, că de aceste domnii, ce mai sus scriem, necăiuri, nice într-un létopisețŭ streinŭ, poménit nu să află, ori căce au fostŭ scurte, ori căci nemică așea ales nu s-au prilejitŭ [1] în dzilele lor. Ce cît am pututŭ a înțelege den boieri bătrîni den dzilele lor, pre rîndul său mergîndŭ cursul anilor, îți însămnămŭ.

Deci după ieșitul lui Barnovschii-vodă în Țara Leșască, au venit domnŭ în țară Alexandru-vodă, feciorul Radului-vodă celui Mare. În vestea tătîne-său, ce avea la împărățiie, i să dideasă domniia,

[1] Prileji, a să — a se întîmpla.

cît ceriul de la pămîntŭ, cu atîta de hirea ău departe, om şi de trup, şi de hire slabŭ cŭ [1]. Care lucru înţelegîndŭ şi împărăţiia te de domniia ţării de margine ca aceasta, dŭ bine giumătate de anŭ, i-au venit ma-

isă Barnovschii-vodă oarece la margine l lui Necoriţă-hatmanul la Topoăuţi, în ii domnii a lui Alexandru-vodă, ce i-au i Vasilie Lupul-vornicul şi Gramastol- ı împensŭ pre Nicoriţă de la marginile

După maziliia lui Alexandru-vodă, feciorul Radului-vodă, au venit cu domniia Moysei Moghila-vodă, feciorul lui Simion-vodă, om blîndŭ, un mielŭ la hire, nelacom, nemăruia rău. Multe case de gios, lipsite, au scos în fruntea lăcuitorilor ţării, ales pre Ciogoleşti. Pace din toate părţile, numai de datornici turci mare strînsori şi sile, şi aşea să împlusă ţara şi de oameni răi, cît a vedére cu bulucuri îmbla, de prăda şi jecuiia oamenii şi pre lîngă oraşŭ.

Iară cum toate domniile nu sintŭ fără nepriietini, şi mai ales domnii mai mulţi nepriietini au, cum copacii cei mai înalţi mai multe vivoară [2] şi mai mare vînturi sprejenescŭ, aşea şi Moysei-vodă, avîndŭ nepriietini la împărăţiie, îi scornisă cum va să fugă în Ţara Leşască, pre urma lui Barnovschii-vodă. Care lucru înţelegîndŭ împărăţiia, în taină au trimis poruncă la Cantemir-paşea, să margă să-l pornească den scaun spre împărăţiie, să vie iară ari vrea spre altă parte, să-l prindză şi să-l trimaţă la Poartă.

Şi aşea, neştiindŭ nemică Moysei-vodă, stătu Cantemir-paşea la Ţuţora, sprinten, cu o samă de oşténi ai săi, şi au trimis lui Moysei-vodă pren ceauş

---

[1] Boliacŭ — bolnav.
[2] Vivor, vivoară — vifor, viforniţă.

cărți de maziliie. Deci numai ce i-au căutatŭ a pur cede spre Țarigrad, și în locul lui s-au datŭ domnii lui Alexandru-vodă Iliiaș, a doa domniie.

Cum au venit știre de domniia lui Alexandr vodă la boieri, mare mîhniciune și voie rea în toa curtea, mai ales în boieri, științdŭ cu toții hirea a lui domnŭ. Ce au făcut sfat cu toții, și îndată purces fruntea toată de boieri la Țarigrad, cu jal la împărăție pentru greul ce petrecea țara de d nii neștiutori rîndul ei. Lupul Vasilie-vornicul au cădzutŭ apoi domnŭ, Cehan-vornicul, Sa hatmanul, Costin-postelnicul, Uréche-spătariul, Bu- huș-visternicul, Furtuna-comisul, Bașotă-logofătul și alți boieri cu numărul până la 50 de capete numai de boieri, fără alte capete de țară, și au purces cu toții la Țarigrad. Ghenghea-logofătul și cu Enachie-postelnicul rămăsesă caimacami la scaun.

Nepurcesŭ den Țarigrad au apucatŭ boierii pre Alexandru-vodă cu domniia, că oblicise el de boieri că vinŭ cu pîră, cum nice într-un chip nu-l priimește țara. Și au trimis înaintè boierilor Alexandru-vodă pre Batiștè Veveli și cu ceauși, Batiștè să le grăiască cu bine, și ceaușii să tragă pre boieri ca să să sparie. Carii fără știrea veziriului fiindŭ și vădzindŭ atîtea capete, nu s-au cutedzatŭ ceaușii a le face silă, și încă pe Batiștè l-au suduit foarte tare, ales Cehan-vornicul.

Iară la curțile împăraților multe răutăți pot să să facă peste știrea celor mai mari. Așea s-au prilejit și boierilor celora ce mersesă, tuturora. Până agiungè ei la veziriul, au venit într-o noapte, poate hi cu voia chihaiei veziriului, carii multe pot fără știre, și au legatŭ pre cîțva boieri, cîți au fostŭ mai capete, și i-au ținut pen ieșitori închiși, peste știrea veziriului. Ce le-au căutatŭ boierilor numai a face tocmală cu Alexandru-vodă și legături. Să mai ispitisă boierii, după ce au ieșit din opreală, să margă la veziriul, și era gata lucrul acéla. Ce s-au prilejit perirea veziriului, pe ulițe mărgîndŭ de la

curțile împărătești la săraiul său, de iniceri, l-au ucis cu pietri inicerii. Deci numai ce au căutatŭ boierilor a priimi pre Alexandru-vodă și au mărsŭ la Patrierșie și au făcut giurămînturi boierii lui Alexandru-vodă, și el boierilor iarăși. Și așea au purces din Țarigrad spre țară.

Dacă s-au aședzat Alexandru-vodă la scaun (lupul părul schimbă, iară nu hirea), tot pre acéia cale, ca și la domniia dentîiŭ, au purces lucrurile. Ce cîrpiia boierii cum putea trebile țării, iară domniia mai multŭ își petrecea cu Batiștè Veveli.

În Țara Muntenească pre atuncea să rădicasă muntenii pre domnul lor, Lion-vodă, pentru mare desfrînăciuni și nespuse ce era într-acela domnŭ. Și dentre toate căpeteniile Țării-Munteneşti era Matei-aga, și de atunce-și au cădzut domnŭ fericit Țării Muntenești. Supt vrémea acelor amestecături scosesă Alexandru-vodă de la împărățiie domniia fecioru-său, Radului-vodă, a Țării Munteneşti, și tot în anul dintîiŭ domnii sale. După ce au venit steagul de la împărăţiie fecioru-său de domniie, l-au pornitŭ și cu cîtăva gloată de aicea den țară. Ce le-au ieșit Mătei-vodă, domnul muntenescŭ, înainte, și de-abiia au scăpat și singur Radul-vodă, cu sprejeneală unora ce s-au ales pe lîngă dînsul den moldoveni.

Nici într-un chip nu putea să amistuiască Alexandıu-vodă fapta boierilor, ce făcusă cu venirea împrotiva lui la Țarigrad, și nice boierilor nici într-un chip lucrurile ce era foarte proaste la toate trebile a lui Alexandru-vodă nu le plăcea. Și dentr-acestea adăogîndu-să necredința și prepusul [1] den dzi în dzi, aședzasă gîndul său Alexandru-vodă numai să omoară pre o samă de boieri, ales pre Vasilie Lupul-vornicul, și pre Cehan-vornicul, și pre Savinhatmanul, pre Buhuș-visternicul, pre Uréche-spătarul. Costin-postelnicul era mazil la țară, ce ori

[1] Prepus — bănuială.

să-l tragă în partea sa Alexandru-vodă, or altŭ gîndŭ avîndŭ, îl chemasă la curte şi-i da hătmăniia. Ce vădzindŭ Costin lucrurile amu îngroşate între domniie şi între sfatŭ, gînduri spurcate şi réle, ș-au luat dzua bună pre cîteva dzile și au şedzut la ţară.

Iară celoralalţi boieri toate gîndurile a lui Alexandru-vodă au descoperitŭ Costantin Aseni, om de casa lui Alexandru-vodă, cum în dzua de Paşti era să-i omoară cu sfatul lui Batiştè. Deci şi boierii îmbla toţi cu paza vieţii.

Şi vădzîndŭ de adevărat urdzită perirea sa de Alexandru-vodă, ca céla ce să îneacă, să apucă de sabie cu mîna goală, s-au vorovitŭ cu toţii şi au datŭ ştire ţării, care, hierbîndŭ în greutăţi şi în netocmele [1], pre lesne s-au pornitŭ, şi nu numai curtea, ce şi ţărănimea. Şi atîta mulţime s-au strînsŭ den toate părţile, cît nu încăpea în tîrgŭ, ce împlusă locul pe supt Miroslava petutinderea, străgîndŭ pen toate uliţele pre greci.

Vasilie Lupul-vornicul era cap tuturor lucrurilor acestora. Dacă au năbuşit ţara, au mărsŭ de au spus domniei aieve cum s-au rădicat ţara şi strigă pre greci. Au răspunsŭ Alexandru-vodă: „Dacă să rădică pre greci, pre mine să rădică". Şi vădzîndŭ atîta mulţime, nu s-au apucatŭ de nemică, numai de grijea să hălăduiască cu casa sa de gloate.

Au mărsŭ boierii cu toţii la curte şi la purcesul domnii, să nu hie pus cu toţii să oprească desfrînată prostimea, pozna mare şi de-abiia prilejită în vro ţară s-ar hi tîmplatŭ. Ce tot pe lîngă domniie au mărsŭ boierii, oprindŭ şi domolindŭ ţărănimea. Iară mai nu era în puterea boierilor a-i opri pornită grosimea. Ce şi pre Vasilie-vornicul, anume că ieste şi el den greci, au zvîrlit unul cu un os şi l-au lovit în cap, den care lovitură au fostŭ Vasilie-vornicul multă vreme rănitŭ.

[1] Netocmeală — neînţelegere.

O! nestătătoare și niceodată încredințate lucrurile a lumii, cum vîrsteadză toate și turbură și face lucruri împrotivă! Cîndŭ cu cale să fie frică celorŭ mai mici de cei mai mari, iară cursul lumii aduce de este de multe ori celui mai mare de cei mici grije.

Fericiți sîntŭ împărații, craii, domnii, carii domnescŭ așea, să nu le hie de cei mai mici niciodată siială.

Un craiŭ de Englitera, de cîte ori să îmbrăca dimenețile, de atîtea ori dzicea singur șie: „Adu-ți aminte că a multe gloate de oameni ești stăpînŭ". Domnii cei buni și drépți fără grije și desfătați stăpînescŭ, iară cei răi tot cu siială [1].

Dacă au agiunsŭ în șesul Bahluiului domniia, aproape de mănăstirea Balicăi, locul era tot plin de oameni, nu să vedea șesul deșertŭ necăiuri. Striga: „Dă-ne, doamne, pre greci!" Unii hăicăia, alții suduia și jecuiia. Și acolo au strigatŭ pre Batiște să le dea, carele era tot aproape de Alexandru-vodă, vădzîndŭ strigarea pre sine. Ce nu sta domniia de grijea lui, ce de grijea sa, și numai ce i-au dzis să să depărtédză de la dînsul. Și așea l-au apucat și l-au dat pre mîna țăranilor. Nespusă vrăjmășiia a prostimei! Și așea, fără de nice o milă, de viu, cu topoară l-au făcut fărîme. Și pănă într-atîta s-au amestecat unii, anume Bosie Lăpușneanul, cît nici ermulucul [2] den spinarea lui Alexandru-vodă, că bura a ploaie, atuncè n-au hălăduitŭ.

De grijea țărănimei ce era pen tot locul, să nu între Alexandru-vodă îndată la pădure și boierii încă așea socotisă, să să mai depărtédză de gloate, la loc deșchis, fără pădure, l-au pornitŭ pe drumul braniștei, pe dencoace de Bahluiŭ, pornindŭ și săimeni cu sinețele [3] gata pe lîngă dînsul. Apoi, dacă s-au întorsŭ boierii, au stătut la grije, să nu

[1] Siială — teamă.
[2] Ermuluc — manta cu mîneci.
[3] Sineață — pușcă.

ia Alexandru-vodă calea den branişte spre Cantemir-paşea, la Bugeagŭ. Ce îndată au ales o samă de boieri, cu Buhuş-visternicul, şi l-au trimis la branişte, după Alexandru-vodă, să-i îndiréptedză calea pe la Huşi, pre Bîrlad în gios.

Era mai mare spaimă decît dentîiŭ, dacă vădzu Alexandru-vodă gloate iară după sine şi la branişte şi-l lăsasă şi siimenii toţi şi copiei den casă. Şi dacă s-au apropiiatŭ boierii, le-au dzis Alexandru-vodă cu lacrămi: „Mă rog pentru fiiul mieu, Radul-vodă, să-l lăsaţi viu!" Au dzis Buhuş-visternicul să n-aibă nice o grije, nice să să gîndească măriia-sa c-au vinitŭ cu vreun rău, numai pofteşte ţara pre măriia-sa să margă pre Bîrladŭ spre Gălaţi, să nu aducă vreun rău asupra ţărîi cu tătari şi i-au giurat să n-aibă nici o grije. Şi aşea au priimit şi Alexandru-vodă, pe unde va hi voia ţărîi, pe acolo să margă. Şi au purcesŭ spre drumul Bîrladului şi au aşedzat boierii iară pre siimeni pe lîngă dînsul şi copii cei den casă, carii îl părăsisă dîndu-i şi den boieri petrecători pănă în Gălaţi.

La Tecuci au ieşit şi Costin-postelnicul înainte, de la Putna, şi l-au petrecut cu cinste şi cu conace pănă la Gălaţi, plecîndu-l să vie la împăcăciune cu boierii şi să-şi hie iară în scaun, luîndŭ Costin-postelnicul [1] asupra sa acéia grije. Ce n-au vrut să priimască nice într-un chip. Deci au trecut Dunărea la Gălaţi, spre împărăţiie.

Capul alu patrusprădzécè

Şi aşea mîntuiţi boierii şi ţara de domniia lui Alexandru-vodă Iliiaş, au stătut cu toţii după alesul domnului nou. Striga cu toţii să fie Lupul-vornicul,

---

[1] Tatăl cronicarului.

însă îi da și legături [1], ce va lua den țară, ce s-ari lega pentru dări, atuncea la acel ales mai multŭ să nu ia din țară. Ce acéle legături vădzîndŭ Lupul-vornicul, ori că vedea pre cîțva den capete că trag spre Barnovschii-vodă, n-au priimitŭ într-aceia dată domniia, ce au stătutŭ și el la sfatul acela, să să trimață în Țara Leșască la Barnovschii-vodă, să vie iară la scaunul țărîi.

Ce nu era să treacă pre Barnovschii-vodă și fîrșitulŭ dzilelor trage cu de-a sila pre om. Cît au sosit boierii la Ustiia, unde ședea în Țara Leșască, cu veste că țara iară-l poftește să vie la domniie, cu mare bucuriie au priimitŭ aceia veste. Neștiutor gîndul omenescŭ singur de sine la ce merge și la ce tîmplări apoi sosește. Îndată știre au dat și craiului, și domnilor în Țara Leșască, poftindŭ voie să margă la scaunul țărîi cei de moșie. Și îndată s-au gătit den Ustiè și au purcesŭ spre țară, și la margine amu îl aștepta boierii și slujitorii cu mare bucurie.

Mainte de purcesul lui Barnovschii-vodă den Ustiia, un leah megiiaș [2] de a lui totdeauna îl sfătuiia să nu margă, să nu-și dea viața fără grije pe viață cu grije și cu cumpănă, arătîndu-i lunicoasă lucrurile domniei de Moldova supt împărăție păgînă. Și ce i-ari lipsi, fiindŭ ca și un domnŭ în țara lor, fără grije, cu tîrguri, cu sate? Iar Barnovschii-vodă să hie răspunsŭ leahului la acéle cuvente a lui: „Dulce este domnia de Muldova!“ Iară leahul cătră dînsul: „Iară și obedzăle turcești încă sintŭ grele!“ Și apoi așea au ieșitŭ cuventele leahului, cum au dzis.

Cum au sosit Barnovschii-vodă în Iași den Țara Leșască cu bucuriia tuturora, au stătut după gătire de calea Țarigradului, că nu era altŭ mijloc, numai să margă la împărăție, să ia de acolè domniia după

[1] Legături — angajamente, tratate.
[2] Megiiaș — vecin.

sărutatul poalei împărătești. Svătuia mulți în multe chipuri și s-au cercatŭ și la Abăza-pașea, care era pașă la Silistriia pe atuncea, ce nu era altŭ mijloc, numai de mărsŭ la împărăție. Și atuncea s-au prilejitŭ de chiemasă împărățiia și pre Mătei-vodă den Țara Muntenească la sărutatul poalei împărăției și după cîteva fapte și a lui Matei-vodă împrotiva împărăției, cu scosul lui Lion-vodă și apoi a lui Radului-vodă, feciorul lui Alexandru-vodă. Iară tot era mai iușoare lucrurile lui Matei-vodă, că n-au ieșitŭ într-altă țară, cum ieșisă Barnovschii-vodă, suptŭ ascultarea altui stăpîn, craiului leșescŭ.

Deci să aducă turcii mai pre lesne pre Barnovschii-vodă la mîna sa, pre Matei-vodă l-au pornitŭ fără zăbavă cu steag de domniie în Țara Muntenească, iară Barnovschii-vodă n-au pututŭ hălădui de perire, precum vei afla la rîndul său.

Purcesésă cu Barnovschii-vodă mulțime de boieri și fruntea curții, preoți, călugări, cu un gîndŭ și glasuri cu toții, să să roage împărăției să li se dea domnŭ Barnovschii-vodă, între carii era și Lupul-vornicul. Ce vădzîndŭ că mulți sfătuia pre Barnovschii-vodă să omoară pre Lupul, știindŭ amestecăturile lui și mergîndŭ Barnovschii-vodă pe la Matei-vodă, pen București, au stătutŭ Lupul Vasilie-vornicul, vădzindŭ că-i a merge pe la Matei-vodă, carele știia den Țarigrad toate îmbletele lui, au nevoitŭ cu toate mijloacele să să întoarcă înapoiŭ în țară, dzicîndŭ cătră Barnovschii-vodă că l-or gîlcevi grecii pentru scosul lui Alexandru-vodă și pentru morții ce să făcuse în greci la scosul lui Alexandru-vodă. Deci, ca un creștin Barnovschii-vodă ce era la hire, l-au slobodzitŭ. Iară dacă s-au adunat cu Matei-vodă și au oblicit Matei-vodă că s-au întorsŭ Lupul-vornicul, îndată au răpedzit după dînsul, să-l întoarcă. Ce să păzisă bine Lupul Vasilie-vornicul cu mărsul și nu l-au apucat în cale. Nice era în puterea lui Barnovschii-vodă să trimață

aicè în țară, să-i facă vreunŭ rău Lupului-vornicului, nefiindŭ încă cu domniia dată și stîndŭ după grijea lucrurilor sale.

De la Matei-vodă au mărsŭ Barnovschii-vodă pe la Abăza-pașea, pen Silistria. Cît au putut Matei-vodă, au luptatŭ pentru dînsul și la Abăza-pașea și la Poartă, și să arăta Abăza-pașea foarte blîndŭ și cu cuvente mîngăioasă. Ce turcii cu săgeți de bumbacŭ ucig pre oameni, și lor pot să slujască acèle cuvente a Sfintei Scripturi: "Оумѧк ижше словєса их пачє єлєа и та сѫ стрѣлы" <Muiatu-s-au cuventele lor mai mult decît untŭdelemn și acele sînt săgeți>.

Dacă au sosit la Țarigrad, vădzindŭ veziriul atîtè gloate de țară cu Barnovschii-vodă, i-au învățatŭ să nu strige pentru Barnovschii-vodă, ce să tacă, să să lasă pre mila împărăției, că i-or face perire. Ce gîndindu-să boierii ce este agiunsŭ veziriul de la cineva cu daruri, totdeauna striga și da răvașe la veziriul, cum nu priimăscŭ pre altul și să punea cu gloatele la locuri ca acéle, să să vadză și de singur împăratul. Și acéia apoi au mîncatŭ capul lui Barnovschii-vodă, că pîră de la nepriietini nu lipsia, mai ales de la Lupul Vasilie-vornicul pe la priietinii lui den țară, cu cărți [1], cum, de l-or slobodzi viu pre Barnovschii-vodă, țara Moldovei va hi cu leșii totuna și este ca o iscoadă a leșilor. O! îndrăcite a voitoriului de rău veninuri, ce nu scornéște limba amară a nepriietinului!

Acélea adoogîndu-se la împărățiie asupra lui Barnovschii-vodă, după fapta ce i să prilejisă, de ieșisă den țară, den domniia dentîi, în Țara Leșască și Abăza-pașea încă-i era pîrîș, și mai ales dzilele lui cele fîrșite, lovisă supt acéia vréme și căzacii pre Marea Neagră, numai ce s-au ales cu sfatulŭ împărăției să piiaie Barnovschii-vodă.

Stătusă voia împărăției pe toți cîți venisă cu dînsul ori să-i puie supt sabie, ori să-i dea pe la

[1] Carte — învățătură.

cătărgi[1]. Ce, cine era muftiul, capul légii turcéşti, n-au pozvolitŭ[2], ce au dzis: „Ce-i vinovată gloata? Capul să să piiardză, să vor potoli gloatele.“

Au priceputŭ Barnovschii-vodă cu cîteva dzile perirea sa, şi amu din chisoare (că-l închisesă cu cîteva dzile mainte veziriul cu porunca împărăţiei) scrisesă o carte aicea în ţară la îmma sa, care carte pre cuventele lui s-au cunoscutŭ că era asupra morţi acéia scrisoare. Şi aşea, într-o dzi l-au luatŭ de la împărăţiie şi, la vederea divanului, prăvindŭ şi singur împăratul pe fereastră perirea lui, i-au tăiat capul. Iară boierii, o samă den capete, era închişi, şi aştepta şi ei din ceas în ceas perirea, iară céialalţi boieri mai de gios şi gloatele, ce era toţi spăimaţi de grijea morţii, pen toate unghiurile ascunşi, au petrecut cîteva dzile cu mare grije.

Nu putem să trécem cu pomenirea nişte tîmplări ce s-au prilejitŭ în Ţarigrad, după perirea cestui domnŭ, care nu numai în ţară aicea, ce plin este Ţarigradul pănă astădzi. De un cal a lui Barnovschii-vodă, ducîndu-l la grajdiuri împărăteşti, după perirea lui, în céieş dzi s-au trîntitŭ calul gios şi au muritŭ în locŭ. Şi a doa dzi noaptea au arsŭ şi Ţarigradul pănă <cîteva> mii de case. Acèstea că s-au tîmplatŭ, ori că s-au tîmplatŭ atuncea ce se poate prileji şi altă dată, ori s-au mai prilejit, ori că au arătat Dumnedzău singe nevinovat, că era Barnovschii om dumnădzăierescŭ şi mare rugătoriŭ spre Dumnedzău. De care mărturisiia Toma-vornicul, fiindŭ postelnic al doilea la dînsul, că în multe nopţi l-au zăritŭ pe la miiadzănoapte îngenunchiatŭ înaintea icoanei la rugă, cu mare osîrdiie.

Era la hirea sa Barnovschii-vodă foarte trufaş şi la portul hainelor mîndru, iară la inimă foarte direptŭ şi nelacom şi blîndŭ. Mănăstiri şi beserici

[1] Cătărgi — galere.

[2] Pozvoli, a — a îngădui, a fi de acord.

cîte au făcutŭ, aşea în scurtă vréme, nice unŭ domnŭ n-au făcutŭ. Făcut-au alţi domni şi mai multe, iară cu mai îndelungate vrémi, în 40 de ai unii, alţii în 20 de ani, iară elŭ în trei ani. Mănăstirea în oraş aicea, ce să dzice Svinta Mariia, şi Hangul la munte, şi Dragomirna lîngă Suceavă au fîrşit şi au urdzit şi Bîrnova pre numele său, supt dealul <Pietrăria> lîngă Iaşi şi au istovitŭ şi besérica acea mare în Liov, în tîrgŭ, unde este şi chipul lui scris. Cu toate bunătăţi era spre ţară, iară de sine, cu purtatul trébilor împărăţiei, pre mărturia a mulţi boieri bătrîni, foarte slabŭ. Să pomenéşte den dzilele lui şi o iarnă ce cădzuse în luna lui martŭ, care iarnă dzic iarna lui Barnovschii-vodă pănă astădzi. Fost-au perirea lui în anul 7141, iuni 16 dzile.

Trupul după perire au stătutŭ înaintea curţii împărătéşti pănă în-de-sară. Apoi au învăţat [1] veziriul să sloboadză un boierin, care va hi fostŭ chihaia lui, care slujbă să prinde [2], la turci, cum este postelniciia cea mare la noi în ţară. Deci au slobodzit pre Costin-postelnicul, care era postelnic mare la Barnovschii-vodă. Au mărsŭ şi au luat oasele dinaintea curţii şi le-au dus la Patrierşie, şi acolea pre scurtŭ, pre cît au lăsat vrémea de atuncea, l-au astrucat [3] în Patrierşie în céiaşi noapte. Şi de acolo apoi Vasilie-vodă spunŭ să hiė adus oasele aicea în ţară.

La slobodzitul lui Costin-postelnicul din chisoare, au întrebatŭ ceauşii, cu pază l-or slobodzi, au fără pază? Au dzis chihaia veziriului: „Unde să fugă, săracul?“ Ce de atuncea ceialalţi boieri, ce mai era închişi şi cei ascunşi, au apucatŭ mai la sufletŭ cu nădejde de viaţă, dacă au vădzut pre Costin că l-au

---

[1] Învăţa, a — a porunci.
[2] Prinde, a — a se potrivi.
[3] Astruca, a — a îngropa.

lăsatŭ fără pază, să astruce oasele. Apoi, a doa dzi, dacă au vădzutŭ chihaia veziriului pre Costin-postelnicul că au venitŭ dez-dimeneață iară înaintea lui, au dzis: „Săracul, el au venit ca o oaie singur iară la închisoare. Pasă la céielalți vei ieși și tu, și ei în puțină vréme.“ Închiși den boieri era Ghenghea-logofătul, Bașotă-hatmanul, Cehan-vornicul, Roșca-visternicul, Costin-postelnicul.

A treia dzi după astrucarea lui Barnovschii-vodă, într-o noapte trecuse împăratul, pre acéle vremi soltan Murat, în céia parte, la Scuder [1], peste Bohazŭ [2], la primblare, și au întrebat pre veziriul: „Aședzat-au domnŭ la Muldova în locul ghiaurului ce au perit?“ Au răspunsŭ viziriul că nu s-au pus încă domnŭ, ce pre cine ar hi voia împărăției să să puie, să nu stea acéia țară fără domnŭ. I-au răspunsŭ împăratul: „Chiamă pre ghiaurii ce-s boieri acei țări, și pre cine ori vrea ei să-și aleagă domnŭ să le hie datŭ“. Deci, îndată, tot într-aceiaș noapte, au trimis veziriul cu caicul la boieri unde era închiși și au luat iară pre Costin-postelnicul, înspăimatŭ că-l ducŭ noaptea să-l înece ori să-l muncească pentru avuțiia lui Barnovschii-vodă. Dacă l-au dus înaintea viziriului, i-au dzis: „Iată că împăratulŭ vă iartă capetele și sîmteți de acmu slobodzi și să mergeți să vă alégeți domnŭ pre cine veți pofti“.

Întorsŭ Costin-postelnicul den spaimă cu bucurie de la viziriul la céialalți boieri ce era închiși, le-au spus vestea. Și au slobodzit și pre céielalți boieri de ș-au mărsŭ cu toții la un locŭ, și îndată au stătut la sfatŭ cu toții și au ales pre Moysei-vodă [3] în locul lui Barnovschii-vodă, cu a doa domniie.

. . . .

---

[1] Scutari, Scuder (în Asia pe Bosfor).
[2] Bosfor, Bohazul (strîmtoare).
[3] Moise Movilă.

Capulŭ alŭ șèsesprădzécè

Fericită domniia lui Vasilie-vodă, în care, de au fostŭ cîndva această țară în tot binele și bivșug și plină de avuțiie, cu mare fericiie și trăgănată până la 19 ani, în dzilele aceștii domnii au fostŭ. În anii dentîiŭ cu prepusuri de nepace iară între leși și între turci, iară apoi, după trei-patru ai, deșchidzîndu-și calea Împărățiia Turcului asupra persului cu soltan Murat pentru Vavilonul [1], aicea acéste părți la mare păci și liniști și mare fericii era.

Domniia cum s-au prilejit de-au luat Vasilie-vodă, s-au poménit la domniia lui Moysei-vodă, în capul al cincisprădzecilè, cum fugise Vasilie-vodă de frica lui Moyseiŭ-vodă, de aicea, den țară, în Țarigrad. Și acolea, cunoscut la cîțva den capete și mai vîrtos lui Abaza-pașea, care era pîrîș lui Moysei-vodă și mai multŭ cu nevoința lui, i-au dat soltan Muratŭ domniia, vădzîndu-l omŭ harnicŭ de acéia treabă.

Dacă au luat domniia, nevrîndŭ să hie nemulțemitorŭ lui Moysei-vodă, pentru binele lui, ce făcuse casei lui, neamestecîndu-se nice cu un rău asupra casăi lui, au scris carte la Moyseiŭ-vodă cu mare mulțemită pentru oamenii săi, căci n-au avut nice o nevoie și lăsindu-l în voie unde ari vrea să margă ori spre ce parte volnic [2], fără nici o grije să fie, și sfătuindu-l să nu vie la Țarigrad, pentru multe dătorii ce avea Moysei-vodă în Țarigrad. Și să nu bănuiască că ce s-au prilejit așea, fiindŭ acéste lucruri, ales a domnielor, supt orînduiala lui Dumnedzău, fără care nu iesŭ domnii.

După aceasta țărămonie [3], au purces Vasilie-vodă de la Țarigrad cu domniia în țară, în anul 7142.

---

[1] Bagdad.
[2] Volnic — liber.
[3] Țărămonie — ceremonie.

Iară Moysei-vodă, strînsŭ cu casa lui și cu Costin-hatmanulŭ den boieri, au trecut în Țara Leșască.

Abaza-pașea iară să gătiia cu mare putere asupra leșilor, să-și mai tocmască lucrurile a războiului celui dentîi care făcusă asupra lui Conețpolschii la Camenița, pănă n-ari oblici împărățiia că cu rîndul dentîi n-au lucratŭ atîta, cît da samă înaintea împărăției. Deci îndemna pre împărățiia iară asupra leșilor și sta de față și solii moschicești la Țarigrad, nevoitori cu mare făgăduință împărăției de Cazanul [1] și de Azderhanul să fie a turcilor. Și numai ce aștepta și Vasilie-vodă, neaședzat bine la domnie, să-i vie porunca de gătire de oaste, iară ca și lui Moysei-vodă.

Era și solul leșăscŭ den Țara Moschicească pornit de craiul la împărăție, anume Trăbinschii [2], pre carele (dîndŭ știre craiului Conețpolschii-hatmanul cîndŭ veniia asupra lui Abaza-pașea cu oști turcești) îi trimisesă la împărăție craiul, întrebîndŭ de turci ce pricină ar hi stricăciunei de pace cei legate la Hotin cu sultan Osmanŭ. Și au trecut solul acéla pen țară, curundŭ în urma lui Abaza-pașea, în dzilele lui Moysei-vodă. Ce oblicindu-l Abăza-pașa, au trimis de l-au opritŭ la Pravadiia [3], silindu-l să-ș dea soliia la dînsul, temîndu-să să nu se oblicească prin soliia lui acéia cale a lui cum au fostŭ. Ce nevrîndŭ solul să-i dea soliia și răspundzindŭ că este trimis la singură împărățiia, nu la unul den pași, l-au oprit cîtăva vréme. Ce leahul au silitŭ cu mijloace de au datŭ știre de sine la Poartă că este opritŭ și au venitŭ poruncă la Abaza-pașea să-l sloboa-dză. Și numai ce i-au căutatŭ a-l slobodzi. Iară așe-i stricasă solului lucrurile la împărăție, cît nici o cinste n-au avut care să cade solilor și l-au pornitŭ cu răspunsŭ de scîrbă înapoi,

[1] Ținut pe Volga.
[2] Trzebinski Alexandru, sol polon la Poartă.
[3] Pravadia — oraș în Bulgaria.

fără zăbavă, și anume să hie gata Crăiia Leșască iară de sfadă [1].

Acela răspunsŭ a turcilor dacă au agiunsŭ la craiul în Țara Moschicească [2], că era tot în țara Moscului cu oști, și dîndu-i știre și de la margine iară de gătirea turcilor, deci numai ce i-au căutatŭ a sta la tocmală cu Moscul [3]. Și îndată, lăsindŭ toate într-o parte, au legatŭ cu moscalii pace, cu cîteva orașe luate de la Moscŭ în partea leșilor. S-au întorsŭ la Varșav [4] craiul, și îndată au stătutŭ la săimŭ de gătire împrotiva turcilor.

Înțelegîndŭ turcii că leșii au făcut pace cu Moscul și mai adevărat den solii moschicești, și era și solul turcilor la Moscŭ, întărindu-i împrotiva leșilor, și de aicea den țară, de la Vasilie-vodă, avîndŭ știre, au pornitŭ pre solii moschicești cu scîrbă pentru nestătoriia lor la cuvîntŭ și au trimis și la craiul leșăscŭ solŭ de înoitura păcii, anume pre Șahin-aga [5], unul den agii divanului, avîndŭ amu și cu cazilbașŭ [6] amestecătură începute pentru Bagdatul, adecă Vavilonul, Împărățiia Turcului.

Pornite oști leșăști amu au aflatŭ Șahin-aga spre Camenița și pre singur craiul aproape de Varșeav în tabără, răspundzindŭ lui Șahin-aga, solului turcescŭ, craiul cu scîrbă, pentru stricarea și călcătura [7] păcii, care cu atîtea giurămînturi s-au făcut la Hotin cu soltanŭ Osmanŭ și între dînsul. Cîteva conace au mărsŭ cu oști spre Camenița, și cu acesta răspunsŭ au pornitŭ pre turcul, carile da toată vina pre Abaza-pașea și cum este gata de perire pentru acéia faptă.

---

[1] Sfadă — și cu sens de luptă, război.
[2] Rusia.
[3] Moscova.
[4] Varșovia.
[5] Șahin-aga — sol turcesc.
[6] Cazilbaș — persan.
[7] Călcătură — încălcare.

Fost-au aceasta clătire [1] a leșilor în anul 7143, care oști mai mare și mai bine grijite nu să pomenescŭ în toată Hronica leșască. Țin minte oamenii bătrîni, carii spun că agiungea tabăra de supt tîrgul Camenița până la un copaci la cîmpŭ mai multŭ de o milă de loc, că oști avea gata céle ce era asupra Moscului și plină Țara Leșască de mulțime de oameni pre acéle vrémi.

Iară până a sosi craiul leșăscŭ la Camenița, Conețpolschii-hatmanul amu era cu o samă de oști supt Camenița și viniia și cărți pren Vasilie-vodă de la veziriul Murtaza-pașea [2] pentru pace, adeverindŭ lui Conețpolschii că acéia călcătură a păcii, carea au făcut Abaza-pașea fără știrea împărăției, va plăti cu capul, ca un călcătoriŭ de pace.

Și așea omorîndŭ împărățiia pre Abaza-pașea sugrumatŭ, s-au rășchirat și gătirea leșilor în vîntŭ, fiindŭ supărați și slujitorii lor de atîta vreme cu osteniia [3] la Moscŭ. Au stătut pace iară între leși și între turci cu înoitura legăturilor de la soltan Osmanŭ, adăogîndŭ și aceasta legătură între sine pentru tătari, să nu lăcuiască în Bugeagŭ. Omŭ Abaza-pașea vestitŭ cu războaiele asupra persului și oștean direptŭ!

La anul după aceasta au purces soltanŭ Murat cu mare gătire asupra persului, și într-acelaș an au luat de la perși cetatea anume Răvanul [4], care apoi, cît s-au întorsŭ soltan Murat înapoi la Țarigrad, iară au luat-oă cazilbașii pre sama sa. Iară Vasilie-vodă, domniia cu mare liniște și pace, fără grije țara, din toate părțile sta toți de neguțitorii și de agonesită. Însă lăcomiia nice pre atuncè nu lipsiia, cu dări grele, ce avîndŭ lăcuitorii țării vrémi de agonesită, biruia toate acéle greutăți a domniei.

[1] Clătire — pornire.
[2] Murtaza-pașa — mare vizir.
[3] Oștenie — artă militară, slujbă militară.
[4] Erivan (în Irak).

În Țara Ungurească era mari amestecături între Racoți [1] și între Betlean Ișteoan [2], feciorul lui Betlean Gabor, pentru domniia Ardealului. Ce au căutatŭ a da locul domniei acéiia Betlean Ișteoan lui Racoți, neputîndŭ avea agiutoriŭ de la Împărățiia Turcului, pentru gătirea lui soltan Murat iară asupra persului.

În anul 7145, să rădicasă căzacii cu Pavliuc-hatmanul asupra leșilor, pentru opreala sa pre Marea Neagră, pre carii Potoțchii [3], hatmanul leșăscŭ polnii [4], l-au łovitŭ și, închidzîndu-le tabăra, au datŭ căzacii viu pre hatmanul său, pre Pavliuc. Și în cesta anŭ au făcut leșii și o cetate, anume Codacul, pre Nipru, la pragul cel dentîiŭ a Niprului, oprindŭ pre căzaci să nu îmble pre Marea Neagră, stricîndŭ pacea cu turcii, care opreala lor apoi au răsuflatŭ spre mare pustiitate Crăiei Leșești, cu Hmil, hatmanul căzăcescŭ.

Tot într-același anŭ, Cantemir-pașea cu ordele sale, peste voia hanului, au ieșitŭ den Crîm și s-au aședzat iară în Bugeag, care lucru nesuferindŭ hanul și mărgîndŭ dodeiala și de la leși, carii legasă cu a doa legătură pren Conețpolschii cu Murtaza-pașea veziriul, să nu hie slobodzi tătarîi a lăcui în Bugeagŭ, făcîndŭ dodeială crăiei lor, au ieșit porunca la hanul și lui Vasilie-vodă, domnului țărîi noastre, și lui Matei-vodă, domnului muntenescu, să margă cu hanul asupra lui Cantemirŭ. Deci au venitŭ hanul cu oști și au purces și domnii cu îmbe țărîle asupra lui Cantemir, care, temîndu-să de hanul, au fugit în Țarigrad, iară ordele lui le-au luatŭ hanul cu sine la Crîm. Și de pîra hanului la împărăție, au perit și Cantemir, zugrumat în Țarigrad.

---

[1] Rakoczy Gheorghe I, principele Ardealului.
[2] Bethlen Ștefan, principe al Ardealului.
[3] Hatman de cîmp Nicolae Potocki.
[4] Polnii hatman — hatman de cîmp (în Polonia).

După ce au pornitŭ pre tătari, hanul, den Bugeag, au lăsatŭ pre doi soltani, frații săi, să vie cu dînșii, iară el singurŭ au purcesŭ spre Crîm înainte. Deci cîndŭ au fostŭ la trecătoarea Niprului, s-au burzuluitŭ [1] nohaii și au lovitŭ fără nedejde pre soltani și i-au omorîtŭ pre amîndoi. Și după această faptă, au purces cu coșurile sale spre Țara Leșască, poftindŭ de la leși loc, să să aședze supt ascultarea lor. Îmbla pe la tîrguri, pen sate, tot cîte cu o cruce de lemnŭ făcută la pieptŭ, semnŭ de închinăciune. Ce leșii loc așea deșertŭ, fără oameni, mai înluntru țărîi sale neavîndŭ, le-au datŭ cîmpii pe Nipru, între Crilov și între Codac, și era aproape de 20.000 de nohai orda acéia.

Care lucru vădzindŭ Împărățiia Turcului, iară, cu a doa orînduială [2], au pornitŭ cîțva pași în prejma lor, la anul după scosul lui Cantemir din Bugeag. Și iară au venit porunca și la Vasilie-vodă, și la Matei-vodă, să margă să să împreune cu pașii asupra tătarîlor. Deci de iznoavă [3] au purces Vasilie-vodă cu oști, al doilea rîndŭ, la Cetatea-Albă, la adunarea pașilor. Iară Matei-vodă au venit pănă la marginea țărîi sale, și de acolea au pornitŭ un serdar [4] cu oști de la sine, iară el singur s-au făcut bolnav și s-au întorsŭ înapoi. Iară și Vasilie-vodă, și pașii fără zăbavă s-au întorsŭ de la Cetatea-Albă înapoi, că pre tătari îi trăsesă amu hanul cu blîndeță și cu făgăduință de iertare pentru moartea soltanilor și-i trecusă Niprul, pre unii în Crîmŭ, iară pre alții i-au aședzatŭ pre cîmpii Donului. Iară moartea soltanilor mai pre urmă tot n-au lăsatŭ hanul nerăscumpărată.

Ce cîți era din sîngele lui Cantemirŭ mai capete, într-una de dzile, cu meșterșug i-au împărțitŭ, pre

[1] Burzului, a să — a se răscula.
[2] Orînduială — poruncă, măsură.
[3] De iznoavă — iarăși.
[4] Serdar — locțiitor; reprezentant al domnului față de oști (rang inferior hatmanului).

unii la o samă de agii curții sale, la ospățŭ, văz Doamne, pe alții la alți agi, și la masa sa oprindŭ pre unii. Și la acéla ospățŭ i-au omorîtŭ pre toți cîți era Cantemirești mai aproape. Și de atuncé s-au stînsŭ acéia răgulă [1] la dînșii, care era mai frunte decît toate ordele, precum pre acéste vrémi sintŭ Șirăneștii. Unul den Cantemirești atuncea, anume Azametŭ-mîrza, pre carile l-am apucat și ieu, dvorean [2] la craiul leșăscŭ Vladislav [3], neprilejindu-se la acéla ospățŭ ce le făcusă hanul, au scăpat den Crîm în Țara Leșască și slujiia la craiul leșescŭ între dvoreani și avea de la craiul leafă.

Într-acesta anŭ, au luatŭ căzacii Donului Azacul [4], cetate turcească pre apa Donului, care apoi au dat-o de bunăvoie Moscul turcilor înapoi. Isarŭ [5] au îmblatŭ la acesta mijlocŭ pentru acéia cetate la Moscŭ, omŭ aicea în țară pe acéle vrémi vestitŭ cu neguțitoriia în Țara Moschicească.

Iară întorsul lui Matei-vodă de la margine, mergîndŭ al doilea rîndŭ la Cetatea-Albă, n-au fostŭ fără pricină, ce avîndŭ mare neprietenșug Matei-vodă cu Vasi-lie-vodă, de-ndată ce au stătut Vasilie-vodă la domniie, făcuse multe amestecături la pașea pe acéia vréme de Silistria. Deci, s-au temutŭ a mérge Matei-vodă, de acéle amestecături, ce-l amestecasă Vasilie-vodă la pașa și la Poartă, ce, precum s-au pomenit mai sus, au trimis oaste, iar el singur s-au întorsŭ la scaunul său.

Era la împărățiia lui soltan Murat pre acéle vrémi toate trébile și lucrurile împărăției pre doi oameni, carii era musaipi [6] la sultan Murat, unul silihtar [7], ce era înluntrŭ, care slujbă este de împărăție foarte

[1] Răgulă — seminție, ginte.
[2] Dvorean — curtean.
[3] Vladislav al IV-lea, rege al Poloniei.
[4] Azacul — Azovul.
[5] Isar — negustor moldovean la Moscova.
[6] Musaip — dregător de curte al sultanului, favorit.
[7] Silihtar —spătar, purtătorul sabiei sultanului.

aproape, adecă spătar, ce poartă spata ori buzduganul după împăratul, al doilea, cîzlarŭ-aga [1], care este pre toată casa împărătească și pre féte mai mare. Acești doi purta toată împărățiia, veziriia înaintea lor era foarte slabă. Cîndŭ să aduna veziriul cu unul de acéia, spun că le săruta poala hainelor.

Deci pre unul de acéle capete la împărățiie, pe silihtar-pașea, îl cuprinsesă Matei-vodă cu dările, iară pre cîzlar-aga, Vasilie-vodă, și ieșiia isprăvi și lui Vasilie-vodă de la împărățiie și lui Matei-vodă, pren chipuri mai sus pomenite. Covîrșiia cu atîta Matei-vodă pre Vasilie-vodă, că avea Matei-vodă și cu megieșii mare priietinșug, ales cu ungurii. Iar Vasilie-vodă nici cu un megiieș, precum am apucatŭ și noi acéia domnie, viață bună n-au avut, den nebăgare samă pre nimé den megiieși.

O! nesățioasă hirea domnilor spre lățire și avuție oarbă! Pre cît să mai adaoge, pre atîta rîhnéște. Poftile a domnilor și a împăraților n-au hotar. Avîndŭ multŭ, cum n-ari avea nemică le pare. Pre cîtŭ îi dă Dumnedzău nu să satură. Avîndŭ domnie, cinste și mai mari și mai late țări poftescŭ. Avîndŭ țară, și țara altuia a cuprinde cască, și așea lăcomindŭ la altuia, sosescŭ de pierdŭ și al său. Multe împărății în lume, vrîndŭ să ia alte țări, s-au stînsŭ pre sine. Așea s-au stînsŭ împărățiia lui Darie-împăratŭ de Alexandru Machidon, vrîndŭ să supuie țările grecești și toată Machidoniia Darie, au stînsŭ împărățiia sa, de au cădzutŭ pre mînule lui Alexandru Machidon. Așea împărățiia Cartaghinii, vrîndŭ să supuie Rîmul, au cădzutŭ la robiia rîmlénilor. Așea Pirŭ-împăratŭ, vrîndŭ să ia Italiia, au pierdut țările sale. Așea și Mihai-vodă, vrîndŭ să hie crai la unguri, au pierdutŭ și domniia Țării Munteneşti.

Așea și Vasilie-vodă, avîndŭ fericite vrémi de domniie în pace den toate părțile, că și țara nu era

[1] Cîslar — demnitar al curții, mai mare peste eunuci.

nici cu o datorie îngreuiată, fără nice o dodéială despre turci, carii avea începută sfadă cu perșii și într-acele părți sta cu valuri [1], au începutŭ svadă cu Matei-vodă, domnul muntenéscŭ, pentru domniia acei țări, ori că nu-l încăpea Muldova, ca pre un omŭ cu hire înaltă și împărătească, mai multŭ decît domnească, ori că siliia să vadză pre feciorusău, Ionŭ-vodă, la domnie, care hire au părinții spre feciorii săi să-i vadză în viața lor ieșiți la cinste. Domnii la domnii pre feciorii săi poftescŭ să-i vadză ieșiți, boierii la boierii, slujitoriul să bucură să-și vadză de slujitorie pre feciorul său harnic, pementeanul de hrana pămîntului pre feciorul său destoinicŭ poftește să-l vadză. Ori că l-au îndemnatŭ pre Vasilie-vodă mare netocmală și nepriietenșug ce avea mai de demultŭ, încă den boieriia sa, scoasesă domniia Țărîi Muntenéști de la împărățiie, pre mijlocul lui cîzlar-aga și pașii de Silistria, feciorului său, lui Ion-vodă.

Prostatec îl ținea Vasilie-vodă pre Matei-vodă. Deci, avîndŭ și pre veziriul în partea sa, au făcut oști de țară și au purces în Țara Muntenească asupra lui Matei-vodă, lăsindŭ în scaun pre fecioru-său, pre Ion-vodă. Iară singur au întrat cu oști în Țara Muntenească, cu știrea veziriului și a pașii de Silistria. Oști avea cîteva, iară tot de țară și lefecii și céialaltă oaste, fără puținei sîrbi, ce avea în leafă, călări.

Iară și Matei-vodă, domnul Țărîi Muntenéști, nu dormiia, ce apărîndŭ al său, avea oști și streine și de țara sa, ales pedestrime, hiecîndŭ avea pănă la o mie în leafă, fără dărăbanții de țară și călări de ai noștri moldoveni, acolo merși în leafă, cărora numele era livinții [2], și leși călări ținea pururea cîte 200 și deosebi unguri călări. Și dideasă știre și la arca-

[1] Val — tulburare.
[2] Livinți — oșteni.

lele [1] sale, ce avea la împărăţiie, de silă ce-i făcea Vasilie-vodă. Deci, cu mijloacele lui silihtar-paşea, bine n-au întrat Vasilie-vodă în Ţara Muntenească, la o vale care să chiamă Rîbna, l-au tîmpinatŭ un ceauşŭ de la împărăţie cu poruncă numai să să întoarcă Vasilie-vodă îndărăptŭ. Şi în urma ceauşului au sositŭ şi o samă de oşti a lui Matei-vodă.

Numai ce au căutat lui Vasilie-vodă a să întoarce înapoi, vădzîndŭ cartea împărătească şi cine era soltanŭ Murat-împăratul, nu era de-a şuguire cu dînsul. Deci purcegîndŭ îndărăptŭ Vasilie-vodă, să simeţisă [2] munténii şi în chipul goanei, să gonească pre oştile lui Vasilie-vodă, lovisă la coada oştii. Ce s-au întorsŭ apoi oştile de ţară şi singur Vasilie-vodă şi au înfrîntŭ pe munténi şi au prinsŭ cîţva vii şi au şi peritŭ den munténi cîţva. Vasilie-vodă apoi după acéia au ieşitŭ îndată den Ţara Muntenească, plinindŭ porunca împărăţiei şi şedzîndŭ cîteva dzile la Ploscuţéni, la Putna, de acolo au pornitŭ pre ceauşul cel împărătescŭ, iară singur s-au întorsŭ şi au venit în scaunŭ.

Era pre acéle vremi veziriul Tabani Buiuc [3], carile ţinea cu Vasilie-vodă, şi paşea de Silistria, iară aşea şi numai să scoaţă pre Matei-vodă să pusésă cu toată voia. Şi fără ştirea împărătească ieşiia de la veziriul isprăvi de domnia Ţărîi Munteneşti lui Ionŭ-vodă, feciorului lui Vasilie-vodă. Cum şi atuncea, dacă au vădzut veziriul împiedecate isprăvile dentîi de silihtariul, au făcut altele, la singur paşea de Silistria, să ducă el singur pre feciorul lui Vasilie-vodă în scaunul Ţărîi Munteneşti, care lucruri apoi au mîncatŭ capul veziriului, oblicindŭ împărăţiia pen silihtariul războaiele şi vărsările de singe între domni, de unde să pogoară. Nice te mira cum de au pututŭ domnii a îmbla în zarve fără ştirea

[1] Arcale — protectori ai domnilor români la Poartă.
[2] Simeţi, a să — a cuteza.
[3] Tabani Buiuc — mare vizir.

împărăției, și ales la un împărat leu ca acéla. Deci să știi că țările pre atuncè acéstea nu era așea supuse, ce într-altă voie veghiată, și să temea turcii să nu se dea Țara Moldovei în partea leșilor, carii era pre acéle vrémi foarte tare, cît să siia împărăția de sfada leșilor, și ales avîndŭ amu începute războaie cu perșii, precum ți s-au pomenit. Ce era bucuroși că să sfădescŭ aceste țări între sine și poți pricepe și pre domniile acéstea așea de îndelungate, 19 ani Vasilie-vodă domnŭ, iară Matei-vodă până la moarte, aproape de 30 de ai la domniie. Alte vacuri să socotești țărîlorŭ acestora pre atunci.

Cu al doilea isprăvi de domniia Țărîi Munteneşti au socotitŭ Vasilie-vodă cu altă cale. Avîndŭ acéia și de la veziriul știre, au pornit pre Ion-vodă la pașea de Silistria cu cîțva boieri, să-l ducă pașea în scaun. Și trimisésă înainte la pașea pre Enachie Catar-giul vel-postelnic, să mai întărească lucrurile păn-a veni Ion-vodă. Ce ședzîndŭ acolea la pașea Catargiul, așteptîndŭ sosirea lui Ion-vodă, au simțit lucrurile într-altŭ chip, că-l agiunsésă pre pașea iară alte porunci împărătești pren silihtariul și-i unsesă osiia și pașii Matei-vodă. Deci vădzindŭ Catargiul lucrurile într-altŭ chip și amirosindŭ [1] că, cît ari sosi Ionŭ-vodă la pașea, va să-l oprească și să-l trimiță la împărăție, au dat Catargiul știre la boieri ce era pe lîngă Ion-vodă, amu aproape de Dristor [2], la un satŭ, și îndată s-au întorsŭ Ion-vodă can cu fuga de grijea pașii și au ieșit și a doa ispită pentru domniia Țărîi Munteneşti.

Iară nici cu atîta nu s-au lăsat Vasilie-vodă, ce, îndemnatŭ și de veziriul și ca o nemică socotindŭ a călca pre Matei-vodă, iară au strînsŭ oști, și cu mai bună gătire, cu pedestrime, cu pușci, și iară au purces în Țara Muntenească asupra lui Matei-vodă, și cu acéia nebăgare în samă de Matei-vodă, cît

[1] Amirosi, a — a bănui, a simți.
[2] Dristor — Dîrstor — Silistra.

aicea în locul său pusesă domnŭ pre fecioru-său, Ion-vodă, în scaunul țărîi, cu boieri, cu ispravnici, cu domniie deplină, țiindŭ ca-n palmă domniia Țărîi Muntenești. Iară lunecoasă[1] sintŭ lucrurile războaielor și în puterea lui Dumnedzău mai multŭ stau. Nice unŭ nepriietin, cît de slabŭ hie, cum să nu-l țiie nimea, nece-l țiinŭ oșténii cei direpți. Și bine au dzis unul: „*Bella momentis constant*", adecă: „Războaiele în clipala ochiului stau". Că atîta era numai să ie acéla războiŭ Vasilie-vodă și să să aședze în domniia Țărîi Munteneşti. Iară roata lumii nu așea cum gîndește omul, ce în cursul său să întoarce.

De care silă n-au putută nice silihtariul a-i trimite alte isprăvi lui Matei-vodă, să nu să de tot descopere cu îmbletele[2] împrotiva veziriului, să-i răsaie ceva împărăției cu scîrbă în partea sa, că, ales la turci, foarte cu siială sintŭ toate și cu mare meșterșug și taină strică unul altuia cîndŭ va unul pre altul să-l surupe. Că să pîrască a vedére, șie strică cine începe pîra. De multe ori cu laudă pre nepriietinul său mai curundŭ coboară și ales supt împărățiia lui soltan Murat cu mare siială era toți. Iară totdeauna trimitè silihtariul pre taină la Matei-vodă, îmbărbătîndu-l să stea împrotiva lui Vasilie-vodă, să-l bată, iară despre scîrba împărătească să nu poarte grije, că ieste grija lui. Deci și Matei-vodă ș-au strînsŭ oastea toată, și vădzindŭ că Vasilie-vodă trage cu oștile sale spre București, nu spre Tîrgoviște, au coborîtŭ și elŭ spre București cu oști.

Vasilie-vodă, dacă au sositŭ la Praova, la sat anume Ojogenii, știindŭ din limbi de gătirea lui Matei-vodă împrotiva sa și cu oști cîteva și streine și de țară, au făcutŭ sfat acolea la Ojogeni, socotindŭ și trecătorile apelor, și locuri închise de pă-

[1] Lunecos — fără siguranță.
[2] Îmblete — intrigi.

duri de pen toate părțile, și de bîhnișuri[1], înțelegîndŭ pre Matei-vodă că anume locuri ca acélea poftește să dea războiŭ, fiindŭ oștile mai tare hiecare la locul său și la strîmtori, împrotiva oștilor celor streine hiecîndŭ cei de loc sintŭ mai tari, au ales cu sfatul să nu treacă Praova, ce să stea acolea la cîmpŭ, să tragă pre Matei-vodă, să iasă cu oștile sale la cîmpŭ. Și alegîndu-se sfatul, au purces toate oștile lui Vasilie-vodă în jacuri în podgorii, pe supt munți, încotro să bejenise toată Țara Muntenească, de pen toate acéle olate[2], pănă în Praova.

Și așea cu acela sfat — ce svétnici or hi fostŭ așea de buni de războaie pre atunci — rășchirată oastea pe la jacuri, în loc au priceput Matei-vodă lucrul și îndată au purces spre Praova. Și direptŭ în preajma Ojogénilor, unde era Vasilie-vodă cu corturi, au stătut la trecătoare, dîndŭ știre den cîteva pușci ce avea cu sine, și îndată au început a tréce oastea în vad. Tot călărețul au trecut cîte un pedestraș după sine și au stătut în tocmală cu oștile, dencoace de Praova, tocmindŭ oastea pedeastră cu focul și cu pușcile între oastea călăreață și au purces cu toată oastea stolită[3] asupra taberii lui Vasilie-vodă.

Nu avea de ce să apuca Vasilie-vodă cu oastea rășchirată în toate părțile și așea venire asupră degrabă a lui Matei-vodă și întemeiată. Că oșténii lui Vasilie-vodă, unii veniia cu plean îngreuiați, neștiindŭ lucrul ce este, alții, spăimați de sosirea oștilor așea degrabă, mai multŭ de gătire la fuga îndată au stătut, nu de război. Și așea șpîrcuită oastea și fără nice o tocmală, au plecat și Vasilie-vodă fuga și toată oastea, cîtă nu era dusă în pradă, lăsîndŭ și corturiile, și pușcile, și pedestrimea toată pre mîna lui Matei-vodă. Și de grijea gonașilor,

[1] Bîhniș — mlaștină.
[2] Olat — regiune.
[3] Oaste stolită — organizată în stoluri (detașamente).

Vasilie-vodă au lăsat drumul pe care venisă, ce de-a direptul au năzuit la Brăila.

La Brăila zăbăvindŭ Vasilie-vodă cîteva dzile, și Matei-vodă dedésă știre de olac la pașea îndată de izbînda sa asupra lui Vasilie-vodă. Așea de sîrgŭ lucrul, ori cu știrea pașii, ori dentru sine agii de Brăila și de Mecinŭ sfătuiia să prindze pre Vasilie-vodă, să-l trimiță la pașea. Și să nu hie dat știre Stamatie [1], ce au cădzutŭ apoi stolnic la Vasilie-vodă și la alte domnii, pre urmă și postélnic mare, ar hi încăput Vasilie-vodă la prinsoare. Ce ședzîndŭ sara la masă, i-au dat știre și de la bucate s-au sculatŭ, pentr-o grădină, peste un gardŭ, suindŭ de pe spinarea unuia din slujitori, și acolo i-au scos calul și au ieșitŭ cu fuga din Brăila, la Gălați, lăsindŭ toate în Brăila, cîte nu rămăsesă la Ojogeni.

Înțelegîndŭ Ion-vodă, feciorul lui Vasilie-vodă, poticala [2] tătîne-său în Țara Muntenească, au strînsŭ boierii ce era puși la boierii pe lîngă sine și le-au dzis, cum el, nefiindŭ de domnie, pentru slabă sănătate ce avea (că era Ion-vodă omŭ slabŭ și deznodatŭ și de mîni și de picioare, cum n-ar hi fostŭ feciorul lui Vasilie-vodă, care era ca un leu și la hire, și la trup), iară tătîne-său lasă scaunul domniei. Și au venit Vasilie-vodă iară în scaun.

Iară Matei-vodă jeluindu-se și la împărăție de pradă ce făcuse oștile lui Vasilie-vodă și la megieși, să-și întoarcă călcătura ce făcuse Vasilie-vodă Țărîi Muntenești, legasă cu Racoții, cneadzul Ardealului, tatăl lui Gheorghie Racoți [3], lucrul, fiindŭ și Racoții rănit cu nebăgarea în samă megieșii lui de Vasilie-vodă, au pornit nește oști asupra lui Vasilie-vodă, cu Ionŭ-vodă Moghila, feciorul lui Simion-vodă, carele era la Ardeal aședzat, după războiul de la Ștefănești, care era între feciorii lui

[1] Stamatie Handibul, stolnic.
[2] Poticala — pățania.
[3] Rakoczy Gheorghe al II-lea, principele Ardealului.

Simion-vodă, și între feciorii lui Ieremie-vodă pentru domniia țării. Și amu pănă în Trotuși coborîți ungurii și oștile muntenești păn la Milcov sosiți, au schimbatŭ Racoți sfatul cu Matei-vodă. Ori temîndu-să de împărăție, înțelegîndŭ patima veziriului, ori altă socoteală le-au venit, au întorsŭ și pre Ion-vodă cu oștile îndărăptŭ și s-au întorsŭ și munténii. Ieșisă casa lui Vasilie-vodă spre Huși de spaima acéia. Și pre vrémea coborîtului acestor oști asupra lui Vasilie-vodă, au peritŭ și Gorgan, și Sămăchișă-căpitanul, și Cîrste-visternicul den prepus de la domnie pentru vicleșug.

Deci după acéste zarve, numai ce i-au căutat a sta lui Vasilie-vodă la pace, vădzîndŭ și primejdia veziriului, curundŭ după acéia, să nu să mai ațițe lucrurile asupra sa. Cum n-ar hi fostŭ fără primejdie Vasilie-vodă atuncéși, de n-ar hi stătut împărățiia după lucrurile împrotiva perșilor, care curundŭ după acéia au purces cu toată putérea asupra Vavilonului. Ori de la cei doi megiieși n-ar hi fostŭ fără răscoală, de nu s-ar hi spăimat Racoți și Matei-vodă cu moartea veziriului. Și sta în cumpănă soltan Murat: asupra Azacului va merge, că încă nu-l didésă moscalii, au asupra Vavilonului? Ce viindŭ cu acéia veste Isarŭ, că or da Azacul moscalii, au purces asupra Vavilonului. Iară pănă a să înțelege purcesul, acéste țări era supt grije că va veni împărățiia spre acéste părți cu oști. Fost-au acéste zarve între Vasilie-vodă și între Matei-vodă în anul 7144 și în anul 7145.

Iară primejdia veziriului Tabani Buiuc, anume cum au venit, de au perit de soltan Murat, așea au fostŭ: după răzsipa de la Ojogeni oștilor lui Vasilie-vodă, face Matei-vodă ardzehal [1], adecă răvaș de jalobă, la singur împăratul, și aflîndŭ omŭ de acéia treabă, să dea acéia jalobă la singur împăratul au purces omul acéla cu cărțile și, știindŭ rîndul, au

[1] Ardzehal — jalbă.

păzit cîndŭ au ieșit împăratul la primblare cu vînătoare la cîmpŭ. S-au făcut omul a mérge de olac pe denaintea împăratului, anume să-l vadze. Și așea vădzîndu-l împăratul mărgîndŭ tare, au trimis de l-au oprit și au pus de l-au întrebatŭ de unde vine. El au răspunsŭ că vine den Țara Muntenească cu cărți la împărăție, să știe împărățiia de mare vărsare de singe și pradă ce s-au făcut în Țara Muntenească de Vasilie-vodă, care au venitŭ cu oști asupra lui Matei-vodă. În loc au trimis împăratul de i-au luat cărțile și au cetit ardzahalul cel cu jalobă asupra lui Vasilie-vodă, pomenindŭ că să laudă Vasilie-vodă că are isprăvi de la veziriul, să hie domnŭ și în Țara Muntenească, și în Țara Moldovei. Atunci au avut vréme silihtariul asupra veziriului, căindŭ țările, cum să strică ele înde sine și să pradă. De care jalobă, focŭ s-au făcutŭ împăratul, soltan Murat, pre veziriul, înțelegîndŭ că de la veziriul să coboară acéle amestecături. Ce dentăi au trimis pre omul cu toate acéle scrisori, să vadză și vezirul. Ce au dzis silihtariul cătră împăratul că omul îndată va peri de veziriul. Deci i-au dat hasăchii [1] și i-au învățat singur împăratul: „Pre acest omŭ iară să-l aduceți la mine". Și așea au fostŭ: l-au dus hasăchii la veziriul și, dacă au înțelés veziriul, au vădzutŭ că este rău de dînsul. Au vrut să oprească pre om, ce hasăchii i-au spus porunca care au de la singur împăratul, să-l ducă pre omul iară la împăratul.

Scosesă veziriul daruri hasechiilor, să lasă pre omul la dînsul, ce nu s-au cutedzat hasechii de silihtariul a face peste poruncă. Iară să nu hie fostŭ omul de fațe, putea să tocmască veziriul lucrurile sale, dzicîndŭ că au fostŭ un marghiol [2] de cei de Țarigrad și au spus menciuni, că de aieste să fac multe la turci, sau s-ar hi uitatŭ la împărăție, care de lucrurile a toată lumea gîndindŭ, céle mai mă-

---

[1] Hăsăchiu — însoțitor, agent.
[2] Marghiol — pișicher, șiret.

nunte le tréce cu gîndul. Ce păziia acestŭ lucru silihtariul, să nu scape vréme ca acéia asupra veziriului. Și înoindŭ scîrba împărăției silihtariul, au chemat pre veziriul împăratul, și, după mustrare că strică țările fără știrea lui, l-au omorît. Și așea au ieșit veziriului aceluia zarvele între domni. Acestè am ințăles de la boieri bătrîni de sfatŭ pre acéle vrémi.

Curundŭ după acéste svade cu Matei-vodă, să potoale Vasilie-vodă sunate[1] zarvele, pre feciorusău, pre Ion-vodă, l-au tremis la Țarigrad, unde-și s-au săvîrșit și viața nu peștiți[2] ani. Și s-au săvîrșit într-acești ai dzilele și doamna dentîi a lui Vasilie-vodă, fata lui Bucioc. Și după moartea doamnei, au trimis Vasilie-vodă pre Catargiul în Țara Cerchijască, și de acolea i-au adus doamnă, fata unui mîrzac de ai lor, cu care au trăit apoi pănă la săvîrșitul său.

În anul 7146 au luat sultan Murat Vavilonul cu mare vărsare de singe de la perși, după patru luni den ce dzi începuse a bate orașul. Spune istoriia să hie fostŭ 30.000 de oșteni în Vavilon. Ce aceie gătire făcusă și sultan Murat asupra perșilor, cît singur Vavilonul. Iară tot Misiriu[3] și pașii ce sintŭ peste arapi i-au pornit despre Marea Roșie, de au lovitŭ și dintr-acolea țara persului și le-au luat turcii și dentr-altă parte o scală[4] foarte mare. Și așea îndoitŭ persul n-au putut da nici un agiutor Vavilonului.

Sultan Murat într-acolo zăbăvindu-se cu oștile, iară aicea, în céste părți, sta fericite vacuri, și liniște și pace întemeiată den toate părțile, fiindŭ în pace amu Vasilie-vodă și cu megiiașii. Și într-acești ani au zidit Vasilie-vodă și lăudate mănăstiri și aicè, în orașul Ieșilor, întîi supt numele a trei sfinți învă-

[1] Sunat — vestit, cu zgomot.
[2] Peștiți — mulți.
[3] Egiptul.
[4] Scală — port.

ţători a besericii, ce să dzice Trieh Svetitelei, mai pe urmă mănăstirea, a doa mănăstire, a Golăi, cu făptură, cum să vede, peste toate mănăstirile aici în ţară mai iscusită. Golăè îi dzic pre numele unui boieriŭ, anume Golăi, carele într-acela loc au avutŭ făcută o bisericuce de piatră. Şi în cești ai au adus Vasilie-vodă și moaștiile a sfintei prepodobnei Paraschevei, în anul 7148, căriia svinte viaţa și de pe ce locuri au fostŭ, să citește viața ei petrecută cu mare dumnedzăire în Minei, în luna lui octovrie în 14 dzile.

Acestŭ domnŭ au făcut ca de iznoavă și curţile céle domnești în Iași, casele céle cu cinii [1], grădini, grajdiuri de piatră, tot de dînsul sintŭ făcute. Şi multe locuri au așădzat, care au stătutŭ multe vrémi stătătoare. Că de au fostŭ cîndva vrémi fericite acestor părţi de lume, atuncea au fostŭ. Plină Ţara Leșască, oi dzice, de aur, la care pre acéle vrémi curea Moldova cu boi de negoţ, cu cai, cu miiere, și aducea dintr-acéia ţară aurŭ și argintŭ. Oi putea dzice că săracŭ nu să afla pre acéle vrémi, doară care nu-și vrea să aibă. Ţara Leșască la acéia scară [2] de fericie să suisă, precum și singuri leșii dzic și scrisorile [3] lor, care nici o crăie pre acéle vremi nu era deoprotivă; în bine și în dezmierdăciune [4] pre atuncea leșii și așea și ţara noastră.

Iară di pe acéle vrémi să cunoaște păharul lui Dumnedzău aproape de schimbare și curundŭ spre alte mai cumplite vrémi. Că era la mare zburdăciune [5] ţărîle acéste. Şi care ţări să suie prè la mare bivșuguri, zburdeadză hirea omenească peste măsură, și zburdăciunea naște păcatul, și pre păcatul urmadză mînia lui Dumnedzău. Așea Ţara Léșască era la mare zburdăciune, așea și aicea ţara și singur

---

[1] Cinie — ţiglă de porţelan chinezesc.
[2] Scară — treaptă.
[3] Scrisori — cu sensul de lucrări literare.
[4] Dezmierdăciune — petrecere.
[5] Zburdăciune — desfrînare.

domnulŭ Vasilie-vodă, cu silă a cîteva case de boieri, luîndu-le fétele peste voia părinților la țietorie[1]. Iară oamenii de casa lui, nepoții lui Vasilie-vodă, ca mai mare sile făcea, luîndŭ băieții oamenilor în silă la curvie, care toate fapte mai pe urmă s-au arătat cu mare osindă asupra casei lui Vasilie-vodă.

În cești ani, după ce au aședzat sultan Murat Vavilonul spre Împărățiia Turcească, s-au întorsŭ în Țarigrad și să găta tare asupra léșilor, să răscumpere rușinea lui soltan Osmanŭ, deșchidzîndu-și calea pen Ardeal, să lovască peste munți de-a diréptul spre Liov. Ce i-au tăiatŭ atuncea curund putérnica mîna lui Dumnedzău dzilele. Și după moartea lui sultan Murat, au stătut în locul lui sultan Ibraim, frate-său, omŭ dat cu toată hirea spre zburdăciuni. Și cu împărățiia lui iară au hălăduit țările acéstea de răscoale.

Începuse în cești ani Racoți cel bătrîn svadă cu némții, căruia era orînduită oaste și de aicè, de la noi den țară, și den Țara Muntenească. Ce n-au ținut multŭ aceia sfadă, curundŭ au venit la tocmală cu împăratul nemțăscŭ. Iară prădase cîtva loc cu ai noștri în Ungurimea-de-Sus. Apostol de Orheiŭ au fostŭ serdarŭ într-acéia oaste cu Racoții.

În anul 7153, au făcutŭ și nunta fiicăi sale Vasilie-vodă, cei mai mari, doamnei Mariei, după cneadzul Ragivil[2], om de casă mare, den cnédzii Litfei. Numai cu ce inimă și sfatŭ au făcut acéia casă după omŭ de lége calvinească, care este scornită de un mitropolit de Fiandra[3] de supt ascultarea papei de Rîmŭ, peste legăturile săboarelor cu multe dumnedzăirești minuni legate. Iară calvinul numai pre singure pohtele sale trupești, osebite de sfînta săbornică besérecă, au scornitŭ acéia lége, la care, ca la o lége slobodă, în puțină vréme au cursŭ toată

[1] Țietorie — a ține ca țiitoare.
[2] Radziwill Janusz, ginerele lui Vasile Lupu.
[3] Flandra.

Fiandra și Englitera [1]. De mirat au rămas vacurilor această casă cum au putut suferi inima lui Vasilie-vodă să să facă. Și multă vréme s-au frămîntatŭ acestŭ lucru în sfat, și cîțva boieri pre atunci apăra acestŭ lucru să nu hie, ales Toma-vornicul și Iordachie-visternicul, care capete de-abea de au avut cîndva această țară, sau de va mai avea. Ei dzicè lui Vasilie-vodă și pentru légea [2] rătăcită, și un lucru nu fără grije despre Împărățiia Turcului. Iară Toderașco-logofătul și Uréche-vornicul sta asupra aceștii nunte să să facă.

Avea Vasilie-vodă pozvolenie [3] de la turci, ce era acéia voie din bani nu, din inima turcilor. Și așea s-au făcut nunta aicea în Iași, la care cîțiva domni den Țara Leșască singuri cu chipurile sale au fostŭ, cu curțile lor și Pătrașco Moghila [4], feciorul lui Simionŭ-vodă, mitropolitul de Chievŭ. Iară soli tri-miși era de la Racoți, cneadzul Ardealului, Chimini Ianăș [5], cu daruri și de la Matei-vodă, domnul muntenéscŭ, singur Ștefan, mitropolitul Țărîi Munteneștì, și Radu-logofătul, și Diicul spătariul, că să împăcase amu domnii între sine.

N-au lipsitŭ nemică den toate podoabe, cîte trebuia la veselie ca acéia, cu atîțè domni și oameni mari den țări streine. Meșteri de bucate, aduși dintr-alte țări, dzicături, giocuri și de țară, și streine. Curtea podobită toată și strînși boierii și căpeteniile țărîi, feciori de boieri, oameni tineri la alaiuri pe cai turcești cu podoabe și cu pețiene [6] la șlice [7]. Și așea, cu petrecănii, trăgînîndu-se veseliia cîteva săptămîni, au purces cneadzul Ragivil cu doamna sa în Țara Leșască cu dzestre foarte bogate.

---

[1] Anglia.
[2] Lege — religie.
[3] Pozvolenie — îngăduință, permisiune.
[4] Petru Movilă, mitropolitul Kievului.
[5] Kemény Iános, general, apoi principe al Ardealului.
[6] Petiană — pană.
[7] Șlice — işlic — căciulă îmblănită, de forma balonului.

La anul, simțindu-se Crăiia Leșască în vîrtute, îndemnat de papa de Rîmŭ și de veneției ani, carii avea dodiială de la turci la ostrovul Critului [1], au făcut sfat cu senatorii craiul Vladislav, numai să înceapă sfadă cu turcii, adecă cu împărăția lor, de care gătirea lui și la ce au ieșit apoi acéla sfat ceti-vei povestea mai gios, la rîndul său. Iară soli trimițindŭ la toți craii creștinești craiul leșescŭ, aicè, la Vasilie-vodă, pre cneadzul Ragivil au lăsat soliia cu această treabă, fiindŭ viitor Ragivil, la anul după nuntă, la socru-său, aicea în țară. Care soliia au credzut Vasilie-vodă îndată și au priimit să fie una cu leșii, cît și birul amu oprise a anului céluia, și pornisă pre aga birului fără bir, răspundzindu-i că nu s-au putută strînge birul pentru sărăcia oamenilor. Ce dacă au stătut la voroavă cu boierii pentru opritul birului și într-un rîndŭ, și într-altul, spun să hie dzis Petriceico, vornicul de Țara-de-Sus, pre carele îl ținea ei mai prostatec dentr-alții în sfatŭ: „Eu aşi dzice să nu oprim noi birul păn' nu om vedea că trec leşii Dunărea". Și acéla cuvîntŭ au întrat îndată în gîndul lui Vasilie-vodă și au răpedzitŭ după aga și l-au oprit la Gălați, pănă au gătitŭ birul, și l-au încărcat și l-au pornitŭ. Așea ferescŭ pre domni și țările voroava cu svatul de primejdii. Că pentru acéia au dat Dumnedzău să aibă împărații, craii, domnii, cîrmuitorii țărilor, să aibă svétnici pre lîngă sine, cu carii, vorovindŭ o treabă, să frămînte cu voroava lucrul, și unul una, altul alta răspundzindŭ, să lămurește lucrul care este mai spre îndemînă. Iară ce fac domnii singuri den gîndurile sale sau den șoapte rar lucru iesă la folos, că încă în lume omŭ n-au născutŭ pănă acmu cu acéla, să nu-i trebuiască voroava cu svat, că deși gîcește cîrmuitoriul cîte o treabă, încă tot să nu să încreadză c-au gîcitŭ pănă nu să întărește părerea lui cu voroava și altor păreri.

[1] Creta.

Deci ce ai gînditŭ că este bine, dacă să mai tocmescŭ cu gîndul tău, ce ai gînditŭ că este cu cale, încă a doi sau a trei socoteala, fără greş pre acéla lucru să stai, că nu te va înşela. Iară ce-ţi pare numai a singur că este bine, şi alţii toţi dzic că este într-altŭ chip, să nu crédzi acéia socoteală, că te amăgeşte. Multe lucruri ne parŭ că sintŭ gîcite, iară apoi, dacă mai laşi vrémea socotelii, afli departe, mai pre urmă, într-altŭ chip. La mulţi domni mare smentele am vădzutŭ den şoapte sau nesfătuit amu, în vacul nostru. Fără sfatŭ au făcut Vasilie-vodă lovitul[1] tătarîlor la Brătuleni pe Prut, şi apoi prada a toată ţara, nespuse de agiunsŭ cu cîtă robie şi plean dentr-aceia faptă au venit asupra ţărîi. Şi aşea şi Duca-vodă, sfătuindŭ numai cu unul pentru cartea la hanul, şi-au stricat domniia, den care maziliie mare răsipă şi greutăţi asupra ţărîi au venit, care era foarte în stat bun pre atuncè şi gata lucrurile să rădice numai cu o orînduială datoriile ţărîi toate. Iară den céia maziliia a domniei dentîi a Ducăi-vodă s-au prilejit trii înoituri de domnie: una la Belgrad, a Dabijei-vodă, după care, neplinind anul, au murit Dabijea-vodă, altă domnie tot într-acelaş anŭ, domniia dentîi a Ducăi-vodă, a treia a lui Iliiaş-vodă, cu mare rässipă. Deci trei domnii căte 500—600 de pungi de bani la înoituri, tot într-un anŭ, cum au putut hi bine? Aşea cu şoaptele, numai cu unii, nu cu sfat, au făcutŭ şi Petriceico-vodă, de au lepădatŭ, fără de nice o nevoie, domniia ţărîi şi s-au dus în Ţara Leşască, den care faptă să stînge ţara Moldovei astădzi.

Cneadzul Ragivil, după zăbava sa peste cîteva săptămîni în Suceavă, la socru-său, la Vasilie-vodă, pre doamnă-sa au pornitŭ pe la Sneatin spre ţara sa, iară el singur au lovitŭ pen Ardeal, pe la Racoţii, cneadzul de Ardeal, tot cu acéle trebi, pentru rădicarea lor asupra Împărăţiei Turcului.

---

[1] Lovi, a — a ajunge.

Înțeles-am din boieri bătrîni cum să hie vrîndŭ Vasilie-vodă la Suceavă să-ș desparță fata de domnu-său, Ragivil, ce n-au priimit ea, doamna Mariè, fata sa, dzicîndŭ tătîne-său să fie socotit întîi lucrul, nu mai pre urmă.

Și cu vrémile pănă aicè istovim[1], o parte de domnie a lui Vasilie-vodă, că pănă aicè, pre cît au fostŭ fericită domniia aceasta, cu atîta mai cumplite vrémi s-au început de atuncè, den care au purces den scădere în scădére această țară pănă astădzi.

Capulŭ alŭ șéptesprădzécè

Dè vréme ce scriitorii cei streini pe lîngă poveștile sale n-au trecut cu pomenirea și de lucrurile țărîi noastre, Moldovei, și cît știm de lucruri trecute în țara noastră, mai multŭ dintrŭ dînșii știmŭ, cu cale este și noaă a poméni de vrémile lor, ales povestea lui Hmil [2], hatmanului căzăcescŭ, de la care vrémi (ahŭ!) s-au început și răul nostru, în care pănă astădzi ne aflăm cu acestŭ pămîntŭ la cumplite vrémi, și Dumnedzău știe de nu și peste vacul nostru trăitoare.

Izvorul a tuturor răutăților și pustiității acestor părți, începutul căderii și împuținării Crăiei Leșești, răssipa și pustiitatea și căzacilor, stîngerea și țărîi noastre.

Iară mainte de ce om începe a scrie rădicarea căzacilor cu Hmil, hatmanul lor, asupra leșilor, stăpînilor săi, a poméni de căzaci, ce neam sintŭ și de cînd sintŭ supt cestŭ nume cozac, cu cale că va hi am socotitŭ, audzînd pre mulți întrebîndŭ de acestŭ nume a lor, de unde și de cîndŭ ar hi. Deci mulți

[1] Istovi, a — a termina.
[2] Timuș Hmilnițki, viitorul ginere al lui Vasile Lupu.

au dzis că numele lor, cozac, ar hi de la unŭ neam ce este peste apa Volghăi, anume cassac, ce acéle deșerte povești sintŭ.

Sînt căzacii de neamul său rusi, rămășițele de osténi a cnédzilor rusești, pre carii cu îndelungate vrémi, supuind craii leșești și cădzînd și Chiovul, scaunul Rusii, pre sama leșilorŭ, ei pe Nipru, în gios și pe de céia și pe de iasta parte, trăiia supt ascultarea crailor leșești, slobodzi [1] de vecinătate, în chipul oștenilor, cu hrana sloboadă pe Nipru, ori cu vînătoriia la cîmpi, ori cu păscăriia pănă la pragurile [2] Niprului, unde are Niprul în trei locuri praguri, așea den hirea locului făcute, de cade apa de pe stînci, ce sintŭ în fundul apei, la loc mai gios. Care locuri nici un fel de vasŭ a tréce nu poate, fără vasele lor și acéle a lor încă cu mare grije trecŭ și de multe ori pe uscatŭ trag vasele, pănă trecŭ acéle locuri. Și așè trăiia pănă în dzilele lui Avgustŭ crai.

Acela craiŭ leșăscŭ vădzîndu-i oameni cu viață direaptă de osteni, i-au tras și la léfe și le-au făcut și căpetenii cu tocmală și în rîndul său să fie volnici a să buluci [3] și a să oști [4] împrotiva tătarîlor, ca o pază să fie Crăiei Leșăști, că dodiia tătarîi marginile țărîi lor și pre atunce. Și de pe sprinteniia lor, fiindŭ oameni sprinteni și sălbateci, li-au dzis cozacŭ, adecă capră sălbatecă, sau că îmblîndŭ ei la cîmpi după capre sălbatece și în luncile Niprului, le-au venit acestŭ nume de atuncea, de le-au dzis cozacŭ, adecă căpraș. Care nume și la leși, la o samă de oaste, ales steagurilor ce sintŭ mai sprintene, le dzic steagurile căzăcești și pănă astădzi.

Apoi Ștefan Bator [5], craiul leșăscŭ, și mai mare aședzare le-au făcut căzacilor, dîndu-le și hatman să aibă, cu steag, cu doabe, cu trîmbiță și după voia

[1] Slobozi — scutiți (de șerbie).
[2] Prag — cataractă.
[3] Buluci, a să — a organiza o ceată, un detașament.
[4] Oști, a să — a porni cu oastea.
[5] Bathory Ștefan — rege al Poloniei.

lor să-și aleagă hatmani. Și le-au pozvolit și i-au întărit să facă și vase de Marea Neagră și să facă căzaci răiestrovi [1], adică de catastiv, pănă 40 000 de oameni, și loc să aibă scaunul său un ostrov la Nipru, în care este o mănăstire mare, cu cîteva alte mai mănunte beserici, anume Trăhtămirov. Și aceasta este începătura oștilor lor, după ce cădzuse cnedziilor rusești, de o sută și 50 de ai încoace.

De pre acéle vrémi multă nevoie făcea căzacii crîmului și țărîlor turcești, pănă și Anadolul nu hălăduiia. Sinopul, Trapezonul, cetăți mare le-au luat în cîteva rînduri, și alte orașe mai mici și dencolo de Marea Neagră și dencoace. Varna, Misăvriia [2] Ahilo [3] pănă la Aitos și la Pravadiia pururea prăda. Și au lovit și pănă aproape de Țarigrad, la Eni-Chioi, pre Boazŭ, pre scursura céia, cu care să scură Marea Neagră în Marea Albă, supt cetatea Țarigradului. Și așea dodiind Împărăției Turcești, veniia de la turci ponoslu pentru prădzi ce făcea căzacii în părțile lor. Acéle socotindŭ de la o vréme leșii, pentru să nu strice pacea cu Împărățiia Turcului, făcè căzacilor mare strînsoare, oprindu-i de pre mare, care hrană o deprinsésă ei cu mare dobînde și avuții ce scotea de acolea. Și cu acéle avuții zidiia beserici de piatră, mănăstiri, cît o mănăstire la Chiev, căriia dzicŭ Arhanghelŭ, stă și pănă astădzi cu o boltă, cea den mijloc, foarte mare, și toată bolta acoperită cu scînduri de aramă galbănă și poleite scîndurile cu aur. Și pentru să-i oprească de tot, să nu îmble pre mare, au făcut leșii o cetate, anume Codacul, la pragul cel dentîiŭ a Niprului, și ținea acolea cîte 2.000 de némți pedestrime cu pușci, pentru opreala lor, care era foarte cu mare silă căzacilor, ca unor oameni carii altă hrană nu știè, fără oștenia. Și den céia opreală s-au rădicat

[1] Răiestrov (în lb. polonă) — înregistrați (oșteni).
[2] Mesembria (localitate în Bulgaria).
[3] Anhialos, Ahilo (la Marea Neagră).

în cîteva rînduri împrotiva léşilor, cu Nalivaico-hatmanul, apoi cu Sulima, mai pre urmă cu Căzima, hatmanii lor, ce tot îi răzsipea hatmanii leşăşti. Până vădzîndŭ neticneală [1] cu dînşii, le rădicase şi hătmăniile, să nu hie, şi le trimite cîte doi domni comisari mai mari, şi aceia comisari le făcea giudeţă şi-i cîrmuiia. Şi cu vremea şi alte volnicii le-au stricat toate, cît nu era căzacul cu nemică volnic.

Aşea s-au tras asuprelele lor pănă la Vladislavŭ-crai, în anul... Acela Vladislav, craiul leşescŭ, precum s-au pomenit şi mai sus în capul alŭ 16, vădzîndu-se crăiia în vîrtute, după atîtè izbînde şi asupra Moscului, cumu-şi era aşea că mai fericită Crăiia Leşască şi în tărie şi în tot binile şi bivşuguri nici la unŭ craiŭ n-au fostŭ cum au fostŭ pe atuncè. Pentru acéia bine dzice un das-căl: „*Si qui sunt in superiore valetudinis gradu, dum in eodem permanere non possunt, cadunt in deterius*", adecă: „Céia se sintŭ în scara vîrtuţii acea mai de sus, neputîndŭ a sta tot într-acéle stepene [2], cad foarte la mare slăbiciune". Aşea toate împărăţiile, cîndŭ prea să suie la mare tărie, neavîndŭ loc să să mai sus suie, cad şi purced îndărăptŭ, cum védem şi Crăiia Leşască.

Avîndŭ acéla crai Vladislav şi praxis, adecă ştiinţă, ce sîntŭ turcii, cu războiul de la Hotin cu sultan Osmanŭ, la care războiŭ fusése singur el cu sine, trimis de tată-său, Jigmontŭ, craiul leşăscŭ, îndemnatŭ de papa de Rîmŭ şi de veneţiieni, cu mare făgăduinţă şi cu bani gata de la papa, de anŭ în anŭ, pre 12.000 de oaste leafa de la sine şi veneţiienii avîndŭ cu turcii începute războaie la Critŭ, au pus gîndul craiul leşăscŭ numai să înceapă sfada cu turcii. Pentru care treabă şi singur împăratul nemţăscŭ au mărsŭ, de s-au adunatŭ la Vratislav,

[1] Neticneală — nelinişte.
[2] Stepenă — rang, treaptă.

în țara Silezii, care țară împăratului nemțăscŭ să hotărăște cu leșii, și acolea, după aședzată voroava cu împăratul, i-au orînduit neamțul 12.000 de oaste nemțască, făcîndŭ știre și papa și împăratul pe la toți crai creștinești, cum este craiul leșăscŭ ales să hie la toată creștină-tatea gheneral, adecă purtătoriu de oaste împrotiva turcului.

Deci întîi Hișpanul[1] o sumă de bani i-au orînduit la crăiia lui de la Neapoli, că să rudiia[2] Vladislav cu împăratul nemțăscŭ și cu craiul Hișpanii, fiindŭ feciori dentr-o nepoată împăratului nemțăscŭ. Șfedul iarăș făgăduise 6.000 de oaste, și împăratul moschicescŭ, 20.000. Acéle toate vădzînd gata Vladislav, au trimis și la căzaci și au chemat la sine pre unŭ căzacŭ bătrîn, anume Barabaș, și pre Hmil, care era pre atuncè diiac oștiilor, cum dzicŭ ei, pisar[3]. Dacă au venit Barabaș și cu Hmil la craiul, cu dînșii au tăinuitŭ cu multe voroave craiul, pentru gătirea lor, pentru Marea Neagră, pentru locuri pe lîngă mare. Și au aședzat cu acei amîndoi și dintr-acolè toată gătirea[4], dîndŭ cu uricŭ[5] lui Barabaș[6] hătmăniia pre căzaci, cu steag pre obicei bătrîn, și lui Hmil, pisariia de oaste, dîndu-le și cîtăva samă de bani gata, să facă vase și ce ari trebui de aceia cale. Și așea gătindŭ toate craiul, înșălat de domni, carii toți îi făgăduia că or priimi acela sfatŭ, și oastea nemțască amu sosisă păn spre Liov, iară ascunsŭ giudéțul lui Dumnedzău toate gîndurile oamenești le stră-mută, lipsiia numai săimul, pre obiceaiul crăiei, să fie cu sfatul tuturora și pentru cheltuiele și pentru încălecatul[7] leșilor. Deci la săimŭ au stătut leșii împrotiva craiu-

[1] Spania.
[2] Rudi, a să — a se înrudi.
[3] Pisar — cazac.
[4] Gătire — pregătire.
[5] Uric — act de privilegiu.
[6] Barabaș, hatman cazac.
[7] Încălecat — pornire la oaste.

lui, întrebîndŭ pre crai ce pricini ari avea începăturii de sfadă cu turcii, aducîndu-i amente primejdiia strămoşului său la Varna, bănuindŭ pre crai că li-au băgatŭ oşti streine în ţară, fără ştirea lor, şi cum acéle ţări streine numai deodată or da agiutor, apoi ari cădè sfada numai pre dînşii. Şi să prilejise de murise şi hatmanul lor cel vestit, Coneţpolschii. Şi aşè împiedecat craiul, cu lucru gata, s-au poftit la leşi să-i pozvolească, cu cheltuiala lui, cu oaste streină, să margă asupra turcilor. Au strigat cu toţii, în gura mare, că cît va trece hotarul, or rădica altŭ crai. Deci numai ce i-au căutat a să surupa toate nevoinţele[1] a craiului şi a merge în vîntŭ.

S-au tras cuvîntul în Ţara Leşască păn' astădzi, cumŭ craiul, dacă au vădzutŭ că-i stau împrotiva leşii la acel gîndŭ a lui, în pizma lor au îndemnatŭ pre căzaci să să rădice asupra leşilor, cum ş-ari putea a-şi cerca lucrul. De faţă am fostŭ la Bar, îmblam la şcoală, la carte, cîndŭ au trecut pe la Bar canţelieriul cel ma-re, anume Osolinschii[2], om foarte de la inima craiului şi mare cap, întorcîndu-se de la Chievŭ, unde s-au făcut a merge la moaştile sfinţilor ce sîntŭ la Chievŭ pentru boala lui la picioare. Şi de la Chiev au îmblat pe la cîteva oraşe căzăceşti şi la întorsŭ au venit pe la Bar, unde era scaunul hătmănii. Era hatman mare, pre urma lui Coneţpolschii, Nicolai Potoţchii. Au şedzut vro trei dzile acolo la ospăţŭ, la hatmanul, canţeleariul, şi să mira oamenii ce era mai căpetenii cum nu ţin minte să vie unŭ canţelear să îmble pen Ucraină. De ieste aşea, c-au îmblat cu acéia treabă, nu ştiu, iară la ce am fostŭ de faţă scriu.

Căzacii, măcară că alte oşti streine, după ce s-au răsipitŭ lucrul şi gătirea craiului, cineşi în ţările sale să întorsesă, iară ei tot păziia treaba lor şi lucra la vase bărbătéşte cu banii craiului şi să

[1] Nevoie — primejdie.
[2] Ossolinski Jerzy, cancelar al Poloniei.

gătiia pre mare. Pănă oblicindŭ[1] hatmanul Potoțchii că tot să gătescŭ căzacii, și supt mîna hatmanilor sintŭ toate părțile acéle, au scris la Barabașŭ să părăsască acestŭ lucru, să-și aducă amente patimile lui Pavliucŭ și lui Sulima. Deci Barabaș, ca un omŭ bătrînŭ, vădzîndŭ cartea hatmanului, au lăsat lucrul mai în slabŭ, socotindŭ cea de apoi. Iară Hmil tot îndemna bărbătéște și pre Barabaș, și pe alți polcovnici, pănă au trimis hatmanii leșești Potoțchii și Calinovschii,[2] de le-au arsŭ toate vasele, multe amu gătite de apă. Și au începutŭ a veni de la starostii cei leșăști de la margine pîră la hatmani pre Hmil-pisariul.

Avea Hmil danie de la crai, lîngă Ceahrin, unŭ locŭ de odaie. Acolea făcîndu-și și besérecă lîngă odaie și adăugîndu-să oameni den dzi în dzi, s-au făcut slobodziie, anume Subotov, loc de o milă de la Ceahrin, în cîmpi, pe apa Tiasmănului. Și starostiia Ceahrinului fiindŭ pre sama lui Conețpolschii Horunjii[3], feciorului lui Conețpolschii-hatmanul, ispravnicul lui, anume Ceaplinschii, totdeauna pîrîia pre Hmil-pisariul la stăpînu-său pentru slobodzia acéia Subotov, dzicîndŭ: „Pentru ce să ție un mujicŭ[4] tîrguri?" Și așea prilejindu-să lui Horunjii, stăpînul Ceahrinului, a tréce cu oști asupra Orului, unde multŭ plean au luatŭ de la tătari și au prădatŭ atunce ce era pe lîngă Ori pre nohai, și la întorsul său, au venit la starostiia sa în Ceahrin. Și acolea ședzîndŭ peste cîteva dzile, pre gura ispravnicului său, lui Ceaplinschii, au închis pre Hmil și i-au luat și tîrgșorul lui, carile mai sus pomenim, Subotov, și l-au dat pre sama lui Ceaplinschii. Și de nu l-ar hi scos un leah den slugile lui Conețpolschii, o slugă bătrînă, anume

---

[1] Oblici, a — a prinde de veste.
[2] Kalinowski Al. — staroste de Camenița.
[3] Koniecpolski Alex. (Horunji — Stegarul).
[4] Mujic — țăran rus.

Zaţvilihovschii, amu îl pusesă în proaşcă[1], să-l omoară. Ce hălăduindŭ Hmilŭ, pentru rugămentea lui Zaţvilihovschii, de moarte, dacă au purces Horunjii, feciorul lui Conețpolschii-hatmanul, de Ceahrin în sus, n-au răbdatŭ Hmil, ce au dzis: „Luatu-mi-au Ceaplinschii Subotovul şi tot ce am avut iară sabia den mînă nu mi-au luat". Şi peste puţine dzile au lăsat Ceahrinul şi s-au dus peste Nipru, în olatul Periiaslavului. Acolo oblicindu-l hatmanii leşeşti, au scris la polcovnicul de Periiaslav să-l prindză. Ce fiindu-i polcovnicul de Periiaslav priietin, i-au dat cale. Şi aşea neavîndŭ loc nici peste Nipru, au scăpat la căzacii de la praguri, şi de acolea, fără nici o zăbavă, s-au dus în Crîmŭ, la... hanul Crîmului şi, la adunarea sa, i-au dzis hanului acéste cuvente:

„Crăiia Leşască cîte şi ce slujbe are despre noi, nime ca Crîmul nu este martor. Cu noi leşii ş-au lăţit crăiia, cu noi nu bagă în samă nice o împărăţiie, în nedejdea noastră mai multŭ să rădică asupra Împărăţiei Turceşti, şi Crîmul să-l ia de la turci cătră crăiia lor amu este gata. Iar ce bine au căzacii şi ce volnicii de la dînşii? Robii în Crîm au mai bună viaţă! Ce-ţi adu aminte, luminate hane, slujba noastră, care o am făcut moşului tău, lui Şaan Ghieri-sultan[2]. Nu lepăda de la tine mare izbînde şi vestite în toată lumea, nu te lăsa de mare avuţie şi dobînde, care în puţină vréme pren noi ţ-or veni la mînă. Nu lăsa să să mai întărească nepriietinul tău şi călcătoriul de volniciile noastre, leahul. Au nu vedeţi că v-au început a vă călca şi pre voi leşii? Cîmpii, cît ţin între Nipru şi între Nistru, ei stăpînescŭ cu cetele lor. Bugeacul, cu oamenii săi, în toate dzile îl pradă. Conețpolschii Horonjii v-au prădat pănă în Or în ceste dzile. Acéste toate începături sîntŭ. Iată cărţile craiului!

---

[1] Proaşcă — ţintă.
[2] Şaan Gherei — han tătărăsc.

Citiți-le ce ne scriu, să lovim Crîmul, să cuprindem marea. Iară de te vei îndoi, hane, și n-oi avea la tine credință, feciorul mieu la curtea ta zălog oi pune."

Multŭ au stătut hanul îndoit după acéste cuvinte a lui Hmilŭ și căuta la ce ari ieși soliie ca aceia. La Hmil era cărțile crăiești, céle ce didésă căzacilor pre Barabaș și pre dînsul la Varșeav, supt vrémea gătirei asupra turcilor, precum s-au scris mai sus, și le furase de la Barabaș Hmil. Iară tot nu priimiia hanul, ce Togai-beiŭ, care era pre atuncea beiŭ la Or, au luat asupra sa lucrul, dzicîndŭ hanului: „Dzi că fără știrea ta au fugit niște nohai". Și așea aședzîndŭ cu hanul Hmil toate legăturile, au purces depreună cu Togai-bei, deodată cu oaste ca 7.000 de tătari, însă tot într-ales oșteni.

Potoțchii, hatmanul leșéscŭ, înțelegîndŭ de scăparea lui Hmil la praguri și de turburări care au început a face între căzaci, pănă nu s-ari îngloti[1] căzacii, să să lățască în amestecături, au purces din Barŭ spre Cercaz pre Nipru și cu al doilea hatman Calinovschii, dzicîndŭ acestŭ cuvîntŭ: „Șérpele pănă nu ridică capul din iarbă să-l lovești". Ce aceia iarnă l-au apucat acolea, cît n-au putut trage oștile nici într-o parte, ce i-au căutatŭ a ierna pre Nipru, pren olatele Cercazului și a Caniovului, pănă în primăvară. Și cît s-au dezvăratŭ, îndată den 8.000 de oaste ce avea hatmanii leșăști, într-ales au orînduit 3.000, cu fecioru-său, Ștefan Potoțchii, pe uscatŭ, și 1.000 de némți și 3.000 de căzaci de pen orașele Niprului cu Barabaș, pre apa Niprului în vase asupra pragurilor, să-i strîngă pre căzaci de la praguri, să dea pre Hmil, care amu era bulucit cu 8.000 de căzaci de pen ostroave și 7.000 de tătari cu Togai-bei.

Vădzîndŭ Hmil cu Togai-bei că vine Ștefan Potoțchii în puțină oaste asupra lor, au sfătuit

[1] Îngloti, a să (oastea) — a se aduna la un loc.

întîi pre acei de pe uscat să-i lovască, și așea au făcut. La unŭ loc ce să chiamă Jolta-Voda au dat războiŭ léșilor, carii fiindŭ în număr cu multŭ mai puțini și în locuri depărtate, în cîmpi, de la temeiul său și tătarîi cu călăriia, iară căzacii cu pedestriia den sinéțe împresurîndu-i, au slăbit în loc léșii, și să să apere de năvala lor, s-au pedestrit[1] toată oastea. Iară puțin loc au ținut, de mulțimea care era cu cinci părți mai mulți decît dînșii. Toată acéia oaste leșască și singur Ștefan Potoțchii, Sapiha, Balaban, ce era capete, s-au topitŭ acolea pre cîmpi. Ștefan Potoțchii, rănitŭ, au murit în războiŭ, Sapiha și Balaban au cădzutŭ la robia tătarîlor.

Hatmanii leșăști, audzindŭ de nevoia celor 3.000 de oaste ale sale, ales Potoțchii, avîndŭ de fecior grije, au purcesŭ într-agiutor cu céle 5.000 de oameni ce le mai rămăsesă. Ce a doa dzi după ce au ieșit la cîmpi, i-au tîmpinat veste de oameni den războiŭ scăpați de rässipa oștii sale și de perirea în război lui Ștefan Potoțchii. Și înțelegîndŭ și de putérea lui Hmil, la carele curea de pe la toate ostroavele căzacii, ca la Messia jidovii, și să adăogea și tătarîi, au sfătuit să să întoarcă înapoi. Ce Hmil știindŭ și de puterea hatmanilor slabă și îndrăznețŭ după izbînda dentîiŭ, în loc au purces în urma oștii leșăști, și la unŭ orașŭ, anume Corsun, agiungîndŭ și pre hatmani, au sărit toate orașele căzăcești, unii adăogîndu-se la Hmil, alții țiindŭ trecătorile și săpîndŭ drumurile pe la strîmtori, au venit și acéia oaste a hatmanilor la primejdiie, den care puțini leși au scăpatŭ. Hatmanii amîndoi au cădzut la robiie, Sinavschii și alte toate capete. Gloata, cîtă n-au cădzut pre mîna tătarîlor, au perit de țărănime.

Iară oastea ce era trimasă pre apa Niprului, dacă au înțeles de perirea oștii de pe uscat cu Ștefan

---

[1] Pedestri, a să — a descăleca.

Potoțchii, s-au burzuluitŭ pe biietul Barabaș, capul lor, vrîndŭ să ție credința sa, că era căzacŭ bătrîn și vestit Barabașŭ. Și de mirat, și némții cu căzacii au viclenitŭ, însă era némții acéia numai cu nume de némți, iară toți den căzaci era făcuți. Au legat o piatră la grumadzii lui Barabaș și l-au aruncat în Nipru, și cîte capete mai era nemțești, cu dînsul. Și după acéia faptă, s-au dus toți și s-au închinat la Hmil.

Să scrie de acum léșii ce pojar au purces dentr-aceasta scîntéie în multe părți de lume, ce vărsare de singe, ce pustiitate țărîlor, ce surupare și slăbiciune puterii Crăiei Leșești, ce răsipă a mare și nedobîndite cetăți, ce robii și plean de creștini în mînule păgînești. Noi să ne întoarcem la ale noastre. Și de aș avea la cineva pentru acesta lucru vreo hulă, că letopisețul acesta mai multŭ de lucruri streine pomenește decît de loc, de țară, făcut-am acestŭ cursŭ, pentru să să dezlége mai bine lucrurile țării, care la cè vréme s-au prilejit. Și acéia să să știe, că această țară, fiindŭ mai mică, nice un lucru sîngură den sine, fără adunare și amestec cu alte țări, n-au făcut.

S-au cutremuratŭ toate țările acéstea prin pregiur de năprasnica turburarea Crăiei Leșești. Însă țara cu nărocul, cu cîrma și vîlfa vestitei domniei lui Vasilie-vodă, cîțva ani și după ce să rădicase Hmil au stătutŭ neclătită de nimea, pănă la anul... Într-acestŭ an începătoriŭ spre mare scădere țării, întorcîndu-să tătarîi den Țara Leșască cu plean, bugegenii și o samă de crîmeni au lovit la întorsul său pren țară și ca o oaste ce trecea, nu poate hi să nu și strice ceva. Au venit pruténii și de pe alte văi pe lîngă Prut cu jalobă la Vasilie-vodă, jeluindŭ că-i pradă tătarîi și le strică pîinile. Și într-una de dzile, prilejindu-se Vasilie-vodă vesel la masă și viindŭ jalobă iară pre tătari că strică țara, cum au fostŭ la masă vésel, au chemat îndată capitanii, dîndu-le poruncă să purceadă într-acea dată cu

toți slujitorii, și din slugi boierești, și din tîrgŭ, cineși ari vrea în dobîndă să lovască pre tătari. Au făcutŭ îndată porunca căpitanii și neamul den hirea sa a muldovenilor lacomi la dobîndă, care cumŭ au putut și den oraș a dobîndi cal, fiindŭ orașul plin de toată sama de oameni pre atuncè și den slugi boierești mulțime și au mărsŭ depreună cu slujitorii, de au lovit pre tătari fără véste, negîndindŭ tătarîi de una ca acéia.

Era descălecată orda cu temeiul la un satŭ, anume Brătulénii, la Răzina[1], încărcați tătarîi de robi și de plean den Țara Leșască. Nefiindŭ gata, au întratŭ ai noștri îndată într-înșii cu sabiile. Perit-au mulți tătari, și le-au luat ai noștri și pleanul și robii, carii numai cu fuga au putut a hălădui dentr-acela feredeu[2] spre Bugeag, ce și pe cale, în multe locuri, le-au ținutŭ calea ai noștri pe la Lăpușna.

Multŭ au stătut boierii, carii să prilejise la acéia masă, mai vîrtos Catargiul, să nu se facă cu graba acel lucru și din socoteala de la masă. Iară ce este să nu treacă, cu anevoie să mută cu sfatul. Tătarîi, dacă au scăpatŭ la Bugeag, îndată pren căteva capete au făcut știre la hanul cu mare jalobă, cum i-au lovitŭ moldovenii fără véste, trecîndŭ ei spre locurile lor, fără nice o stricăciune țărîi, și le-au luat atîta plean și atîțea robi. S-au împlut îndată și hanul, și toate capetele a Crîmului de vrăjmășiie, fiindŭ și simeți pre acéle vrémi din izbîndile asupra léșilor. Îndată au trimis știre la împărățiie pre Vasilie-vodă și pre toată țara cu pîră că este haină[3]. Și turcilorŭ la mare socoteală și prepus era domniile cestor țări, așea de tare și de teméinice; ce îndată au pozvolitŭ[4] hanului să hie volnicŭ a prăda țara Moldovei pentru fapta acéia.

---

[1] Răzina (așezare pe Nistru).
[2] Feredeu — baie.
[3] Haini, a să — a trăda.
[4] Pozvoli, a — a da voie, a fi de acord.

Vasilie-vodă, după acéia faptă, să păziia foarte cu grije și la împărăției, și la curtea hanului. Ce de îmbe curțile i-au venitŭ înșălăciune, ales de la Sefer Cazi-aga, veziriulŭ hanului. Așea îl aședzase pre Vasilie-vodă pren cărți cu cuvente blînde, cît să părea că nici în gîndŭ n-are hanul, nici alte capetele a lor pentru aceia patimă a tătarîlor ce petrecusă aicea în țară. Iară vrăjmășiia acoperită mai multŭ rău aduce.

În anul 7158, sfătuindŭ Crîmul să răscumpere paguba făcută de Vasilie-vodă ordelor lorŭ la Brătuléni și să curmédze și simețiia pănă în cîtă era în Vasilie-vodă, au pornitŭ pre galga-soltan cu oști, cu acela glas că mérge să lovască Țara Moschicească. Și hanul didésă știre și la Hmil singur, să fie gata, să purceadă asupra lui Vasilie-vodă. Și cît au sosit soltanul, amu mainte Hmil cu oștile gata era, anume spre părțile Moscului. Au purces îmbe oștile cu mare taină spre Nistru. Sosindŭ, îndată au împărțitŭ oastea, în samă de la Soroca, diréptŭ spre părțile Sucevei, altă samă spre Orheiŭ și Lăpușna, păn-în Prut, oastea tătărască cu căzaci amestecată. Nespusă pradă aceasta este țărîi și de prada de la Ion-vodă cu puțin mai mică (alegîndŭ de acéste cumplite vrémi de acmu, cu care toate primejdiile acestui pămîntŭ covîrșite sintŭ).

Nu știia nemică Vasilie-vodă, șădzîndŭ la divan, una după alta véste viindŭ cum pradă tătarîi țara. Au vădzut la ce au ieșitŭ sfatul de la masă și în deșertŭ procitindŭ cărțile lui Sefer Caziaga, în nedéjdea cărora cărți să lăsasă Vasilie-vodă.

Drîmba[1] acéia de oști, care era orînduită spre Suceavă, au cuprinsŭ cît ține Soroca și ținutul Ieșilor, pănă în tîrgŭ, în Iași, Hotinul, Dorohoiul, Hîrlăul, Cernăuții, pănă în cetatea Sucevei temeiul, iară aripile pănă în munte agiungîndŭ. Cetatea Sucevei apucase Gavrilaș-logofătul și cîțva boieri

[1] Drîmbă — ceată.

după Timușŭ, feciorul hatmanului Hmil, și cu cîteva daruri și lui.

În... dzile au purces și soltanul, și Hmil de la Țuțora spre locurile sale, iară țara au rămas prădată și pen multe locuri pustie, schimbată den fericiia acea dentîiŭ. Au ieșitŭ și Vasilie-vodă den codru în scaun. S-au prilejit atuncè în bejeniile acélè și moartea lui Toderașco-logofătul. Făcut-au Vasilie-vodă cîtăva jalobă la împărăție pre tătari, pentru stricăciunea țărîi, ce nice un folos n-au făcut. Dărăbanii la acéia fugă a lui Vasilie-vodă den scaun era gata să jecuiască carăle cele domnești, ce, după ce s-au aședzat Vasilie-vodă în scaun, s-au făcut a le face căutare încinsŭ cu sabie și némții ce avea, den poruncă, gata cu sinéțele pline. Întîi le-au luat dărăbanilor armele, apoi pre toți, cu capetele lor depreună, i-au închis, pre unii pen temniță, pre alții i-au trimis la ocnă și cu alte pedépse i-au certatŭ[1]. Și de atuncè țara au purcesŭ tot spre rău, den anŭ în anŭ, pănă astădzi.

Nu cu o certare numai ceartă direaptă mîniia lui Dumnedzău, dacă să pornéște spre vreo țară, ce după ieșitul tătarîlor au lovit mare omorŭ în oameni, și aicè în oraș, și pen țara toată.

La anul, Hmil-hatmanul cu mare mulțime de oști căzăcești și singur hanul, pănă cu 70.000 de tătari, strînse oaste și de pe la cerchieji și de la toată Dobrogea, au pur-ces asupra craiului leșescŭ, cărora oști craiul leșăscŭ Cazimir le-au ieșit înainte la un tîrgșor, anume Berestecico[2], cale de a treia dzi de la Cameniță în sus, cu 40.000 de oaste leșască, în care oaste m-am prilejitŭ și eu.

Nu era toate voevodziile sosite, nice Litfa, că Litva avea de căzacii de peste Nipru mare dodeială. Și au ieșit craiul leșăscŭ cu acela războiŭ biruitoriŭ și asupra tătarîlor, și asupra căzacilor, cît au

[1] Certa, a — a pedepsi.
[2] Berezteczko — tîrgușor în Galiția.

căutat hanului a lua fuga, și lui Hmil-hatmanul a-și lăsa tabăra cu toată oastea. De care izbîndă a léșilor, dacă au înțeles Vasilie-vodă den Ionășcuță, pîrcălabul de Hotinŭ, l-au îmbrăcatŭ cu haină cu soboli[1], avîndŭ nedejdea că cu acéia izbîndă a léșilor va hălădui de cuscriia lui Hmil.

Iară nu s-au tăiatŭ cu atîta răutățile Țărîi Leșești, că apoi, la anul după izbînda de la Berestecico, așea au perit de rău oastea leșască de căzaci și de tătari, lăsați léșii în nedéjdea păcii ce să făcusă la Bela Țercov[2], cît nici hatman, nici un cap, nici un sufletŭ oi dzice, de 8.000 de oaste pedeastră ce era n-au hălăduit. Și den oastea călăreață, ce era pănă la 12.000 de oameni foarte puțini de cei de gios, încă de or hi scăpat cineva, încungiurați de toate părțile de tătari. Iară ce era frunte, tot supt sabie au mărsŭ, că așea aședzase Hmil cu soltanii, cum la cela războiŭ un rob să nu ia tătarîi, ce tot supt sabie să puie, să să mai împuținédze oamenii de oaste den Țara Leșască. Și acolo au perit și singur hatmanul Calinovschii și cu feciorul lui, carele îl avea numai acéla.

Și într-acesta anŭ au căutatŭ a face lui Vasilie-vodă și veseliia fiei sale, Roxandei, după Timuș, feciorul lui Hmil, hatmanul căzăcescŭ, în anul...

Mare netocmală în depotriva caselor și a hirelor! Aceasta parte era o domniie de 18 ai și împărăției cu bivșug și cu cinste sămănătoare, iară céelaltă parte de doi ani ieșită den țărănie. Rușcile cu „Lado, lado“[3], pen toate unghiurile, ginirile singur fața numai de om, iară toată hirea de hiară.

Însă cîte trebuia la o nuntă domnească, nemică n-au lipsit. Și după cîteva săptămîni ce au ședzut Timuș aicea în Iași cu assaulii[4], polcovnicii și atamanii săi și nepoții lui Vasilie-vodă, feciorii

[1] Sobol — samur.
[2] Bela Țerkov (rusește) — Biserica Albă (în Ucraina).
[3] „Lado, lado“ — refren ucrainean.
[4] Assaul — comandant cazac.

lui Gavril-hatmanul şi lui Gheorghie-hatmanul[1] şi den feciori de boieri de ţară, Nicolai Buhuş şi Ion Prăjescul, acolo în Ceahrin pentru Timuş zelog, au purces cu doamna-şi la Ceahrinŭ. Iară Vasilie-vodă au rămas îndată la prepusuri la turci, pentru urît numele căzaci-lor la dînşii şi la megiiaşi îndată la zarve, ales la Matei-vodă, nepriietinul vechiŭ, care siindu-se de unirea lui Vasilie-vodă cu căzacii şi la turci amesteca domniia lui Vasilie-vodă şi cu Racoţii îndată au stătut în sfaturi. Că amîndurora era învrăjbitŭ Vasilie-vodă, şi amîndoi să siia de acéia unire, ales cîndŭ audziia solii ca acéle Racoţii de la Vasilie-vodă cum i-au trimis pre Ştefan Gheorghie-logofătul[2] într-un rîndŭ, poruncindu-i să şadză mîlcom Racoţii, că-l va face de va vărsa nişti galbeni tătarîlor, şi la ce va sosi el va vedè. Şi să prilejisă şi solul, unul ca acéla care, neavîndŭ cuconi, de atunce-şi luasă gîndŭ spre domniie şi mai multe adăogea spre vrajbă şi în locul trébilor stăpînu-său, în solii au aşedzatŭ treaba sa spre domnie şi la Racoţii, şi la Matei-vodă.

Precum munţii cei înalţi şi malurile céle înalte, cîndŭ să năruiescŭ de vreo parte, pre cît sintŭ mai înalţi, pre atîta şi durît[3] facŭ mai mare, cîndŭ să pornescŭ şi copacii cei înalţi, mai mare sunetŭ fac, cîndŭ să oboară, aşea şi casele céle înalte şi întemeiate cu îndelungate vrémi cu mare răzsipă purcegŭ la cădére cîndŭ cad. Într-acéla chip şi casa lui Vasilie-vodă, de atîţea ai întemeiată, cu mare cădére şi răzsipă şi apoi şi la deplină stîngere au purces de atuncea.

Ştefan Gheorghie-logofătul, care era logofăt mare la Vasilie-vodă, după moartea lui Toderaşco-logofătul, ştiindŭ Vasilie-vodă pre tată-său, Dumitraşco-logofătul, la atîtè domnii boieriŭ vestitŭ, cu ocine

[1] Gavril şi Gheorghe, fraţii lui Vasile Lupu.
[2] Viitorul domn al Moldovei, Gheorghe Ştefan, acum mare logofăt.
[3] Durît — huruială.

întemeiate, care nici o casă aicea în ţară moşii ca acéle, ocine, sate, curţi n-au avut. După ce ş-au gătit lucrurile spre domniie, precum s-au pomenit mai sus, la Racoţii şi la Matei-vodă, au legatŭ voroava şi cu o samă de boieri în ţară, cu Ciogoléştii anume şi cu Ştefan-sărdariul, cuprindzîndu-i cu giurămîntŭ să ţie tàina. Au ales cu sfatul lor numai să aducă oşti unguréşti şi munteneşti asupra lui Vasilie-vodă.

Sunase amu den la cîţva la uréchile lui Vasilie-vodă acéstea, şi întîiŭ de la un turcŭ la Focşeani şi de la munténi încă au scris, ce n-au credzut Vasilie-vodă.

Spunŭ istoriile de Pirŭ[1], împăratul epiroţilor, că fiindŭ într-un războiŭ la ţara Italii împotriva rîmlénilor, îmblîndŭ Pyru-împăratul în fruntea oştilor sale, tocmindu-şi oastea şi mutîndu-se şi într-o aripă, şi într-alta, unul den copiei[2] lui ce-l păziia s-au apropiiat şi i-au dzis: „Să iei aminte, împărate, cel rîmlean pre un cal negru. Den toţi alţi oşteni, alta nemică nu păzéşte, numai ş-au pus pre împărăţiia-ta ochii, oriîncătro te întorci, elŭ tot acéia păzéşte şi cearcă, cîndŭ şi cîndŭ să vie asupră-ţi cu suliţa gata." Au răspunsŭ Pirŭ copilului: „Cu anevoie este hiecăruia a să feri de ce ieste să hie". Aşea să poate dzice şi de Vasilie-vodă, domnŭ cu paza în toate părţile şi pe la toate porţi, nu s-au putut feri, ce-i era să-i vie asupră şi mai ales de primejdiia den casă foarte cu anevoie a să feri hiecăruia.

Măcară că întrase la un sfat ca acéla şi Ciogoléştii, şi Ştefan-sărdariul, iară şagă le părea a sfătui nişti lucruri ca acéle, ce şidea uitaţi, gîndindŭ că nu va naşte nemică dentr-acélea sfaturi. Iară Ştefan Gheorghie-logofătul, vădzîndŭ ce soţii[3] au dobîn-

---

[1] Pyrrhus, regele Epirului.
[2] Copii de casă.
[3] Soţii — aici: aliaţi.

ditŭ la acéla sfat, aştepta den dzi în dzi să să vădească sfatul lor despre Ciogolea-spătariul la beţie, că la cîteva mése, batŭ, mai vădiia lucrul. Ce nime nu lua aminte un lucru care în gîndŭ nu încape. Deci au păzit singur Ştefan Gheorghie-logofătul treaba care o luàse şi însemnase dzua oştilor ungureşti şi munteneşti să iasă în ţară tocma în serbătorile Paştilor.

Îşi trimisése Ştefan Gheorghie-logofătul giupîneasa la ţară, în pilda că o trimite pentru trébile casei. Iară singur, tocma în dzua cîndŭ cîntă besérica canonul sfîntului Andrei de la Critŭ, la 8 ceasuri de noapte, gătindu-se Vasilie-vodă de besérică încă nime nu venise den boieri la curte, au mînecat[1] să-şi ia dzua bună, dîndu-i ştire de acasă că-i ieste giupîneasa spre moarte, cu hîrtiie scornită[2]. Şi întrebîndŭ Vasilie-vodă de postelnici cine din boieri este afară, au spus postelnicii că ieste logofătul cel mare, dvoréşte să-şi ia dzua bună, că i-au venit véste de boală foarte grea giupînesăi. Să hie dzis Vasilie-vodă: „Ce omŭ fără cale, logofătul! Ştiindu-şi giupîneasa boleascà, şi nu o ţine aicea cu sine!“ Şi i-au dzis să între, să-şi ia dzua bună. Au întrat Ştefan Gheorghie-logofătul cu faţa scornită de mare mîhniciune şi ş-au luat voie să margă spre case-şi. Spun să hie dzis Vasilie-vodă: „Să afle lucrul pre voia sa“. Neştiutoriŭ gîndul omului spre ce menéşte! Îndată, fără nemică zăbavă, ca cela cu grije, şi nu cu hie ce grije, au purces îndată de olac, şi într-acéiaşi dzi au sosit la Bogdana, la satul său supt munţi. Şi amu era şi oastea ungurească toată, cu Chimini Ianîş pe potici, şi oastea muntenească la Rîbna, cu Diicul-spătariul[3].

Spun de Vasilie-vodă că den besérică l-au lovit gînduri de purcesul logofătului, aşea, fără nădéjde.

---

[1] Mîneca, a — a se scula devreme.
[2] Scorni, a (scornit) — a se preface (prefăcut).
[3] Buicescu Diicu, spătar în Ţara Românească.

Şi aşea-şi de a doua dzi după purcésul lui, au început a vedére a suna glas de unguri şi de munténi. La care sunet vădzîndu-să Ciogo-léştii cuprinşi şi lăsaţi de logofătul, cu care îşi ştiia voroava, au stătut la grije ca acéia, cît pri păşitul lor şi pre căutătură, cine le-ar hi luat sama le-ar hi cunoscut îndată vina. Ce, mirîndu-se, cum or face să fugă, să-şi lase casele, carii era cu totul aicea în Iaşi, greu şi a doua moarte este şi dzilele lor fîrşite, poate hi, cum să dzice, s-au apucat de altă îndireptătură, scriindŭ un răvaş Ciogolea-spătariul la Vasilie-vodă într-acesta chip:

„Milostive doamne. Eu, unul den slujitorii cei streini, mîncîndŭ pînea şi sarea măriei-tale dentr-atîţea ai, ferindu-mă de osîndă, să nu-mi vie asupră, pentru pîinea şi sarea măriei-tale, îţi facŭ ştire pentru Ştefan, logofătul cel mare, că-ţi este adevărat hiclean şi s-au agiunsŭ cu Racoţii şi cu domnul muntenescŭ şi sintŭ gata oştile, şi a lui Racoţii, şi a lui Matei-vodă, să vie asupra mării-tale. De care lucru adevărat, adevărat să credzi măria-ta că nu este într-altŭ chip."

Şi dacă au scris răvaşul într-acesta chip Ciogolea-spătăriul, au chemat la sine pre egumenul de Aron-vodă, anume Ioasafŭ, care era pre acéle vrémi pe la toţi boierii duhovnic, şi cu ispovedanie giurîndŭ pre egumenul, să nu-l vădească cine este şi întîi să a- răte răvaşul la Iordachie-visternicul, apoi la domnie, l-au legat cu mare giurămîntŭ aşè să facă. Mirîndu-să călugărul de unŭ lucru ca acéla, au mărsŭ cu răvaşul la Iordachie-visternicul, care, dacă l-au înţeles şi ştiindŭ că s-au sunat acéstea şi dintr-alte părţi, îndată au stătut la mare voie rea, ca un omŭ întreg ce era la toată hirea. S-au lepădat îndată de răvaş şi au dzis egumenului numai să margă, să dea el răvaşul la domniie. Au mărsŭ călugărul cu acéla răvaş şi l-au dat la Vasilie-vodă şi îndată ce l-au înţăles, s-au simţitŭ cuprinsŭ de primejdii şi au stătut cu mare strînsoare asupra

călugărului, să spuie de la cine au ieșit acela răvaș. Au stătut călugărul dentîiŭ foarte tare, priimindŭ și moartea, iară a vădi nu poate, că era dat cu taină de ispovedanie răvașul. Și dacă s-au strînsŭ boierii la sfat și arătîndŭ călugărului și munca[1] Vasilie-vodă, ca pentru un lucru ca acéla, ce să atingea de domniie și de atîtea case, deci luîndu-și egumenul și de la vlădica Varlaam, care era mitropolit pe atuncè, dezlegare, au spus călugărul, anume cine i-au dat răvașul. Și îndată chemîndŭ Vasilie-vodă pre Ciogolea-spătariul, i-au spus toate de-amănuntul și cum ieste și Ștefan-sărdariul tot într-acéla sfat.

Cu puține cuvinte i-au mustrat Vasilie-vodă pre amîndoi Ciogoléștii, ce ei amîndoi să apăra tare, că i-au fostŭ tot cu credință și n-au priimit acéstea și de i-ari trimite unul măcară dentrŭ dînșii, să aducă de grumadzi pre Ștefan Gheorghie-logofătul. Să hie dzis Vasilie-vodă: „În zedarŭ această slujbă acmu; să-mi hie spus acéstea până era în Iași logofătul". Deci pre Ciogolești i-au pus la închisoare, iară în urma logofătului Ștefan au răpedzit întîi pre Sculi, apoi pre Iacomi, ce era vătav de aprodzi, și pre Alexandru Costin[2], cu carte la dînsul, să vie cum mai de sirgŭ la curte, pentru mare trébi ce au nemerit de la împărăție. Însă la mai mare grije au stătut Vasilie-vodă de serdariul, fiindŭ atîtea oști pre acéia vréme și marginea toată pre sama lui. Ce îndată au scris cărți și la serdariul Ștefan, să vie cum mai de sirgŭ la curte.

Să prilejise mainte de acéste începături o treabă de care învățase Vasilie-vodă pre serdariul, să gătédze niște steaguri de slujitori, să hie gata și, cîndŭ i-ari da știre, să purceadă cu o samă de oameni la cîmpi, peste Nistru, că-și deșchisése cale neguțitorii grecii carii îmbla la Moscŭ pentru soboli, pre la Tighinea, pentru greul vămii, și făcè

[1] Muncă — chin.
[2] Fratele cronicarului.

scădére vămii aicè în țară. Ce pusésă gîndŭ Vasilie-vodă să-i sparie de pe acela drum peste cîmpi. Cu prilejul acei trébi, scriindŭ Vasilie-vodă la serdariul să vie cum mai de sirgŭ la curte și pornindŭ cărțile, déderă ştire că, iată, și serdariul au sosit la curte. Spun că după ce s-au apropiiat de orașŭ Ștefan-serdariul și l-au tumpinat o slugă a lui, i-au spus de toate ce să sună în tîrg și la curte, și cum au purces logofătul cel mare den Iași, și multe amestecături sintŭ şi cuvinte de unguri. Să hie stătut multŭ în gînduri serdariul: întra-va în tîrgŭ, au întoarce-să-va înapoi? Și-i dzicea o slugă a lui: „Întoarce-te, giupîine, că nice la unŭ bine nu mergi". Iară osinda trage la plată, au biruitŭ gîndul să între în tîrgŭ, și îndată cum au sosit la gazdă, nemică nu zăbovindŭ, au mărsŭ la curte.

Vasilie-vodă, cum au înțeles de serdariul c-au venit la curte, nu s-au încredzut deodată, ce în dooă-trei rînduri au trimis să vadză, adevărat au sosit? Ce, dacă au știut că este în divan adevărat, îndată au ieșit în spătărie și l-au chematŭ la sine, la adunare. Și i-au fostŭ spus Vasilie-vodă cum au fostŭ scris și cărți, să vie pentru treaba acéia, care s-au poménit mai sus, ce mai bine este c-au venit síngur.

L-au întrebatŭ după acéste și de lucrurile ce să vădescŭ despre unguri, cu amestecăturile lui Ștefan Gheorghie-logofătul, știe ceva, au ba? Tare s-au apucat serdariul că nu știe nemică, cu mare giurămînturi. Și cum să hie el amestecŭ la unile ca acélea, spre răul stăpînului său, dzicîndŭ cu glas: „Cine au fostŭ, doamne, mai credzut la măriia-ta și cinstit ca mine? Și m-ai scos den obiéle, și den sărac m-ai îmbogățit." I-au dzis Vasilie-vodă: „Așea știu și eu". Și i-au dzis să margă, să grăiască cu Ciogolea, să audze ce spune Ciogolea-spătariul.

Cum au întrat serdariul în visterie ș-au vădzut pază de siimeni, s-au spăimîntat, știutoare de vina sa hirea, și îndată au început a-i spune toate de

față Ciogolea-spătariul. Să apăra sărdariul de toate acélea, ce, ca un vinovat într-acéle sfaturi, să apăra slabŭ. Deci au cunoscut Vasilie-vodă tot lucrul, iară n-au vrut să-i omoară îndată, aşteptîndŭ ce s-ari mai înoi despre Totruşŭ, unde au mărsŭ logofătul. Ce, nepestită[1] vréme, sosi den fugă și Alexandru Costin, dîndŭ ştire de perirea lui Iacomi, vătavul de aprodzi, de străjile ungurésti și de oști ungurești trecute în țară. Atuncea au vădzut Vasilie-vodă asupra sa toată cumpăna, care îi veniia asupră, nefiindŭ gata de nemică la o primejdiie de sîrgŭ ca acéia.

Iacomii, vătavul de aprodzi, dacă au sosit la Roman, n-au mărsŭ pre caii sei, care avea și buni, și de agiunsŭ, ce ș-au lăsatŭ caii săi la Roman, la hrană, ș-au luat cai de olacŭ, ca un om deșteptatŭ tot în bine și ce poate primejdiia neştiutoriŭ. Şi i-au dzis Alexandru Costin să nu-și lase caii de lîngă sine, ce n-au vrut să asculte priietenescŭ sfat, ce au purces pre cai proști. Și la Bacău îndată s-au tumpinat cu străjile ungurésti, care străji, cît i-au zerit, i-au luat în goană și îndată l-au agiunsŭ, și așè-și, în goană, l-au omorît den pistoale. Iară Alexandru Costin și cine au fostŭ pre cai mai buni au scăpatŭ de perire.

Amu ajungea fruntea oștilor ungurești la Romanŭ, și de la Focșeani au dat știre de Diiculspătariul, cum au trecut și el cu oștile munténești Focșeanii. Şi atuncea au dat pre amîndoi Ciogoléştii, și pre Ştefan-serdariul pre sama siimenilor, de i-au omorît noaptea înaintea jitniții[2] ce ieste în curtea înluntru. Adusése și pre Mogîldea, fiindu-i unchiŭ lui Ştefan Gheorghie-logofătul, ce nu l-au omorît, ce l-au luatŭ la pușci pănă la Hotin cu sine.

Multŭ au stătut boierii, mai vîrtos Iordachie, vistiernicul cel mare pre acéle vrémi, să nu piaie

[1] Nepestită, nu pestiți — nu peste mulți.
[2] Jitniță — cuptor de pîine.

Ciogoléștii și Ștefan-serdariul, ce temîndu-să Vasilie vodă, după apropiiatul oștilor ungurești, să nu facă și ei vreo zarvă în curte, i-au omorît. Eram pururea în casă eu la Iordachie-visternicul și adormisă foarte cu greu Iordachie-visternicul de mare scîrbă ce avea, cîndŭ, pre amiadză-noapte, au dat știre de la curte de perirea Ciogoléștilor și a serdariului. Și dacă l-am deșteptat, îndată au dzis „Au perit-au cei boieri?“ Și dacă i-am spus că au peritŭ, au suspinat greu, dzicîndŭ: „Ah! Ce s-au făcut!“

Să mira Vasilie-vodă, încotro va năzui? La turci să temea de pîra țării și de lunicoase hirea turcilor și cu grije. La căzaci iarăși să feriia, să nu-și mai strice numele de la turci. Iară a sta împotriva oștilor ce-i veniia asupră nu era cum, neavîndŭ nici oaste gata și țara toată cu ură și gata la lucrul nou, că Orheiul, ce era capete, era tot de-a lui Ștefan-logofătul. Ce-au alesŭ cu sfatul să năzuiască la cetatea Hotinului, răpedzîndŭ îndată la cuscru-său, la Hmil-hatmanul, dîndu-i știre de toate acéste începături pre Stamatie Hadîmbul, postélnicul cel mare.

La Cetatea Neamțului era toată inima avuției lui Vasilie-vodă, deci acolea au răpedzit Vasilie-vodă pre Ștefăniță-păharnicul, nepotul său, să apuce avuțiia, și, ori că n-au știut Ștefan Gheorghie-logofătul de avuțiia acéia în Cetatea Neamțului, ori au stătut după lucruri care începuse și n-au socotit acéia bani, iară era mai aproape de dînsul de cît de Vasilie-vodă acéia avuțiie.

Amu era oștile ungurești cu Chimini Ianăș, hatmanul lui Racoții, și cu Ștefan Gheorghie-logofătul la Roman, cîndŭ și Vasilie-vodă, sculîndu-se cu toată casa și curtea și cu boierii de curte, au purces den Iași spre Hotin. Atuncea, ce slujbă am făcut lui Iordachie-vistiernicul pren multe

cuvinte nu lungescŭ. Iară inima agonesitei[1] lui am trecut la Camenița și-o am dat la un priietin a tătîne-mieu, anume Mihai-stegariul, și deplin acéle toate au venit apoi la mîna lui Iordachie-vistiernicului.

Solul pre carele trimisése Vasilie-vodă la Hmil-hatmanul, precum s-au pomenit, pre Hadîmbul-postélnicul, ori că l-au împiedecat logofătul Ștefan, pîrcălabul de Soroca pre acéle vremi, ori den blăstămată și lipsită hirea hadîmbului, s-au întorsŭ înapoi. Și aflîndŭ pre Vasilie-vodă amu în calea Hotinului, au pîrît la Vasilie-vodă pre pîrcălabul Ștefan de viclean. Deci i-au căutat a trimite de iznoavă pre alții de la Hotin, iară la hatmanul Hmil. Și au trimis cu al doilea rîndŭ pe Grigorie-comisul și pre nepotu-său, Ștefăniță-păharnicul, și pre Nicolai Buhuș-jitnicériul, și lor au dat și pentru Ștefan, pîrcălabul de Soroca, învățătură, să-l prindză și să-l trimață legat de la Soroca la Hotin, și așea au făcut. Ei singuri au trecut Nistrul la Hmil-hatmanul, iară pre pîrcălabul Ștefan l-au datŭ pre sama a unora den Hînțești, carii să ținea lîngă Ștefăniță-păharnicul, să-l ducă la Vasilie-vodă. Ce pentru lăcomia sa, aducătorii, să hie a lor ce luasă și ce mai era pe lîngă dînsul, l-au omorît pre cale.

Omŭ de miratŭ la întregiia lui de sfaturi și de înțelepciune, cît pre acéle vremi de-abiia de era pementean de potriva lui, cu carile și Vasilie-vodă sîngur, deosebi de boieri, făcea sfaturi și cu multe ceasuri voroavă, așea era de deplin la hire. Iară la statul trupului său era gîrbov, ghiebosŭ, și la cap cucuiatŭ, cît puteai dzice că este adevăratŭ Essopŭ[2] la chipŭ.

Dacă sosi Vasilie-vodă la Hotin, s-au așădzat cu tabăra sa aproape de cetate, deasupra. Iară

[1] Agonesită (avere) — cîștigată.
[2] Esop, fabulist antic.

Ștefan Gheorghie-logofătul cu Chimini Ianășŭ și cu Diicul, spătariul lui Matei-vodă, cuprindzindŭ scaunul țărîi la Iași, îndată au alergat mulți den toate părțile de la țară la Iași. Și înglotindu-să, au mărsŭ la Chimini Ianăș strigîndŭ: „Să ne hie domnŭ Ștefan Gheorghie-logofătul!" Le-au răspunsŭ Chimini Ianăș: „Pre voie să le hie, precum poftescŭ". Spun de Diicul, spătariul muntenescŭ, că să ispitiia, și cu acéia nedéjde era, să hie el la domnie.

Deci, după obicéiŭ, au mărsŭ Ștefan Gheorghie-logofătul cu cîteva gloate de țară la beséreca lui Svetii Nicolai și i-au cetit molitva de domnie Ghedeon, episcopul de Huși, fiindŭ mitropolitul Varlaam ieșit la munte, la mănăstirea Săcul. Au stătutŭ domnŭ Gheorghie Ștefan-vodă în anul 7161.

Capulŭ alŭ optusprădzècé

Den cinci simțiri ce are omul, anume vedérea, audzul, mirosul, gustul și pipăitul, mai adevăratŭ de toate simțiri ieste vedérea. Că pren audzŭ, cîte aude omul, nu să poate aședza deplin gîndul, este așea ce să aude, au nu este, căci nu toate sintu adevărate căte vin pren audzul nostru. Așea și mirosul, de multe ori înșală, fiindŭ multe mirodenii dentîiŭ gréle, iară apoi mare și iscusit miros facŭ. Gustul încă este așea, că multe ne parŭ că sintŭ dulci, apoi simțimŭ amărăciune și împotrivă, multe amare că sintŭ ne parŭ și sintŭ dulci. Pipăitul, iară și multe pipăim în chip de une și sîntŭ altele, și nu le putém a le cunoaște cu singur pipăitul, fără vedére. Iară vedérea singură den toate așadză în-adevăr gîndul nostru, și ce să véde cu ochii nu încape să hie îndoială în cunoștință.

Așea și noao, iubite cetitoriule, cu multŭ mai pre lesne a ne scrie de acéste vrémi, în care mai la toate ne-am prilejit singuri și pentru lungimea capetelor ce s-au scris den îndelungată domniia lui Vasilie-vodă mai sus, den ieșitul cel dentîi den scaunul țărîi a lui Vasilie-vodă, începem a scrie de domniia lui Gheorghie Ștefan-vodă, care ori cu direaptă cale, ori cu nedirépte mijloace (rădicîndu-se asupra domnului său, au luatŭ domniia), tot unile ca acéstea din orînduiala lui Dumnedzău că sintŭ să credŭ.

Îndată ce au ședzut Gheorghie Ștefan-vodă în scaunul domniei, cu sfatul lui Chimini Ianăș, hatmanul lui Racoții, ș-a Diicului, spătariul lui Matei-vodă, domnului muntenescŭ, au ales și den oastea ungurească și den munténi și au ales o samă de oameni și den țară cu Pătrașco Moreanul-hatmanul și au trimis spre Hotin, în urma lui Vasilie-vodă.

Știia și Vasilie-vodă de toate ce să lucra în Iași pre urma lui și trimisă și al doilea rîndŭ de la Hotin sol la cuscru-său, Hmil, hatmanul căzăcescŭ, și la ginire-său, Timuș, cerîndŭ agiutoriŭ cum ai de sirgŭ.

La léși încă m-au trimis pre mine, la starostele de Camenița, la Pătru Potoțchii, feciorul hatmanului Potoțchii, la ieșitul căruia den robiè Crîmului mare agiutoriŭ îi didésă Vasilie-vodă cu banii săi. Acéstea aducîndu-i aminte, îl poftiia să să afle la primejdiia lui. Și cu acéia solie aflîndu-l pre starostele, cale de trei dzile mai sus de Camenița, la niște ocine a lui, îndată au lăsat toate trébile sale și au purces spre Camenița.

Iară până a sosi starostele la Camenița, la Hotin, într-o dzi, dau știre lui Vasilie-vodă că iată că sosescŭ oștile lui Ștefan-vodă asupră-i. Au stătut în gînduri dentîi, să dea războiŭ cu cîți oameni avea cu sine, că încă era toți boierii de scaun cu gloatele sale cu Vasilie-vodă, și Boji-căpitanul cu

lefecii, și dărăbanii cu Carà, căpitanul lor, și avea și siiméni vro 60 și némți foarte buni, 100. Iară dacă au vădzut răceala tuturora și slujitorilor și căpitanilor, pre carii avea mare nedéjde, pentru mila ce le făcuse cu multe vrémi înainte, s-au apucat de trecătoarea Nistrului, suspinîndŭ[1] pre Boji-căpitanul și pre Carà, căpitanul de dărăbani.

Aicea s-au cădzut a pomeni mai sus pentru avuțiia cea ce era la Cetatea Neamțului, la care trimisésă pre nepotu-său, Ștefăniță-păharnicul, Vasilie-vodă. Acolea, pănă a clăti de la Hotin, au sositŭ toate deplin la Vasilie-vodă. De care dacă au dat știre că so-séște și Ștefăniță-păharnicul cu toate deplin, s-au bucurat Vasilie-vodă, dzicîndŭ: „De acmu înainte, pănă în căméșe mi-oi da și n-or rîde nepriietinii".

Și așea, Vasilie-vodă trecîndŭ Nistrul cu o samă de boieri, anume Toma Cantacuzino-vornicul, Gheorghie-hatmanul, Iordachie-visternicul și cu cîți boieri mai era strînși de casa lui, boierii céielalți toți și slujitorii cu pușcile s-au întorsŭ spre Iași, la domnŭ tînăr. Și tîmpinîndu-se cu oștile lui Ștefan-vodă în dumbrăvi, aproape de Hotin, pănă a să încrede unii cu alalți, au trecut cîteva ceasuri, supt care zăbavă au trecut Vasilie-vodă Nistrul cu toate casele boierilor, însă nu fără mare pagubă în carăle boierilor la trecătoare și mai multŭ de tîrgoveții de Hotin, carii, vădzîndŭ spaima și graba la trecătoare, precum face vréme ca acéia, au dat jacŭ în rămășița carălor, și multe haine scumpe, arginturi au apucatŭ, cîtŭ de atuncea știu îmbogățiți pre cîțva hotincéni.

Apucase oștile lui Ștefan-vodă pre o samă de némți netrecuți încă, și dîndŭ și den cetate Mogîldea-păharnicul (de care s-au pomenit c-au fostŭ pănă la Hotin legatŭ la pușci) den săcalușe, și năvălindŭ și slujitorii de a lui Ștefan-vodă, au

[1] Suspina, a (pe) — a învinui.

perit puținei némți la trecătoarea cu podul. Iară da și siimenii lui Vasilie-vodă de peste Nistru den sinéțe, cît nu să putea coborî nime la vad.

N-am fostŭ într-acea dată acolè, la trecătoarea acéiè, că trecusăm Nistrul mainte, precum am pomenit, iară am înțeles de ceia ce au fostŭ acolea de față, cum singur Vasilie-vodă șidea de céia parte de Nistru pre un scăuieș. Au slobodzit tîrgoveții (și spun că cu învățătura Mogîldei-păharnicul) un săcaluș, den care sacaluș[1] glonțul foarte pre aproape au lovit de Vasilie-vodă. Scîrnava și nebuneasca faptă și nu fără osîndă cît de tîrdziu.

Nu pociŭ tăcea aicè pentru cetatea Hotinului, ce nesocoteală a o lăsa îndată pre mîna altuia, de nu de altă nedéjde pentru trecătoarea, în care să hie fără grije, s-au cuvinit să să puie oameni sinetași. Și ce oameni? 30 de némți să hie pus, să o ție despre oastea Muldovei și despre unguri cu aii. Au n-au fostŭ hrană? Pîinea a unui satŭ de la Hotin ar hi putut a ținea un anŭ, sau cîtă era numai în tîrgŭ. Și acéia cetate, oricine va vrea să socotească, va afla că au fostŭ a răssipei casei lui Vasilie-vodă pricina. Și de mi-i întreba, îți răspundzŭ, că de ar hi fostŭ doamna lui Vasilie-vodă în cetatea Hotinului, nu la Sucevă, n-au fostŭ în puterea lui Ștefan-vodă a bate cetatea Hotinului, cum au bătut fără grije cetatea Sucevei, că și așea venise Vasilie-vodă cu soltanii pănă în Prut, cu oști tătărăști, ce i-au întorsŭ hanul, că sosiia craiul leșăscŭ. Sau cum ar hi bătut Ștefan-vodă cetatea Hotinului, și Hmil era la Husiatin, cale de o dzi de Hotin? Ce multe ar hi pututŭ a lucra Vasilie-vodă și domniia tot neclătită la Poartă îi sta, pănă tîrdziu, după luatul cetății Sucévei.

Nime dară să nu vinuiască sfaturile de acmu. Vedzi ce greșele s-au făcut la cei vestiți svétnici. Și acela lucru era în putére a face, iară vrémile de

[1] Săcăluș — bombardă, tun mic.

acmu nu sîntŭ în putére, și nici un sfat nu încape la greu ca acesta, fără de mărturiia că este sosită perirea. Dzicem că de ar hi cutare și cutare, acmu ar hi într-altŭ chip. Iară nu sintŭ vrémile supt cîrma omului, ce bietul om supt vrémi. Multe și mari smintéle am apucat și în dzilele celor mai bătrîni, iară îți agiungă aceasta una, cu lăsarea fără oșténi cetății Hotinului, den care lăsare ieste răssipa toată avuției lui Vasilie-vodă cu casa.

Pentru cetate, tumpinîndu-mă în cale cu Cotnarschii, credincios pisariul lui Vasilie-vodă (că el veniia de la crai trimis până la răscoale de Vasilie-vodă și eu mergeam în sus, la starostele de Camenіță), m-au întrebat, ca un om deplin ce era: „Grijit-au bine cetatea Hotinului Vasilie-vodă? Pus-au oamenii săi și pușcile, au ba?“ Am răspunsŭ că nice un semnŭ, la purcesul mieu, să să grijască cetatea, n-am vădzut. Au suspinat Cotnarschii, cum ar hi știut că să va lăsa nesocotită cetatea acéia. Iară poate hi că giudéțul lui Dumnedzău spre ce trage cu anevoie să mută cu sfatul omenescŭ.

Întra Vasilie-vodă în Camenіță, cîndŭ am sosit și eu cu vèste că, iată, soséște și starostele de Camenіță, cu mare făgăduință și cu căldură, să să afle la acéia vréme, precumu-și au fostŭ așea.

N-au împlut Vasilie-vodă cu pribegiia sa o lună în Camenіță, și veni știre cum Timuș, feciorul hatmanului Hmil, cu 8.000 de oaste într-ales căzăcească, tréce la Soroca Nistrul. Acmu caută hirea de priietinŭ leșască. Măcară că căzacii până la inemă léșilor întrase cu sabia, și Vasilie-vodă o casă cu capul lor și în nedéjdea lor de a-și răscumpărare domniia nice o opreală sau vreun bănat despre cineva n-au avut, ce cum au venit fără grije, așea, cîndŭ i-au fostŭ voia, au ieșit. Fără numai de un polcovnic, anume Condrațchii, ce era cu o mie de léși de paza marginii, avea siială Vasilie-vodă. Ce prepunea ca niște oameni streini, de siială, ai

noștri. Iară nici acèla nici un gîndŭ rău, nice putérea acéia să strice lui Vasilie-vodă ceva n-au avut.

Timuş cu oastea, cum au trecut Nistrul, n-au mai așteptat să să adune cu socru-său, Vasilie-vodă, ce, de la Soroca, întinsŭ la Coicéni au tras oastea, și acolea au trecut Prutul.

Luîndŭ véste Ștefan-vodă de Timuș că vine întinsŭ asupra Ieșilor, Diicul, spătariul domnului muntenescŭ, pre porunca domnu-său, să nu se sune de tot lucrul, că au întratŭ cu oștile lui în raiava împăratului, să întorsésă cu cîteva dzile înainte și Chimini Ianăș, ori temîndu-se de vreo sminteală oștilor și den vreun hiclenșug[1] de țară, ori știindŭ soliile stăpînului său, lui Racoții, la Hmil pentru Crăiia Leșască, că să agiungea Racoții cu Hmil pentru crăiia la léși de atuncea, și-au pornitŭ și el toată pedestrimea ce avea, némți, și cu pușcile pe la Codrul Căpotéștilor, pre Cobîle, direptŭ la potica Oituzului, numai el singur cu călărimea rămăsése, pren rugămintea lui Ștefan-vodă, în Iași, și-au strînsŭ și Ștefan-vodă oastea de țară cîtăva, ca la 12.000 de oameni, și au ieșit deasupra Popricanilor împrotriva căzacilor.

Timuș, dacă au trecut Prutul, au purces spre Popricani cu tabăra legată. Ieșise o samă de oșténi a lui Ștefan-vodă înainte, peste Jijiia, în chip de harțŭ, și au coborît Ștefan-vodă și dărăbanii la Jijiia, la vad. Iară puțin lucru au ținut harțul oșténii lui Ștefan-vodă, i-au împinsŭ îndată călăréții lui Timuș. Și era și ai noștri, carii ținea cu Vasilie-vodă, pe lîngă Ștefăniță-păharnicul, den Hăncești și den Hînțești o samă și cîți cercheji de-a lui Vasilie-vodă, carii toți acéștè mărsése cu boierii cei trimiși de Vasilie-vodă la Hmil-hatmanul.

Căzacii, cum au împinsŭ pe călăreții ce le ieșisă den oastea a lui Ștefan-vodă înainte, au purces orbi la vad cu toată tabăra, și unii pre pod, mai

[1] Hicleșug, hitlenșug — trădare.

mulţi pe lîngă pod, că era Jijiia mică, au dat cu tabăra. Care năvală vădzîndŭ dărăbanii, au plecat fuga de la vad la deal, spre rédiu[1], şi oastea céialaltă ce sta deasupra, pre culme, nedîndu-le nice un agiutoriŭ, i-au agiunsŭ pre coasta Popricanilor călăréţii lui Timuş, şi el singur şi au cădzut acolea multe trupuri den bieţii dărăbani. Alţii, carii au hălăduit pănă în rédiu, ş-au scutit viaţa cu pădurea.

Vădzîndŭ acéia primejdiie a dărăbanilor, Ştefan-vodă şi Chimini Ianăş au tras oastea mai spre Iaşi şi au tocmit de îmbe părţile de drum călărimea. Şi era acéia oaste şi de ţară şi la Chimini Ianăş, cît să putea, la 24.000 fără greş să socotească. De ar hi foştŭ la un gîndŭ, ce era? Nedîndŭ război căzacilor, să le închidză hrana şi drumurile den toate părţile, ce ar hi făcut cu tabăra Timuş?

La suitul taberii căzăceşti pre coastă, la deal, sărisă o samă de oşténi de ţară şi înfrînsésă pre călăreţii lui Timuş, de i-au băgat pănă în tabără. Şi acolea în deal, dacă s-au suitŭ toată tabăra, că era în desară, s-au aşedzat pre mas[2], şi acolea au mas preste noapte. Iară den oastea lui Ştefan-vodă, într-acea noapte, mulţi lăsindŭ oşteniia, au mărsŭ spre casele lor.

A doa dzi, Timuş cu tabăra legată au purces direptŭ asupra oştilor lui Ştefan-vodă, spre oraş, fără nici o siială, dodeindu-i moldovénii cîte oarece de pe de laturi. Ce vădzîndŭ Ştefan-vodă şi Chimini Ianăş că scade oastea şi într-acea noapte s-au scursŭ în giumătate, pănă între vii au ţinut drumul oraşului, iară dentre vii au luat Bahluiul în sus şi cîţiva boieri de casa lui Ştefan-vodă cu totul.

Timuş într-acéiaşi dzi, după ce au împinsŭ oştile lui Ştefan-vodă, au intrat în tîrg ş-au descălecat în curţile cele domneşti, şi tabăra iezise[3]

---

[1] Rediu — pădure.
[2] Mas — popas de noapte.
[3] Iezi, a să — a se răspîndi.

toată înaintea curţii şi penpregiur. Şi au şedzut aşea, cu tabăra iezită, până la venirea socru-său, lui Vasilie-vodă, în Iaşi de la Camenită. Iară până a sosi Vasilie-vodă, au prădat căzacii codrii Iaşilor de la drumul Căpotéştilor până aproape de Huşi, şi scosésă fără număr vită, care apoi, dacă au sosit Vasilie-vodă, pre cîtă au aflatŭ nemîncată, tot cîte un zlotŭ au dat căzacilor pre vită şi au dat ştire la oameni de ş-au luat vita, care o au cunoscutŭ.

Mulţi au perit atuncea de căzaci, oameni neştiutori ce sîntŭ căzacii oploşiţi în tîrg. Alţii mergè să să închine la Ştefăniţă-păharnicul, carele era cu Timuş, ce nu agiungea până la Ştefăniţă, că-i tumpina căzacii şi-i omorîia, între carii şi Tăutul-armaşul, şi alţii mulţi ş-au pus capetele de căzaci.

Pre Vasilie-vodă véstea de izbînda lui Timuş l-au tumpinatŭ la Zvancea, cu care véste Grigorie-comisul singur mersésă, şi l-au îmbrăcat cu haină cu soboli. Şi îndată au trecut Nistrul la Zvancea, că cetatea Hotinului nice într-un chip n-au vrut să o dea tîrgoveţii cu pîrcălabul lor, cu Hîjdău, ori că au vrut aşea de credincioşi să hie lui Ştefan-vodă, care lucru n-aş da să hie într-ai noştri până într-atîta nevoinţă pentru singură credinţa, ori că s-au siit pentru jacuri ce făcusă tîrgoveţii în carăle boierilor, precum s-au pomenit, şi slobodzise cîteva săcaluşe în sîngur Vasilie-vodă. Şi aceasta iaste pricina, nu alta. Şi în cîteva rînduri au trimis Vasilie-vodă la Hîjdeu, carele era pîrcălab pus de Ştefan-vodă, şi la tîrgoveţi, cu mare giurămînturi, ce nici într-un chip n-au vrutŭ să dea cetatea şi au ţinut vro doao luni, până la a doa venire a lui Ştefan-vodă den Ţara Muntenească. Îi încungiurase Vasilie-vodă şi cu nişte némţi ai săi, de-i bătea şi tot au ţinut cetatea toată vara închisă. Aşea cu anevoie să agoneséşte ce să pierde o dată.

Vasilie-vodă dacă au sosit la Iaşi, după sfat ce au făcut cu ginere-său, cu Timuş, s-au mutat Timuş cu tabăra la Gălata, iară Vasilie-vodă au rămas în

curte, gătindu-să asupra lui Matei-vodă, cu mare gătire, dîndŭ ştire ţării să încalece tot omul, iertînd pre toţi de toate vinile, de ari hi şi greşit cineva, împrotiva domniei.

Aicea caută cum nu să poate tréce ce ieste să hie, că după izbînda acéia, Vasilie-vodă să hie întorsŭ pre ginere-său înapoi, şi să se hie aşădzat iară cu paza trébilor la împărăţiie, întărindu-să cu slujitorii streini, cum avea avuţiie, nime n-ar hi mai venit asupră-i. Şi aşea-l sfătuia pre Vasilie-vodă şi o samă de boieri. Ce, în nedéjdea neîndoită pre oşti căzăceşti, ce avea Vasilie-vodă, să-şi răscumpere strîmbătatea despre Matei-vodă întîiŭ şi mai pre urmă şi despre Racoţii, cumu-şi dzicea Timuş că den Ţara Muntenească pen Ardealŭ să va întoarce, au biruit sfatul, numai să margă asupra lui Matei-vodă. Iară nu omul, ce Dumnedzău sfărîmă[1] războaiele, precum dzice Scriptura: „Господь съкрѹшалѫ брани".

Nu să cade să trécem poticala némţilor de şaugăii[2] ţărîi noastre, la munţi pre Oituzŭ, de care némţi s-au pomenit că-i pornise Chimini Ianăş den Iaşi înainte pen strîmtori de-a diréptul. Şi apoi, amu în munţi s-au îndemnat şavgăii de la Ocnă şi au ţinut calea pedestrimei aceiia a lui Racoţii şi cu sfatul a unuia den şavgăi, dacă să vor apropiia de némţi, să cadză toţi la pămîntŭ, pănă va trece focul sinéţilor, cum dau némţii odată toţi. Aşea au făcut, cădzindŭ toţi la pămîntŭ. După ce s-au stîmpărat sinéţăle, pănă a găti al doilea diresŭ némţii, au întrat şavgăii într-înşii cu coase şi cu topoară, ce au ei lungi în coade, şi-au perit cîţva némţi acolea de dînşii, cît le-au căutat aceii pedestrime a lăsa şi puşcile în munţi şi de-abiia s-au dezbărat de şaugăi bulucurile acélealalte de némţi. Pentru care fapte a şavgăilor, apoi Alexandru Costin,

[1] Sfărîma, a — a pune capăt, a hotărî.
[2] Şaigău — şavgău — săpător de sare.

fiindŭ povață dată den Iași acelor némți, au ședzutŭ un anŭ încheiat în témniță la Făgăraș, în obedzi.
Ștefan-vodă până în Trotuș au mărsŭ cu Chimini Ianăș, iară den Trotuș, avîndŭ nedejde pre Matei-vodă de agiutor mai de sîrg, și trăgea și boierii în Țara Muntenească, și poate să hie că și patima nemților de șavgăi făcea oarece sială, s-au despărțit de Chimini Ianăș și au luat Totrușul în gios pren Focșani, în Țara Muntenească.
Aicea în Iași, până la purcesul lui Vasilie-vodă în Țara Muntenească, au perit Cotnarschii, pisariul leșescŭ de credință a lui Vasilie-vodă, omŭ deplin la toate trébile, de Timuș, ginerile lui Vasilie-vodă, den hirea lui acea de tiran ce era și de om sălbatecă și fără nice o frică de Dumnedzău, scornindŭ pricină că ieste leah, și el opriia pre Vasilie-vodă să nu-și dea fata după Timuș. Deci într-o dzi au trimis, poftindu-l de la Vasilie-vodă, să-l trimață, că-i ieste de treabă. Negîndindŭ Vasilie-vodă de una ca acéia, l-au tri-mis la dînsul, la Galata mănăstirea, și acolea dacă au mărsŭ, au învățat pre căzaci de ai săi cu sabiile gata. După voroava ce-au avut scornită cu dînsul, la ieșitul de la voroava lui, au dat căzacii, ce era gata de acéia faptă, cu sabiile într-însul și l-au omorît cu mare tiranie, fără nice o milă. De care faptă a lui Timuș deaca au audzit Vasilie-vodă, numai nu să otrăviia de voie rea. Și îmbla Timuș cu acéla gîndŭ și pre Toma-vornicul și pre Iordachie-vistérnicul, tot dentr-acéia pricină, dzicîndŭ că acești doi cu Cotnarschii opriia pre Vasilie-vodă să nu dea pre doamna Roxanda după dînsul. Deci îmbla și ei cu dzilele amînă și s-au cerșut de la Vasilie-vodă să-i lase să meargă la țară. Ce Vasilie-vodă nu-i lăsa și au poroncit la ginere-său că mai bine mortŭ să hie decît să hie boierii, carii are la inimă sa cu toată credința, la grije ca acéia. Sau cu ce inimă or veni céialalți boieri de la țară la dînsul? Deci l-au mai mutat de la gîndul lui. Însă boierii acéști doi tot cu fereală

îmbla şi tot pre ascunsŭ noaptea pe la poarta despre casăle despre doamna veniia la Vasilie-vodă. De care toate suspina greu Vasilie-vodă şi-şi frîngea mînule de ginere ca acéla.

Au purces Vasilie-vodă den Iaşi în Țara Muntenească cu al treilea rîndŭ asupra lui Matei-vodă, domnul munténescŭ. Şi întîi Timuş cu tabăra căzăcească și al doilea conac au stătut la Podul-Înaltŭ, pre Bîrlad, și acolea au făcut Timuş oştilor căzăcești căutare și le-au împărțit de la Vasilie-vodă léfe şi capeténiilor și oștenilor tuturora. Era de capete căzăcești cu acéia oaste polcovnici Bohun anume și altul Nosaci, vestiți și vechi căzaci. Şi tot acolea, fără nice o vină, Timuș, pentru un cuvîntŭ ce au dzis în sfat Bohŭn, au scos sabia Timuș și au lovit pre Bohun într-un umăr, de care rană în toată calea acéia Bohun au îmblat cu mîna legată. Acéla om cu hirea de hiară sălbatecă era Timuş! Nu cutezda nime un cuvîntŭ, den polcovnici, să dzică, să îndireptédze lucrurile oștilor. Ce, de-ndată, pre purtatul trébilor, ce era den Timuș, omŭ tînăr și fără nice o socoteală, să cunoștea că nice la un folos nu vor ieși lucrurile.

De acolea au purces oştile în gios, și amu Vasilie-vodă în frunte cu oastea de țară, și să adăogé den dzi în dzi oastea de țară de pretutindere și până la marginile țării s-au strînsŭ de toată oastea de țară, ca 8000 de oameni.

Matei-vodă, domnul muntenescŭ, luîndŭ véste de scosul lui Ștefan-vodă den Muldova de oști căzăcești, trimisésă pre Diicul, spătariul său, să strîngă toată oastea de la marginile țării sale, să hie la hotar între țări de straje, și cu dînsul și Ștefan Gheorghie-vodă, ciracul lui. Avea și Ștefan-vodă ca 300 de oameni, într-ales călăreți și cîțva feciori de boieri tineri cu sine. Şi întîi strajealor, pentru limbă ce trimisése, s-au ivitŭ în gura Berhéciului, mai sus de Tecuci, pre care o au gonit oamenii lui Vasilie-vodă cîtva loc. Ce, sărindŭ tîrdzîu, le-au pierdut urma.

Venise apele Sirétiului mare, pentru care au căutatŭ oştilor cîteva dzile a face zăbavă, pănă a să face pod peste vase. Şi aşea trecîndŭ oastea, a doa dzi de la Siret, au întrat pre la Focşeani, în Țara Muntenească, şi îndată, fără nici o milă, au dat foc şi oraşului, şi ori pre unde-şi agiungea căzacii, fuma a bieţălor lăcuitori nevinovaţi lăcaşurile, odăile şi hrana.

Sta în tocmală cu oştile sale şi Diicul, spătariul a lui Matei-vodă, nu departe de oraş, de Focşeani, la o vale căriia-i dzicŭ Milcovul cel Mare, cu altŭ nume Cucata. Acelui pîrîu rîpile pusésă despre oştile lui Vasilie-vodă, şi oastea sa tocmisă de céielaltă parte, stol, toată oastea într-un şireag tocmită, ca 9 000 de oameni, că şi de lefecii a lui Matei-vodă o samă era cu dînsul şi oastea de ţară, cîtă are Țara Muntenească de la Bucureşti, dincoace, pînă în margine, toată era acolea adunată, şi acolea şi Gheorghie Ştefan-vodă cu vro 300 de muldovéni. Şi aşea, în rîndŭ tocmită oastea muntenească, aştepta pre Vasilie-vodă şi pre Timuş.

Întîi li s-au arătat Vasilie-vodă cu oştile sale şi au stătut frunte şi muldovenii, iară căzacii îşi tocmiia tabăra pe urmă. Şi atîta au stătut munténii la război, cît au făcut oarece harţuri cu muldovénii peste pîrîu, trecîndŭ muldovénii şi apoi trecîndu-i munténii iar dencoace, aşea în două-trei rînduri, pănă au trimis Vasilie-vodă némţi ce avea şi s-au supus pre supt maluri. Deci au luat călărimea muldovénilor şi malul dencolea. Iară cît au vădzut munténii apropiiată tabăra căzacilor de pîrîu, au purces în răzsipă, cine încotro i-au părutŭ. Gonit-au muldovénii şi o samă de călăreţi şi den căzaci, pănă la Rîbnicŭ, iară n-au périt oşteni aşea mulţi den munténi, c-au luat devréme fuga.

După acéia răzsipă a oştilor munteneşti, care s-au făcut mai multŭ den prostiia Diicului spătariului au fostŭ, că nici-şi trebuiia să aştepte el pănă într-atîta pe oastea ce era cu foc şi el numai

cu călărimea, au purces Vasilie-vodă cu Timuş spre Tîrgovişte, stricîndŭ şi ardzîndŭ ce le-şi sta înainte. Iară Matei-vodă, domnul muntenéscu, luîndŭ véste şi de răzsipa oştilor sale la margine şi că vine asupra lui întinsŭ Vasilie-vodă cu Timuş, nemică cu acéia sminteală a oştilor dentîi nu s-au spăimîntat, ce, strîngîndu-şi oastea de ţară şi lefecii ce avea, au purces şi el den Tîrgovişte şi ş-au ales loc foarte bun de dînsul, la o poiană între Ialomiţă, apă curătoare, şi între un pîrîu foarte tinos şi de trecătoare rău, la un sat anume Hinta[1]. Şi acolea au stătut cu mare inimă, nu aşè oştilor sale, cum elŭ singur, aşteptîndŭ pre Vasilie-vodă. Trimisésă Matei-vodă şi altă samă de oameni, siiméni[2] şi lefecii o samă, Diicului spătariului la margine într-agiutor. Ce, dacă s-au tîmpinat cu véste că s-au răssipit oastea acéia cu Diicul spătariul, au purces oastea acéia înapoi şi i-au agiunsŭ la Teleajina fruntea oştii lui Vasilie-vodă. Au stătut munténii călări la vadŭ, pentru să să mai depărtédze pedestriméa.

Părut-au şi lui Vasilie-vodă şi lui Timuş că va hi acolea Matei-vodă sîngur cu toată oastea, la Teleajina. Apoi dacă s-au vădzut că ieste oaste puţină, au dat oştenii lui Vasilie-vodă pre trei locuri préste apă şi n-au stătut munténii, ce s-au dat înapoi. Iară gonaşii îndată au agiunsŭ şi pe siiméni, şi acéia dîndu-să înnapoi, s-au apărat pen nişte dumbrăvi ce sintŭ acolea. Şi dîndŭ ştire lui Vasilie-vodă de săiménii acéia, au purces şi sîngur Timuş cu o samă de oaste călare căzăcească, lăsindŭ tabăra pre urmă cu Vasilie-vodă. Şi dacă au agiunsŭ Timuş, au descălecat pre căzaci gios, la năvală, asupra săimenilor. Ce, tot au mărsŭ, apărîndu-să foarte tare den focŭ siiménii, pănă au întrat într-altă pădure, ce era lunca Praovii, şi nu le-au stricat nemică căzacii păn'în noapte, bătîndu-se den foc.

---

[1] Finta, pe rîul Ialomiţa.
[2] Siimeni, seimeni — ostaşi munteni.

fără ce au picat și den săiméni, și den căzaci. Din căzaci au perit și doi sotnici atuncea.

Vésel Matei-vodă că i-au hălăduit siiménii și c-au putut răspunde focului căzacilor, luîndŭ mare inemă și nedéjde dentr-acéia tîmpinare siiménilor cu căzacii. Iară Timuș, după acéia goană, n-au vrut să să întoarcă la oaste, pre care au apucatu-o noaptea, cît au trecut apa Teleajinii, ce au rămas cu masul la unŭ satŭ, anume Cocoréștii, la niște case boierești. Aflîndŭ casele pline de toate bucatele, singur au pus de au dat focŭ caselor dacă s-au sculat de la masă amețit de vin.

A dooa dzi, oastea trudită den cale și obosită tabăra, necercîndŭ[1] ce locŭ este înainte, unde și cum stă și în ce loc nepriietinul și cum departe, deabiia de au îngăduit vro două-trei ceasuri, au și dzis trîmbițile de purcesul oștilor. Multŭ au stătut Vasilie-vodă, sfătuindu-l să rămîie acéia dzi, să răsufle oastea, să să strîngă bine toată și să să cerce locurile și pe altŭ loc, nu pe acolea, pre unde anume alesesă Matei-vodă, să-i hie îndemînă a sta împrotivă. Ce cui să dzicea acéste sau cu cine să sfătuiia? Cu unŭ omŭ în hirea hierălor. Polcovnicii carii era, unul un cuvîntŭ nu cutedza să dzică, că numai pentru un cuvîntŭ, cu sabiia zmultă da ca-ntr-un dulău într-însul. Și Bohun-polcovnicul, cu mîna legată de rană cu sabie, făcută de dînsul îmbla ca fără sine.

Aicea caotă aceasta izbîndă den ce și cum s-au prilejitŭ lui Matei-vodă, și ca acéia izbîndă, care nu să va hi prilejit alta ca acéia în toată viața lui, cîte au avut den războaie în dzilele sale. Că cine ari putea să creadză în socoteală, să să înfrîngă oastea căzăcească cu tabără, de oaste cum ieste oastea muntenească? Nu să defăimŭ, ce, ori pedestrașul, ori călăréțul vei socoti, nu vei afla să hie de potrivă sinetașului căzăcescŭ. Ce vei dzice: „Fost-au acolea sîrbi, unguri, léși, nu numai munténi“. Așea ieste,

[1] Cerca, a — cu sens de: a face recunoaștere.

léşi au fostŭ puţini. Ce ari hi făcut ei numai, de ar hi fostŭ tocmală în oastea căzăcească pre obicéiul lor? Iară pre unguri şi pre sîrbi nu-i aleg den munténi, nice sîntu siiménii, sîrbii sau ungurii atocma[1] cu focul căzacilor, cum nice dărăbanţul muntenéscu. Eu, ce ieste partea mea, toată izbînda aceasta a lui Matei-vodă de la Hinta (alegîndŭ deosebi voia şi orînduiala lui Dumnedzău, numai pre socoteala omenească grăindŭ) ieste den nebuniia lui Timuş întîiŭ şi den bărbăţiia şi a lui Matei-vodă al doilea. Însă den nebuniia lui Timuş cu cîtva mai multŭ, că socotindŭ vitejiia lui Matei-vodă de atuncea, cum îmbla pe denaintea oştilor sale, îmbărbătîndŭ în frunte, să să hie apropiiat toată oastea căzăcească cu tabăra legată, nu rumptă, cum au rumtu-o Timuş în trei părţi, să să hie lipit, să înceapă a da la ţénchiu[2] nice ar hi scăpat Matei-vodă fără primejdia sau morţii, sau ranei mai grelei, de cum i s-au prilejit tot atuncea, nice săiménii ar hi ţinut multŭ împotriva focului lor. Ce toată pricina au fostŭ izbîndii aceia nebunia lui Timuş, care nice voroviia cu nime, nici întreba de polcovnicii săi sau de cineva. Oastea obosîtă cu atîta cale tot într-acéia dzi, cu tabăra rumptă în trei părţi, precum ieste mărsul şi tocmala în războiŭ, socotéşte.

Ce dacă au vădzut Vasilie-vodă că cu sfatul nu foloséşte nemică, au suspinat, şi lăsindŭ în voia lui Timuşŭ toate, au purces cu oastea sa iară în frunte, şi pre urmă Timuş cu tabăra, scîrşcîndŭ în dinţi, cum că să laudă muldovénii că ei au făcut izbînda de la Focşeani şi de la Telejina. Mergea oastea, ales tabăra căzacilor, cu greu pen locuri strîmte şi tinoase şi pre pîrîul Hintei numai un podeţ. Şi întîiŭ, deaca au trecut oastea lui Vasilie-vodă podeţul în poiană, au luat aripa în-a-stînga şi s-au pus şireag

[1] Atocma — întocmai.
[2] Ţénchiu — aici ţintă.

în rîndŭ împrotiva aripii a lui Matei-vodă cei direpte. Iară în direapta şi singur mijlocul au lăsat Vasilie-vodă taberei căzăcéşti, împrotiva mijlocului şi aripii ceii den-a-stînga a lui Matei-vodă. Însă tabăra căzăcească, dacă au venit pănă la un loc, au stătut şi n-au vrut Timuş să o aducă în rîndŭ, alăturea cu oastea moldovenească, dzicîndŭ: „Lasă vitéjii, moldovénii, or bate ei pre munténi şi singuri, fără de noi!" (Aicea caută că agiungea aceasta una nebunie la întreagă sminteală).

Iară Matei-vodă în tocmală sta într-acesta chip: aruncasă un şanţŭ penpregiurul taberii sale, den apa Ialomiţii den sus, pănă în apa den gios şi au scos oastea denafară de acel şanţŭ. Den-a-direapta au pus curtea, ce să dzice la dînşii roşii, şi altă oaste de ţară şi au pus o samă de pedestrime, siiméni. Şi acéia aripă era împotriva muldovénilor. Iară el singur au stătut în mijloc cu livinţii şi cu dărăbanţii şi cu o samă de săiméni, cu puşci tocmite pentre pedestrime. Iară în-na-stînga, ce să prinde împotriva căzacilor, au pus léşii lefecii şi unguri. Şi aşea, cu oastea scoasă den şanţuri, nu departe, au stătut şi au aşteptatŭ pre căzaci şi oastea Moldovei.

Cîteva ceasuri au stătut oştile muldoveneşti, aşteptîndŭ să să apropie tabăra căzăcească şi trimiţîndŭ rîndŭ după rîndŭ Vasilie-vodă la Timuş, să să apropie tabăra, n-au vrut, ce au răspunsŭ: „Să înceapă dumialor războiul, că oi veni şi eu". N-au avut ce face Vasilie-vodă, au mai clătit cu toată oastea şi au început muldovenii harţul cu munténii. Da săiménii lui Matei-vodă în muldovéni cu foc, ce şi Vasilie-vodă o sută de némţi foarte buni ce avea au trimis să sprijenească călărimea Moldovei. Au stătutŭ némţii împotriva focului săiménilor, şi pre obiceaiul său, cum slobodŭ o dată focul, s-au îndemnat mai multŭ de giumătate oastea Muldovei şi au făcut acéia năvală cu steaguri asupra munténilor, cît toată curtea, ce să chiamă la dînşii roşii, au dat dos, şi amu unii şi peste Ialomiţe didése,

nesocotindŭ vadul. Pănă în corturile munténilor au mărsŭ muldovenii cu acéia năvală, și nime nu poate să dzică că nu era acéia năvală a mare viteji. Și să hie fostŭ și tabăra căzacilor odată, alăturea, cu focul asupra mijlocului și aripii cei den-a-stînga a lui Matei-vodă, s-ar hi ales lucrul. Ce neavîndŭ Matei-vodă la mijloc, unde era el, nici o treabă și aripa lui céilaltă, s-au mutat singur cu capul său în aripa den-a-direapta, unde era înfrîntă de moldovéni oastea lui și au dat îndărăptŭ călărimea Muldovei, întorcîndŭ toate pușcile în muldovéni și toată pedestrimea. Și amu viindŭ mai des focul, s-au dat moldovénii încet iară înapoi, și într-acéia desime a focului picîndŭ cîțva den muldovéni, au perit și căpitanul de némți a lui Vasilie-vodă, om oștean diréptŭ, de neamul său leah. Pușcile nepărăsite da în muldovéni.

Și așea puindŭ Matei-vodă războiul iară la loc la aripa sa den-a-diriapta, Timuș, cu nebuniia sa, au rupt numai o samă de pedestrime căzăcească cu o samă de pușci, fără tabără, fără altă tărie și i-au apropiiat de mijlocul oștii muntenești, unde venise iară la loc Matei-vodă, și sta îndemnîndŭ oastea sa asupra căzacilor. Însă era atîta loc încă, cît de-abiia să agiungea cu glonțurile unii pre alalți, și lucra pușcile de îmbe părțile. Căzacii pre-ncét tot să apropiia de oastea muntenească pre furiș, că este locul foarte spinosŭ acela, și cîndŭ da pușcile lui Matei-vodă într-înșii, toți cădea la pămîntŭ. Iară aripa den-a-stînga a lui Matei-vodă, unde era și léșii, sta plecată pre cai neclătiți, deprinși léșii și știutori hirii căzăcești. Vădzîndu-i fără tabără, pedestrime goală, singură în cîmpŭ, aștepta cu inimă să să mai apropiie căzacii. Timuș sta cu tabăra înapoi, despărțindu-o în doă părți, fără nici o socoteală, pănă s-au scornit chiotul între căzacii cei den frunte și și-au slobodzit focul. Den care foc au nemerit și pre Matei-vodă un glonțŭ de sinețŭ aproape de închietura genunchiului și l-au priceput îndată un

paicŭ și au năvălit la scara lui Matei-vodă, să nu cumva cadză. L-au gonit pre paicul de la sine cu sudalmă Matei-vodă și, nearătîndu-să nemică de rană, au îndemnat oastea sa, ca un deplin oștean. Și atuncea au sărit léșii direptŭ asupra pedestrimei căzăcești, și îndată au întrat cu sabiile într-înșii, și într-un ceasŭ stătură cîteva trupuri de căzaci și răniți foarte mulți, că i-au călcatŭ călăréții păn aproape de tabără. Și după aceasta a doa înderep-tătură a oștilor a lui Vasilie-vodă, ales a căzacilor, în carii era toată nădéjdea și ochii a tuturor, au căd-zut tuturora inimile gios, cît nime n-avea nedéjde de izbîndă, ce mîhniți toți și înspăimați. Nebu-nul Timuș ce să facă nu știia, făr'de nice o tocmală și nice o rînduială. Striga căzacii: „Dziceți-ne, în vro parte ori să mérgem, ori să ne aruncămŭ șan-țuri pre obicéiul nostru“. Nu era amu nici sfat, nici orînduială. Și totodată cu acéste să scornisă un vi-vor den sus cu ploaie direptŭ în fața oștii lui Vasilie-vodă, și ca acée furtună, cu sunetul copacilor și cu ploaie răpede, cît să părea că este anume urgiia lui Dumnedzău orînduită asupra céștiia oști, cîtă era despre Vasilie-vodă. Și Matei-vodă cu tunuri adăogea groaza oștii și sămeți amu oșténii lui. Deci întîi aripa oștii noastre, Moldovei, au purces în răzsipă. Vasilie-vodă, vădzindŭ a vedére răzsipa oștii sale, s-au mutatŭ cătră tabăra căzăcească, la Timuș, carele încă căzniia cu tabăra, întîiŭ ce o rumpsése, să o împreune la loc. Pe o ploaie și furtună ca acéia nici de un sporiu nu era, ce cîți au putut a să încă-lăra căzaci s-au încălărat și au plecat și Timuș cu Vasilie-vodă fuga, lăsîndŭ toată tabăra și bieții pedestrași la perire.

Perit-au în céstŭ războiŭ oameni însemnați den boiérii Muldovei, Bucium-stolnicul, den tun lovit, și Hristodul-cămănariul, și den slujitori puțini, den pedestrimea că-zăcească cîțva den céia ce au fostŭ în frunté, précum s-au scris, den némții a lui Vasilie-vodă în giumătate. Vii mulți și den

oşténi de ţară şi den căzaci au cădzut pre mîna lui Matei-vodă. Iară şi den munténi nu fără scădére în oameni au fostŭ şi mai vîrtos primejdiia lui Matei-vodă, cu rana ce i s-au prilejit, den care cu adevărat şi bătrîn au fostŭ, iară cît ar hi mai putut trăi, rana acéia i-au scurtatŭ rămăşiţa dzilelor, că pănă la anul, netămăduit de acéia rană, au murit. Că să nu hie fostŭ rănit, de-abiia cineva de ar hi putut scăpa, den muldovéni şi căzaci, unde întrasă şi cu ce tocmală.

Aşea fîrşindŭ şi acesta război Vasilie-vodă cu Matei-vodă, pre urma şi nărocul celoralalte războaie ce au avut mainte, au luat cu Timuş cîmpii pre la Gradişte, trecîndŭ Sirétiul la Vădéni, au venit în Iaşi, la scaunul său, cu mare mîhniciune tuturor lucrurilor sale.

Nime nu s-au gîndit pentru pedestrimea căzăcească să iasă cineva viu den cîţi rămăsese după fuga oştii ceii călări. De mirat hirea căzacilor la nevoie! După ce li-au fugit toate capetele şi hatmanul lor, ei în de sine în loc au rădicat capŭ şi au legat tabăra şi s-au apărat pănă în noapte, şi apoi noaptea în tabără au făcut focuri de carăle lor şi de spini, iară sînguri au purces cu tocmală, fără tabără, numai pedestri, şi au ieşit toţi păn într-unul, fără nici o dodeială, aicea în ţară.

Capulŭ alŭ noosprădzecélè

Aicea în Iaşi, Timuş odihnindŭ după ospăţul de la Metei-vodă dzéce dzile, au purces spre ţara sa, iară Vasilie-vodă iară s-au aşedzat în scaun, că la Poartă îi sta domniia nestricată. Însă nu îndelungŭ în pace, că cerîndŭ Ştefan-vodă de la Matei-vodă agiutoriŭ, să margă în ţară, i-au dat 400 de săiméni şi den dărăbanţii săi cine au vrut de bunăvoie în

leafa lui Ştefan-vodă şi din livinţi o samă. Şi au intratŭ iară Ştefan-vodă în ţară cu acel agiutoriŭ de la Metci-vodă pre la Focşeani şi s-au aşădzatŭ la Răcăciuni, la un sat al său, deodată, aşteptîndŭ şi altŭ agiutoriŭ şi de la Racoţii, cneadzul Ardealului.

Cu anevoie să tocmăscŭ doi domni într-o ţară! Aşea Vasilie-vodă, pănă a nu să mai îngloti şi a să întări partea lui Ştefan-vodă, au aleş 800 de oşténi într-ales, or-heieni şi lăpuşnéni, şi i-au trimis asupra lui Ştefan-vodă cu nepotu-său, Ştefan-păharnicul, şi den sate boiereşti cîtăva samă de oameni, carii ţinusă calea lui Ştefan-vodă la fuga de la Popricani şi omorîsă ţăranii acéia şi pre Moreanul, hatmanul lui Ştefan-vodă.

Strajea lui Ştefan-vodă era la Bacău, 400 de oameni călări şi vro... săiméni, şi amu era cîţva den boieri şi feciori de boieri adunaţi la Ştefan-vodă: Andronic-sărdariul, Darie-spătariul, Antiohie-aga şi alţi boieri de mainte cu dînsul. Şi cu strajea lui Ştefan-vodă din boieri au fostŭ Mogîlde-păharnicul şi Sturdzea-visternicul. Dacă au simţit venirea lui Ştefăniţă-păharnicul asupra sa cu oştile lui Vasilie-vodă, s-au dat la o rîpă ce ieste aproape de sat de Faraoni, anume Valea Sacă, şi s-au tocmit acolea stol pre un piscŭ, alăturîndŭ lîngă sine şi dărăbanţii ce era munténi. Şi cum veniia întinsŭ orheienii la dînşii, împiedicaţi cu trecătoarea rîpii aceiia ce s-au pomenit, nu trecuţi bine toţi, au sărit călăreţii lui Ştefan-vodă, şi în loc i-au înfrîntŭ pre orheieni. Au plecatŭ fuga şi Ştefăniţă-păharnicul, şi Hînceştii şi i-au gonit strajea acéia a lui Ştefan-vodă pănă i-au trecut fără vad apa Bistriţii. Pre alţii, carii au luat drumul spre Roman, i-au gonit pănă în Roman. Şi i-au cuprinsŭ şi ţărănimea acéia, pre care Ştefan-vodă i-au omorît, iară altora le-au tăiat uréchile.

După acéia izbîndă, strajea lui Ştefan-vodă s-au mutat la Săboani, mai sus de Roman, iară Ştefan-

vodă de la Răcăciuni s-au mutat la Bacău, adăogîndu-i den dzi în dzi oameni de Ţară-de-Sus toată şi den gioséni mulţi. Şi acolea i-au venit şi agiutoriul şi de la Racoţii, cneadzul Ardealului, 1 000 de oameni cu Boroş Ianoş.

Vasilie-vodă vădzindu-să iară la cumpănă grea şi ţara îndoită cu urîciune spre dînsul, şi doamna sa la Suceavă, cu toată inema ce avea, cetatea Hotinului era ieşită de suptŭ ascultarea lui, că era închisă cetatea, şi tot să ţinea pre numele lui Ştefan-vodă, unde era să mai năzuiască nu avea, căzacii amu înfruntaţi [1] şi ruşinaţi cu Timuş în Ţara Muntenească şi doi nepriietini tari pre acéle vremi, şi Racoţii, şi Matei-vodă, să mira ce va face. Iară tot nelăsîndu-să, scrié slujitori şi au tras şi orheienii şi lăpuşnénii la sine şi au răpedzit şi la căzaci, şi-i lăsase Timuş 200 de căzaci cu Hluh-polcovnicul. Au făcut şi el de toată oastea vro 4 000 de oameni, şi au ieşitŭ dentîiŭ la Movile pre Bahluiŭ. Apoi, dacă au lovit şi al doilea rîndŭ strajea lui, ce era cu Grigorie-păharnicul, iară strajea lui Ştefan-vodă au purces spre Tîrgul Frumos, şi acolea, dencoace de Tîrgul-Frumos, la Sirca, s-au tumpinat cu Ştefan-vodă.

Acest războiŭ cum au fostŭ şi cum s-au prilejit, nici unii părţi nefăţărindŭ[2] că nemică nu strică credinţa aşé celora ce scriu létopiseţele ca făţăriia, cîndŭ veghe voia[3] unuié şi coboară lucrul cu hula altuia, noi, măcară că am hi datori cu pomenire lăudată mai multŭ lui Ştefan-vodă, de la carele multă milă am avut decît lui Vasilie-vodă de la carele multă urgiie părinţii noştri au petrecut, iară dreptatea socotindŭ, nu poci scrie într-altŭ chip.

Deci den hărnicia domnilor, departe mai în frunte a lui Vasilie-vodă, că s-au aflatŭ pururea în fruntea oştii sale, singur învăţîndŭ, mutîndŭ steagurile

[1] Înfruntat — înfrînt.
[2] Făţări, a — a părtini.
[3] Veghia voia, a — a părteni.

și îndemnîndŭ, iară Ștefan-vodă în oastea sa de față n-au fostŭ, ce au stătut departe de la oaste înapoi. Iară numărul oștii și hirea, și acélea tot era mai tare Vasilie-vodă, și mai mulți oșténi la Vasilie-vodă, și mai buni călăréți, însă toți îndoiți și hirea neamului lacomă la înoituri. La Ștefan-vodă era 1 000 de unguri călări, pre atîțea era și moldovéni, și era 500 de pedestrași munténi și altă strînsoare. Iară la Vasilie-vodă, 3 000 de călări, 400 de căzaci, 200 de săiméni cu dărăbani. Ce a vedére au fostŭ voia lui Dumnedzău spre stîngerea casii lui.

Tocmise oastea sa Vasilie-vodă cuprindzindŭ drumul carele vine de la Tîrgul-Frumos preste Sirca. Însă Boräș Ianoș, oblicindŭ că pe la pod este loc rîpos, au lăsat drumul și au purces în sus pre costișe, alăturè cu pîrîul. Vasilie-vodă încă au purces în sus pre culme împotriva lor și au stătut așteptîndŭ războiul. Den oastea a lui Vasilie-vodă au ieșit harțul, iară Boräș Ianoș den oastea sa n-au lăsat, ce s-au arătat mai îndrăznețŭ cu oastea lui Ștefan-vodă decît Vasilie-vodă, că au trecut pîrîul. Și lui Vasilie-vodă s-au cădzut nu harțul, ce cu toată oastea să margă asupra, încet, cu tocmală, alăturea cu pedestrimea. Ce așteptînd Vasilie-vodă den loc neclătit, céialalți încă stătuse, și deprinși cu izbînde amu în cîteva rînduri, ei au sărit întîi, muldovénii în frunte și ungurii după dînșii. De acéia săritură a oștenilor a lui Ștefan-vodă, cum s-au dat harțul lui Vasilie-vodă înapoi, cum ieste dédina[1] harțului, cum au plecat și steagurile lui Vasilie-vodă fuga, fără nici o nevoie, care încotro au stătut cu ochii, oilor, nu oșténilor, sămănătoare oaste. Bieții pedestrași n-au apucat nici focul să-l sloboadze deplin, ce îndată, într-o clipală, cum s-ari dzice, ochiului, s-au înșirat steagurile a lui Vasilie-vodă pre Bahlui în gios cu fuga. Iară pedestrimea au luat pre Ba-

[1] Dédină — obicei, datină.

nu poate
iară cu
şi amu
zè-căpi-
aje. Şi
Vasilie-
acoţii,
şescŭ,
pentru
ă i-au

Şi căza-cii, cu puţină scădérea
e la branişte şi au năzuit la
-vodă, vădzîndŭ răzsipa oştii
leodată foarte cu puţini lîngă
sŭ pe lîngă dînsul den capete
fincéşti unii şi l-au luat între
nare lauda sa şi véste şi pomenire
a acéia să stai la nevoi domnu-
ică hiecăruia ieste.
[1] pre Vasilie-vodă pănă aproape
t apărat carii era pe lîngă dînsul,
precum s-... nenit. Şi trupuri aşea multe n-au cădzut; den oameni mai însemnaţi: Nechita-vamăşul şi Isar-clucériul. Şi l-au prinsŭ viu şi pre Gheorghie-hatmanul, fratele lui Vasilie-vodă, cădzut cu calul la coborîş.

Vasilie-vodă, după acesta războiŭ, au trecut Nistrul la Raşcov, şi, acolea petrecînd cîteva dzile, s-au mutatŭ la Volodijin, un oraş căzăcescŭ, şi de acolea au trimes pre Iordachie-visternicul sol la Hmilŭ-hatmanul, la cuscru-său. Iară Ştefan-vodă, lăsindŭ Iaşii, numai ce au venit pănă la pod, şi de acolea orînduindŭ la scaunul Iaşilor caimacami, singur au purces cu oştile sale la Suceavă, unde era casa lui Vasilie-vodă şi inema toată închisă în cetatea Sucevei, cu To-ma-vornicul den boieri, avîndŭ 80 de săimeni şi puşcari de loc şi némţi 60 Iefecii în cetate.

Ştefan-vodă, dacă au sosît la Suceavă, au descălecat la un satŭ aproape, anume Şchéia, în casele lui Toderaşco-logofătul. Iară împregiurul cetăţii s-au îngropat săiménii săi şi o samă de unguri ş-au adus puşcile şi de la Hotin, şi de la Iaşi şi au început a bate cetatea, ce nu-i strica nemică.

Să adăogea ţara de pretutindirea la domnŭ de znoavă nou, iar şi Vasilie-vodă, unde era, nu dormiia. Ce orice nevoinţă pune omul, sorocul lui

[1] Gonaş — oştean din trupa de urmărire.

Dumnedzău, amu orînduit aşea, a-l clăti
nime.

Preste scurte dzile sosi véste cum Timuş
9 000 de oameni întră pre la Soroca în ţară
lovisă oamenii lui Vasilie-vodă şi pre Grumad
tanul, carele era în cîmpii Sorocii cu st
ştiia Ştefan-vodă că nu s-a lăsa cu atîta
vodă asupra lui, ce agiunsése şi el la R
cneadzul Ardealului, şi la Cazimir, craiul l
cărora amîndurora era urît Vasilie-vodă
legătura cu căzacii. Deci de la Racoţii îndat
orînduit cu Petchi Iştioan[1], cu toţi săcuii, ca pe 4 000 de oameni, iară craiul leşescŭ, un polcovnicŭ ce avea la Cameniţă, anume Con-draţchii, cu 1 000 de léşi călări, i-au trimis porunca aceasta, de ari veni vro oaste asupra Moldovei, căzăcească, să nevoiască cu toată osirdiia, adunîndu-să cu moldovenii, să-i smintească[2], care lucru apoi aşea au fostŭ.

Dacă au simţit Ştefan-vodă oastea căzăcească apropiiată amu cătră Prut şi au oblicit că tătari nu sîntŭ, nu spre Roman, ce spre Cotnari au purces, ştiindŭ că soséşte şi Petchi Iştioan cu oastea ungurească. Vrea să ţiie calea căzacilor la loc largŭ, undeva pre Jijiè. Şi la Cotnariŭ s-au împreunat cu ungurii şi au purces spre Ştefăneşti, aşteptîndŭ şi pre léşi. Ce, mai zăbovindŭ léşii, n-au îndreznit ungurii a să tîmpina cu căzacii. Şi aşea, căzacii au trecut codrul pre la Cucoréni, la Suceavă. Iară Ştefan-vodă au rămas pre şleahul[3] lor despre Prut, şi a triia dzi au sosit şi Condraţchii cu 1 000 de leşi.

Timuş, cum au sosit la cetate, de a doa dzi s-au desfrînat[4] la jacurile mănăstirilor, şi întîi asupra Dragomirnei mănăstirii cu puşci au mărsŭ şi au bătut mănăstirea. Şi dacă i s-au închinat, toate odoarăle, veşmintele în jacŭ au dat, şi cîţi bieţi

[1] Petki István, comandant ardelean.
[2] Sminti, a — a înfrînge.
[3] Şleah, şleav — cale.
[4] Desfrîna, a să — a năvăli.

neguțitori era închiși acolea și mulți den boieri, rușinîndŭ căzacii fămei și féte, și nu ca creștinii, ce mai multă decît păgînii s-au purtat cu acéia mănăstire. Și să hie mai avut vréme cevași Timuș, nici o mănăstire n-ar hi hălăduit neprădată, odoacă[1].

Oștile într-agiutoriŭ venite lui Ștefan-vodă, și leșăști și ungurești, după ce s-au adunatŭ la un loc, au mărsŭ îndată léșii în frunte. Și dacă au trecut toate oștile codru, au stătut pre Sirétiŭ, și acolea, la unŭ sat anume Grigoreștii, au făcut sfat împreună Ștefan-vodă cu Petchii Iștioan, serdariul lui Racoții, și cu Condrațchii, polcovnicul craiului leșăscŭ.

Sfatul alége den loc cîtă osebire este între omŭ și omŭ. Întîiŭ Ștefan-vodă au poftit pre Condrațchii să priimască această cinste de cătră dînșii, cum i-ar părea cu ce tocmală și cu ce socoteală și cu ce rîndŭ s-ari cădea să margă cu toții asupra acelui nepriietin, să fie toate pre sfatul lui și pre socoteala, ca unui vestitŭ slujitoriŭ și știutoriŭ obiciaiul și hirei acelui féliŭ de oaste a căzacilor. Au mulțemit Condrațchii de acéia cinste, carele îl tîmpină dela Ștefan-vodă, și întîi acéste cuvente au dzis cătră Ștefan-vodă și cătră Petchi Iștioan. Eu, carile scriu acéstea, m-am prilejitŭ la acestŭ tălmăcitŭ și la alte mai pre urmă.

„Împărații între împărați, craii între crai, domnii între domni, boierii între boieri, slugile între slugi au osebire unii decît alții cu scaune mai sus, și slugile între sine unii decît alții cu cinstea să osebăscŭ. Craiul, stăpînul mieu, cu scaunul său, măcară că ieste mai sus decît luminatul cneadzul de Ardealŭ, iară dumnealui Petchii Iștioan este la mai mare cinste la stăpînul său. Eu la stăpînul mieu sintŭ mai de gios; dumisale să va cădea să ia cîrma asupra dumisale, și noi după porunca dumisale omŭ face."

Acéstea dacă am spus cătră Ștefan-vodă și cătră Petchii Iștioan, au răspunsŭ Petchii Iștioan cum,

[1] Odoacă — încă, chiar.

vodă și au dzis să dzică trîmbița de războiŭ. Să rupsése den catane, den oastea lui Petchii Iștuan, vro 200 de catane, foarte de treabă oameni, și den moldovéni pre acéia samă și au purces asupra căzacilor, direptŭ supt cetate.

Căzacii, cum au simțit de léși că sîntŭ, cum au început a săpa șanțuri împregiurul taberii sale. Unii să apăra de léși, alții săpa bărbătéște, de arunca pămîntŭ pre căruțe, și într-o mică de ceas au rădicat șanțŭ, deodată mic, cît era amu piedică cailor.

Léșii cu năvala dentîi au mărsŭ până în tabără, ce dacă au vădzut că nu vin célelalte oști, s-au dat înapoi cu steagurile, pe după casele Tătărașilor și după beséreca de acolea și în niște pomeți ce era și au stătut păn-în deseară. Și de acolea apoi s-au mutat în prejma cetății despre Ipotéști, aproape de cetate, numai preste un dîmbŭ, cît covîrșiia glonțurile den cetate. Au venit în desară și Petchi Iștuan cu oștile sale și au descălecat pre dîmbŭ despre Iucșéni, iară Ștefan-vodă au venit și au descălecat aproape de léși. Și acéste toate nu-ți scriu, lăudîndŭ vreo parte, ce tocma cum au fostŭ, nu să fac laudă oștii leșăști, am prea mulți de țară martori.

Preste noapte au făcut căzacii șanțuri și ș-au întărit tabăra, cît nu era a gîndi să-i mai dobîndească. Și așea s-au plinit toate cuvintele a lui Condrațchii grăite mainte. Nice mai năvălea nime la tabăra lor, ce îmbla numai cu harțuri și din tătari, și den slugile lui Timuș ieșiia denafară. Iară tătarii au stătut până a triia dzi și, fiindŭ preste hirea lor a hi închiși, s-au cerșut mîrzacul carele era cu dînșii, să fie cu voia lui Timuș, să-i sloboadze, până nu-și pierdŭ caii. Ce trăgîndu-să[1] mîrzacul să margă, Timuș den mîniie dobitocească i-au tăiatŭ capul mîrzacului. Iară tătarîi totuși într-acéia noapte au plecat den tabără și au luat dentîi în sus pe la Cernăuți, apoi pre la Hotin spre Movileu.

[1] Trage, a să — a se retrage.

Acolo, la ținutul Hotinului, le-au ieșit pîrcălabul de Hotin, Jora, să le ţiie calea cu o samă de oameni. Ce s-au supus[1] tătarîi într-o vale și s-au întorsŭ asupra pîrcălabului cu toţii, şi îndată au plecat fuga pîrcălabul cu oamenii săi. Şi la goană, că i-au gonit tătarîi cîtva loc, au perit cîţva de ai noştri la acél războiaș, fără ispravă. S-au pomenit la sosirea lui Timuș la Suceavă, cum au sosit el singur și au mărsŭ la Dragomirna mănăstirea. Iară alte céte pre la toate mănăstirile au purces în jacŭ. Ce Timuș au apucatŭ cu o dzi înainte, de au întratŭ în tabără, iară celélalte céte de sirgu le-au plătit Dumnedzău plata pentru jacul caselor sale, că au mărsŭ oastea lui Ştefan-vodă de le-au ieșit înainte, de le-au ţinut calea şi s-au topit cîteva céte cu totul.

Ştefan-vodă, după ce s-au aședzat oștile împregiurul cetăţii şi taberii căzăcéşti, au pus puşcile cîte avea și bătea în tabăra căzăcească, cu puţină stricăciune căzacilor, că-şi făcuse ei gauri în pămîntŭ. Apoi, pentru spaima și cetăţii, au mutat puşcile în tîrg, şi den tîrgŭ au bătutŭ și alăturea cu cetatea și în tabără. Ieșiia dentîiŭ căzacii și călări cu harţuri, însă puţine dzile. Şi după obiceaiul său, au dat într-o dzi năvală la puşci în tîrg şi venise aproape de puşci, cît una ce era mai aproape amu o apucase. Ce și atuncea îndereptîndu-i léşii, s-au întorsŭ căzacii în tabăra lor, și de atuncea numai ce ţinea şanţurile sale și fura hrană de cai și apă despre apa Sucévei den vale, pănă au mutat Condraţchii și dentr-acolea 4 steaguri de léşi şi i-au închis și dentr-acolea cu acéia straje. Şi apoi au mutat și ungurii o samă de oameni, și așea au rămas căzacii închiși și strînși de toate părţile.

Cîndŭ să lucra acéstea la Suceavă, craiul leşăscŭ Cazimir cu 40 000 de oameni coborîia asupra căzacilor, de care coborîtul craiului știindŭ Ştefan-vodă, au trimis la craiul, cerîndŭ agiutoriŭ den oastea sa

[1] Supune, a — a ascunde.

să-i poată sparge pre căzaci de supt cetate și tot într-acéia dată și la Racoții, cneadzul Ardealului. De la amîndoi fără zăbavă au venit agiutoriŭ, că pre craiul leșăscŭ timpinîndŭ soliia la Halici pre Nistru, îndată au pornit pre Dinofŭ-polcovnicul cu 600 de némți, cu 4 pușci și o pivă. Iară de la Racoții, singur hatmanul lui, Chimini Ianăș, au coborît ca vro 6 000 de oameni. Iară întîi de la craiul leșăscŭ sosindŭ némții, s-au pus în deal, direptŭ asupra cetății, peste drumul carele vine den tîrgŭ presupt cetate. Și au toc-mit pușcile și pioa[1] direptŭ deasupra taberii și-i bătea foarte tare, cît și pen găuri îi nemeriia pușcile și pioa. Și acéle pușci apoi curundŭ au scurtatŭ dzilele și a lui Timuș, cu direptŭ giudețul a lui Dumnedzău, pentru prada care făcuse beséricilor.

După acéia Chimini Ianăș, dacă au sosit cu oastea cneadzului de Ardeal, au trecut spre locul unde stătusă și Petchii Iștuan, aședzîndŭ și toată tabăra ungurească încă mai aproape de șanțurile căzăcéști.

Căzacii amu fiindŭ la mare strînsoare de hrană, închiși den toate părțile, amu pieile de pre cai morți lua și le herbea, și opincile, rădăcini mînca, obosiți de străji totdeauna și străbătuți de pușci. Timuș, perit de glonțŭ de tun, cum dormiia supt cortul său, măcară că era în pămîntŭ întins, l-au nemerit în picior glonțul, după care lovitură pănă a triia dzi au stătut mortŭ. Rădicase pre unul anume Theodorovici hatman, după moartea lui Timuș, ce n-avea nici o putére amu căzacii, numai ce era de perire spăimîntați. Și într-o noapte, făcîndu-să spaimă în tabără a lor, au dat toți ca oile de la șanțuri la podul cetății, și acolea împingîndŭ cei de pre urmă pre cei dinainte, au cădzut de pre pod în șanțŭ, fărămîndu-se, alții pe-ntunérec sărindŭ de bunăvoie în șanțŭ, și au perit mulți den căzaci într-acea noapte

[1] Pivă, pioa — tun mare de asediu.

den spaima acéia. Şi să să hie ştiutŭ de cei dena-fară spaima ce să făcuse la căzaci, luată era tabăra atuncea.

Făcusă o năvală némţii craiului leşăscŭ asupra şanţului căzăcescŭ cu trei dzile mainte de ce să rănisă Timuş. Pre amiadzădzi era, cîndŭ Dinov, polcovnicul de némţi, socotindŭ fără grije pe căzaci, au dat ştire şi la léşi şi la unguri, la vrémea ce vor audzi doba lui, să dea de toate părţile năvală, făcîndŭ el cu oamenii săi năvala la şanţuri. Şi aşea au fostŭ, că au mărsŭ némţii şi cu năvala dentîiŭ luasă de la căzaci o bucată bună de şanţŭ. Ce nesărindŭ ungurii şi ai noştri de pe alte locuri să facă căzacilor spaimă, s-au pornit toată căzăcimea cu singur Timuş la locul unde cuprinsésă némţii, şi nu din sinéţe, ce apucîndŭ drugi, hloabe[1], sinéţe de a ţiiş[2] au împinsŭ pre némţi de la şanţuri, şi sărindŭ după dînşii asupra unii rîpi, cum să suie drumul de la tîrgŭ pe supt cetate, au perit némţi la acéia rîpă cîţva, cît dzăcea tecsite trupurile de némţi dentr-acéa năvală la rîpă.

Craiul leşescŭ sosise la Cameniţă, împrotiva căruia şi Hmil-hatmanul, adunat cu hanul, purcesesă. Însă neştiindŭ încă de sosirea craiului la Cameniţă, au pohtitŭ Hmil pre hanul să aleagă o samă de oaste tătărască, să răpadză cu Vasilie-vodă, să-i scoaţă pre doamna lui şi averea şi pre fecioru-său den chisoare. Au dat hanul pre sama lui Şirim-bei[3] pre Vasilie-vodă şi l-au pornit pre la Soroca.

Ce într-aceleaşi dzile, amu neputîndŭ a mai trăi căzacii de supt cetate, flămîndziţi şi străbătuţi, au legat tocmală cu Ştefan-vodă şi Chimini Ianăş (că Condraţchii purcesésă bolnav la Cameniţă, den care boală i s-au prilejit şi moartea) ş-au dat cetatea căzacii pre sama lui Ştefan-vodă, cu doamna şi cu

[1] Hloabè — oişte.
[2] De ţiiş — luptă corp la corp.
[3] Şirim bei, şef tătar.

toată avérea a lui Vasilie-vodă. Și ei, pre cîți rămăsése, au purces cu tabăra puțină. Cine-și cumpărasă cai de la unguri, de la ai noștri și de la léși, de supt cetate dendată s-au tras pen tîrgŭ, apoi pe Suceavă în gios, spre Sirét, cu oameni de zălog de la Ștefan-vodă, să margă cu pace. Și așea s-au fîrșit războiul căzacilor de supt cetatea Sucévei.

Capulŭ alŭ doodzécilè

În mică cumpănă stau lucrurile oamenești și răssipele a mare case și domnii, și bine au dzis un dascal că lucrurile războaielor în clipala ochiu-lui stau. Amu era Vasilie-vodă sosît cu ordele tătărăști la Prut, la Ștefănești, cîndŭ l-au tumpinat véstea cum amu cetatea au cădzut pre sama lui Ștefan-vodă și cum au perit și Timuș, și căzacii, cîți au rămas, puțini, și în giumătate morți și hămnesiți, și oblicise și Șirăm-bei, ce era cu Vasilie-vodă. Au stătut o dzi pre sfat, ce ari face cu un lucru ca acesta, știindŭ că acolea supt Suceavă era oști cîteva și unguréști, și leșești. Au ales cu sfatul mîrzacilor o samă de tătari, să lovască de-a diréptul la Roman, iară altă drîmbă să lovască direptŭ supt cetate, că îmbla Vasilie-vodă cu lacrămi, cădzîndŭ la picioarele lui Șirăm-bei și cu multe daruri. Ce cîndŭ sta lucrul gata și sfatul, numai să purceagă în ceambuluri tătarîi, sosescŭ de la hanul olocarĭ[1] la Șirăm-beiŭ, oriunde l-ari agiunge, într-acéla loc să lase toate, măcară că ar hi și asupra vreunii trébi, și îndată să purceagă îndărăptŭ, dîndu-i știre că, iată, a treia dzi are războiu cu craiul leșescŭ.

Dacă au înțăles Șirăm-bei porunca hanului de întorsŭ și cum era de aproape hanul de craiul leșăscŭ,

[1] Olăcar — curier.

au lăsat treaba[1] lui Vasilie-vodă şi s-au întorsŭ într-acéiaş dată cu oştile spre hanul. Iară Ştefan-vodă, luîndŭ pre doamna lui Vasilie-vodă cu toată averea şi cu ficiorul lui Vasilie-vodă, Ştefăniţă-vodă, au purces de la Suceavă spre Roman, şi cu al doilea conac au stătut în Roman, în mare grije de tătari, de carii amu ştiia den străjile sale că au agiunsŭ Şirăm-bei cu Vasilie-vodă la Prut. Iară luîndŭ véste de întorsul oardelor tătărăşti, singur s-au aşedzat la Roman, în episcopie, iară doamna lui Vasilie-vodă şi cu feciorul lui o au trimis la un sat al său cu pază, anume la Buciuléşti, pre Bistriţe. Chimini Ianăş den conacul dentîi de la Suceavă pe Muldova, de la Răciuléni, au ales 800 de catane[2], şi Ştefan-vodă, 300 de moldovéni, şi au trimis craiului leşescŭ într-agiutoriŭ, la Cameniţă. Şi după ce au pornit acéstŭ agiutoriŭ Chimini Ianăş, cu Ştefan-vodă, în loc de mulţămită craiului pentru agiutoriul lui, carele îl trimisése şi el asupra căzacilor, iară cu célelalte oşti Chimini Ianăş au trecut în ţara sa, la Ardeal, cu izbîndă la stăpînu-său, la Racoţii. Iară Ştefan-vodă s-au aşedzat, precum s-au pomenit, la Roman.

Aicea pre scurtŭ ni să cade a pomeni de Condraţchii leahul, polcovnicul craiului leşăscŭ, carele s-au pomenit că au fostŭ venit într-agiutoriŭ lui Ştefan-vodă asupra lui Timuş, că, măcară c-au fostŭ om strein, cade-să să nu să tacă hărniciia lui şi hirea deplin ce avea. Omŭ ales la lucrurile războaielor, că cine să va îndemna la bunătăţi, de nu să vor lăuda oameni harnici în lume, den carii unul era ales acest omŭ? Tăcut, îţi părea că nu ştiia nemică, iară unde trebuia să sfătuiască, izvor şi toate cu mare inemă şi pre cale; treaz, neînspăimat la războaie, cap oştenilor deplin, singur, unde trebuiia, în frunte, cu deplină tocmală învăţătoriŭ.

[1] Treabă — bătălie.
[2] Catană — oştean din Ungaria.

De multe ori, cu 1 000 de oameni, care avea supt mîna lui, pre trei mii de tătari au bătut, și pre căzaci, cu miile, oriunde-și să tîmpina, îi înfrîngea.

Nu s-au pomenit de sémnele ceriului, carile s-au prilejit mainte de acéstea toate răutăți și Crăiei Leșești și țării noastre, și stîngerea casei acéștii domnii a lui Vasilie-vodă, la rîndul său. Că era să să pomenească la domnia lui Vasilie-vodă, pentru cometa, adecă steaoa cu coadă, care s-au prilejit cu cîțva ani mainte de aceasta așea de grea prenenealǎ aceștii domniei și întunecarea soarelui, în anul cela, în care an s-au rădicat Hmil-hatmanul cu căzacii asupra léșilor, foarte groadznică întunecare în postul mare, înaintea Paștilor, în anul <7156>, într-o vineri, și tot într-acela an lăcustele neaudzite vacurilor, care toate sémnele în loc bătrînii și astronomii în Țara Leșască a mare răutăți că sintŭ acéstor țări meniia. Mă vei ierta, iubite cititoriule, căci nu ț-am scris acéste sémne la locul său. Crede neputinții oamenești, créde valurilor și cumplitelor vrémi, întreabă pe ce vrémi am scris și cît amŭ scris. Aș hi lipit acéste sémne la rîndul său, ce amu era trecut rîndul la izvodul cel curat, și scriitori carii izvodescŭ puțini să află, iară tipar nu-i. Deci aicea de acéste sémne îți dau știre, și ales povéstea lăcustelor, care cu ochii cumŭ veniia am prăvit.

Cu unŭ anŭ mainte de ce s-au rădicat Hmil, hatmanul căzăcescŭ, asupra léșilor, aproape de sécere, eram pre atuncea la școală la Barŭ, în Podoliia, pre cale fiindŭ de la sat spre oraș. Numai ce vădzum despre amiadzădzi unŭ nuor, cum să rădică deoparte de ceriŭ, un nuor sau o negură. Ne-am gîndit că vine o furtună cu ploaie, deodată, pănă ne-am timpinat cu nuorul cel de lăcuste, cum vine o oaste stol. În loc ni s-au luat soarele de desimea muștelor[1]. Céle ce zbura mai sus, ca de trei sau patru su-

[1] Muscă — insectă în genere.

lițe nu era mai sus, iară carile era mai gios, de un stat de om și mai gios zbura de la pămîntŭ. Urlet, întunecare asupra omului sosindŭ, să rădica oarece mai sus, iară multe zbura alaturea cu omul, fără sială de sunet, de ceva. Să rădica în sus de la om o bucată mare de ceia poiadă[1], și așea mergea pe deasupra pămîntului, ca de doi coți, pănă în trei sulițe în sus, tot într-o desime și într-un chip. Un stol ținea un ceas bun și, dacă trecea acéla stol, la un ceas și giu nătate sosiia altul, și așea, stol după stol, cît ținea de la aprîndzŭ[2] pănă în desară. Unde cădea la mas, ca albinele de gros dzăcea; nice cădea stol preste stol, ce trecea stol de stol, și nu să porniia pănă nu să încăldziia bine soarele spre aprîndzŭ și călătoriia pănă în desară și pănă la căderea de mas. Cădea și la popasuri, însă unde mînea, rămînea pămîntul negru, împuțit. Nice frundze, nice pai, ori de iarbă, ori de sămănătură, nu rămînea. Și să cunoaște și unde poposiia, că era locul nu așea negru la popas, ca la masul aceii mîniei a lui Dumnedzău. Cîteva dzile au fostŭ acéia urgie; den părțile de gios în sus mergea. Și tot atuncea au fostŭ și aicea în țară lăcuste, și după acela anŭ și la al doilea, însă mai puține. Și apoi și în dzilile a lui Ștefan-vodă au fostŭ lăcuste, însă pre une locuri, și nu ca acéia desime, ca în céla anŭ, de care s-au scris. Iarna să găsiia în pămîntŭ îngropate pre multe locuri.

Ne întoarcem acmu iară la povestea de unde am părăsit. Și fiindŭ acéstea toate tot pe o vréme cu lucruri streine, ales cu lucrurile Crăiei Leșești și împreunate, cumŭ ai ințăles la războaiele Sucevei, nu ni să cade să trecem ce s-au lucrat între craiul leșăscŭ, Cazimir, și între hanul Crîmului și hatmanul căzăcescŭ, Hmil, atingîndu-să toate acéste și de țară. Sta craiul leșescŭ cu oștile sale supt Camenițâ, și,

[1] Poiadă — mulțime, hoardă.
[2] Aprîndzu — vremea prînzului.

dacă i-au venit și de la unguri acel agiutor de care s-au scris, luase sfat să purceadă de la Camenița împotriva hanului și lui Hmil, unde-și[1] să va timpina, să le dea războі. Ce luîndŭ véste den limbi că au tras toate ordele hanul cătră sine, și pre Șirîm-bei, carele îl despărțise și-l trimisésă în Moldova, să nu flămîndzească undeva în gios oastea, au socotit să să lipască de Moldova, pentru hrana oștii, la Nistru, și acolea să aștépte pre tătari și pre căzaci. Și așea au făcut: s-au mutat de supt Camenița și ș-au pus tabăra la Zvancea. Și îndată au făcut pod mereu[2] pre coșuri peste Nistru, preste carile îmbla oștenii leșăști, pănă preste Prut, la pîine, la fînuri, strica și prisecile oamenilor. Și era la Hotin pîine în stoguri cu mare bivșiug într-acela anŭ. Iară mulți den léși au plătit și cu capetele hrana acéia de oameni de țară, durîndu-i inema pentru munca sa.

Hanul cu Hmil, dacă au vădzut că-i trag léșii la loc tare, să le hie a da războiŭ numai den frunte, s-au siitŭ a merge asupra léșilor, aducîndu-și aminte războiul de la Berestecica. Ce Hmil s-au suit în sus și au stătut cu tabăra la Husiatin[3], iară hanul au cuprinsŭ cîmpii Cameniții den sus cu ordele sale. Însă n-avè cum să-i flămîndzască pre léși, că-i hrăniia Moldova. A mérge iarăși asupra lor, la strîmtoare, nu vrea, nice léșii la largŭ de tot vrea să iasă. Ce iară hanul au trimis pre Sefer Cazi-aga, veziriul său, și craiulŭ pre canțeliarul său supt cetatea Cameniții, și acolea s-au legat pace și s-au întorsŭ oștile, cineși la locurile sale. Și de atunce-și Hmil au început a strica legătura sa cu tătarîi și să cerca la Moscŭ.

Vasilie-vodă vădzindu-se în Țara Căzăcească cădzut den domniie, despărțit și de doamna sa, și de cuconi, și de avére (caută la ce aduce roata lumii

[1] Unde-și — tot acolo.
[2] Meree (adj.) — neîntreruptă.
[3] Husiatin (în Galiția).

mare case, că ce poate fi mai greu decît acéstea? Dzicŭ că nice moartea) și nici o nedéjde nu i-au mai rămas în prietenșugul căzacilor, singur s-au tras cu hanul la Crîm să margă. Și acolea ședzîndŭ pre obrocul de la hanul în cetatea Ghiuzlăului cîteva luni, apoi de acolea l-au trimis hanul la Țarigrad, la împărăție, pre porunca împărătească.

Iară Ștefan-vodă, cu aședzată domniie la Roman totŭ la Roman au ședzut, pănă i-au venit și steagul de domniie de la împărăție, cu care treabă trimisése boieri și pre Stamatie-postélnicul, încă de la Suceavă. Au venit și unŭ agă mare cu căftan de domniie și cu steagul în Roman de la împărăție. (Caută aicea la ce voie au fostŭ domniile țărîi, pănă nu demultŭ și la ce sintŭ acmu.)

La Roman petrecîndŭ Ștefan-vodă, cerca în toate părțile, și acmu unile, apoi altele de a luĭ Vasilie-vodă tupilate, ori odoară, ori bani. Den dzi în dzi să vădiia unile la un loc, altele la altŭ loc. S-au oblicit și la sluga lui credzută încă den boieriia lui, anume Gătoaie, un surguci[1] de a lui Vasilie-vodă tupilat la dînsul de cîtva preț, trimițîndu-l pe dînsul la toate ce să lua den casa lui Vasilie-vodă, pentru credința și pre sama lui era odoarăle, cîte să lua. Multŭ au stătut în gîndŭ Ștefan-vodă, cu ce gîndŭ l-au făcut acel furtușag acea slugă a lui. Nu știu ce i-au părut pre dînsul și dentr-alte sémne mai denainte și den fapta aceasta cu surguciul, i-au tăiat capul în Roman, dzicîndŭ că: „De ar hi oprit unŭ lucru ce i s-au cuvinit lui, l-așì hi iertat eu. El au furat un lucru ce să cuvine unui domnŭ."

A prăvi era aievea și pedeapsa, și stîngerea casei lui Vasilie-vodă și cîndai osînda-i osîndiia și pre oamenii de casa lui, ales nepoții lui Vasilie-vodă, pentru multe doară cît au făcut și ei în vrémile sale sile și scîrnăvii. Și întîi pre Ștefăniță-păharnicul, feciorul lui Gheorghie-hatmanul, încă la Suceavă

[1] Surguciu — egretă, insignă.

i-au tăiat capul, apoi pre Alexandru-păharnicul și pre Enachie-comisul, feciorii lui Gavril-hatmanul, nepoții lui Vasilie-vodă, cu mare munci i-au omorît în Buciulești.

După ce au luat steag și caftan de domniie Ștefan-vodă în Roman și cu același agă, carele i-au adus steag, au pornitŭ birul și pocloanele împărătești, au venit în Iași în scaun și s-au aședzat cu întemeiată de atuncea domnie, fără grije, că împărățiia era tînără, copil încă. Vezirii era bucuroși să hie lucruri cu pace den toate părțile. Ce domniia Ștefan-vodă fără grije, numai o samă de lăpușnéni, ales Hînceștii, nu era deodată aședzați, și fugisă Mihalcea Hîncul la turci. Ce agiungîndŭ Ștefan-vodă cu bani la pașea de Silistra, l-au prinsŭ pașea și l-au trimis în obédzi la Ștefan-vodă. Și l-au iertat și l-au pus armaș al doilea.

Preste scurte vrémi după aședzarea domniei lui Ștefan-vodă, ș-au fîrșit dzilele sale și Matei-vodă, domnul muntenescŭ, omŭ fericit preste toate domniile aceii țări, nemîndru, blîndŭ, direptŭ om de țară, harnic la războaie, așea neînfrîntŭ și nespăimat, cît poți să-l asameni cu mari oșténi a lumii. După moartea lui, au ales Țara Muntenească pre Costantin-vodă, feciorul lui Șărban-vodă. Și macară că era ficior de domnŭ, știut și lui Matei-vodă și altorŭ domni mai înainte, tot au fostŭ feritŭ, numai la nasŭ puțin lucru era însemnat. Încă nu ieșise sufletul den Matei-vodă deplin, cîndŭ săiménii și dărăbanții, carii la acéia simeție să suise den izbînde cu Matei-vodă, cît nici domniia, nici pre boieri întru nemică nu băga în samă, precum s-au arătat apoi și aievea fapta lor, au rădicat pre Constantin-vodă domnŭ și au dat cu pușcile și cu sinéțele de veselie. Și acéia domnie a lui Constantin-vodă au dat dzile Tomei-vornicului și lui Iordachie-visternicului. Toma-vornicul cădzuse pre mîna lui Ștefan-vodă de la cetatea Sucévei, iară Iordachie-visternicul au venit singur, de bunăvoie, ca un miel

spre giunghiere, den Țara Căzăcească, că fusése cu Vasilie-vodă scăpat acolea. Era numai de perire amîndoi frații în Buciulești, închiși amîndoi, și porunca mergea una după alta să-i omoară. Iară cum au audzit Ștefan-vodă c-au stătut Costantin-vodă la domniia Țării Munteneşti, în loc au răpedzit să nu-i omoară, că era fratele lor, Costantin-postelnic în Țara Muntenească, cumnat cu Constantin-vodă. Și așea au hălăduit Toma-vornicul și frate-său, Iordachie-visternicul, atuncea de primejdiia morții. Singur Dumnedzău preste nedéjdea oamenească feréște pe cei direpți de primejdii, că ce oameni au fostŭ acești doi aicea în țara aceasta, ales Iordachie-visternicul, fără scrisoarea mea credzŭ că va trăi numele lor în véci într-această țară de pomenirea oamenilorŭ, den omŭ în omŭ.

Constantin-vodă, domnul muntenéscŭ, cu Ștefan-vodă, amu nu era în viața acéia, cum era cu Matei-vodă, însă era bucuroși amîndoi de aședzarea sa, ca niște domnii noaoă. Aicea în țară la noi s-au aședzat pace, numai îmbla pre la margine oști căzăcéști și tătărăști, dodeindu-se cu léșii, însă amu mai slabe războaie decît cele dentîi. Și curundŭ după acéia, s-au lăsat căzacii de tătari și s-au legat cu Împărăţiia Moscului. Și era la noi în țară amu mai greu de dări, pentru mulțimea lefeciilor ce ținea Ștefan-vodă pre pilda lui Matei-vodă, den carii nu fu mult, și făcură zarvă aicea în Iași mare între sine slujitorii.

Era săiméni de toți, cu cei den Țara Muntenească și cu cei de loc, de aicea, carii fusése în slujbă și la Vasilie-vodă, 1 000, și némți cu Lonceţchii-polcovnicul, 400 călăreţi, léși 200 cu Voicecovţchii, căpitanul de lefecii, moldoveni cu léși amestecați cu Rușcit-căpitanul 300, lefecii de țară cu Grumadzea-căpitanul, 400. Atîta samă de slujitori țiindŭ Ștefan-vodă, nici de la unii zarva nu s-au început, numai de la munténi săiméni și capetele lor și luase în voroavă cu sine și pre săiménii cești de loc asupra

némților. Némții era pre giumătate aicea în Iași, iară 200 de némți cu polcovnicul lor îi ținea Ștefan-vodă la Suceavă. În postul mare era, cîndŭ săiménii, den nebuniia căpitanilor săi și den semețiia de care să împlusă încă den Țara Muntenească, ș-au datŭ cuvînt în-de-sine și au purces bulucuri pen tîrgŭ și pre cîți némți au aflat pre la ulițe i-au omorît. S-au făcut îndată o spaimă, o zarvă în tîrg. Némții, unii scăpați răniți la curte, căpitanul lor de-abiia scăpat de la gazdă, cîți au putut a strînge de oamenii săi, și cu acéia ce era la paza curții într-acéia dzi, au apucat cerdacul în curte, cel de piatră, și s-au orînduit de apărare acolea. Au stătut în mare zarve și spaimă toată curtea, și singurŭ Ștefan-vodă la mare spaimă, altor slujitori <au luat> caii a mai mulți pre la odăi. Un năroc au fostŭ că bulucbașii și căpitanul săiménilor celor muntenești s-au înșelat și au venit la Ștefan-vodă, chemîndu-i cu blîndețe. Ce cum au vinit înaintea lui Ștefan-vodă, și săiménii să buluciia atuncea toți la un loc în prejma curții, în loc au învățat de le-au tăiat capetele și căpitanului, ș-a trei buliucbași. Și acéia au fostŭ potolitul aceii zarve a săiménilor, că cum au înțeles că le-au perit capetele, în loc au purces spre fugă. Acoperise iazul desimea și apoi au luat spre Socola. În șes la ceiriŭ[1], la pîrîul ce vine pe acolea, stătuse. Și ieșise și oastea asupra lor, toată curtea, și slujitorii, și némții, peste porunca lui Ștefan-vodă, amu cu steaguri, cu dobe, cît ce putea, veniia să-i agiungă, să-și răscumpere den sîngele ce le făcuse săiménii lor. Ce au trimis poruncă tare Ștefan-vodă pre la căpitani, cine ari cutedza să facă vreun războiŭ cu capul va plăti, numai să să răspundze săiménilor celor muntenești, să-și margă la țara lor, iară cei de loc să rămîie pre iertare de acéia faptă. Deci au purces munténii spre codru,

[1] Ceiriu — izlaz.

can cu fuga, și céști de loc o samă, iar o samă ce au rămas i-au iertat Ștefan-vodă.

Nu era ca o nemică aceasta zarvă de aicea împotriva faptei care s-au făcut, curundŭ apoi după aceasta de aicea, în Țara Muntenească, săiménii cu dărăbanții, fapta care de-abiia de să va afla în vreo țară ca acéia. S-au rădicat săiménii cu dărăbanții, și toți, preste toată țara lor, și au abătut la casele boierești, cu arme fărămîndu-i înaintea ochilor giupînéselor lor și cuconilor, făcîndŭ rîs pre multe locuri de fămeile lor, jecuindŭ casele și avérea. Și nu numai în București, ce și la țară, la multe case, perit-au mulți boieri și neguțitori jecuiți de dînșii. Iară n-au răbdatu Dumnedzău acéia faptă îndelungŭ, ce la ce certare au sosîtŭ și ei citi-vei la rîndul său.

De simețiia acéia acelor slujitori și faptă așea scîrnavă și de-abiia audzită într-alte țări, supt mare grije și ca-ntr-o robiie fiindŭ Constantin-vodă la slujitorii săi, nu ce poronciia el, ce ce vrea ei să facă făcè, au agiunsŭ pre taină la Racoții, craiul de Ardeal, și aicea, la Ștefan-vodă, domnul de Moldova, cerîndŭ agiutoriŭ la mare nevoia sa de slujitori. Racoții, om tînăr, în bine și mare avuție, zbura cu gîndul în toate părțile a-ș face ceva véste, bucuros acestui prilej, îndată s-au gătit cu oști în Țara Muntenească, dîndŭ știre și la Ștefan-vodă aicea, numai să purceadă, să să adune cu dînsul la apa Teleajinului. Numai ce i-au căutat și lui Ștefan-vodă a purcede de aicea cu oștile sale. Ș-au întrat Ștefan-vodă în Țara Muntenească pe den sus de Focșeani, și Racoții s-au pogorît den țara lui pre apa Teleajinului.

Dacă s-au oblicit aievè la curtea lui Constantin-vodă că coboară și craiul și Ștefan-vodă cu oști, au strînsŭ căpeteniile slujitorilor și le-au dat știre de nepriietinșugul lui Racoții, cum vine asupra scaunului lui. „Ce să hiți gata și nespăimați, precum ați fostŭ la atîtea războaie, tot cu izbînde, ales aceia slujitori fiindŭ, cari vestite oști în lume,

căzăcéşti, au înfrîntŭ." Acélea audzindŭ, striga toţi păn-într-unul: „La ei, la ei, numai să ni-i arăţi". Şi aşea gătindu-se Constantin-vodă, au purces den Bucureşti, şi de la al doilea conac au fugit de la dînşii spre Dîrstor, spre paşea de Silistra, că să agiunsésă şi cu paşea, dîndu-i ştire de toate acéstė. Vădzîndu-se săiménii şi dărăbanţii înşelaţi de Costantin-vodă, nemică den nebuniia sa n-au scăzut, ce în loc au rădicat domnŭ pe Hrizica-vodă[1] anume şi i-au pus surguciŭ în capŭ. Îndată acel Hrizica-vodă au răpedzit cărţi în toată Ţara Muntenească, dîndŭ ştire că den mila lui Dumnedzău au stătut domnŭ Ţărîi Rumâneşti; de sîrg să să strîngă ţara la dînsul, la Telejin. Un aprod de-a acelui domnişor cu cărţi cădzindŭ şi pre mîna lui Ştefan-vodă, că neştiindŭ nemică de oşti, mergea la slujitorii de giudeţul (cum dzic la dînşii) Buzeului, să încalece cu toţii, au dat în străjile noastre. Şi dentr-acélea cărţi şi din rostul aprodului au înţeles Ştefan-vodă toată povestea şi de fuga lui Constantin-vodă, şi de rădicarea la domniie lui Hrizică-vodă.

Ştefan-vodă cu oştile sale amu era la Sărata, iară Racoţii den munţi nu coborîse. Ce nu era fără grije la noi să nu vie acél domnişor întîi, să ne lovască pre noi, pănă a coborî Racoţii cu oştile sale. Deci, neştiindŭ nemică de Racoţii în ce loc este, nu s-au suitŭ mai sus Ştefan-vodă, ce au stătut pre cîmpii Buzeului preste trei dzile şi într-aceleşi dzile s-au coborît oştile sale Racoţii în şés pre Teleajin. Şi nedescălecat bine încă cu toată tabăra, i-au dat ştire străjile lui, cum sosescŭ săiménii la vad, pedestrimea şi puşcile. La mare turburare şi spaimă cădzuse Racoţii, aşea degrabă oaste simaţă apropiiată şi cu Ştefan-vodă încă neîmpreunat, că acolea era să să împreune oştile. Să

[1] Hrizea, pretendent la tronul Ţării Româneşti.

nu fie fostŭ Gaudi, căpitanul de némți a lui Racoții la cumpănă, era să hie făcut săiménii o poznă oștilor ungurésti.

Că cum au audzit de la Gherghițe[1], unde rădicasă pre acel domnișor, capetele săiménilor și dărăbanților de Racoții, că ieste mai aproape cu oștile lui și cum cu moldovénii încă nu este împreunat, au sfătuit să margă, să lovască întîi pre Racoții. Cum le-au spus capetele sfatul, cum au început a striga toți în toate părțile: „Haida, haida, la ei, la ei". Neașteptîndŭ nice porunca, nice vremea, nici tocmală, nici pre lîngă sine vreo tabără, cum să cade unii pedestrime să margă, ce care cum putea mai înainte, cum ar hi la lucru gata, mîna bivolii carii trăgea pușcile, tot în biciŭ, nice la un loc încă strînsă oastea, ce care cum putea, buluc după buluc mai tare. Și cum au sosit la vadul Teleajinului, cum au început a da cu sinéțele, și deodată să stoliia, pănă ari agiunge și celelalte bulucuri. Iară ce tocmală să hie la o oaste care era ca un roi fără matcă. Pușcile cum au sosit la apă, bivolii pre hirea sa, nădușiți și de căldură, că era vara și de osteneala călii pripiți, cum au vădzut apa, cum au năvălitŭ într-apă préste oameni și au băgat pușcile într-apă după sine.

Toate acéstea socotindŭ neamțul Gavdi, căpitanul lui Racoții, au îmbărbătat pre Racoții să-și tocmască oastea, iară el singur, cu pedestrimea toată nemțască și cu pușcile, au purces și au stătut împotriva lor la vad și au tocmit pușcile spre săiméni și au început a da den tunuri în săiméni. Da și săiménii din sinéțe și din pușci, cîte mai rămăsése nentrate într-apă. Iară nu fu zăbavă, ce cît s-au apropiiat oastea lui Racoții și Gavdi le-au datŭ foc, odată, cum dau némții, au și început a să mesteca[2] săiménii și dărăbanții cu domnișorul lor.

---

[1] Gherghița — oraș în Țara Românească.
[2] Mesteca, a să — a tulbura.

Şi vădzindŭ Racoţii turburarea lor şi lucruri fără temei, au şi început şi pe den sus, şi pe din gios a tréce oastea pen vaduri. Şi îndată au purces toată pedestrimea muntenească şi domnişorul lor cu călărimea, de cîtă avea cu sine, în răssipă. La fugă ce sporiŭ să hie pedestraşului înaintea călăréţului? Îndată i-au agiunsŭ ungurii călărimea. Nu era altă, fără direaptă osînda pentru faptele lor, şi nu războiŭ sau vreo apărare, ce direaptă mesérniţă[1]. Trupurile dzăcea polog[2] pre şleah, şi spinii de pe laturi plini de trupuri omeneşti. Şi multe bulucuri încă nesosite, pre carii, cum şi unde-şi i-au tîmpinat, aşea dzăcea, până în Ploeşti. Avut-au în ceastă zarvă Racoţii oaste cu siné ca 12.000 de oameni.

Lui Ştefan-vodă Racoţii, îndată cît au sosit la Telejin, didésă-i ştire să vie cum mai de sîrg. Şi au mărsŭ într-acéia noapte cu oastea cîteva ceasuri, iară tot războiul nu l-au apucat, ce diz-dimineaţă ne-au tîmpinat véstea de spartul săiménilor. Ce tot au mai mărsŭ în urma lui Racoţii, carele cu toată tabăra purcesése îndată după munténi. Aproape de Ploeşti au stătut Racoţii cu oastea tocmită în două părţi, şi Ştefan-vodă cu oastea sa, pre mijloc trecîndŭ, au mărsŭ de s-au adunat cu Racoţii. La adunarea lor au slobodzit toată pedestrimea lui focul şi tunurile şi apoi au purces oştile pre otace. Ştefan-vodă au avut cu sine până la 5.000 de oameni şi foarte într-alesŭ oaste.

Tot într-aceiaşi dzi, după descălecatul lui Racoţii, au poftit Racoţii îndată pre Ştefan-vodă la masă, vesel şi voios de izbîndă ce au făcut. Ciumpoiaşul cu cimpoi de urşinic la dvorbă cu dzicături. Şi apoi, dacă s-au mai veselit, au poftit pre Ştefan-vodă pentru surlari să dzică şi au dzis şi surlarii[3]. Era lîngă Ştefan-vodă un mîrzac, anume Rusten-

[1] Mesérniţă — măcel.
[2] Polog — întins la pămînt.
[3] Surlar — trîmbiţaş.

mîrza, pre acéla au poftit Racoții să-l vadză, și dacă l-au văzut om sprinten, cu dzea îmbrăcat și cu cojoc îmbrăcat cu soboli peste dzea, că-l purta Ștefan-vodă bine, cum și pre alți slujitori — de-abiia de au avut la vreo domnie în țară milă cum au avut la acéla domnŭ — l-au pus pre mîrzacul Racoții la masă. Și au petrecut acéia dzi cu masa până aproape de sară. A doa dzi au purces oștile pre Praova în gios. Și aproape de Gherghiță, a triia dzi, luîndŭ véste Constantin-vodă de răssipa săiménilor, au ieșit înaintea lui Racoții cu 300 de oameni. Și după adunarea și cu Constantin-vodă, Racoții au trecutŭ Praova pre pod și s-au aședzat cu tabăra și a sa și cu amîndoi domnii la Gherghiță.

A doa dzi după descălecatul oștilor, au făcut Racoții masă mare și au cinstit pre amîndoi domnii. El singur în capul mésăi, den-a-direapta Ștefan-vodă, den-a-stînga Constantin-vodă. Boierii lui cu boierii amînduror țărîlor vîrstați; în fruntea tuturora Chimini Ianăș, hatmanul lui. Vrei vedea cum înghite Racoții mari și înalte gînduri, cum s-ari vedea crai preste crai și domnŭ preste domni. Orbŭ nărocul la suiș și lunecos a stare la un loc, grabnicŭ și de sîrg pornitoriŭ la coborîș. Toate acéstea turcii prăviia cu coada ochiului, acéste tovărășii țărîlor acéstora.

După aceasta petrecanie, Racoții orînduindŭ pre Borăș Ianăș cu 2.000 de oameni și Ștefan-vodă lefecii săi și léși și muldovénii, să margă în urmă, unde ari înțelege vreo strînsoare de săiméni ori de dărăbanți, să-i cérce. Iară Racoții s-au întorsŭ la Ardeal, și Ștefan-vodă în țară, iară Constantin-vodă la București. Și atuncea să vedzi de sîrg și plata săiménilor ș-a dărăbanților în toată Țara Muntenească de Constantin-vodă.

Cîți săiméni au rămas de la războiul cu Racoții la Telejina și capetele lor n-au răbdat mulți în Țara Muntenească să rămîie, ce unii au trecut Dunărea, iară alții, cîți au rămas, n-au hălăduit de moarte

nice unul. Și nu pănă la o vréme i-au cercat Constantin-vodă, ce vro doi ani. Unde-și să obliciia săiman sau dărăbanțŭ, îndată îl înțepa. Plin cîmpul și pre lîngă București, și pe lîngă alte orașe de trupurile lor înțăpate. Și cum aducea cineva la divan ori fără divanŭ și striga: „Doamne, ia, și iesta au fostŭ săiman!“, în locŭ-l înțepa și cine-l aducea lua plașcă[1], cum dzic muntenii. Pănă într-atîta să suise certarea lor, cît den pizmă unul pre altul giura c-au fostŭ dărăbanțŭ și în loc pieriia. Să făcea unora și năpăști den pizmă, care den oameni nu lipséște în lume nici dănăoară. Ce giura pentru dînsul alți oameni și hălăduiia sau de striga: „N-am fostŭ, n-am fostŭ dărăbanțŭ“, giura céia ce-l prindea c-au fost, și în loc îl înțepa.

Făcut-au bogată dobîndă[2] Țării Munténești Borăș Ianăș și ai noștri, pănă și la olatele céle turcești n-au hălăduit. Fost-au în ceambuluri și mîrzacul céla, de care s-au scris, Rusten-mîrza, ce, acolea au rămas în Țara Muntenească, aproape de Dunăre tîmpinîndu-se cu niște slujitori călări muntenéști. Lovisă și pre unguri munténii la sat la Călugăréni, pre sîngur Boräș Ianăș, ce apoi pre urmă i-au purtat rău slujitorii lui Ștefan-vodă. Fost-au acéstea în anul 7163.

După acéstea toate ce s-au lucrat în Țara Muntenească, aicea domniia lui Ștefan-vodă au fostŭ în pace, de să poate dzice că are casa acéia pace, lîngă carei alta lipită de păréte arde. Așea și țara noastră, nu să poate dzice că au fostŭ cu pace temeinică cîndŭ răutățile din Țara Leșască și den căzaci nu ieșiia.

Să rădicase pre acéle vrémi un tîlhariŭ, anume Ditinea, carele a vedérea, fără siială, îmbla în ținutul Hotinului și a Cernăuților și porunciia satelor. Ce au trimis Ștefan-vodă pre Bucioc-stol-

[1] Plașcă — bacșiș.
[2] Dobîndă — pradă.

nicul cu o samă de slujitori și l-au spartŭ și toți oamenii lui i-au răsipit. Și tot într-același anŭ au purces hatmanii leșéști asupra căzacilor iarna și au poftit și de la Șefan-vodă agiutoriŭ. Și le-au dat 700 de oameni într-ales slujitori cu Voicehovschii-căpitanul. Ș-au mărsŭ léșii asupra lui Hmil-hatmanul, carele, pierdzîndŭ nedéjdea în tătari să-și scoațe lucrurile la cap asupra léșilor, să lepădase de tătari și să legasă cu Moscul. Și au făcut léșii într-acea iarnă mare răutăți, împreunați cu tătarîi și cu ai noștri în Țara Căzăcească, și închisése pre Hmil-hatmanul cu moscalii la un loc, foarte fără véste, și cu puțin lucru n-au luat toată tabăra moschicească și a căzacilor. Iară o samă de cară cu 24 tunuri au rupt. Ce acéla gerĭ și viscol au lovit, cît multă oaste de îmbe părțile au perit de frig. Și să pomenește acéla război de-i dzicŭ Driji Pole[1] până astădzi.

La anul după acéstea, împlut Racoții Gheorghii, cneadzul de Ardeal, de duhuri[2] spre mare lucruri, îndemnat și de șvedzi, carii rădicase și ei cu Carol Gustavŭ, craiul lor, asupra léșilor oaste, au început a să agiunge cu Hmil, hatmanul căzăcescŭ, să hie în Țara Léșască crai Racoții. Și de atuncea îmbla solii și a lui Racoții la Hmil-hatmanul și a lui Hmil la Racoții.

S-au întunecat soarele într-acel anŭ, la luna lui iunie, cu mare groaze, cît perise soarele cu puțin nu toată lumina, tocma amiadzădzi, și mulți oameni, neștiindŭ a să feri de o întunecare ca acéia și privindŭ la soare multŭ, au pierdut vederea în toată viața lor.

La anul după aceasta, împreunat craiul șvedzăscŭ cu cneadzul de Prusi, domnul de Brandeburgŭ, cuprinsésă toată Crăiia Leșască, scaunele amîndoao.

---

[1] Driji Pole — cîmpie înghețată.
[2] Duh — gînd, ambiție.

și Varșavul, și Cracăul, înfrîngîndŭ cu războiul de față pre craiul leșescŭ cu toată oastea lui. După care izbîndă șvedul, cum s-au dzis, cuprinsésă mai toată Țara Leșască și i să închinase și hatmanii leșăști, neavîndŭ încătro lua, că dintr-acolea șvedul, dencoace Hmil-hatmanul cu oștile căzăcești și cu cîțva voevodzi moschicești, craiul leșăscŭ singur, Cazimir[1], ieșit den țara sa în Țara Nemțască. N-ari hi gîndit nimè să iasă Crăiia Leșască de supt cumpăna ca acéia! Iară acéste lucruri mai de-amănuntul să să cerce, cine va vrea, la hronigrafii lor. Noi ne întoarcemŭ la ale noastre.

Dacă au vădzut craiul șvedzăscŭ că el să stăpînească o crăiie preste mare, cum este șvedzască, și alta dencoace de mare, cum ieste Crăiia Leșască, nu ieste în putință, și neamurile osebite și din lége și din obiceaiuri și hatmanii leșești încă îndată l-au părăsit și s-au dat spre némți, au îndemnat pre Racoții, cneadzul Ardealului, numai să vie asupra Crăiei Leșăști, și cu acéia soliie au trimis și la Hmil-hatmanul șvedul. Deci au stătut Racoții pre gătire cu oști, trimițîndŭ și la domni, în Țara Munteneascà și aicea la noi. Deci Hmil-hatmanul i au pornit 20.000 de căzaci cu Anton-polcovnicul într-agiutoriŭ și Constantin-vodă, domnul muntenescŭ, pre Odivoianul, căpitanul său, cu 2.000 de oameni, iară Ștefan-vodă, domnul nostru, pre Grigorie Hăbășescul, sărdariul său, și cu Frățița, căpitanul de Fălciiu, iară 2.000 de oameni. Și s-au adunat toate aceste oști, și ale noastre și céle munteneşti, cu căzacii la Cernăuți ș-au întrat în Țara Leșască pe la Sneatin.

Racoții trăgîndŭ oastea preste munți, au coborît în Țara Leșască pe la un oraș anume Strîi, și acolea și céstelalte oști căzăcești, muldovenești, munteneștii-au ieșit înainte. Și au luat pre supt munți îndată la Cracău, la scaunul Crăiei Leșești, care oraș

[1] Ioan al II-lea Cazimir.

era amu cuprinsŭ de şvedzi. Şi luîndŭ Cracăul oraşul Racoţii pre sama sa, au purces spre Varşeav, şi acolea s-au împreunat cu craiul şvedzăscŭ. Spun de craiul şvedzăscu să hie dzis după ce au vădzut oastea ungurească: „Nu vei stăpîni tu pre léşi cu aceasta oaste!"

Împăratul nemţescŭ, vădzindŭ nevoia leşilor de şvedzi, şi craiul de Daniia aşijderé temîndu-să de putèrea şvedzilor, să nu crească pănă într-atîta, au stătut la un sfat amîndoi, să nu lase Crăiia Leşască să cuprindză şvedul. Şi îndată craiul de Daniia au întrat cu oştile sa-le în Ţara Şvedului, şi împăratul nemţescŭ au dat craiului leşescŭ agiutoriŭ. Deci, numai ce i-au căutat craiului şvedzăscŭ a lăsa pre Racoţii şi a mérge <în> apărarea ţării sale. Apoi şi Racoţii ce au păţit în Ţara Leşască, că nu om lungi mai multŭ, numai scrie scriitoriul lor anume Toppeltin. El dzice pre scurtŭ aşea: „Ce au petrecut lèşii de Racoţii să scrie leşii. Iară la ce au sosit Ardealul den céste îmblete a lui, noi o mie de ani să plîngem cu lacrămi."

Léşii, cum au lipsit craiul şvedzăscŭ de lîngă Racoţii, îndată s-au îmbărbătat, şi hatmanii lor, şi Cearneţchii-voevodul, şi încă puţină oaste avînd la un loc, au lepădat carele şi numai cu călărimea, sprinteni, s-au făcut a fugi de Racotii, pănă l-au tras cu oştile lui aproape de Litva. Deci au răsărit şi i-au luat dosul, şi aşea Racoţii, vădzîndu-să înşelat, au lăsat pre Gavdi, căpitanul său, cu o samă de pedestrime la un oraş anume Briscea Litovsca, el sîngur s-au întorsŭ înapoi cu léşii în spinare la toate conacele. Didése léşii ştire şi la hanul, şi amu purcesése şi hanul cu oastea lui, cu toată, asupra lui Racoţii. Au pierdut sărita Racoţii curundŭ, însă nedejduia căzacilor, carii dacă l-au adus pănă la Meji Boje, la un tîrgŭ în Podoliia, au stricat toate podurile pre urma sa. Şi de acolea au plecat fuga şi ai noştri la Nistru, şi munténii. Şi aşea au cădzut Racoţii în mîna léşilor, cerîndu-şi de la

dînșii viață cu răscumpărare de doao milioane, să le dea léșilor bani, pentru care bani zălog luîndŭ léșii pre Apafi, fratele cneadzului de acmu Ardealului.

Amu apropiindu-se cu oștile hanul, au făcut creștinéște cu Racoții léșii, l-au luat și l-au slobodzitŭ în țara lui. Iară oastea lui, cu Chimini Ianăș lăsată, toată au mărsŭ în robiia Crîmului. Spun de niște steaguri de catane că cu năvală pen tătari ș-au făcut cale și au hălăduit. Iară mainte decît acéste tîmplări, némișii[1] de Ardeal să rupsése de la Racoții, fără voia lui, năzuindŭ la țara lor pe aicea, pen țară, pe la Cîmpul-Lungŭ. De carii dîndŭ știre Racoții la Ștefan-vodă, au trimis Ștefan-vodă la Cîmpul-Lungŭ, de le-au ținut calea. Mare osîndă pre oameni, cîți s-au topit atuncea unguri în țară la noi, în munți! Zălogul, care s-au pomenit mai sus dat léșilor de la Racoții, au ședzut până au murit în Liov, și banii n-au mai luat léșii.

Nu s-au pomenit de prada léșilor în Țara Ungurească, cîndŭ Racoții îmbla pen Țara Leșască spre Litva, iară Liubomirschii cu 4.000 de oameni au întrat în țara lui Racoții, și multe sate și tîrguri au arsŭ.

Într-acestŭ an ș-au sfîrșit și Hmil, hatmanul căzăcescŭ, dzilele sale, începătura și izvor a toate răutăți acestor părți de lume, a multe țări, cetăți, stîngere și răzsipă. Purcesésă cu oastea sa în tîmpinarea lui Racoți, înțelegîndŭ de Racoții la ce slăbiciune au sosit de léși și de hanul cum au mărsŭ asupra lui. Ce, nu să știe cu ce gîndŭ mergea și el, că spun că scîrșca în dinți, amu în tabără bolnav, și dzicea: „Ah! De mi l-ar da Dumnedzău pre mîna mea pre acél dulău scurtŭ!“ Așea sintŭ căzacii la tovărășiie de nedéjde! Ce curundŭ, într-acesteș dzile, au murit Hmil-hatmanul în tabără, precum s-au pomenit.

---

[1] Némiș — nemeș, nobil maghiar.

Preste voie era turcilor aceasta înălțare a lui Racoții, cît amu poftiia să iasă la Crăiia Leșască și împreunarea lui cu acéste două domnii, de Muldova și de Țara Muntenească. Și era la turci lucruri slabe, împăratul încă tînăr. Au sfătuit capetele o samă și au alesŭ pre Chiupruliul, omŭ cu hirea tare și vrăjmaș, ș-au grăitŭ împărătésăi, îmmei împăratului: „De nu s-a pune un om ca acesta ispravnic împărăției, Ardealul, Muldova și Țara Muntenească sintŭ ieșite den mîna împărăției". Deci cum au stătut Chiupruliul la vezirie, cum au luat asupra sa toate, și întîi au stătut după lucruri de casă a aședza, a lămuri léfele, cine cît ia fără ispravă de la împărăție, pre mulți omorîndŭ den capete. Apoi, aședzîndŭ acéstea toate, au pus gîndŭ rău pre Racoții și pre acéste doao domnii.

Ștefan-vodă, vădzînd patimile și răzsipa lui Racoții și temîndu-să de hanul, că era în sus, au purces den Iași la Suceavă. Și de atuncea, den vréme în vréme aștepta și asupra sa primejdie. Și hanul, după ce au luat toată oastea lui Racoții în robie și toate capetele Ardealului și pre Chimini Ianăș, hatmanul lui Racoții, între carii den boierii Ardealului au fostŭ rob și Apafi Mihai, carele ieste acmu cneadzŭ de Ardeal, trimisese hanul doi agi mari ai săi, unul la împărăție, să știe împărățîia de izbînda lui, și altul la Ștefan-vodă, cu poruncă să iasă hanului la Țuțora înainte. Și au luat cu acéia spaimă de la Ștefan-vodă cîteva pungi și au trecutŭ spre Crîmŭ pre la Orhei și pe la Lăpușna. Ștefan-vodă, după trecutul hanului, au venit în Iași.

Toată povestea să știia la împărăție de Ștefan-vodă și de Costantin-vodă, cum sintŭ la sfat cu Racoții una și cum i-au dat asupra leșilor oaste, iară și léșii cu laudă mare asupra țării, căzacii așijderea, pentru moartea lui Timuș. Veziriul sîngur amu să gătiia asupra lui Racoții, și la domnii amîndoi trimisése porunca pre un agă mare de la împărăție, anume Uzun Ali-bei (spun de acestŭ turcŭ

c-au fostŭ cap mare la turci și cu sfatul lui s-au ales la vezirie Chiupruliul și apoi de Chiupruliul au perit), întrebîndŭ pre domni, apuca-se-vor ei să margă amîndoi asupra lui Racoții cu oști, să facă această slujbă împărăției, să să curățască și de faptele sale cu amestecăturile ce avuse cu Racoții? Și atuncea spun că pusése gîndŭ Chiupruliul[1] să aducă pre Vasilie-vodă den Edicula, de unde era închis, să-l puie crai la Ardeal în locul lui Racoție, care lucru nu știu cum ar hi putut fi pentru lége, iară putérea ce nu lucreadză?

Care poruncă dacă au venit la Ștefan-vodă aicea și pre atuncea purcesése Ștefan-vodă la munte, să aleagă loc de mănăstire care să cheamă acmu Cașinul, de la Răcăciuni m-au trimis pre mine în Țara Muntenească, sfătuindu-se cu Constantin-vodă ce răspunsŭ vor da, viindu-le amîndurora o poruncă și la un prepus fiindŭ amîndoi la împărăție și amîndooă domnii atocma într-un chip de primejdie aproape. Iară nestătătoare și lunecoase hirile omenești! La greu și la nevoie cineși de sine să stea, și apoi și cela, și celalaltŭ mai lesne pierŭ! Și nice era putére alta, siliia care de care să iasă mai bunŭ, cu primejdiia altuia la împărăție.

Nu s-au apucat de acela sfat Constantin-vodă cu Ștefan-vodă, ce încă să temea să nu iasă ceva de la dînsul, să vădească la împărățiie Ștefan-vodă, ce-au răspunsŭ: „Cum ari socoti dumnealui, fratele nostru, mai bine, așea să răspundze lui Uzun Ali-bei și să ne facă știre, pre acéia cale să răspundem și noi". Au priceput Ștefan-vodă îndată îndoită inema lui Constantin-vodă și meșterșugul și au scris la Uzun Ali-bei, cum el este gata pre toată porunca împărătească, unde va hi voia măriei-sale veziriului, acolo va mérge cu toată oastea sa. Însă nu era acestŭ răspunsŭ den toată inemă.

[1] Köpröli Ahmed, mare vizir.

Constantin-vodă s-au apucat îndată de pungi, să-și tocmască domniia cu banii, că era avuția lui Matei-vodă neclătită încă, cu multe pricine la împărăție, dzicîndŭ că el n-au luat domniia cu sabiia sau cu nescai oști streine, ce l-au ales țara după moartea lui Matei-vodă, și el, de mare sile a lui Racoție și a lui Ștefan-vodă, temîndu-se de dînșii, au dat puțină oaste, carii niciși era munténi, ce mărginéni de Muldova, cît să hălăduiască de la scîrba lor. Și cu de acéstea siliia să-și tocmască domniia.

Vizirul deac-au vădzut că nu să apucă ei să să sfădească cu Racoții și nu va face nemică cu aceasta, au stătut asupra domnilor, numai să vie să sărute poala împărăției de domnie și să-și margă iar la domnii. Atuncea s-au apucat Ștefan-vodă la Uzun Ali-beiŭ deodată că va mérge, pe de altă parte giuruia toată avuțiia sa, numai să-l ierte vezirul de venit la Țarigrad. Și acéia au mîncat capul apoi a lui Uzun Ali-bei, că domnilor așea au răspunsŭ vezirul, că de ari împlè unul cîte o casă de galbeni de aur, nu poate acestŭ lucru să nu vie aicea. „Și de vor veni, iară domni vor fi. Iară de nu va veni Ștefan-vodă, într-un ceas oi pune pre acesta", arătîndŭ pre Ghica-vornicul, carele era capichihaia lui Ștefan-vodă la Poartă. Spun de Ghica-vornicul, cum au dzis acestŭ cuvîntŭ veziriul, el au și alergatŭ de au sărutatŭ poala veziriului.

Iară cît putem a înțelege den mulți și den multe lucruri pre urmă, adevărat de ar hi mărsŭ Ștefan-vodă la Poartă, domnŭ ar hi ieșit iară, că era Chiupruliului cu mai mare véste să aducă pre domni la poala împărăției, pre carii îi ținè împărățiia la prepus de hainie. Și spun de Vasilie-vodă că mare grije avea că va veni Ștefan-vodă la Poartă și să hie dzis în taină: „Să nu-l aducă dracul aicea!"

Iară cu anevoie este a mérge de bună-voie la grije și cumpăna vieții, știindu-se la atîtea mestecături și avîndŭ acolea la Poartă atîțè pîrîși greci, cărora

să luase tot ce avea la începutul domniei lui, și mulți au și perit, că au fostŭ la începutul domniei acéștiia mare jacuri a oameni streini, ales a greci, de oamenii lui.

Începuse Ștefan-vodă și să lucra tare mănăstirea Cașinul, iară la anul după urdzitul[1] ei, i-au venit maziliia, viindŭ domnŭ în scaunul țării Ghica-vodă, însă întîi lui Constantin-vodă, cu cîteva luni, cu Mihnea-vodă.

Domniia lui Ștefan-vodă au fostŭ cu mare bivșug țării la toți anii domniei-sale, care s-au trăgănat tocmai 5 ani, în pîine, în vin, în stupi, mare roadă în toate. Om deplin, capŭ întregŭ, hire adîncă, cît poți dzice că nascŭ și în Moldova oameni. La învățături solielor, cărților la răspunsuri, am audzit pre mulți mărturisindŭ să hie fostŭ covîrșindŭ pre Vasilie-vodă. Mesele și petrecăniile ceștii domnii de-abiia la o vreo domnie să să hie prilejit, nu fără mare desfrînăciune la lucruri peste măsura curviei. Slujitorii mila și cinstea care au avut la această domnie n-au avut nice la o domnie, de cîndŭ odoacă țara. Iară cum i-au plătit slujitorii lui la maziliie, citi-vei mai gios, în intratul Ghicăi-vodă în țară și la ieșitul lui den țară, în Țara Ungurească. Ieșirea lui Ștefan-vodă den țară au fostŭ în anul 7165, tocma pre acéia vréme i-au venit maziliia, pe ce vréme au scos și elŭ pre Vasilie-vodă din scaunŭ.

Capul doaodzeci și unulŭ

Iară domniia Ghicăi-vodă, cum s-au prilejit, s-au pomenit la domnii trecute, cum fiind capichehaia la Poartă, au ieșit la domnie. Era aicea în țară den dzilele altor domni, neguțitoriia țiindŭ, pănă la

[1] Urzit — fundare.

domniia lui Vasilie-vodă. Fiindŭ de un neam cu dînsul, arbănaş[1] l-au trasu-l Vasilie-vodă la curte, şi deodată la boierii mai mănunte, apoi la vorniciia cea mare de Ţara-de-Giosŭ au agiunsŭ. Şi ţiindu-l Vasilie-vodă de credinţă, l-au trimis la Poartă capichihaia, vădzîndu-l şi om cuntenit[2] la toate şi scumpŭ, cum să cade hiecîndŭ capichihăiei să hie. Şi aşea au stătut de tare cu Vasilie-vodă, cît, până în vremea ce s-au luat amu cetatea Sucévei cu doamna lui Vasilie-vodă, la toate răscoale, la pribégii, cîte să prilejise lui Vasilie-vodă, de au ieşit în doao rînduri den scaun şi după sminteala sa şi în Ţara Muntenească cu căzacii, tot au ţinut domniia lui Vasilie-vodă nestricată la împărăţie, până ce au sosit Ştefan-vodă la Roman, după izbînda de cetatea Sucévei. Atuncea trimiţindŭ Ştefan-vodă pre Stamatie-postelnicul cu cîţva boieri de ţară, să-i isprăvască[3] steag de domniie, şi aicea pre feciorul-său, pre Gligoraşco, care apoi a fostŭ domnŭ în Ţara Muntenească, îl trimisése în Ţara Ungurească, la închisoare. Deci n-au avut ce mai face şi împotriva unii ţări şi audzindŭ de fecior la închisoare, au stătut şi el cu boierii lui Ştefan-vodă alăturea pre trebile lui Ştefan-vodă şi au venit şi singur cu aga, carile au venit cu steagul şi cu alţi boieri în ţară.

Ştefan-vodă socotindŭ iară acéia care socotise şi Vasilie-vodă în Ghica-vornicul, că este om de capichihăie, neavîndŭ gîndŭ să poată să iasă unul ca dînsul la domnie, l-au făcut de casa sa, cu nepoata-sa, fata Sturdzii visternicului, după feciorul lui, Gligoraşco-postélnicul. Şi după ce l-au făcut cuscru de casa sa, pre feciorul său boierindu-l cu agia, pre Ghica-bătrînul l-au trimis iară la capichihăie, la Poartă, şi au fostŭ pe trebile lui Ştefan-vodă, până

[1] Arbănaş — albanez.
[2] Cuntenit — măsurat, stăpînit.
[3] Isprăvi, a — a obţine, a izbuti.

ce i-au venit maziliia. Chemîndu-l veziriul Chiupruliul la sărutarea poalei împărăteşti şi necutedzîndŭ a mérge Ştefan-vodă la Poartă, au datŭ Ghicăi-vornicului domniia ţării.

Purces-au Ghica-vodă spre ţară cu doi agi, den ca-rii era unul musaip la împărăţie, şi întîi pre Izmail-aga (carele apoi au cădzut agă spahiilor), Schimni-ceauş. Ştefan-vodă îmbla legănîndu-să[1], încotro va lua, că era unii de-l sfătuia să margă la căzaci, ce era acéla sfat fără teméiŭ, cîndŭ vedea că de acolo Vasilie-vodă, cuscru fiindŭ lui Hmil, nu s-au putut pune în picioare, pănă au stătut cu gîndul numai să purceagă spre Racoţii, de la care avea cărţi cu giurămîntŭ, să nu se lase unul pe altul, pănă or avea o pîine să o împarţe.

Aicea caută ce mulţemită au avut Ştefan-vodă de slujitorii săi cei miluiţi: La Podul-Leloaie[2], cîndŭ era Ştefan-vodă, s-au rădicat slujitorii toţi, să jecuiască carăle. Şi să nu hie fostŭ Gligoraşco-vodă, ficiorul Ghicăi-vodă, arătîndu-le mare certare, n-ar hi fostŭ fără acéia. Striga: „Léfe, léfe să ne dea!" Acéia mulţemită au făcut atuncea lui Ştefan-vodă slujitorii pentru mila, care n-au avut slujitorii nici la o domnie.

De la Tîrgul-Frumos Ştefan-vodă, dăruindŭ cu un surguciŭ pe Gligoraşco-vodă, domnescŭ, l-au întorsŭ cu slujitorii la Iaşi, iară el, lovindŭ pre la Buciuleşti, la Cumăneşti, au întrat în munţi în Ţara Ungurească. Ghica-vodă peste puţine dzile au întratŭ în Iaşi, tot într-acela anŭ 7165, mainte de Paşti cu o săptămînă.

Şi într-acelaşi an veziriul împărăţiei, Chiupruliul, purcegîndŭ asupra Ardealului, mersése poruncă şi la hanul să încalece, şi amu era în Bugeag hanul. Şi încă bine neaşedzat Ghica-vodă, stîndŭ îndată după gătire la oaste, că-i venise şi lui poruncă să

[1] Legăna, a să — a sta la îndoială.
[2] Podul Iloaici.

încalece cu toată țara, veni véste cum Ștefan-vodă trece munții cu oaste în țară. Și viindŭ întinsŭ, au stătut cu tabăra dencoace de Roman, la Săboani, iar pre Tălmaci-păharnicul îl trimisése cu străji spre Tîrgul-Frumos. Cu puține dzile mainte de aceasta véste de Ștefan-vodă, au perit Grumadzea-căpitanul de Ghica-vodă.

Precum era Ghica-vodă plecat spre sînge, cu mare cuntenire l-am cunosuct aicea, că era cîteva cărți a o samă de boieri prinse la mîna lui, cu care chema pre Ștefan-vodă să vie, că avîndŭ Ștefan-vodă mare priietinșug cu Săfer Cazi, veziriul hanului, carele îi scriè de multe ori: „Ce porți grije de mazilie? Au așea de neputérnici ții tu pre hanii de Crîm, că de ari vrea să ție un domnŭ de Muldova supt aripa sa, nu l-ari putea să-l ție și préste voia altora?“ Și așea atunci pre Stamatie-postélnicul au poruncit la Ștefan-vodă, cum va tréce hanul spre Țara Muntenească, el să vie în scaun. Iară ce le ieste lor a batgiocuri pre creștini? Și așea viindŭ Ștefan-vodă în nedéjdea lui Sefer Cazi-aga și Racoții vădzîndŭ asupra sa grèul ce-i veniia, era bucuros să să tulbure țărăle acéstè în vrun chip.

Ghica-vodă îndată au răpedzit pre Stamatie-postélnicul la hanul, măcară că era cartea lui la Ștefan-vodă scrise, prinsă de Ghica-vodă, că venise de curundŭ Stamatie de la Crîm. I-au giurat că n-are nici un bănat, ce iară pre dînsul nedéjdea lase, să tocmască acestŭ lucrŭ. Au mărsŭ postélnicul Stamatie și au stătut la Sefer Cazi-aga, veziriul hanului, și au scos pre singur Șărîm-bei aicea împotriva lui Ștefan-vodă. Nu vrea Sefer Cazi-aga, ce i-au arătat Stamatie-postélnicul mare stricăciune țării de să va face într-altŭ chip. Ce și agiutoriul era foarte ciudat, că venise Șirîm-bei cu vro 300 de tătari, și nici la puțin războiŭ ce au fostŭ la Strungă, n-au fostŭ, nice s-au apropiiatŭ.

Ghica-vodă, după ce au răpedzit pre Stamatie-postélnicul la hanul în Bugeag și vădzindŭ apro-

piierea lui Ştefan-vodă, au purces spre Ţuţora, şi la Ţuţora préste puţine dzile s-au împreunat cu Şirăm-bei, făgăduindŭ şi hanului şi lui, pentru osteneala lui, daruri. Au purces în frunte Şirăm-bei şi feciorul Ghicăi-vodă, Gligoraşco-vodă. Şi mărgîndŭ toată noaptea acéia şi pre amiadzădzi, a doa dzi au sosit spre Tîrgul-Frumos. De la Podul-Leloaie străjile care trimisése în-ainte Gligoraşco-vodă au dat de strajea lui Ştefan-vodă în Criveşti, cu care era Tîlmaci-păharnicul.

Au simţit Tîlmaci oastea că vine, au silit să nu să arate cu oastea sa, ce de după nişte piscuri au purcesŭ spre Strungă. Mai sprinteni oameni numai ce au fostŭ, au venit la podeţŭ pre drumul carele mérge de la Tîrgul-Frumos spre Roman, şi acolea, până a sosi şi ai noştri cu oastea, dentîiŭ voroava, apoi au început ai noştri şi sfada. Iară dentr-acéia voroavă dentîi sosise la uréchile lui Şirăm-bei că ieste hitlénşugu. Pentru acéia, nice s-au apropiiat de oaste. Să îngroşase amu şaga, cîndŭ au sosit steagurile oştii noastre şi pre vo sută de tătari, că pre mai mulţi nu-i lăsa Şirăm-bei. Şi la harţul acela de ai noştri au cădzut cu calul Gavriliţă-aga pre atuncea de dărăbani şi-l apucase harţul lui Ştefan-vodă. Ce au săritŭ nişte tătari şi de ai noştri o samă şi l-au scos, iară rănit în cap foarte cu grea rană şi la o mînă cu scădére la dégite. De ai lor încă s-au rănit cîţva, den care rane au şi murit unii. Ce dacă s-au apropiiat steagurile den partea Ghicăi-vodă şi cu tătarîi, n-au mai stătut nicî harţul lor, nice Tălmaci-păharnicul cu steagurile, ce au plecat fuga spre Şchei. Şi acolea, aproape de Şchei, s-au întorsŭ o samă de oşténi a lui Ştefan-vodă şi nişte unguri ce fusése cu Tîlmaciŭ-păharnicul, şi la cela întorsŭ a lor au perit vro 30 de oameni, ai noştri gonaşi, ce era mai în frunte, şi au apucat şi vii şi i-au dus la Ştefan-vodă, unde era cu tabăra, la Săboani.

Cum au oblicit Ștefan-vodă den limbi că este adevărat Șirăm-bei cu capul său, n-au stătut, ce niște némți ce avea, vro 80 pedestri, i-au trimis la vad la Siret, să apere vadul, iară el singur cu oastea călare au plecat fuga. Și de atuncea n-au mai vădzut Muldova în toată viața sa Ștefan-vodă.

A sosit la Sirétiŭ și Gligorașco-vodă cu toată oastea, ce n-avea cumŭ să treacă Sirétiul îndată, că era mare și să vedea în céia parte și pedestrimea, care dacă au audzit c-au fugit Ștefan-vodă, ei s-au apropiiat de Sirét și s-au închinat la Gligorașco-vodă, pre carii apoi Ghica-vodă bătrînul pre toți i-au dat în robia tătarălor a lui Șirăm-bei, care faptă necreștinească nimè nu o laudă. Și mult au stătut fecioru-său, Gligorașco-vodă, să nu să facă un lucru ca acéla, niște oameni închinați fără război, creștini, ce n-au avut ce face. Și dacă au venit în Iași Ghica-vodă, au mai omorît pre niște vornicei a lui Ștefan-vodă, fără nice o vină, numai căci au fostŭ slugi.

Și cu acéste fapte au ieșit Ghica-vodă vărsătoriŭ de sînge la vîrsta bătrînéțelor ce era. Și așea, mîntuit de Ștefan-vodă, au stătut după gătirea la oaste și de împreunare cu hanul. Au purces cu oastea, ca cu 7.000 de oameni în Țara Muntenească și den Țara Muntenească, amu împreunat cu hanul, și avea hanul 2.000 de căzaci cu Hanenco, polcovnicul de Omani, au întratŭ în Țara Brașéului. Acolea, ieșindŭ den Brașéu o straje, i-au lovit tătarîi fără veste, cît pănă la Brașeu de-abiia de au scăpat cineva dentr-acéia straje.

Pre unde am întrat în Țara Ardealului, în mijlocul munților era o palancă de zid și tras zidiul den rîpa a unui munte pănă în rîpa altui munte. Acolè să hie pus nescare pedestrime ungurii, fără vărsare de sînge n-ar hi fostŭ întratul nostru. Ce cîndŭ am sositŭ noi, am aflat palanca și locul acéla pustiiu de oameni. Au dzis Hanenco, polcovnicul căzăcescŭ: „O! Doamne, cum n-ai dat toate unor

neamuri? La noi la căzaci, de ai hi dat acéste locuri, cine ari putea să între în țara noastră?"

Dencolea, despre Timișvarŭ, amu întrase Chiupruliul-vezirul, și dencoace, hanul cu domnul nostru de Muldova și cu Mihnea-vodă, domnul muntenescŭ. Cine poate deplin să scrie prada, stricăciunea, robiia Ardealului de pre acéle vremi și părților aproape de Ardeal? Oastea Ghicăi-vodă au luat atuncești în Țara Brașéului, care să chiamă cu altŭ nume Bîrsa, trei pălănci, den care pălănci bieții oameni închiși, toți în robiie au mărsŭ tătarălor vécinică.

Într-una den céle pălănci, gîndindŭ Ghica-vodă că va hi multă avuțiie în cetățuie, cîndŭ era amu tecsită [1] oastea, plină pălanca de tătari, au întrat și el cu mare nevoință înlontru, unde nu era locul unui domnŭ să între. Puțin au lipsit de nu s-au nădușit de desime acolea și cu puțin suflet de-abiia au ieșit și lovit de un tătar în cap. Nimè să nu bănuiască, căci să pomenescŭ acéstea, că létopisețile nu sintŭ numai să le citească omul, să știe ce au fostŭ în vrémi trecute, ce mai multŭ să hie de învățătură, ce ieste bine și ce ieste rău și de ce-i să să ferească și ce va urma hiecine: domnul den faptele domnilor, care cum au fostŭ și cu ce véste și pomană, să ia urmă de viiață, boierii urmîndŭ pre boierii cei cinstești și ințălepți, slujitoriul a slujitoriŭ, că cinești după breasla sa, cine urmadză pre cel cinsteș, cinstit, cine urmadză pre cél rău, rău ieste și rău să va săvîrși.

Den Țara Bersii au purces oștile pe mijlocul Ardealului, spre scaunul acei țări, unde era de pază a curții crăiești, cum dzic ei, niște haiduci, deci și curtea, și orașul Belgradul într-o mică de ceas au stătut cenușe. De acolea s-au despărțit Șirîmbei de la hanul, cu carele s-au poftit și Gligorașco-vodă, și au agiunsŭ cu prada pănă în olatele de Un-

[1] Tecsi, a — a înghesui.

gurimea-de-Sus. Și la Sibii, iară adunîndu-se oștile, au lovit pre la Oradia și au trecut la Inău, care oraș veziriul amu luase. Și vădzîndŭ că nici o oaste nu este nicăiuri, au lăsat pre pașea de Buda, Sinan-pașea, să tocmască cetatea și să o aședze cu oaste și i-au orînduit și pre domnul nostru, pre Ghica-vodă și pre Mihnea-vodă depreună. Iară veziriul singur, Chiupruliul, înțălegînd și de niște amestecături la împărăție, precum era tînăr încă împăratul, s-au întorsŭ cu mare sîrguială la Țarigrad, iară noi cu acél pașe am ședzut pănă la Simedriu [1], de am tocmit Inăul. Și au mai luat pașea de Buda niște pălănci pe aproape și cu Șirăm-bei despărțit Gligorașco-vodă au luat o cetățuie, anume Almașul. Și de la cél pașea au luat Borcea Ianoș [2] domniia de Ardeal.

De la iulie, în care lună purcesesă Ghica-vodă, la dechevrie, pre la svetii Nicolai, au sosit în Suceavă, ș-au iernat într-acè iarnă Ghica-vodă în Suceavă, pentru mare omor ce era aicea în Iași. Hanul dentr-acea cale, dacă au sosit în Crîm, au omorît pre veziriul său, pre Seferi Cazi-aga, pre porunca Chiupruliului, că oblicise veziriul îmbletele lui într-acéste țări și dzicea el totdeauna hanului: „Nu te lăsa de toate să îmbli în voia turcilor. Nu de toate să-i asculți, că ei, pre cît le vei îmbla în voie, pre atîta să suie în cap!“

Borcea Ianoș, unul den slugile lui Racoții, au luat domniia, cît să să potoale turcii. Și pentru să vadză turcii că este adevărat împotriva lui Racoții, cît au purces oștile, îndată s-au făcut a cére de la turci agiutoriŭ și îndată au venit porunca și la Mihnea-vodă în Țara Muntenească și la Ghica-vodă aicea, să-i dea lui Borcea Ianoș agiutoriŭ. Deci îndată i-au trimis și Ghica-vodă cu Nicolai Cîrnul [3]

---

[1] Simedriu — Sf. Dumitru.
[2] Barczay Acatiu, principe al Ardealului.
[3] Nicólai Milescu.

agiutoriŭ ca 1.000 de oameni, ce n-au făcut zăbavă multă acolo.

La anul 7166, Racoţii, ca acela ce să înneacă, de sabie goală să apucă, iară au coborît cu oşti în Ardeal, încă fiindŭ cetăţile Făgăraşul, Oradiia, Sibiiul cu oamenii lui. Iară Borci Ianoş cu turcii s-au închis în Cliujvarŭ[1] spre partea turcească. Şi avînd şi Costantin-vodă prilej bun, ca 4.000 de oameni lefecii, şi Ştefan-vodă amu mai slabŭ cu 500 de oameni, au pus gîndul iară să facă amestecături în îmbe ţările. Şi aşea au orînduit pre Constantin-vodă iară în Ţara Muntenească şi pre Ştefan-vodă aicea în ţară. Şi stîndŭ aşea sfatul, trimisése Ştefan-vodă cu bani pre Tîlmaci-păharnicul în părţi căzăcéşti, să facă oaste, pohtindŭ pre hatmanii leşăşti să nu apere acestŭ lucru. Şi amu strîngea oameni Tîlmaci în Movileu, iară acolea, la Racoţii, s-au schimbat sfatul într-altŭ chip.

Mihnea-vodă, domnul muntenescŭ, om fără de nice o frică spre Dumnedzău, fără nice un teméiŭ, tiran direptŭ fantastic[2], adecă buiguitoriŭ[3] în gînduri, au pus gîndŭ să să hăinească pre turci. Şi mirîndu-se, cum va face să n-aibă siială de boieri ce era capete Ţării Munteneşti, cu mare şi nespuse tiranie, 30 de boieri, tot fruntea aceii ţări, au omorît ş-au pus pre voia sa boieri. Şi după această faptă, au răpedzit la Racoţii, dîndu-i ştire că, ori la ce-l va scoate norocul şi vrémea, este tovarăş împotriva turcilor cu dînsul. Care lucru înţălegîndŭ Racoţii, dentîi n-au credzut pre Mihnea-vodă, apoi, dacă i-au trimis giurămînturi şi au vădzut adevărată voia lui, că este împotriva turcilor, au schimbat sfatul şi au lăsat Ţara Muntenească să cîrmuiască Mihnea-vodă despre acéia aripă, fiindŭ pre loc cu domniia şi cu prilej de oaste, iară pre Constantin-

[1] Cluj.
[2] Fantastic (adj.) — tulburat la minte.
[3] Buiguitor — tulburat (la minte).

vodă l-au orînduit asupra Moldovei, avîndŭ iarăşi şi Constantin-vodă oaste mai gloată şi prilej a ţinere oaste. Pre Ştefan-vodă l-au oprit, făgăduindu-i că, de va da Dumnedzău lucrurile spre folosul lui, iarăşi elŭ va hi la domnie, şi aşea au rămas Ştefan-vodă înapoi. Nicolai Cîrnul, încă vădzindŭ coborîrea lui Racoţii şi amestecate lucruri, au venit cu oastea ce să trimisése.

Acéstea audzindŭ Ghica-vodă că să lucreadză la Ardeal, cum iară să găteadză amestecături asupra ţărîi, au tri-mis la hatmanii leşăşti pre Gligorie-păharnicul, să nu prîimască lucruri carile sintŭ împrotiva împărăţiei, de face Ştefan-vodă lefecii în ţara lor asupra ţărîi. Ce hatmanii leşăşti prea lésne s-au apărat, dzicînd că în partea căzacilor să fac acélea, nu la dînşii. Şi era Ghica-vodă cu tabăra într-acea vară la Cîrnicéni, ce dacă au vădzut de sfatul într-altŭ chip schimbat la Racoţii şi au oblicit că şi Mihnea-vodă adevărat împrotiva împărăţiei hain, şi Constantin-vodă, gata să vie asupra ţărîi, direptŭ peste munţi să coboară, s-au mutat cu tabăra la Capul Stîncii, despre Ţuţora, în preajma Bugeacului.

Împărăţiia înţelegîndŭ de acéste turburări la Ardeal, stîndŭ veziriul după paza mării despre oşti cu galionuri [1], Veneţiei, trimiţîndŭ la hanul, numai ori singur, ori pre un soltan cu oştile Crîmului să trimaţă în céste ţări împotriva Ardealului. Ce încă nu sosise în Bugeag soltanul, cîndŭ dencoace Constantin-vodă au întrat cu oşti în ţară pre Oituz, şi în Ţara Muntenească Mihnea-vodă au întrat în turci. Pre unii i-au omorît, pre alţii mulţi au şi botedzat, cîţi-şi s-au aflat turci în ţara lui, ori slujitori de ai lui, ori agi, ori neguţitori. Şi aşea s-au început ca de iznoavă amestecăturile în céste ţări. Mihnea-vodă după această faptă, singurŭ, sprinten, au mărsŭ de s-au adunat cu Racoţii de faţă, în munţi la stra-

[1] Galion — corabie de război.

jea ungurească, unde venise şi Racoţii, şi ş-au dat credinţa unul altuia. Şi s-au întorsŭ Mihnea-vodă în Tîrgovişte, unde era toate oştile lui strînse, şi Racoţii i-au dat o samă de némţi ai săi şi catane. Şi au purces Mihnea-vodă în olatele turceşti asupra Giurgiuvului singur, iară o samă de oaste asupra Brăilei, iară pre Cornia despre Mehediia şi preste Dunăre, ardzîndŭ şi prădîndŭ. El singur au luat Giurgiuul şi l-au arsŭ şi Brăila iară au arsŭ oşténii lui şi au arsŭ şi Galaţii atunci tot acei căpitani ai lui, şi la Dobrogea, asupra Hîrsovei au trecut oastea. Ce acéia den locŭ n-au îmblat bine, ce de-abiia au scăpat de turci.

Acéstea s-au început în Ţara Muntenească, iară aicè Constantin-vodă cu 5.000 de oameni au venit asupra Ghicăi-vodă. Avea limbi Ghica-vodă şi de la Roman apucate de ai noştri şi amu de la Podul-Leloaie şi vădzindŭ apropiiată oastea, au scos şi Ghica-vodă toată călărimea împrotiva lui cu Hăbăşescul-hatmanul şi Grigorie-păharnicul. Iară singur Ghica-vodă cu toată pedestrimea şi cu puşcile au trecut la Ţuţora în céia parte Prutul. Feciorul său, Grigoraşco-vodă, era amu purces la Ţarigrad la dvorbă [1].

Oastea Ghicăi-vodă, de care s-au spus, călărimea, dacă au trecut Iaşii noaptea, au mas în rîpile Tăuteştilor, şi acolea au făcut sfat capetele, cum să să dea război cu singuri călăreţii, fără focŭ, fără pedestrime. Şi cu Constantin-vodă amu să ştia den limbi că era şi némţi călări cu foc şi săiméni pedestri şi oastea ungurească, nu este cu cale şi fără sminteală, ce au ales cu sfatul numai să să întoarcă toată oastea la céialaltă oaste şi numai 200 de oameni, ca-n chip de straje să să arate oştii lui Constantin-vodă. Şi aşea au purcesŭ oastea îndărăptŭ, iară 200 de oameni cu Voicihovschii-capitanul au purces pre Bahlui în sus şi mai sus de Movile, îndată s-au tum-

[1] Dvorbă — slujbă.

pinat cu oastea lui Constantin-vodă, viindŭ în tocmală.

Oastea noastră, care să întorsése cu Hăbășescul-hatmanul, n-au păzit calea spre Țuțora, ce hatmanul sîngur descălecat la mănăstirea lui Aron-vodă și cu alți boieri, iară oastea de pe supt steaguri au împlut tîrgul, pen pivnițe slobode cu vinuri, pen case, pen poduri, morți beți pre ulițe, pren toate pivnițele. Îi bătea capitanii, să-și margă la steaguri, ce care batŭ ascultă la grabă ca acéia? Căpitanul Voicihovschii, dacă au vădzut în tîrgŭ mai toată oastea bată, s-au oprit de laturea tîrgului cu oamenii ce era cu dînsul. Iară Constantin-vodă, dacă au sosit amu la văiuga Copoului, au stătut, gîndindŭ că este oaste în tîrgŭ supusă. Iară dacă au vădzut că nu ieste oaste, ce ieste o glogozală [1] deșartă, au luat cu oastea pe deasupra Copoułui și pentre vii și acolea, la capul viilor, ș-au tocmit în tocmală oastea și au stătut.

Era léșii a lui Ștefan-vodă, carii fusésă la dînsul lefecii, cu Constantin-vodă în frunte și o samă de catane. Cu acéia ai noștri béți fără porunca nemerui, fără nici o tocmală, au început harțul, întrîndŭ béți cu sabiile zmulte păn-în șiragurile unguréști. Au căutat și noao a sta cu Voicehovschii-capitanul, să nu pieie atîțea oameni, și au stătut harțul acéla mai bine de un ceas, neputîndŭ a-i dezbăra nice într-un chip pre oamenii béți dentr-acéla loc. Și amu perise de cei 4 oameni și să apropiia încet toată oastea. Am purces pen tîrg direptŭ, gonașii au dat după noi, însă numai până la marginea tîrgului, și au stătut Constantin-vodă pre loc, până au cercat bine tîrgul și curtea. Și oblicindŭ de Ghica-vodă la Țuțora, n-au băgat oastea pen tîrgŭ, cum au făcut ai noștri, ce alaturea cu tîrgul, peste valea ce să dzice la noi Cucata, trecîndŭ cu oastea, au purces întinsŭ în urma noastră cu oastea tocmită, apucîndŭ pre

[1] Glogozală — dezordine.

mulţi de ai noştri în tîrg, carii au plătit scumpŭ acéla vin ce-l băuse, îndată cu capetele sale.

Oastea noastră, cum era răzsipită den purtatul prostŭ, aşea şi cu mai mare proastă au venit poruncă, numai să li să dea războiŭ. Amu aproape de Capul-Stencii, direptŭ pre culme, au stătut toate steagurile a noastre în tocmală şi au aşteptatŭ pre oastea lui Constantin-vodă.

Amu nu léşii, ce draganiia [1] nemţască era în frunte tocmită la Constantin-vodă cu foc şi un stol toată céialaltă oaste, căriia nu era a noastră depotrivă, că şi mai puţină cu mult şi fără foc, oaste călăreaţă numai. Iară preste poruncă neavîndŭ cum hi într-altŭ chip, au săritŭ steagurile noastre întîi la dînşii, şi mai ales capitanul Voicehovschii ca un mare viteaz şi acmu, aicea şi la toate trébile, hiecîndŭ slujitoriŭ deplin. În loc au luat pre catane ce era în frunte la harţŭ în sabie, şi până la némţi au cădzut acéia mai toţi, fiindŭ la acéşti ai noştri şi cai mai proaspeţi. Şi au dat steagurile lui Voicehovschii dirept în focul némţilor, den care foc în locŭ au picat cîţva slujitori de ai noştri şi un stegar de a lui Voicehovschii. Iară nemică nespăimîndu-se ai noştri de acéia cădére a celor slujitori, întrase amu cu sabiile în némţi, cît n-ar hi putut a mai da foc al doilea rîndŭ, aşea să amestecase. Îndată au năvălit toată oastea şi şi aripile oştii lui Constantin-vodă, deci numai ce au căutat să să dea îndărăpt steagurilor noastre. S-au prilejit la întorsul oştii noastre peste trupuri de unguri, carii cădzuse la tîmpinarea dentîi, un ungur cădzut de rană, lăsat în loc de mortŭ, au apucat o suliţă care cădzuse lîngă dînsul şi vădzîndŭ că fug ai noştri, au apucat suliţa şi au tîmpinat pre un slujitorŭ de ai noştri direptŭ pen vintre şi în loc au cădzut bietul slujitoriŭ de pre cal gios.

---

[1] Dragania — oaste de dragoni.

Încătro era a năzui oştii noastre, era loc foarte rău, şi îndată coborîşul Jijii, singură Jijia de trecut rea şi tinoasă, nice de vad, nici de-nnotatŭ. La pod nu încăpea şi, buldzîndu-se, cădea de îmbe părţile pe lîngă pod acei de pe de laturi într-apă, cît de îmbe părţile pe lîngă pod cuprinsă era Jijiia de cai şi de oameni. Şi acolea multă oaste de a noastră au perit şi mai mulţi de apă. Au cădzut şi vii cîţva pre mîna lui Constantin-vodă, şi mai aleşi den boieri: Bucioc, Buhuş, sulgériul cel mare pre atuncea, şi Gavriliţă Costachie, jîtnicér mare pre atuncea. Pre boieri, dacă i-au dus la Constantin-vodă, îndată i-au pus iară la boierii, şi slobodzi, fără nici o pază. Peste podul Jijii n-au mai gonit oastea lui Constantin-vodă, ce au stătut pre deal la mas cu toată oastea. Iară Ghica-vodă cu oastea amu spăimată s-au sfătuit şi cu noaptea au purces spre Lăpuşna cu pedestrimea şi cu puşci, răpedzindŭ îndată de olac la el agasi de Bugeag, dîndu-i ştire de acéste toate.

Mărs-au dărăbanii bine păn-în Lăpuşna; acolea pre loc răsuflîndŭ o dzi oastea, a doua dzi agiunşi dărăbanii de Constantin-vodă cu giuruită de milă şi de léfe, dimineaţa s-au sculat ş-au apucatŭ puşcile cîte era, depreună şi cu săiménii au purces înapoi, făcîndŭ gîlceavă mare căpeténiilor, şi cine ari rămînea, cu moartea lăudîndu-i-să. Care gîlceavă a lor vădzîndŭ boierii pre cîţi era, să nu-i apuce cu de-a sila, s-au dat în laturi. Iară singur Ghica-vodă au ieşit la dînşii cu şlicul amînă, rugîndu-să să hie îngăduitori nu mai mult de cinci-şase dzile, spuindu-le adevărat venirea sultanului. Ce n-au avut cui dzice, nebunite gîndurile prostimei şi turburate, şi s-au aflatŭ ca aceia carii nu s-au ruşinat de chip de domnŭ, ce l-au împinsŭ de la puşci pre Ghica-vodă şi au purces cu puşcile spre Iaşi. Iară curundŭ au luat plată deplin pentru faptele sale, precum vei citi mai gios.

Rămîindŭ Ghica-vodă numai cu boierii, n-au cutedzat să mai zăbăvască la Lăpuşna, ce au purcesŭ spre Tighinea, pre Bîcŭ, pănă la Luţéni, şi acolea au aşteptat pre el agasi. Iară dărăbanii şi cu săiménii au venit aicea în Iaşi şi s-au închinat la Constantin-vodă cu toţii, şi de la Movileu într-acésteşi dzile au venit şi Tîlmaci-păharnicul cu cîţva de a lui Ştefan-vodă. S-au mirat Constantin-vodă de săiméni şi de dărăbanţi, carii cu toţii era pănă la 700 de oameni cu foc şi cu tunuri.

Şi aşea, Constantin-vodă aşedzîndu-se în scaunul ţărîi, au trimis şi la Ţarigrad, cercîndŭ cu făgăduinţă să-şi tocmască domniia, ce n-au apucat să-i vie răspunsul [1], nici era cum, ce om era Chiuprulîul-vezir pre atuncea, că într-acéleşi dzile au sosit pre Botna şi el agasi cu o samă de oşti. Şi s-au mutat şi Ghica-vodă de pre Bîc la Botna, şi amu împreunat cu el agasi au stătut la Căuşéni, pănă au sosît şi sultanul.

Turburarea a lui Racoţii amu era la ştirea împărăţiei şi hainiia a Mihnii-vodă. Deci asupra lui Racoţii era orînduit Ali-paşea, veziriul de Buda, iară asupra Mihnii-vodă, galga-sultan den Crîm. Şi atuncéşi veni véste şi de schimbarea Ghicăi-vodă den domniia Muldovei în Ţara Muntenească cu domniia aceii ţări, în locul Mihnei-vodă. Iară aicea în ţară, în locul Ghicăi-vodă, au dat domnia lui Ştefăniţă-vodă, feciorul lui Vasilie-vodă, care lucru, pentru să nu să răşchire boierii de pe lîngă Ghica-vodă asupra vrémii aceie, s-au tăinuit multe dzile acestŭ lucru, apucîndu-să Ghica-vodă că va primeni acestea într-alt chip. Şi tot cum ar hi pentru trébile sale, au stătut împotriva lui Constantin-vodă cu sultanul.

Galga-soltan, măcară că-i venisă amu de la împărăţie porunca să rădice pre Ghica-vodă de la Muldova şi să-l ducă, să-l puie domnŭ în Ţara Muntenească, aflîndŭ lucrurile în Moldova iară aşea

[1] Răspunsuri — corespondenţă.

nestecate, să nu lase pre Constantin-vodă, hainul
npărăției, în scaunul țării, au purces în sus pre
Prut și au stătut cu coșuriule la Bolota, mai gios
de Țuțora. Și acolea făcîndŭ sfat, singur au rămas
cu coșurile ș-au oprit pre Ghica-vodă lîngă sine,
iară oastea toată sprintenă de războĭ tătărască și
pre toți boierii cu cîtă gloată avea au dat supt mîna
lui Ahmet-aga el agasi de Bugeag și au purces el
dariŭ asupra lui Constantin-vodă la Iași.
uîndŭ véste Constantin-vodă de soltanul că este
așea aproape, ș-au rădicat oastea den tîrgŭ și
mutat la Gălata-de-Sus, și acolea au pus dă-
noștri și pe săiméni și cîți pedestrași au avut
e au săpat un șanțŭ pe deasupra pîrîului,
desparte den pîrîul Bîrnovei și vine pre
-de-Sus, și acolea după șanțŭ au descă-
pedestrimea, iară călărimea în deal, și
olea cu tabăra toată.
ască, cum au purces stoluri după
au strînsŭ toată la Ciric, au început
harțuri, mărgîndŭ tătarii pănă la
dărăbanii fără ispravă în harțŭ,
e năvală, așea strica iarba [1] fără
pre nime nu răniia, care lucru
e mare frica lor. Toate acéstea
n de-abiia în toate ordele Crî-
la sprinteniie și la lucrurile
-sară o samă de săiméni de
hinase la Constantin-vodă,
it den șanțuri, viindŭ pre
enit pănă în podul Bahlu-
al preste Bahlui, ce era pre
e iazŭ, și așea să simețise cîtă
n șés dencoace de pod ieșise cîte
apucase și case cîteva în Broșténi
le. Iară și atuncea era de

mirat, că pre nime nu răniia, fără doi cai, ci au răn
supt tătari la acél ieşit a lorŭ.

Acéia semeţie a lor vădzîndŭ el agasi, au încă-
lecat singur ş-au coborît în şés pre Bahluiŭ, şi
fiindŭ şi doao steaguri de unguri, iară elŭ singur au
îndemnat pre nişte tătari sprinteni asupra săimé-
nilor, ce era în şes. Ş-au sărit tătarîi dirept asupra
săiménilor, cu sinéţele la obraz săiménii fiindŭ. Şi
cum n-ari crede nime să margă tătarul la foc, aşea
îndrăzneţŭ au mărsŭ, alesŭ cum am vădzut pre unŭ
tătar bugegean, dirept asupra a doi săiméni cu
sinéţele în pravilă [1] au mărsŭ, şi de aproape amu
au slobodzit amîndoi sinéţele în tătari, iar nici pr
unul nu l-au nemerit. Cu sabiia zmultă tătaru
pre unul l-au rănit, iară pre al doilea săiman l-
dus viu la el agasi. Aşea să cunoştea de atun
pedeapsa oştii lui Constantin-vodă! Iară în
parte de Bahluiŭ, în ceiriŭ, fugiia céle două stea
de catane, de la o vréme numai de un tătar, cu
ocară şi rîs între toţi că fugiia atîţea oameni de
şi fugindŭ da înapoi cu pistoalele în sus, nevăd
unde dă!

Amu îndesară era acest harţŭ; preste noa
ieşit den tîrg tătarîi la mas preste ceiriŭ, iar
banii şi săiménii un ceas n-au stătut, toată
au dat cu sinéţele, şi nu cîte unul, ce totod
chip nemţăscŭ, strica iarba fără ispravă
Ne-am gîndit întîi că or hi dodeindŭ
n-avè dodeială de nime, numai să cun
lucrurile blăstămate şi-nspăimate.

A doa dzi, vineri să prilejisă, deci tă
să facă n-au vrut, ferindŭ vinerea, care
să ţine, cum ţinem noi dumineca din
tămînii, ce au şedzut gata, cu caii amî
amiadzădzi. Au chemat el agasi pre
şi le-au spus cum într-acéia dzi nu-i
lor să margă asupra ne

atuncea războì om face. Şi au întrebat de boieri, ce le-ari părea şi lor, în ce chip, a dooa dzi ari mérge asupra lor şi den ce parte s-arí lovi şi ce loc ieste unde stă oastea lor. Acéstea vorovindŭ cu boierii, că era om în faptele sale denafară de hirea tătărască, aşea de blîndŭ, lin şi la treaba oştii deplin, acéstea vorovindŭ, numai ce să audziră dobele şi trîmbiţele în oastea lui Constantin-vodă şi s-au vădzut fără zăbavă şi clătirea oştilor la vale, spre Bahluiŭ. Şi aşea au ieşit toată oastea la şés, cu pedestrimea cu puşcile, cuprindzindŭ oastea lor de la pîrîul ce vine alaturea cu iazul, pănă la Galata-de-Gios, şi aşea, cu acéia tocmală, au purces spre pod cu oastea Constantin-vodă.

Au încălecat şi tătarîi, era de toţi ca 3.000 de oameni, şi de ai noştri, moldovéni, vro 300 de oameni, şi i-au tocmit el agasi pre tătari şi pre ai noştri dencoace de Ciricŭ, pre podişŭ asupra Tătăraşilor, aşteptîndŭ pre Constantin-vodă în tocmală.

La Constantin-vodă de toată oastea va hi fost la 8.000 de oameni. În şes, la ieşitul harţului tătărăscŭ înainte, peste Bahluiŭ, n-au ieşitŭ de la dînşii la harţŭ nimè. Slobodziia puşcile cîteodată şi era puşcile bune şi mari, de acéle puşci ce făcuse Ştefan-vodă Gheorghie la Liov, dară aşea da de bine dentr-însele, cît nu să lovască pre cineva, ce sunetul glonţului nu să audziia pre nicăiurea. Acéia tocmală era. Şi să gîndiia că ori înspăima pre tătari numai cu sunet, ce nu să sparie nepriietinul cu sunet în darn [1], fără moarte.

Dacă au sosit oastea lui Constantin-vodă la Bahlui, s-au apucat de trecătoarea Bahluiului, şi dacă au vădzut el agasi că are gîndŭ să treacă oastea Bahluiul, au pus un tătar bătrîn la o mobilă, care este de acolea, de unde sta oastea tătărască mai spre Aron-vodă, asupra Ciricului, învăţîndu-l, cît va vedea de acolo, că va începe a să sui oastea lui Con-

[1] Darn, în — zadarnic.

stantin-vodă spre malŭ, pre la marginile Tătărașilor la deal, să să învîrtească pre movilă de trei ori. Și așea au făcut tătarul. Deci cum au vădzut semnul de la movilă, de unde era tătarul, el agasi întîi singur, ca un leu și după dînsul toată oastea, cu glas: „Halla, halla, halla“, au purces. Au slobodzit dărăbanii și săiménii toți focul și pușcile, de care durît a sinéțelor să oprisă tătarîi cîtva, iară dacă vădzură că nu cade nime den sinéțele lor, au răbdat, păn-au început a să mai rări focul. O samă de dărăbani, cum au vădzut că să stîmpără focul și tătarîi tot stau, de la coadă unii au plecat fuga înapoi, pre carii, cum i-au zărit tătarîi că fug, cum orbi au năvălit și au și întrat în pedestrime cu sabiile zmulte. Să prăvești moarte, să vedzi osînda și așea de sîrg vărsare de sînge de oameni! Era trei iazuri [1] de trupuri, cum sta trei rînduri de pedestrime, unul preste altul de pe supt mal, pănă în pîrîul Bahluiului. Constantin-vodă au luat drumul cel mare spre Scîntéia, călăréții, care încotro au putut, unii pre Bahluiŭ, alții pen Cîrlegătură, și s-au topit mulți unguri și den călărime și mulți au dat și de pe iazŭ în hălăşteu, mulți ș-au pus capetele și pen codri. Iară carăle a lui Constantin-vodă toate au rămas la mănăstirea lui Pătru-vodă, la Galata-de-Sus. Și așea mult tătarîi n-au gonit, ferindu-se de păduri. Atuncea au cădzut la robie și Băleanul, banul de la Craiova de Țara Muntenească. Aicea în oraș era mănăstirile pline de bieții oameni tîrgoveți, și sărăcimea au dat toată bani, de s-au răscumpărat ca den robie.

Soltanul după această izbîndă, luîndŭ pre Ghica-vodă cu sine, după porunca împărăției, au purces pre la Huși în Țara Muntenească, și acolea, fără nici unŭ război cu Mihnea-vodă, l-au aședzat la scaunŭ, fugindŭ den Tîrgoviște Mihnea-vodă și simțindu-se în faptele sale céle mai multŭ decît păgînéști, cu

[1] Iaz — șir (de cadavre).

furiș la Racoții, în Ardeal, unde-și ș-au borît curund și sufletul în prăpăștile iadului. Și cum scrie Sfînta Scriptură: „И погибє памѧт єгѡ съ шѹмом“ < Perit-au pomenirea lui cu sunet >. Așea spun că l-au otrăvit Racoții. Făcuse el o zarvă pe la Dîrstor, pe la Giur-giuv cu turcii, pănă a-i veni vestea de răzsipa lui Constantin-vodă, de aicea, care, de au făcut vreo vitejiie acolea, să scrie munténii. Iară aicea au venit Ștefan-vodă, feciorul lui Vasilie-vodă, în scaunŭ.

DE NEAMUL MOLDOVENILOR

DE NEAMUL MOLDOVÉNILOR, DIN CE ȚARĂ AU IEȘIT STRĂMOȘII LOR

PREDOSLOVIE, ADECĂ CUVÎNTARE DINTĂI DE DESCĂLECATUL ȚĂRÎI CEL DINTĂI ȘI A NEAMULUI MOLDOVENESCŬ

Către cititoriŭ

Începutul țărilor acestora și neamului moldovenescŭ și muntenescŭ și cîți sînt și în țările ungurești cu acest nume, români și pînă astăzi, de unde sîntŭ și de ce seminție, de cînd și cum au dăscălecat acéste părți de pămîntŭ, a scrie multă vréme la cumpănă au stătut sufletul nostru. Să înceapă osteneala aceasta, după atîta vécie de la discălecatul țărîlor cel dintăi de Traian, împăratul Rîmului, cu cîteva sute de ani peste mie trecute, să sparie gîndul. A lăsa iarăș nescris, cu mare ocară înfundat[1], neamul acesta de o seamă de scriitori, ieste inimii durére. Biruit-au gîndul să mă apucŭ de această trudă, să scoț lumii la vedére felul neamului, din ce izvor și seminție sîntŭ lăcuitorii țărîi noastre, Moldovei, și Țărîi Muntenești și românii din țările ungurești, cum s-au pomenit mai sus, că toți un neam și odată discălecați sîntŭ, de unde sîntŭ veniți strămoșii lorŭ pre acéste locuri, supt ce nume au fostŭ întâi la discălecatul lor și de cîndŭ s-au osebit și au luat numele cest de

[1] Înfundat — compromis, cu faimă rea.

acum, moldovan şi muntean, în ce parte de lume ieste Moldova, hotarăle ei păn-unde au fostŭ întîi, ce limbă ţin şi păn-acum, cine au lăcuit mai nainte de noi pe acestŭ pămîntŭ şi supt ce nume, scot la ştirea tuturorŭ carii vorŭ vrea să ştie neamul ţărilor acestora.

Dzice-va neştene[1]: prea tîrziu ieste; după sutele de ani, cum să vorŭ putea şti poveştile adevărate, de atîtea vacuri? Răspunzŭ: Lăsat-au puternicul Dumnezeu iscusită oglindă minţii omeneşti, scrisoarea, dintru care, daca va nevoi omul, céle trecute cu multe vremi le va putea şti şi oblici. Şi nu numai lucrurile lumii, staturile şi-ncepăturile ţărîlor lumii, ce şi singură lumea, ceriul şi pămîntul, că sîntŭ zidite după cuvîntul lui Dumnezeu celui putérnic. Crezŭ[2], din Scripturi ştim şi din Scripturi avem şi sfîn-ta credinţă a noastră creştinească şi mîntuirea noastră cu pogorîrea fiiului lui Dumnezeu şi împeliţarea cuvîntului lui, cel mai denainte de véci în firea omenească (denafară de păcatŭ). Scriptura ne deşchide mintea, de ajungem cu credinţa pre Dumnezeu, duhul cel nevăzut şi necoprinsŭ şi neajunsŭ de firea noastră, Scriptura departe lucruri de ochii noştri ne face de le putem vedea cu cugetul nostru. Să nu pomenim de marile Moisi, carile după 2400 de ani au scris létopiseţul de zidirea lumii, că acela au avut pre însuşi Dumnezeu dascal, rostŭ cătră rost. Omir în 250 de ani au scris după răsipa Troadii războaiele lui Ahileus. Plutarhŭ în 400 de ani au scris viiaţa şi faptile vestitului împăratŭ în lume, a lui Alexandru Machidon; Titus Livius cursul a toată împărăţiia Rîmului în 700 de ani şi mai bine au scrisŭ după urzitul Rîmului şi alţi mulţi istorici, cercîndŭ de-amărîntul scrisorile, cursul a multe vacuri

[1] Neştene — cineva.
[2] Crezŭ — oare nu?

cu osîrdie şi cu multă osteneală au scos lumii la vedére istorii.

Îndemnatu-m-au mai multŭ lipsa de ştiinţa începutului aceştii ţări, de descălicatul ei cel din-tîi, toate alte ţări ştiindŭ începuturile sale. Laud osîrdia răposatului Uréchie-vornicul, carile au făcut de dragostea ţărîi létopiseţul său însă acela de la Dragoş-vodă, de discălicatul cel al doilea al ţărîi aceştiia din Maramoroşŭ scrie. Iară de discălicatul cel dintăi cu români, adecă cu rîmléni, nimica nu pomenéşte, numai ameliţă[1] la un loc, cum că au mai fostŭ ţara odată discălicată şi s-au pustiit de tătari. Ori că n-au avut cărţi, ori că i-au fostŭ destul a scrie de mai scurte vacuri, destul de dînsul şi atîta, cîtŭ poate să zică fieştecine că numai lui de această ţară i-au fostŭ milă, să nu rămîie întru întunérecul neştiinţei, că célelalte ce mai sîntŭ scrise adăosături de un Simeon Dascalul şi al doilea, un Misail Călugărul, nu létopiseţe, ce ocări sîntŭ. Care şi acélea nu puţină a doao îndemnare mi-au fostŭ. Cîtŭ mi să pare, bîne nu ştiu, că n-am văzut létopiseţul lui Evstratie-logofătul, iară cum am înţeles de cîţva boieri şi mai ales din Niculai Buhuş, ce au fostŭ logofăt mare, pre acestŭ Simeon Dascal, Istratie-logofătul l-au fătat cu basnile lui şi Misail Călugărul de la Simeon au născut, cela fiiu, cestalalt nepot. Şi mult mă mir de unde au luat acéste basne, că şi Uréchie-vornicul scrie şi el: 45 de ani la domniile céle dintăi, nici o scrisoare nu să află de lucrurile lor ce s-ar fi lucratŭ, şi nici streinii n-au ştiut nîmica de dînşii pănă la Alixandru-vodă cel Mare şi Bun. Décii au început istoricii leşăşti a scrie, mai ales Bielschii şi Marţin Paşcovschii, pre carii i-au urmatŭ răposatul Uréchie-vornicul. Daca n-au fostŭ dară dintăi scrisoare în ţară şi nici streinii n-au ştiut şi nimica n-au scris, de unde sîntŭ acéste basne, cum ca să fie fostŭ moşii

[1] Ameliţa, a — a nota, a pomeni.

ţării aceştiia din temniţile Rîmului, daţi întru ajutoriul lui Laslău, craiul unguresc? Şi românii acum era în Maramoroş în zilele acelui craiŭ, ceşti dincoace, de unde ieste acum Moldova, iară cei dincolo, unde ieste acum Ţara Muntenească, iară în munţi pre Olt, unde şi acum să pomenéşte Ţara Oltului, şi rîmlenii cei discălicaţi de Traian în Ardeal acum era în Ardeal.

Eu, iubite cetitoriule, nicăirea n-am aflatŭ nici un istoric, nici latin, nici leah, nici ungur, şi viiaţa mea Dumnezeu ştie cu ce dragoste pururea la istorii, iată, şi pănă la aceasta vîrstă, acum şi slăbită.

De acéste basne să dea seama ei şi de această ocară. Nici ieste şagă a scrie ocară vécinică unui neam, că scrisoarea ieste un lucru vécinicŭ. Cîndŭ ocărăsc într-o zi pre cineva, ieste greu a răbda; dară în véci? Eu voi da seama de ale méle, cîte scriu.

Făcutu-ţ-am izvod dintăiaşi dată de mari şi vestiţi istorici mărturii, a cărora trăiescŭ şi acum scrisorile în lume şi vor trăi în véci. Şi aşa am nevoit, să nu-mi fie grijă, de-ar cădea această carte ori pre a cui mînă şi din streini, carii de-amăruntul cearcă zmintélile istoricilor. Pre dînşii am urmat, care vezi în izvod, ei pavăţa, ei sîntŭ povaţa mea, ei răspundŭ şi pizmaşilor neamului acestor ţări, şi zavistnicilor.

Şi întăi unui Enea Silvie şi cu următorii lui; însă acesta istoric nu aşa greu nepriietin ieste, cît numai acest nume vlah de pe Fleac, hatmanul Rîmului, că ieste scrie, unde s-au lunecatŭ şi săracul Uréchie-vornicul. Crédem neputinţii omeneşti.

Iară ieste altul, de neamul său leah, Iane Zamovschii, care orbŭ năvăléşte, zicîndŭ că nu sîntŭ moldovénii, nici munténii din rîmléni, ci, tre-cîndŭ pre aicea, pre acéste locuri, Traianŭ-împăratul şi lăsîndŭ slujitori de pază, au apucat o samă de

dachi limba rîmlenească. Vei vedea apoi și a cuvintelor lui răspunsul și ocara nu de la mine, ci de la istoricii, povațile méle, la rîndul său.

Putérnicul Dumnezeu, cinstite, iubite cetitoriule, să-ți dăruiască, după acéste cumplite vremi anilor noștri, cînduva și mai slobode veacuri, întru care, pe lîngă alte trebi, să aibi vréme și cu cetitul cărților a face iscusită zăbavă[1], că nu ieste alta și mai frumoasă, și mai de folos în toată viiața omului zăbavă decîtŭ cetitul cărților. Cu cetitul cărților cunoaștem pe ziditoriul nostru, Dumnezeu, cu cetitul laudă îi facem pentru toate ale lui cătră noi bunătăți, cu cetitul pentru greșalele noastre milostiv îl aflăm. Din Scriptură înțelégem minunate și vécinice fapte puterii lui, facem fericită viiața, agonisim nemuritoriŭ nume. Sîngur Mîntuitoriul nostru, Domnul și Dumnezeu Hristos, ne învață, zicîndŭ: „Испитаите писаниа", adecă: „Cercați Scripturile". Scriptura departe lucruri de ochii noștri ne învață cu, acéle trecute vremi să pricépem céle viitoare. Citéște cu sănătate această a noastră cu dragoste osteneală.

De toate ferícii și daruri de la Dumnezeu voitoriŭ,

Miron Costin, care am fost logofăt mare în Moldova

Istoricii

Dion
Evtropii
Carionŭ
Cavații
Bonfinŭ ungur
Topeltin de Mediaș

[1] Zăbavă — și cu sensul de petrecere, de clipă de odihnă.

Cap. I

DE ITALIA

Toate lucrurile, daca să încep a spune din ceputul său, mai lesne să înțeleg. Și neamul moldovénilor fiindŭ dintru o țară care să chiamă Italiia, de Italiia și de Împărăția Rîmului, a căriia împărăţii scaunul, orașul Rîmul, în dricul Italiei ieste, a pomeni întăi ne trage rîndul.

Țara Italiei, de aicea de la noi, dreptŭ spre apusul soarelui ieste, nu aşa depărtată de țara noastră, că de la Belgradul, carile îl ştim mai toţi că ieste pe Dunăre, unde cade apa Savei în Dunăre, niguțătoréște mergîndŭ, cale de 30 zile ieste pănă la Vineţiia, și Vinețiia ieste pre pămîntul Italiei.

În statul său ieste între mări, ca și Grețiia, adecă țările grecești, că dincoace, dinspre noi, să închide cu o limbă[1] de mare, care iese din Marea Albă — vineţi-ienii zic acei limbi Colfo de Vineție, adecă limba sau grumazii de Vineţiia — să zice și cu alt nume și Marea Adriaticum, Marea de Adrie. Iară mării din care iese limba acéia îi zicŭ latinii Marea Mediteraneum, adecă marea den mijlocul pămîntului; turcii, grecii şi noi zicem Marea Albă. Iară dispre céialaltă parte, spre apus, izbucnéște iară din céiaşi Mare Albă un unghiŭ de mare, însă nu cu atîta lungime, cum ieste limba aceastalaltă dispre noi. Și pre celalalt unghiŭ dincolea ieste Ianua, noi zicem ianovezii. Însă dintre acéstea îmbe limbi iese Italiia şi în dricul pămîntului, spre miază-noapte, dincolo, pănă la hotarăle franțozului.

Hotarăle ei despre răsăritŭ, dispre noi, cum s-au zis mai sus, limba de mare și apoi Stiriia, Carintiia, Avstriia, țările Împărăției Nemţeşti; dispre miia-

[1] Limbă — golf.

zănoapte franţojii, dispre apus Hişpaniia, iară dispre amiazăzi să închide cu marea ce-i zicem noi Albă, şi totŭ acéia ieste carea să închide până la Ţarigrad.

Grecii zic Italiei cu altŭ nume Hesperiia, di pe Hesper, steaoa céia căriia zicem noi luceafărul cel de noapte, că acel luceafăr dreptŭ pe-ste Italiia apune. Simănătoare foarte cu ţările greceşti, că cum Greţiia să încépe din Marea Albă, între mări, până la Machidonie, de o parte cu Marea Albă, carea să întinde până în Ţarigrad, de altă parte limba de mare, de care s-au scris mai sus, desparte pe Italiia de ţările greceşti, aşa Italiia dincoace cu limba de mare, iar dintr-acolo, despre apus, cu unghiul cel dispre ianovezi.

Aşa are Italiia domnii împărţite în sine, cum avea şi Greţiia într-o vréme, cărora domnii şi ţări sînt numele acéstea: Liguria, Tăscana, Umbria, Sabina, Laţium, de unde ieste limba latinească şi de la Latin-craiul, Neapolis, crăiia suptŭ craii Hişpaniei, Calabriia, Apuliia, Romaniia, Istriia, Hetruria, Campaniia, şi mai sîntŭ mai mărunte ţări, carele trec cu condeiul pentru zăbava.

Iară Greţiia avea ţări anume: Acarnaia, Etoliia, Thessaliia, Fochida, Moreia, Arcadia, Elada, Olimbiia, Laconiia, Ahaia, Attica, unde ieste vestitul oraş Athina, Viiotia, şi iară mai sîntŭ ţări mai mărunte.

Ieste ţara Italiei plină, cum să zice, ca o rodie, plină de cetăţi şi oraşă iscusite, mulţime şi desime de oameni, tîrguri vestite, pline de toate bivşuguri, şi pentru mare iscusénii şi frumuseţuri a pămîntului aceluia i-au zis raiul pămîntului, a căruia pămîntŭ, oraşile, grădinile, tocmélile la casile lor cu mare desfătăciune traiului omenescŭ nu are toată lumea, supt ceriŭ blîndŭ, voios şi sănătos, nici cu căldură prea mare, nici ierni gréle. De grîu, vinuri dulci şi uşoare, untŭdelemnŭ, mare bivşug şi de poame de tot féliul: chitre,

năramze, lămîi și zahăr și oameni iscusiți, la cuvîntŭ stătători, peste toate neamurile, neamăgei, blînzi, cu oamenii streini dintr-alte țări nemăreți, îndată tovaroși, cum ar fi cu ai săi, cu mare omenie, supțiri, pentru acéia le zicŭ gentiloni[1], cum zicŭ grecii, celebii, și la războaie neînfrînți într-o vréme, cum vei afla la Istoriile Rîmului, de vei ceti de dînșii.

Acéia țară ieste acum scaunul și cuibul a toată dăscăliia[2] și învățătura, cum era într-o vréme la greci Athina, acum Padova la Italiia, și de alte iscusite și trufașă meșterșuguri.

Ieste Italiia mai véchie decît Roma, adecă Rîmul, și Împărățiia Rîmului, care s-au urzitŭ în țara Italiei după ce au nemeritŭ de la Troada Antenor și Enea, din carii Antenor — Vinețiia și olatelor ei, iară Enea Rîmului și împărăției lui începători și rădăcină sîntŭ.

Numele Italiei ieste vechiŭ, la toate istoriile céle vechi latinești, de pe Ital, craiul lor. Némții italiianului zic valios, și noao, moldovénilor și munténilor, iar așa valios, franțozii italiianului valașhos, noao și muntenilor, valașhos, léșii italianului, vloh, iară noao voloșin, iară munténilor acum s-au luat léșii după apa Oltului și au mai adaos tiparnicii lor o slovă: M, de le zicŭ molténi, adecă olteanŭ, ungurii italianului, olașŭ, iară moldoveanului și munteanului, olah. Și țării Italiei léșii zic Vlosca Zemlea, adecă Țara Vlohului, iară țării noastre, Volosca Zemlea.

Caută-te dară acum, cetitoriule, ca într-o oglindă și te privéște de unde ești, lepădîndŭ de la tine toate célelalte basne, cîte unii au însemnatŭ de tine, din neștiință rătăciți, alții din zavistie, care din lume între neamuri n-au lipsitŭ niciodată, alții de buiguite scripturi și deșarte.

[1] Gentilom — om cu purtări alese.
[2] Dăscălie — știință, învățătură.

Iară nu numai numele acesta, precum ai înțeles că ieste tot unul, la toate țările, și al tău și Italiei, precum vei înțélege și mai pre largŭ, la capul deosebi de numele acestor țări, că și turcii, și grecii ne zic vlah, ce și dintr-altele te vei cunoaște: obicéiuri, hire, graiul și pănă astăzi, că ești dreptŭ vloh, adecă italiian și rîmlean.

Multe obicéiuri într-acest neam trăiesc a italiianilor, pănă astăzi: așa de oaspeți la casile lor, nemăreți[1], voioși și libovnici[2] (nu știu din ce munténii, o samă, s-au abătut puțintel den aceasta hire), așa la petrecănii, la întrebare unul pre altul de viiață, firea, clătirea. Cine au fost la Italiia, să vază pre italiiani, să ia aminte, nu-i va trebui mai mare dovadă, să crează că un neam sîntŭ cu moldovénii.

În casa noastră au fostŭ această voroavă, în Iași cu un episcop italian, care, între alte, foarte pre voia gîndului mieu mi-au zis cuvinte de acéste neamuri, dzicînd așa, și era om de înțeles: „Mie nu-m trebuiește să mai citescŭ la istorii de moldovéni, cine sîntŭ; pre o samă de obicéiuri, foarte bine îi cunoscŭ de unde sîntŭ, așa liubovnici la oaspeți, așa femeile lorŭ să ferescŭ de vedérea streinilorŭ și să dau în laturi, așa să nu treacă feméia pe dinaintea bărbatului pe drum sau pe cărare, așa toată viiața, în mîncare cu dulceața curechiului, numai aceștea sărat, atîta osăbire, acéia și iarna, și vara tot vérde, nemurat. Toate acéstea atocma cu italiienii sînt și a vedere să mărturiséște o fire". Cu multă mirare am stătut de mărturia acelui vlădică, de mare agiutoriŭ istorii méle.

Înțelége-vei și din capul care să va scrie din graiul cestorŭ țări că și limba ieste dovada că în graiul nostru pănă astăzi sînt cuvintele, unile

---

[1] Nemăreț — modest.
[2] Liubovnic — bucuros.

letinești, iar altele italienești. Să miră un historic, anume Cavație, dzicînd: „De mirat lucru ieste că limba moldovénilorŭ și a munténilorŭ mai multe cuvinte are în sine rîmlenești decît a italienilor", măcară că italianul tot pre un locŭ cu rîmlénii. Ce acéia nu-i divă[1], că italianii tîrziu ș-au scornit limba din letinească, așa de iscusită, de dezmierdată, cît că ieste limba îngerească îi zicu-i. Și întru unile voroave peste samă își aduce cu a noastră, ales cu acéste silaves[2] del-lia, di, delia voi, vo siniorio, cum la noi: la dumneata, de la tine, de la dumneata, la voi, de la voi, care acéstea în limba letinească, adecă rîmlenească, acum nu încape, ce cură fără acéstea în măsurile sale.

Un historicŭ, anume Eneas Silvii, de care ți-am pomenit la predoslovie, și cîțva alții, pre urma și pre cărarea lui, au scris în istoria sa cum moldovénii, carii lăcuiescŭ pre pămîntul Dachii-de-Sus și munténii pre Dachiia-de-Jos, acestŭ nume, vlah, îl trag anume după Fleacŭ, hatmanul Rîmului. Și aceasta părére a celui Enea nu ieste de aiurea, numai au cetit niște stihuri a unui dascal, anume Ovidius. Pre acelŭ Ovidius l-au făcut, cum zicŭ turcii, surgunŭ[3], de l-au gonit din Rîm tocma la Cetatea-Albă, pre Marea Neagră, Avgust-chesariŭ, împăratul Rîmului, pentru niște cărți ce scrisése în stihuri de dragoste, de să umplusă Rîmul de curvii dintrŭ acéle jocuri ale lui, cum fac și moscalii, de trimit la zatocenii[4] adecă în urgie, la Sibir, și pănă acum. Acela dară dascal Ovidie au scris cîteva cărți, șezîndŭ la Cetatea-Albă în urgie, iară în stihuri, că ș-au fîrșitŭ acolo și viiața. Și pre numele lui ieste balta Vidovul la Cetatea-Albă. Într-acéle cărți, una ce are nume de Pontŭ, scrie la un priietin al său la Rîm, anume Grețin,

---

[1] Divă — mirare.
[2] Silava, sileava — silabă.
[3] Surgun — exil, exilat.
[4] Zatocenie — exil (în Rusia).

acéste stihuri. Iată că ți le însemnezŭ latinéște scrise și pre limba noastră tălmăcite:

„Praefuit his, Graecine, locis modo Flaccus, et illo
Ripa ferox Istri sub duce tuta fuit.
Hic tenuit Mysas gentes in pace fideli;
Hic arcu fisos, terruit ense Getas.“

„Ghieții ținea într-o vréme, acum Flacus ține
Rîpa scump-a Dunării el singur cu sine.
Iel au ținut Misiia în pace cu credința,
Pre ghieți au scos de aicea el cu biruința.“

Așa însemnează acéste stihuri ale acelui dascal, pomenindŭ pre acel Fleac, căruia numele la Istoriile Rîmului ieste Fulvius Fleacus-consul, precum chiema ei pre atuncea hătmăniile lor. Și de acéste stihuri s-au legatŭ întîi acela Eneas Silvii, și după dînsul și alții. Și între aceia aflu și eu pre Uréche, săracul, următoriu: să fie numele acestor țări, vlah, de pre acela Fleac, hatmanul Rîmului, căruia lucru Carion istoricul stă împotrivă, și cu dînsul și Topéltin de Mediiași, anume zicîndŭ deșchis: „Ceia ce au scris că numile vlah acestuia neam, adecă al Moldovei și al munténilor, ieste de pe hatmanul Rîmului Fleac basne sîntŭ“.

Eu încă cei partea mea cu dînșii, cu acești doi țiu pentru acéste doveade, care deșchis ți-am scris, cum toată lumea zice italianului așa cu un nume și noao pănă astăzi. Și acel Fleac, de au bătut războaie cu tătarii pre Dunăre, iară la discălicatul țărîlor acestora, nici o treabă nu are, care sîntŭ tîrziu după Fleac discălicate, de Traian, împăratul Rîmului din Țările Vlohului, adecă a Italiei fără numai va zice cineva că italianii acestŭ nume vlah au dobîndit după Flac, care lucru n-am cetitŭ nici la o istorie a Rîmului și de Italiia. Alte chipuri și ca-pete au avut Italiia mai vestite și mai

vechi decît acela Fleacŭ: cum ar fi luat Italiia nume de la acela?

Ci de Italiia atîta ajunge, cîtŭ ți s-au arătat cu mărturiile și istoriile și numelui care-l avem de la alte neamuri, tot unul pănă astăzi. Să pășim de acum și la altile pre rîndŭ.

Capul al doilea

PENTRU ÎMPĂRĂȚIIA RÎMULUI

Împărățiia Rîmului, căriia putére și lățime asémenea nu au fostŭ nici o împărăție de cîndŭ ieste lumea, de măriia ei citéște toate istoriile lumii, mai mare nu vei afla alta, nici în céste vacuri de acum, nici în céle trecute. De această împărăție vei afla și prorocii, ales la Daniil-prorocul, cu dezlegarea visului lui Navohodonosor, împăratul Asiriei. De aceasta împărăție cîntă și sfînta biséricā, întăia slava, glas 2, la vecerniia naşterii Domnului și Dumnezeului nostru Isus Hristos: „Августъ єдиноначалствующу на земли", adecă: „Cîndŭ Avgustŭ unul stăpîniia tot pămîntul". Acest Avgust, împărat al Rîmului au fostŭ, și în zilele lui au născut și Mîntuitoriul lumii, fiiul și cuvîntul lui Dum-nezeu, din preacurata Fecioară Mariia.

Numele său trage de pe orașul Roma, noi zicem Rîmul, care oraş ieste în Italiia, pre apa Tivrului, curătoare în Marea Albă, cu cale de cîteva zile mai jos de Rîm, din izvoarăle munților Italiei început. Iară începutul împărăției aceştiia, cum s-au și mai pomenit la capul cel dintăi, de Italiia (care ieste mai véche decît Rîmul și decît începutul împărăției, pentru acéia pricină s-au pus și întăi la Italiia rîndul), ieste din Troada, care o au răsipit-o[1]

[1] Răsipi, a (o cetate) — a dărîma.

elinii, sau cu altŭ nume grecii, trăgîndŭ multă vréme războaie cu troadénii pentru mare strîmbătatea lor ce le făcusă grecilor troadénii, cu furtișagul Elenii, femeii lui Menelau, prin Alixandru, feciorul lui Priiam, împăratul Troadei. Care fămée să să întoarcă grecilor pururea sfătuia doi domni din Troada, Antenor și Enea, că, întorcînd-o, dzicea că s-a potoli vrajba cu grecii. Ci măzdind[1] pre alți sănatori domni, ficiorul lui Priiam, să ție cu dînsul, să nu să dea Elena, s-au trăgănatŭ sfada, până la stingerea de totŭ a Troadii, cîtŭ n-au hălăduit niminea altul, nici în cetate, nici în olatul ei, fără acei doi ce s-au poménitŭ, Antenor și Enea,cu gloatile lor. Ori că știindu-i grecii că aceia sfă-tuia spre bine și nu i-au gonitŭ, ori că ei, ca niște oameni cunoscîndŭ la ce trage lucrul, s-au păzit devréme, au ieșitŭ cu casile și cu oamenii săi, încărcați în vase. Din carei Antenor au discălicat Vinețiia pre pămîntul Italiei, iară Enea, pogorîndu-să mai jos, au abătut la malul iară al Italiei, unde stăpîniia Latinus-craiul o parte de Italiia. Și, îndemnatŭ și de prorocii lor, pe atuncea păgînești, au început sfadă cu acel craiŭ, anume Latinus, de pre a căruia nume este limba latinească.

Nu era încă cu oameni deși acéle locuri așezate pe acéle vremi, și singur craiul mator de zile, numai cu o fată de trupul său, care era logodită după un domnŭ de Italia, anume Turnus, carile avea mulți domni de Italia nepriietini. Pre aceia i-au tras Enea în tovărășie împotriva lui Turnus și a lui Latin-craiul, și cu cîteva războaie cu mare vărsare de sînge, înfrîngîndŭ pre Turnus, până și la perirea lui în războiŭ, au căutatŭ lui Latin-craiŭ a priimi pre troadéni în țara sa, în Italiia, și pre Enea, ginere în locul lui Turnus, că lui Enea doamna îi murise de groază cîndŭ au văzut arzîndŭ de toate păr-țile Troada. Așa s-au făcut troadénii moșani

[2] Măzdi, a — a mitui.

Italiei, aşezaţi şi legaţi întru sine cu italienii, să trăiască troadénii pre limba şi pre pravilile de giudeţe a italiienilor, şi italienii să priimească bozii [1], şi rugile, şi obicéiurile de biséricа troadénilor.

Şi dintr-acestŭ Enea şi fata lui Latin-craiul sîntŭ, din seminţie în seminţie, născuţi doi fraţi, anume Romul şi Remŭ, carii au urzit oraşul Roma. Şi zidindŭ pre jumătate Romul şi pre jumătate de oraşŭ Rem şi încă neînălţate zidurile, au venitŭ întru una de zile Rem să vază sporiul lucrului a frăţine-său în partea unde zidiia frate-său, Romul, şi, vrîndŭ să facă şagă, au sărit peste zidul frăţine-său răzînd. În loc frate-său, luînd semnŭ de piezi-răi oraşului, apucă un fuşte [2] şi lovéşte pe fraţi-său pen mijlocul trupului. Cade Rem mortŭ de rană, iară Romul, stîndŭ asupra trupului, au zis: „Aşa să petreacă toţi carii vor vrea să saie zidurile acéstea". Şi au stătut singur Romul şi urzitoriŭ oraşului şi crăiei, de pre a căruia nume ieste şi numele oraşului Roma, până astăzi, şi de pe oraşŭ şi numele împărăţiei.

Fost-au această împărăţie din ceputul său, de la Romul, craiul dintăi, supt crai, până la Tarcvinius cel Mîndru, îi zic rîmlénii Tarcvinius Superbus, adecă Mîndru. Al aceluia un ficior ce avea au făcut silă noaptea la casa unui domnŭ, lipsind domnul de acasă, anume doamnii sale, Lucreţiia, care, după acéia silă din patŭ nu s-au mai sculatŭ, ci au scris la bărbatul său, unde era, şi la unchi-său, vestit senator pre atuncea la Rîm, anume Brut, să vie cum mai de sirg la dînsa, că ieste spre moarte. Şi daca au sositŭ şi au intrat în casă şi unchiul acei fămei Lucreţiei, şi bărbatul ei, au zis: „Îngăduiţi, nu vă apropiiareţi de patul mieu, spurcatŭ de ficiorul lui Tarvinii. Iară trupul de ieste şi silit, nevinei méle moartea mea va fi martor". Şi au scos

[1] Boz — zeu păgîn.
[2] Fuşte — lance.

un cuţit de suptŭ perină, de acéia treabă gătit mai denainte, şi s-au lovitŭ cu cuţitul întru inimă. Au năvălit bărbatul ei şi unchi-său la patŭ, ci în deşertŭ, că căzusă cuţitul cu rana adîncŭ, din care, după cîteva ceasuri, au murit Lucreţiia. S-au făcut o zarvă mare şi turburare în tot oraşul de o faptă ca aceasta şi s-au strînsŭ tot oraşul la Brut, cărora au arătatŭ tuturora fapta ce au făcut ficiorul craiului şi cuţitul crunt [1] de sîngele ne-vinovatii fămei şi silă. Şi au stătut tot Rîmul, şi în loc şi olatele, de au jurat cu Brut, cum să nu mai sufere craiŭ asupra sa. Iară Tarcvinie, urît şi părăsit de toţi, şi de slujitorii lui pentru spurcata fapta acéia şi sila, au fugit la franţozi, cu carii, trăgîndŭ ajutoriŭ, s-au ispitit cu sila să coprinză iară scaunul Rîmului, ci tot gonit şi răsipit s-au întorsŭ, şi n-au mai dobînditŭ ce au pierdut în toată viiaţa sa nici el, nici altul. Şi de atuncea s-au cîrmuitŭ acea împărăţie totŭ suptŭ sfatul sinatorilor, cum vedem acum că să cîrmuieşte Veneţiia, pănă la Avgust-chesar, 500 şi mai bine de ani.

De mirat lucru că această împărăţie, la cîtă putére şi lăţime au venitŭ, totŭ într-acéle 500 de ani de suptŭ cîrma sfétnicilor au crescut. Şi alegea ei din an în an cîte doi mai mari, cărora cu numile boierii le zicea *consules*, adică capetile sfatului, că *consilium* lătinéşte ieste sfatul. Şi mai mare era acestŭ nume de boierie, consul, decît împerator, că acesta nume împerator era hatmanilor, carii ducea în vreo parte oştile, şi trăiia acestŭ nume numai pănă era în oaste, cine era. Iară daca să întorcea acasă sau la Rîm, nî-me şi nîmărui nu să zicea împerator, ce iară pre numile ce avea dintăi. Va să zică împerator poruncitoriŭ, care nume apoi pentru mare izbîndă ce făcea acei *imperatores*, adecă hatmanii, au căzut de să numescŭ împăraţii cu acestŭ

[1] Crunt — însîngerat.

nume și au ieșit mai mare și mai de cinste decîtŭ numile crailor.

Hotarăle aceștii împărății a Rîmului mai necoprinse sîntŭ, că nu niscareva munți sau ape curătoare, cum vedem acum că despartŭ crăie de crăie și împărăție de împărăție, ci din toate părțile le-au fostŭ hotarul Marea Ochianul, care încunjură pămîntul, începîndŭ dispre părțile despre miazănoapte, ochianul cela ce încunjură Englitera, și totŭ acela Ochian și dispre apus, pe după Hișpania și Portogalia, și de la părțile Apusului să trage tot acela Ochian, încunjurîndŭ totŭ pămîntul despre amiazăzi, pe după Africa, noi zicem Barbarezii, până vine la Marea Roșie, care ieste între Eghipet și Araviia. Cîte împărății, crăii, domnii, țări sîntŭ, di le încunjură Ochianul, precum s-au poménitŭ mai sus, toate supt ascultarea Împărăției Rîmului au fost.

Încă mai spre răsărit de la Marea Roșie, de la Ochianul de amiazăzi, tăind pre uscat Aravia, Asiria, Siria, până la muntele Caucas, între Hăndii [1] și între parthi, și de acolo până în Marea Caspiei și Armeniile amîndoao și cîte țări sîntŭ între Marea Caspiei și între Marea Neagră, ghiurgii, mingrelii, cerchiezii și alte țări, și de acolo apa Donul și Volga, toate suptŭ ascultarea Rîmului au fostŭ și de la Iuzbec hanii cei mari de la Rîm lua steag de hănii. Cu Hăndiia numai nu au închiiat toată lumea dispre răsărit și veniia și de acolo multe țări să să închine. Ci de la o vréme níci-i mai priimiia ca locuri depărtate.

Și unghiul cestalalt, la Ochian, pre unde sînt acum șvezii și Dania și unghiul spre apa Renului, pre acéste țări nemțești — că și șvezii și danii tot némți sîntŭ și un neam sînt — nu i-au putut

[1] Hăndii — indieni.

supune nici într-un chip rîmlénii pănă la îndireptatul acei împărății în multe părți. Și cîtă oaste au pierdut cu némții, bătîndŭ războaie, cu céialaltă parte de lume nu o ar fi pierdut-o. Însă numai o parte de nemți supuși n-au fost, iară cît ține apa Renul, și célelalte, și peste apa Renului, multe locuri supuse au fostŭ, cum și Englitera, și franțozii, și toată Hișpania.

Caută acum cu cugetul întru atîta lungime și lățime de lume cîte împărății mari sîntŭ acum, cum ieste Englitera, Franțozul, Hișpaniia, némții pănă la apa Renului; la Africa: Fesul, Liviile, Mareh, Afri, pănă mai tot Eghipetul, habeși[1] și Împărățiia Asiriei, Persul, Armeniile, Capadochia, toată Greția și Machidonia, Iliriia, Dachiia, unde sîntem noi acum, și alte țări și ostroave și pre ochian, și pre Marea Albă, și pre Marea Neagră și pre Caspiia. La toate acéstea ieșiia pașii de la Rîm, pre un an pre unile, la altile pre trei ani și mai mulți. Cîteva coale de hîrtie s-ar mai lungi de ași sta a pomeni anume țările toate. Pașii ieșiia și la țările jidovești, la Ierusalim, de la această împărăție, de care lucru deșchis te va învăța sfînta Evanghelie a patru evanghelisti. O seamă de țări mai depărtate dintr-acéstea supt crai birnici le lăsa: la Africa, ales la Eghipet, Armenia, iară célelalte, cum ieste Șpania, Englitera, franțozii, némții, pănă la apa Renului, Italiia, țările grecești, toate țările Ierusalimului, Anadolul, ostroavele, tot cu senatorii Rîmului să cîrmuia. Pentru acéia au zis un filosof al lui Pir, craiul epiroților, adecă al arbănașilor, cîndŭ l-au trimis în solie la Rîm, că au văzut sfatul lor de împărați adunatŭ.

Ci cîtŭ ne trebuiește la rîndul istorii noastre, ne ajunge de atîta de Împărățiia Rîmului.

[1] Habeșii — abisinieni, etiopieni.

Capul al treilea

DE DACHIIA

Daca s-au început de Italiia a zice, de unde ieste venit neamul acestor țări și de Împărățiia Rîmului, de care împărăție sîntŭ discălicate céste țări cu rîmléni, vine rîndul acum și locului cestuia, la ce loc au venitŭ acestŭ neam, din locurile céle dintăi.

Locul dară acesta unde ieste acum Moldova și Țara Muntenească ieste dreptŭ Dachia, cum și tot Ardealul cu Maramoroșul și cu Țara Oltului. Altŭ nume mai vechiŭ decîtŭ acesta, Dachia, nu aflu în toți cîți sîntŭ istorici, că de le-au zis cineva că ieste Schitiia, de pe schiți, adecă tătari — căci au năbușitŭ pre acéste locuri pre urmă tătarii și mai înainte de Atila, descălicătoriul Țării Ungurești și a ungurilor pre acéste locuri— Dachiia numele său cel vechiŭ tot au ținut la toți istoricii. Cum s-au zis, Schitia ieste direapta Iuzbecul, adecă Tartariia cea Mare și o parte de Împărățiia Moscului.

Dachii aceștiia cu multe vacuri mai nainte de Hristos au așezatŭ locurile acéstea. Pomenéște de dînșii Cvint Curțius, istoricul, de faptile lui Alexandru Machidon (însă nu acea Alexandrie mincinoasă, care ieste pre limba noastră plină de basne). El scrie: „Sahi, dahi, masagheti tot un neam sîntŭ", venit din părțile Hindiei pre acéste locuri, cînd încă lumea mai rară au fost în oameni. Și dintr-acești dahi — noi zicem și grecii, dachi, iară latinii și léșii, dații — să țin sasii de Ardeal (și pănă nu demultŭ au fostŭ și la noi în țară, iară la satile céle hănești, la Bugeac, și acum sîntŭ, de le zic testebani), că să tragŭ și au mari istorici martori. Limba lor iară așa véchie ieste; au price între sine cu némții pentru mai de multe vacuri, carii sîntŭ mai vechi de dînșii, și ceștia că némții au luat de la dînșii

limba, iară némții că sasii au ieșit de la dînșii, din Saxonia. Ci acéste prici le lăsămŭ la dînșii, noi numai pomenim cît slujaște rîndul nostru la povéste.

Hotarăle Dachiei dispre răsăritŭ ieste Nistrul apa, la istoricii cei vechi Tiras, iară dispre amiadzădzi, Marea Neagră și Dunărea, dispre apus Panoniia, acum țările Budii, dispre miazănoapte, Morava, și Podolia în Crăiia Leșască, unde ieste și Camenița. Sîntŭ o samă de istorici carii dau și Podolia și cîmpul peste Nistru pănă la apa Buhului și peste Dunăre, Misiile amîndoao, cărora le zicem noi acum Dobrogea și o parte de Iliriia, să fie fostŭ de Dachiia.

Puternică într-o vreme, cît supt vrémea Împărăției Rîmului supt Domentiian-împăratŭ, iară la Dachia crăind Decheval-craiul, lua dachii o sumă de bani din visteriia Rîmului, cum lua tătarii de Crîmŭ de la Moscŭ și de la léși, să nu le robească țările, că prăda și dachii Italiia cu călărimea, pănă în zilele lui Traian-împăratul, ce au împărățitŭ pre urma lui Domentian-împăratul.

Capul al patrulea

DE TRAIAN-ÎMPĂRATUL

Traian, împăratul Rîmului, al șaptelea după Avgustŭ-chesar, de neamul său șpaniol, coprinzîndŭ scaunul împărăției după Domentian și văzîndŭ la slăbi-ciune împărățiia sosită, din rea și desfrînată cîrma împăraților răi și zburdați (că și Dioclitiian și cela lumii ocara și tiranul Neron, totŭ înaintea lui Traian au fostŭ), întăi au așezatŭ împărățiia în ce era stricată și veniturile ei, apoi îndată s-au apucatŭ de oaste împotriva tuturora carii ieșisă

de suptŭ ascultarea împărăţii ţări, şi întăi ales asupra dachilor, ţiitoriul[1] acestor părţi.

Aşa să întărisă neamul dachilor asupra Împărăţiei Rîmului, cîtŭ, scriu istoricii, în zilele lui Domentian-împăratul şi birŭ lua din vistieriia Rîmului, pentru să nu strice ţările împărăţiei cu prăzi, că fiind neamul dachilor pre acéle vremi călăreţi, prăda ţărîle ascultătoare de Împărăţiia Rîmului cu călărimea, pănă şi Italiia de prăzile lor nu hălăduia, cum am văzut în vacul nostru pre tătarii Crîmului, fiind mai puţini decîtŭ oştile Moscului şi a Crăiei Leşeşti, şi de la amundoao acéstea neamuri lua daruri, pentru să nu facă cu ceambulurile lor stricăciune ţărîlor lor.

Întîi, dară, Traian, marile şi vestit împărat, au fă-cut oaste împotriva dachilor, cum scrie Dion, carile au scris viiaţa acestui împărat, şi alţi istorici după dînsul, 600.000 de oaste, slujitori de oaste au avut, fără altă mulţime, ce să trage dupe oşti, ales după oşti mari, mulţime, şi au purces din Italia spre acéste părţi ale Dunării.

Cum scrie *Istoriia de patru monarhii ai lumii*, de clătirea aceştii împărăţii de la Rîm spre acéste părţi, ca pre la 120 de ani după Hristos au fostŭ. Împotriva căruia nici Decheval, craiul dachilor, aşa fără războiŭ nu s-au lăsat, ci, trecîndŭ cu oştile sale Dunărea, au stătut împotriva lui Traianŭ-împăratul cu războiŭ în ţările Misii, căriia îi zicem noi Dobrogea.

Stătut-au un războiŭ mare şi nu puţină vărsare de sînge, însă pre acéle vremi în toată lumea nu era altă oaste nici mai teméinică, nici mai stătătoare, nici mai trainică la toate lipsele ostăşeşti ca slujitorii Rîmului, neînfrînţi şi din firea lor şi cu tocmeala oştilor lor, care vedem acum la némţi tocmeala oştilor, toată bulucuri, şi pintre buluc şi buluc loc deşertŭ, să aibă loc deşchis şi alte bulu-

[1] Ţiitor — stăpînitor.

curi, slobod meidan[1] să aibă, cîndŭ ar trebui să dea ajutoriŭ bulucurilor celor ostenite în războiŭ sau înfrînte oaste proaspătă pre acéle slobode de oști maidanuri. Niciodată toate bulucurile încep războiul, ce céle tocmite în frunte, și alte bulucuri cu mare tocmeală și meșterșug stau în paza acelora ce fac războiul, și așa luptîndŭ multă vréme cu o parte de oști, alte părți sta gata, netrudiți, proaspătă oaste pre lesne urnescŭ pre céialaltă oaste, carea odată își varsă și sloboade toată vîrtutea. Că acea oaste ce sare toată odată, toată odată să și răsipéște. Cu aceasta tocmala a oștilor sale rîmlénii au supus toată lumea.

Mare tărie și neînfrîntă avea și oastea machidonénilor pre vrémea lor, ales tocmeala pedestrimei lor, căriia zicea ei falanx [2] însă era prea strînsă acea falanxŭ și la greu să lega pedestrașŭ de pedestrașŭ. Cu mare greu să rumpe acéia oaste, că cu tocmala ei au călcat Alexandru Machidon tot Răsăritul. Însă pe urma lui, daca au început machidonénii a bate războaie cu rîmlénii, pierdea războiul machidonénii, cum va vedea cine va ceti războiul lui Perseu, împăratul machidonénilor, cu Emilius, hatmanul Rîmului.

Auzit-am pre mulți dînd vina aceasta, cum și léșii, și mos-calii, și alte neamuri creștinești nu sar odată cu toții la războiŭ. Nu știu ce zic: oștile teméinice cu multe ceasuri, cu multe zile bat un războiŭ, și știu aceasta. Că întăi léșii și moscalii, de s-ar slobozi toată oastea o dată, nici un războiŭ nu ar lua, ce toate le-ar piierde. Așa Decheval, craiul dachilor, luptîndu-să cîteva zile să oprească oștile lui Traian, n-au putut birui, ci au purces oștile din războiŭ în răsipă.

Traian-împăratul după izbîndă au căzut la apa Dunării, unde, șezîndŭ cu oștile, au adunatŭ din

[1] Meidan — piață, spațiu gol.
[2] Falanx — falangă macedoneană.

toate dintr-acélea părți și olate lucrători și au zidită cu mare minune vacurilor pe urmă pod peste Dunăre, de piatră, cu turnuri de piatră, carele să pomenéște până astăzi Turnul-Severinul. În Țara Muntenească ieste acela loc; malul dincoace al acelui olatŭ îi zicŭ munténii județul, cum zicem noi ținutul, Jiiului.

Cercat-am cîtva din ce ieste, de au primenit numele său acestŭ turnŭ, de-i zicŭ Severinul, că acestŭ lucru, că l-au ziditŭ Traian-împăratul și nu altul deplin și aievea, fără număr odoacă, spun istoricii, cîndŭ au fąçut și podul, căruia cu ochii noștri am privit pragurile prin apa limpede a Dunării, cîndŭ am mersŭ cu Dabija-vodă cu oștile la Uivar. Cum acel turnŭ ș-au schimbatŭ numele și n-au ținut numele ziditoriului său, cum ține Șanțul Troianul până astăzi, a ști nu pociŭ. Atîta numai, ori pre urmă că au trăitŭ acolo vreun domnŭ cu acestŭ nume, Severin, cum spun și munténii, ori pre numele vreunui pristav[1] la lucrul lui sau la rădicatul lui, după ce să pustiisă întăi.

Fost-au și un împăratŭ pre urma lui Traian, Severus, care nume și pre o piatră ce s-au aflatŭ la cetățuia năruită la Galați am cetitŭ însumi eu „*Severus imperator romanorum*“, adecă „Săverii, împăratul rîmlénilor“. Însă numai atîta am putut ceti, célelalte slove, deși și aduc cu latinești, iară a înțelége limba latinească nici într-un chip să pricépe. Cum pre un ban de aramă galben, iară la acea cetate năruită am aflatŭ, cîtŭ un ort de mare, nimenea nu poate mai mult a dizlega fără: Marchiianopolis. Iară turnul acela și podul peste Dunăre, nimenea altul, ci Traianŭ-împăratul, ca și Șanțul Troianul, l-au făcut; nu vei afla din sute de istorici într-alt chip.

După ce au gătitŭ podul peste Dunăre, Traian au trecut toată oastea peste Dunăre, dincoace, în ceasta

[1] Pristav — supraveghetor.

parte, în pămîntul unde ieste acum Țara Muntenească. Și i-au ieșitŭ iară cu oștile sale Decheval, craiul dachilor, la care războiu stîndŭ tare dachii și craiul cu ei, însuși craiul au peritŭ la acel război. Și așa au purces, după acel războiŭ pierdut, și perirea craiului, lor totŭ neamul dachilor în răsipă de pe acéste țări, unde ieste acum Țara Muntenească și țara noastră, Moldova. Cîtă țară au și rămas pre loc, prostime, țărani, toată o au scos-o Traian de pe acéste locuri peste munții care desparte Țara Ungurească dispre noi. Iară aicea, îmbe acéste țări, și Țara Muntenească și Țara Moldovei, de la Dunăre pănă suptŭ munți și pănă în Marea Neagră, și de la apa Nistrului pănă iară supt munți, tot cu rîmléni și căsaș[1] au aședzat și mai mulți oșténi, precum zicŭ ei: colonia romana, adecă discălicarea Rîmului. Și așa ieste discălicatul cel dintăi acestor țări cu rîmléni.

Cine ar vrea să știe, să vază și cu ochii martorii, citească pre istoricul Dion, carile au scris viiața lui Traian-împăratul și pe Evtropii, carile au scris viiața lui Adriian împăratul, iară al Rîmului, și pre Bonfin, istoricul ungur, și din alți istorici, anume Carion, Cavații, Silvius, Cromver leah, Piasenschii de Premisla, Gvagnin litfan și mai ales și din ceşti mai de curîndŭ: Topeltin de Mediiași, iscusit istoric, carile de-amăruntul din Dion scrie de neamul țărilor acestora și ales de descălicatul cel dintîi pe acéste părți de lume de Traian-împăratul.

Măcară că capetile dachilor, domnii cu toate casile lor, s-au tras toți peste munți în Ardeal, și de acolo s-au închinatŭ cu toții la Traian-împăratul, totŭ nu i-au crezut, ce și peste munți pentre dachi au discalicatŭ rîmléni, pentru să nu mai poată a-și rădica capul dachii împotriva împărăției, carii vedem și pănă astăzi în tot Ardealul, și în țările

[1] Căsaș — gospodar.

de sus céle ungurești mai în jumătate cu ungurii, români, adecă rîmléni, sîntŭ lăcuitori pănă astăzi.

Era acestŭ obiceiŭ la Împărățiia Rîmului daca să umplea Italiia, dricul împărății, de lăcuitori, de nu le ajungea, nici-i biruia pămîntul cu hrana, scotea cu sorți casăși di pen orașă și de prin sate și-i muta la altă țară, unde vedea părți mai rari de lăcuitori, sau unde vediia că să rădica de suptŭ ascultarea împărății vreo țară, acolo cu sutile de mii de case să muta și le împărțiia locuri, și zicea acei discălicături noao colonia romana, adecă discălicarea Rîmului. De care colonie a lor ieste plină lumea și la Asiia, adecă Anadol, și la Africa, căriia îi zicem noi Barbarezii, și la Hișpaniia și pre apa Renului, la némți și franțozi. Și la Rumele, în țările grecești, un neam ce le zicem coțovlah, colonia Rîmului ieste.

Litva în Crăiia Leșască direpți rîmléni sîntŭ, însă acel neam al Litvei nu de rîmléni aduși sîntŭ pre acéle locuri, unde lăcuiescŭ acum, ci de tirăniia lui Neron, împăratului al Rîmului. Multe case mari cu gloatile sale, cu domnul lor Lizbon, fugînd de răotățile lui Neron la némți, și de acolo cumpărîndu-și vase de mare, pre marea céia ce lovéște la Gdansca au mersŭ, pănă la Liflantŭ, o țară, și de acolo, descălicîndŭ malul, s-au lățitŭ pănă unde ieste Litva acum. Mulți ani suptŭ ascultarea rusilor au fostŭ, pănă, înmulțindu-să din an în an, apoi ei au supus pre rusi, de le sîntŭ vecini rusii acei a toate țări.

De ar întreba neștine: Atîtea colonii în lume, de unde așa mulțime discălicate, numai de la Italia să iasă atîtea descălicate dintr-însa? Trebuiește să știe că într-acéia țară au fostŭ pe acélea vacuri scaunul împărăției, orașul Rîmul, care orașŭ, nu cum sîntŭ acum împărățiile, ci au ținut toată lumea de la Apus, aproape și pănă totŭ Răsăritul, fără puține împărății la Răsăritŭ, pre carii amu nici-i primiia. Iară soli toate țările acélea cu daruri trimitea.

Spre Miazăzi și pănă unde să închide lumea cu ochiianul suptŭ Împărățiia Rîmului au fostŭ, și spre Miiázănoapte numai niște unghiuri, pe lîngă mări nemțești, unde ieste acum Crăiia Daniei și a Șvedului, acélea țări drepte nemțești sîntŭ și un neam — acélea numai au hălăduitŭ, de n-au fostŭ supuse suptŭ Rîm niciodată. Curia dară din toată lumea la Italia, să fie și în volniciia Italiei șpani [1] adecă șleahtici [2].

Și, a doao pricină, nu ieste în toată lumea altă parte de lume pămîntŭ ca Italiia, de tot bivșugul și dezmierdatŭ, cît bine i-au zis raiul pămîntului.

A treia pricină, și mai mare decîtŭ acéle doao ce s-au poménitŭ, că rîmlénii din toată lumea lua a zécea din oameni tineri, cum lua turcii din Rumele; zicea rîmlénii acelor oameni obsides [3], adecă zălog de credința țărîlor. Și pre aceia punea de-i învăța ca la școală oșteniia, și carii era pre la școale încă suptŭ steaguri le zicea tirones (sfîntul mucenic Theodor Tiron, dintru acei slujitori au fostŭ). Iară daca să învăța bine cum va purta sulița, cum va muta pavăța, cum va întoarce sabiia, îi scotea la războiŭ și cu vréme din tirones ieșiia, de le zicea veteranii, adecă slujitoriŭ vechiŭ, bătrîn. Acestor veteranii apoi îmbătrîniți în slujbe vestite îi scotea de suptŭ steaguri și le da pre la orașă și la sate locuri de casă, de vii, de grădini, de pămînturi, și așa să umplea Italiia cu mulțime de oameni, cîtŭ nu-i coprindea pămîntul.

Multe obicéiuri de ale Rîmului sîntŭ acum la turci ca acéstea, ce iau și ei de a zécea oameni și iară așa îi împart pre la grădini întăi, apoi în ceata ienicérilor și fac și ei apoi din slujitori bătrîni oturaci [4], curugii și timaruri. Toate acéstea și altile multe obicéiuri de la Împărățiia Rîmului sîntŭ,

[1] Șpan — conte, nobil.
[2] Șleahtici — nobili.
[3] Obsides (latin) — zălog.
[4] Oturac — cel ce rămîne de pază în tabără.

că și ienicérii cum sîntŭ acum la turci, la Rîm pritoriiani, adecă pedestrime de divan le zice, cum la turci cul-oglu și așa bulucurile pre numere: biringi, ichingi, iuciungi; la rîmléni — primani, secundani, terțiiani, cvartani, tot pre numere bulucurile, adecă: cei dintăi, cei ai doilea, cei ai treilea, cei ai patrulea, pre numărŭ să știia bulucurile. Și nu-i divă că la turci vedem obicéiurile acéstea, care au fostŭ și la Împărățiia Rîmului, căci că Țarigradul și cîte țări țin turcii în ceasta parte de lume, care să chiamă Evropa, parte de Împărățiia Rîmului ieste.

Alexandru Machidon pe vremile împărăției sale încă au făcut pre numele său colonii, și întăi la Eghipet acel vestitŭ orașŭ Alexandriia, unde să scură apa Nilului în mare, iarăș și pre apa Donului și pre apa Hăndului și la perși au discălicatŭ orașă și olate pre numele său.

De ar hi acum Istratie-logofătul și fiiu-său un Simeon Dascalul și nepotu-său, un Misail Călugărul, cum s-ar apuca de aceasta povéste cu basnile lor, céle ce au scris că rădăcina acestui neam, carele ieste acum pre acéste locuri, din temnițile Rîmului ieste? Că Traian-împăratul adevărat că de la Rîm au adus și căsași, adică de la Italia, și așa ieste: și căsași au adus, iară nu din temnițile Rîmului, ci oroșani căsași, săténi, tot din slujitori așezați. Și casă de domni au așezatŭ aicea pre la cetăți. Cum și Dragoș-vodă mare năpaste îi ieste să fie fost păstor; pre mărturiia maramoreșenilor, cu urechile méle am auzitŭ că au fostŭ ficior unui Bogdan-vodă, născut din Maramoroș, după ce au scos de aicea mulțimea de tătari și cu bulgărimea de la Volga năbușiți și apoi pre urmă și Atila cu ungurii.

Din temnițe cu sutele de mii de oameni cum s-ar afla? Și apoi fămei, iară atîta tălhărițe? Deci, unde ieste și cît vac ieste de cînd au venit Traian pre aicea și cînd s-au bătut Laslo, craiul unguresc, cu tătarii? Între Traian și între Laslo-craiul 800 de ani sînt.

Și au scris ei, acești istorici, Istratie-logofătul și Simion Dascalul și Misail Călugărul, că acest Laslo au cerșut de la Rîm oameni. Și neamul românilor acum trăia cu domnii săi în Maramoroș, cești dincoace, iar cei dincolo, dispre munténi pre apa Oltului. Nu să prinde dară, cum zic aicea: manno, țigănéște.

Așezîndŭ Traian și domni prin cetăți, cum zic la léși, caștaleani, cineș domnul cu olatul său: *dominus* — după latinie ieste la noi: domnŭ — iar pre la toate marginile și locuri alese oșténi, cu nume pre atuncea țărilor acestora, unde ieste acum Moldova și Țara Muntenească, Dachiia Inferior, adecă Dachiia-de-Jos, iară Ardealului și părților celoralalte de sus, precum s-au pomenitŭ de hotarul Dachiei, în capul de Dachiia, Dachiia Superior, adecă Dachia-de-Sus. Și suptŭ acel nume au trăitŭ acéste țări, până la al doilea discălicatŭ cu Dragoș-vodă. Și acum mulți ne zic noao, țării noastre și Țării Muntenești, streinii, Dațiia, însă norodul, neamul lăcuitorilor, nu ș-au schimbatŭ numele său, ci tot *romanus*, apoi cu vréme și îndelungate vacuri romani, apoi rumâni până astăzi. Și țările megiiașii, știind de unde au ieșitŭ neamul acesta, că de la Italia, cării țări îi zicŭ streinii vlah, vloh, unii zic valios, ungurii olaș, de pe vloh, adecă italian, au zis vlah, și munténii Valahiia, mai tîrziu.

După așezarea cu rîmléni pre acéste ț...
împăratŭ au purces pre Dunăre în...

...cu oștile sale,
...opa pe dincolo până la apa
inima țărilor moschicești
Neagră, la Crîm, ci trecîndŭ
Asiia, lovindŭ pre la Iuzbec,
Iară de la Iuzbec, pe după
mare desparte Cazanul și
Persului, pe la bahtri, și
...ului și prin Asiria la Eghipet,

între Ţarigrad şi între Schiudér. Ţarigradul singur şi cu Galata de Evropa ieste, iară Schiudériul dincolo de boazŭ, Anadol, căruia îi zicŭ istoricii Asiia.

Că în patru părţi împart istoricii lumea: Răsăritului zic, cu toate împărăţii, acei părţi Asiia, părţilor dispre Miazăzi, cîte ţări sîntŭ, Africa, părţilor dispre Apus şi dispre Miazănoapte, Evropa. A patra parte ieste America, care parte aşa ieste depărtată şi vine cum ar fi suptŭ noi, că cîndŭ ieste la noi zioă, la dînşii atuncea ieste noapte, şi cîndŭ la noi noapte, la dînşii zioă, că fiind pămîntul rătundŭ, cum ar hi împotriva noastră, suptŭ noi acea parte ieste.

Acéstea dară doao părţi de lume, Evropa şi Asia, dispre părţile de miazănoapte desparte Donul, iară într-acoace împarte Marea Neagră şi bogazul cela ce să scură Marea Neagră în Marea Albă, tocma supt oraşul Ţarigradului şi în gios pre Marea Albă, pănă unde cade apa Nilului în Marea Albă, şi Nilul desparte Asiia de Africa. De la Nil să încépe Africa şi Eghiptul amu nu de Asiia, ci de Africa ieste, cum toate ţările cîte sîntŭ de la malul Nilului, pănă să închide cu Marea Ochianului, carea încunjură pămîntul, alăturea cu Marea Albă, pănă să cură şi Marea Albă în Ochian, la Hişpania, dincolo Africa, dincoace Evropia, Hişpaniia de Evropa, Fesul, dincolo de Marea Albă, de Africa.

Acéstea pomenindu-să pentru deşchisul minţii, să să înţeleagă statul lumii, ne întoarcem la istoriia noastră de Traian, cum nu s-au îndăstulatŭ cu
atîta parte de lume, cîtŭ
de au trecut toată Evr
Donului, care apă din
iese şi cade în Marea
Donul, au călcatŭ şi
mari ţări tătărăşti.
Marea Caspiei, care
Azderhanul de ţările
acolo, pin ţările Pers

unde la Eghipet, de boala ce-i zic desintiria, adecă deznodarea vintrelui, și-au sfîrșitŭ viiața.

De acestŭ vestitŭ împărat ai și Șanțul Troianul, săpat de oștile lui în vécinica pomenire, începîndŭ din Țara Muntenească, peste toate apéle acéstea, care s-au poménitŭ, Sirétiul, Prutul, Nistrul, Buhul, Niprul, pănă la Don, totŭ acestŭ șanțŭ [1], carile îl vedem aicea la noi.Eu l-am trecut aproape de Nipru, pre la un tîrgŭ anume Vciorașnoe, tot pre cîmpii; acel orașŭ nu departe de Chiov ieste, și Chiovul ieste pre apa Niprului și presémne cum mérge șanțul, apa Niprul, mai sus de Chiov, o au trecut-o Traianŭ cu oștile sale.

Să află unii de zicŭ că acestŭ șanțŭ, carile îl vedem pănă astăzi suptŭ acestŭ nume Troian, să fie săpatŭ pentru sprijineala dispre tătari, închizîndŭ locul dispre cîmpi de năvala prăzilor tătărăști, în care era și răposatul Panaiotachie, terzimanul cel mare și vestit pe vrémea lui la împărăție. Nu știu unde și la ce istorii va fi cetit acestŭ lucru. La voroavă cu mine pentru șanțul acesta, au dat samă că un istoric, anume Bonfin, ungur, pomenéște de șanțul acesta. Cum mi să pare, cine atîta loc de lume, începîndŭ din Țara Muntenească, pănă peste apa Donului ar hi putut apăra peste totŭ locul? Și aicea la noi, să zicem că de la capul șanțului, de unde să încépe întîi, pe deasupra Galaților, alăturea cu Dunărea mérge pre aproape și peste Prut, iar nu departe de Dunăre, pre la satul turcesc acum, Troianul; dară deci unde să dipărtează la cîmpi și de la Dunăre și de la Marea Neagră iar peste apa Nistrului, ca mai departe mérge peste cîmpi pe la tîrgul Vciorașnoe, pre unde l-am trecut eu, mai pe din sus de Chiov lovéște la Nipru, și de la Niprul, cu mai mare depărțime de mare, la Don. Cum zicŭ, cine ar fi putut apăra atîta loc și ține? Că de au fostŭ aicea țara discălicată des de Traian, cum ieste

[1] Șanț — val.

între acéste ape Prutul și Nistrul, dară de la Nistru pănă la Nipru și de la Niprul pănă la apa Donului și Traian-împăratul prin pustii au mersŭ. Așa și lui Panaiotachie i-am răspunsŭ, la ce n-au știut cum mi-a mai răspunde. Așa zic și celorlalți, cîți au mai scris, așa și lui Bonfin, de au scris așa, cum să fie șanțul acela săpat de vreo sprijineală de tătari.

Mai de crezut sîntŭ aceia carii țin că Traianŭ-împăratul au săpat acesta șanțŭ în vécinica pomenire și véste și să să știe șleavul oștii de ceia carii să tragŭ după oști mari, niguțători și oșténi, cum vedem și acum pre împărații turcești și vezirii lor, pre unde mergŭ cu oștile, fac movile pe șleavul oștilor și pentru véstea și pentru îndireptarea celora ce vin, ori oșténi, ori olăcari, ori niguțători, pre urmă dupre oști. Nici te mira cu cine ar fi săpatŭ un șanțŭ mare ca acesta — căci cu mult mai mare au fost, numai cu vremi îndelungate s-au și năruit și mîlit[1] — o oaste de 600.000 de oameni numai slujitori, fără alte mulțime. Într-o zi o sută de mii de oameni să să înșire în rîndŭ unul lîngă altul, să arunce lutul cineș dreptŭ sine, caută cît loc pot coprinde 100.000 de oameni. Pre ușoară socoteală: loc de doao mile de céle mari, de nu și trei mile vor coprinde 100.000 de oameni, un conac întreg să face de oaste mare. Și la 600.000 de oameni, a șasea zi într-o săptămînă o dată unui om vine rîndul la săpat. Și acestŭ număr al oștii acelui împăratŭ, fără altă mulțime ce să trăgea după oști, scrie Dion istoricul, carile au scris viiața și faptile acestui împărat, și Evtropii istoricul, carile au scris viiața lui Adrian-împăratul, ginerile lui Traian, carile, după moartea lui Traianŭ, el au stătut împăratŭ Rîmului. Și acesta Adrian au făcut Odriiul orașul, pre numele său, unde să împreună trei ape: Tungea, Marița și Arta, în pămîntul Trachiei.

[1] Mîlit — mal surpat, rîpă.

Cu acéste oşti Traian, căruia numele în Istoriile Rîmului Ulpius Traianus, au călcatŭ aceasta parte de lume, călcate şi de alţii cu oştile Rîmului, mai nainte de dînsul de Pompeiŭ cel Mare şi de Iulie Chesariul şi de Avgust Chesar, însă nu pre aicea, ci pe la perşi. Iară acesta împărat Traianŭ pre aici au venitŭ şi au încunjuratŭ aceasta parte de lume, cum s-au pomenitŭ, şi iel au discălicat neamul, seminţiia care trăieşte pănă acum în Moldova şi în Ţara Muntenească şi cît norod ieste în Ardeal cu acestŭ nume: român.

Cap al cincilea

AICEA VINE RÎNDUL SĂ POMENIM DE CETĂŢILE CE SĂ AFLĂ AICEA ÎN ŢARĂ LA NOI

Aicè ne trage rîndul a pomeni de cetăţile ţărîlor acestora, cîte sînt acmu şi-n Bugeag, şi aicè la noi în ţară, şi de faţă ce stau şi alte năruite, cît de-biia să cunoscŭ că au fostŭ cetăţi şi cîte sînt în Ţara Muntenească. Mare nevoie este a scrie de dînsăle, de cine ar fii făcute, că cît amŭ nevoit şi cîtŭ amŭ cercat să ştiu ceva, de ce niiam făcute sînt, un cuvînt, o pomenire n-am putut afla, cu mare jele. Şi oricum, într-alt chip a fi nu poate, numai ce sînt făcute de dachii cei vechi. Că întăiŭ Cetatea-Albă, mai înainte de Traian au fost, că Avgustŭ-chesariul, care împărat a Rîmului acmu triimitea şi el boierii cei greşiţi la închisoare, cum dzic turcii, surgun, la Cetatea-Albă, unde şi pe un dascal, anume Poblius Ovidius, l-au trimis pentru nişte stihuri de dragoste, ce scrisese acel dascal, de îndemnase Rîmul la curvie, carele au şi murit în Cetatea-Albă. Şi o baltă ce ieste acolo, Vidovul, pre numele acelui Ovidius este.

Şi aşea şi acestealalte cetăţi, cum ieste Suceava, Neamţul, Hotinul, Tighinea; însă pîndzăle [1] la toate cetăţile acestea, cela cu al doilea rîndŭ, de domnii sînt adaose, cum să pot vedea că toate au pîndză şi-îndoite sîntŭ. Cele mai vechi mai mici sînt şi ca nişte caştele, adecă turnuri, au fostŭ, precum şi tocmite. Cearcă la turnul cetăţii Sucevii dispre amiadzădzi, unde scrie sus că ieste tocmit de Irimie-vodă, şi la poarta cetăţii vei afla numele lui Despot-vodă, care slove pe lîngă buor le-am cetit eu sîngur.

Şi aşè, de pre Cetaatea-Albă luînd dovadă, că aceiia cetaate cu mult mai înainte au fostŭ de Traian, poate fi cestelalte de rîmleni, după ce au descălecat Traian aicè. Din ceste neamuri, al triilea să le fie făcut nu încape, fără una, cum am înţeles, de cetatea Sorocii, să fie făcută de un Pătru-vodă, de care lucru mult mă mir că Urechii-vornicul nu pomeneşte.

Aflu pomenită cetatea Chilii, carii o scrie în v leat 6973 că au luat-o Ştefan-vodă cel Bun de la turci, ş-apoi la v let 6987, iunie, 22 dzăli că în cestŭ an au început Ştefan-vodă a zidi cetatea Chilii şi au şi săvîrşit-o într-acelaş an. Dar mă mir cum încape acestŭ lucru, că întăiŭ scrie că au răscumpărat-o de la turci, închinată de nevoie, ş-apoi să o zidească, cum va fi acel lucru? Aşi dzice că acel zidit de dzice, să o fie tocmit. Dar la v let 6973 păn' la v let 6987, 14 ani sîntŭ; cini ar fi stricat, şi nice scrie să fie stricat-o cineva aceşti 14 ani. Citeşte gheografiile ceste de curîndŭ şi vei afla în Historiile Ţarigradului că împrumutîndŭ cu bani ianovezii pre împăratul Ţarigradului, de oşti improtiva turcilor, le-au dat zălog Crîmul şi aceasta parte de loc, unghiul Mării Négre, cu scălile lui, unde este acmu Bugeacul. Şi atuncè ianovedzii au făcutŭ Chiliia pe Du-

---

[1] Pîndză — rînd de întărituri ale unei cetăţi.

năre și Chiefè, care ieste pre malul mării în Crîmŭ; Chiefè are altŭ nume Theodoziia, la Historiie.

Să află și de greci făcute cetăți, cum este Turnul Neovtolem, o cetate pustie, îmi pare să fie pe Cogîlnic, în Bugeagŭ; tătarii și ai noștri îi dzic Tatar-Bunar, că Neoptolem este nume grecescŭ.

Altele multe, cărora stau năruiturile, de-biia semnele să cunoscŭ, cum ieste mai sus de Gălați, ce-i dzic Gherghina, și pre Milcov, mai sus de Focșeni, de care pomenește Urechie-vornicul că o chema Crăciuna.

Și tot pe o poveste stau și cele cîte să află în Țara Muntenească, sau de dachi sau altele de rîmleni făcute sînt. La podul lui Traian peste Dunăre, în Țara Muntenească (Românească), la giudețul Jiiului, ieste iar năruită o cetățuie, aciè adevărat de cine ieste făcută, cu numele Săverinul ieste, de care și mai sus s-au pomenit. Așijderea și peste Dunăre au făcut pod, lucru de mirat, pecum mărturisește și Dion la *Viiața lui Traian*, a căruia pod și astădzi să cunoscŭ pragurile în apă. Și mai încolo, pe Dunăre, în preajma, ieste turnișorul Săverinului, de Săver-împăratul făcut și atîta. Iar pe ce vreme au făcut Săver nu scrie. Iar la alți historici, cum la Dion,carii au scris viiața lui Traian, așè și la Topeltin, să află scris lătinește: „*Traiani aeterna columna*" pe româniia: „A lui Traian, vecinicul stîlpul". Ce dintru aceste să cunoaști că une cetăți într-acesti țări și de rîmleni sînt făcute.

La năruiturile cetății de la Gălați, din sus, unde cade Bîrladul în Dunăre, s-au aflat un ban de aramă galbăn și de mare cît un ort, nu mai gros, în carele slovele nu s-au putut ceti de cie ce știu lătinește, fără unii ce știu mai bine grecește dzic că scrie Marchiianopolis, și samănă așea, iară celélalte slove de înțeles nu sîntŭ.

Așijderea o piiatră mare adusă la Gălați la biserica Dii, mai mult nu s-au putut înțelege, făr' de atîta, lătinește: *Severus, imperator romanorum*, iar

românește: Sever, a Rîmului împărat. Și acei cetăți dzicŭ Gherghina.

Iar banul ce au aflat mai gios de Roman, iar la năruitura unii cetăți, de care cît șestacii cei de patru bani leșești și mai gros, de aramă roșie și chipul domnului suptŭ pălărie nemțască și-n pregiur slove sîrbești: „ѡтєцъ мѡлдакскїи“: „Tatăl Moldovei“; iar dintr-altă parte scrie: Hereghia de Moldova. Acii hereghiia lătinește să dzice: *hereditas*, adecă: strămoșie.

Pentru aceia dzicŭ de cetăți că unile de domnii, acmu după a doa descălecătură a țărilor sîntŭ făcute, adecă zidite.

Și așea, cît s-au putut ști de cetăți, acestè sîntŭ acestor țări, că sînt unele făcute de dachii, cum ieste deschis la Cetaatea-Albă, celelalte și de rîmleni și unile mai pe urmă și de domniele țării. Și atîta putem ști de cetățile carii să află într-această țară.

Capul al șeaselea

DE NUMERILE[1] NEAMULUI ACESTOR ȚĂRI ȘI DE PORT ȘI DE LIMBA GRAIULUI, DE UNDE AU LUAT, AȘIJDEREA ȘI DE TUNSURA, CAREI SĂ AFLĂ ȘI ACMU LA PROSTIME PE SUPT MUNTE, LĂCUITORII CE SÎNTU ȘI DE LÉGE CREȘTINEASCĂ, DE UNDE AU LUAT

Mare dovadă neamurilor, din ce rădăcină și izvor sîntŭ, numile care au și în de sine și la alte țări streine și măcară că nici un neam nu ieste în toată lumea să aibă numai un nume, ci unile dispre capetile céle dintăi a vreunui norod stăpînitoare, alte nume sîntŭ di pre locuri, de unde sîntŭ începute,

---

[1] Numere — plural de la nume.

multe di pre cetăți mari, multe de pre ape vestite. Cum vedem, neamul nemțescŭ suptŭ acéste numere: întăi și mai ales și mai de cinste: alamani și așa le zic istoriile céle vechi și turcii; al doilea nume: gherman, adecă „doi frați", latinéște *ghermanus*; o seamă de istorici le zicŭ *tevtones*, di pre capul lor Tevton, italiianii zicŭ *tudesco*, poate fi iară di pre Tevton; léșii, moscalii, noi zicem némți. Mai apoi alte numere despărțite ca crăngile dintr-un copaciŭ: șvedzii, danii, franțozii, saxonii, belghii, batavii și alte țări mai mărunte, totŭ din rădăcina cea véchie a alamanilor crăngi și părți sîntŭ.

Așa hișpanii; ibării, țiltiberii, portogalii, iară tot un neam sîntŭ; franțozii, galii tot un neam sîntŭ. Turcii, de pre locul lor, Turhistan, de pe capul lor cel dintăi Osmangic: otomani, osmanlîi. Moscalii, rusii, bolgarii, sîrbii, harvații[1], slovații, bohemii, rații, polații totŭ un neam slovenescŭ sîntŭ, fără alte numere ce sîntŭ la streini. Că întăi acestui neam grecii le-au zis *savromatis*, de pe ochi mierăi și albeneți, adecă ochi de șopîrlă. Tătarii, tartari, de pe apa Tartara, schitii de pe sălbătăcie, nohai. Așa toate neamurile suptŭ multe numere toate sîntŭ. Ungurii: huni, magiari, ugrii, iară sasii: dachii, sații, goții, masaghetii. Și acéstea nu toate numerile, numai unile dintr-însile ți le-am însemnatŭ, pentru înțelesul numerilor mai lesne neamului și acestor țări, Moldovei și Țărîi Muntenești și românilor din Ardeal.

Așa și neamul acesta, de carele scriem, al țărîlor acestora, numele vechiŭ și mai direptŭ ieste rumân, adecă rîmlean, de la Roma. Acest anume de la discălicatul lor de Traian, și cît au trăit pănă la pustiirea lor di pre acéste locuri și cît au trăitŭ în munți, în Maramoroș și pe Olt, tot acest nume au ținut și țin pănă astăzi și încă mai bine munténii decît

[1] Horvățesc — croat.

moldovénii, că ei şi acum zic şi scriu ţara sa „rumânească“, ca şi românii cei din Ardeal.

Iară streinii şi ţările împrejur le-au pus acestŭ nume vlah, de pe vloh, cum s-au mai poménit, valios, valascos, olah, voloşin, tot de la streini sîntŭ puse acéste numere, de pre Italiia, cărora zic vloh. Apoi mai tîrziu, turcii, de pre numele domnului carile au închinat ţara întăi la turci, ne zic bogdani, munténilor cara-vlah, grecii bogdanovlah, munténilor vlahos. Că acestŭ nume, moldovan, ieste de pre apa Moldovei, după al doilea discălicatul aceştii ţări de Dragoşŭ-vodă. Şi munténilor, ori de pe munte, muntean, ori de pe Olt, olteani, că léşii aşa le zic, molteani.

Măcară dară că şi la istorii şi la graiul şi streinilor şi în-de-sine cu vréme, cu vacuri, cu primenéle au şi dobîndescŭ şi alte numere, iară acela carile ieste vechiŭ nume stă întemeiat şi înrădăcinat: rumân. Cum vedem că, măcară că ne răspundem acum moldovéni, iară nu întrebăm: „ştii moldovenéşte?“, ce „ştii romă-neşte?“, adecă rîmlenéşte, puţin nu zicem: „*ştis romaniţe?*“ pre limba latinească. Stă dară numele cel vechiŭ ca un teméi neclătit, deşi adaog ori vrémile îndelungate, ori streinii adaog şi alte numere, iară cela din rădăcină nu să mută. Şi aşa ieste acestor ţări şi ţării noastre, Moldovei şi Ţării Munteneşti numile cel direptŭ de moşie, ieste rumân, cum să răspundŭ şi acum toţi aceia din ţările ungureşti lăcuitori şi muntenii ţara lor şi scriu şi răspundŭ cu graiul: Ţara Românească.

Şi acestŭ nume vlah — de la turci şi de la greci ieste, de la némţi — vallios, de la franţoji — valahos, de la léşi — voloşin, de la moscali şi de la rusi tot aşa, voloşin şi de la unguri olah; acesta nume tot de pe vloh ieste şi vloh ieste italiianŭ, din care ţări a vlohului, adecă a Italiei, au pornitŭ Traian, împăratul Rîmului, fără număr mulţime de norod şi i-au aşezatŭ în acéste ţări a Dachiei cei vechi.

Să fie acest nume vlah de pre Fleac, hatmanul Rîmului, precum scriu unii, basne sîntŭ.

Şi aşa dovedindŭ numele neamului acestuia, cum vezi din istorici mari şi mărturiia ţărîlor înprejur, ne trage rîndul a pomeni de portul. Care acum portul stătătoriŭ ca numile şi ca limba nu ieste, ci ia un neam de la alt neam porturile cu vréme. La care schimbarea hainelor face şi locul, de le caută a face şi îmbrăcăminte trupului, precum ieste firea ceriului a vreunii părţi de lume. Că întăi la acéste părţi de lume, unde trăiescŭ moscalii, rusii, tătarii, să fie omul îmbrăcat în haine franţozeşti, ar crăpa de frigŭ. Şi măcară şi la noi pre aicea ce ierni sîntŭ, ţara Italiei ierni ca acéstea nu are niciodată, ci foarte blînde ierni, cum sîntŭ la noi toamnile, şi mare darŭ au acéle ţări a Italiei, cît şi vara năduşăli nu sîntŭ ca aicea la noi, ci călduri cuvioase [1] puţin nu ca primăvara, cum ieste la noi la maiŭ, la iunie. Le-au căutatŭ dară acestora oameni mutaţi pre acéste locuri a-şi schimba portul hainelor după vrémea acestor locuri.

Cătră acéstea toate, caută ce scrie de portul rumânilor iscusitul istoric Lavrentie Topeltin din Mediiaşi; cuvintele lui ţi le izvodescŭ: „Rumânii de Ardeal, ai noştri, poartă o haină de la umere pănă peste tot trupul îmbrăcaţi, ne fac mare învăţătură portului de va-curile céle de demult, care au ţinut părţile acéstea de la septentrion, adecă părţile carile sîntŭ aproape spre miiazănoapte, tot trupul acoperitŭ, care feliŭ de haine poménéşte un dascal anume Marţialis că să chiema endromida cu aceste cuvinte: «Îţi trimitem endromida [2], vechiŭ portŭ, nu mîndru, iar bun de luna lui dichemvrie». Şlice au de pîslă, pe limba noastră deţască cuglă" (eu socotesc cu chivere, care am apucatŭ eu şi la boieri aicea).

---

[1] Cuvios — potrivit.
[2] Endromida (latin) — manta de iarnă.

Caută ce zice de opinci tot acela istoric Topeltin, şi nu de la sine, ci pune cuvintile a mai vechi de sine istoricilor, anume Alfonsŭ şi pre Plavt şi pre Ag. Ghel, carile au scris cărţi de porturile céle vechi limbilor: „Féliul încălţămintelor a românilor ieste cu piiele crudă, de fieştece dobitoc, piste picior învălit bine în obiiele de lînă încalță şi apoi piielea acéia leagă cu curea piste picior, de înfăşoară piciorul de la dégite pănă sus, toată glezna. Şi acésta ieste portul rîmlénilor celor vechi, strămoşilor lor, care purta la oşti. Acestŭ fél de încălţăminte a sluji-torilor oşténi era la rîmléni. Numai atîta osebire vedem, pe cum cetim în istoriile céle vechi, că oşténii Rîmului nu învăliia în obiiele, ce gol piciorul încălța cu piiele şi cu legături în cruciş, ca gratia; în opinci numai cît ține piciorul la călcăi lega." Acéstea sîntŭ cuvintile acelui istoric, din cuvîntu în cuvîntu. La noi de necinste ieste acést fél de încălţăminte acum, la acéstea vacuri, care era de cinste la rîmléni şi de vitejie portŭ. Vedem acum la cerchezi că acest fél de port de încălțăminte pentru sprinteniie țin.

Aicè ieste locul a pomeni şi de tunsura acia, de care au scris un Simion Dascal şi mai nainte de dînsul Istratie-logofătul. Tunsura aceasta, precum s-au arătat de portul şi încălţămintele opincilor din historicul Topeltin şi iarăşi dintr-însul să arătă, de care aşea dzice: „Mă mirŭ cum de doo feluri de tunsuri au luat ardeleni noştri de la rîmleni, cariio țin o samă şi pănă astădzi: un fel de tunsură mai adîncŭ la tunsură, pe lîngă peliță aproape, alt fel mai departe de peliță prin pieptine tund părul. Şi acei tunsuri mai aproape de peliță noi dachii o numim *schieren*, iar acesta mai depărtat de peliţă o numim *coluen*." Şi tot Topeltin dzice: „Rîmlenilor le plăcea a rade şi în chipul ceatleului acoperiè cărunteţile sale şi pricină da că la cap din dos, la ceafă, tundea părul, să fie capul totŭ slobod de sudori şi în răcoreală la ostenele". Vede-se dară că

ieste vechiŭ obiceiŭ tunsura aceasta, care și pănă astădzi se vede la o samă de lăcuitorii a țărîi noastre și-n Ardeal, și ieste de la rîmleni aceasta, sămnŭ slujitorescŭ, că în chipul cetlăului își învălia capul slujitorii Rîmului cu taftă supţire, ca-n chip de cunună slujitorească. Vădu-să dar basnele acelor scriitori mai sus pomeniţi, Simion Dascalul și Istrate-logofătul, și acel amăgeu [1], Misail Călugărul, carii au scris că sămnul acei tunsuri ca un cetlău [2] au fostŭ sămnŭ tălhărescŭ, cu carei însămna rîmlenii cei de rău făcători.

Rămîne aici rîndul a arăta de graiul și slovele, de unde ieste izvorît, acestor ţări de care pomenim. Precum dar s-au arătat deplin neamul acestor ţări aședzate pe aceste locuri de rîmleni, așè și graiul totŭ de la rîmleni izvorît, cu ciilalţi historici mărturiséște și Topeltin, care așè dzice: „Am dovedit mai sus a fi Italiia pricina descălicării valahilor, așè și aicè aceiiaș laudă mărturisim, că limba lor ieste limba vechilor romani, amestecată sau mai mult stricată cu sîrbască, rusască, dăţască, horvăţască, slovenească“ procîi. Și dzice precum și un historicŭ ce-i dzic Covaţiiocie au socotit precum graiul de casă a ardelenilor mai mult are în sîne însămnarea graiului românescŭ și lătinescŭ, decît a graiului de acmu a italiianilor.

Și cu vreme îndelungată, ce nu strămută și nu astupă, vestite împărăţii, crăii, domnii; așè și graiul romanîlor pre aceste locuri cu îndelungată vreme și răsipă lăcuitorilor, romanii de supt aceste locuri, care pustiindu-să de năvala tătarîlor, să mutase aceștia de aicè la Maramorăș, cei din Ţara Munteneascǎ la locurile Oltului, trecîndŭ munţii, ș-au stremutat și graiul. Că unde dzice lătinește: *Deus*, noi dzicem: Dzău sau Dumnădzău, *meus*, al mieu, așijderea, unde *ţelum* ei, ceriul, *homo*,

[1] Amăgeu — înșelător.
[2] Cetleu — tonsură.

omul, *fronsŭ*, fruntea, *anghelus*, îngerul. Iar nice unile cuvinte nu sîntŭ să nu fie protivnice cu lătinește, sau la început, sau la mijloc, sau la fîrșit, iar unele stau neclătite, cumu-i *barba*-barba, *luna*-luna și altele ca acestea: *vinum*-vinul, *panis*-pîne, *manus*-mena, *culter*-cuțit.

Și așè cum amŭ dzis, cu vremea ș-au schimbat graiul și s-au amestecat cu slovenescŭ, dațescŭ și cu alte care le-am pomenit dintru Topeltin. Pe aceasta poveste cură și aflatul slovelor, cu care și scrisoarea de la sirbi o au luat-o, amu după a doa descălecătură de Dragoș-vodă aicè în țară, și la munteni Negrul-vodă.

Cătră acestea adaogim rîndul aicè obiceilor meselor și ospețelor, carii să văd că-s vechi ținute aicè într-aceste țări și le ieste de la vechii romani, precum a închina păhar pentru sănătățile priietinilor ș-a împăraților, că scrie Dion, vestitul historicul, care întru laudă împăratului Avgustŭ cum vechiŭ obicei au fostŭ ca nărodul, giurînd pre piedzii cei buni sau närocirea împăratului, să bè la ospețe pentru sănătatea lui. Ciiarcă de aceasta mai pre largŭ la Pliniie. Acestŭ obiceiŭ și la nemți, și la unguri, la ardeleni, vechii romani, și la noi pe urmă, de pomenesc la mese sănătățile domnilor cu păhare pline de băuturi, așè și a priietinilor.

La acestea și obiceiul ce stă încă într-aceste țări, adecă aicè, la noi, și la munteni, și la darea datoriei de opște, adecă la moarte, vechiŭ obiceiŭ, că dzice Topeltin: „În Ardeal dachilor obiceiŭ cu mare petrecere a duce mortul la groapnița; mărgŭ înaintea boierilor cîntăreții și preuțíi, pe urmă viniia cielaltă mulțime, închipuind cum și ceielalți vor merge unde și cel mortŭ, ca cum ar dzice: mergi, că noi te vom urma. Vechiŭ obiceiŭ și la rîmleni; le dzicè trimbițe înaintea osălor, cum mărturisește Ovidius: „*Cantabat moestis tibia funeribus*", adecă: „Cînta trimbiță de jelea astrucării". Și aceasta la cei mai de cinste oameni să făcè, precum si astădzi la aceste

țări, la astrucări domnilor și la alții oameni de cinste." Și iar tot acel Topeltin dzice: „Muierile daților osăle părinților, a ficiorilor, a bărbaților și altor rudenii cu bocet nespus mărgŭ după ose, cu plînsuri de mirat și cuvinte de jele cuprindŭ osăle și cu glas mare toată viiața omenească o plîngŭ. Scrie Varro în cartea a 4, de viiața romanilor, cum cerca muiere, care avea glas mai bun, de cînta la osă", precum aceastaș și aici în țară să face și pănă astădzi și cu alăute.

Și acestea le-am arătat ca și dintru aceștea să să cunoască niiamul cu obicéiurile că au ieșit de la Rîmŭ ....

....

Cap al șeaptilea și cel de pre urmă

VINI RÎNDUL A ARĂTA CÎT AU TRĂIT ACESTE LOCURI CU OAMENI DUPĂ DESCĂLICAREA LUI TRAIAN CU ROMÂNII DE LA ITALIIA

....

Năbușit-au dar tătarîi pe aceste locuri și mai mulți, cu Atila din părțile Schitii Asiiatică, care și craiŭ au stătut întăi ungurescŭ.

Iar Topeltin scrie, cum Gallienus-împăratul, socotind cum aceste descălecături de pe aceste locuri a lui Traian nu vor sta, le-au mutat în Dobrogea. Și așè, românii din Țara Muntenească au trecut munții, aședzîndu-să la Olt, la Herțeg și pe la Făgăraș. Iar ceștealalții, unde sîntem acmu noi, mai tîrdziu, după ce n-au putut mai mult a sta prin cetăți și pre supt munți, pentru lipsa hranii, au trecut munții la Maramorăș, aședzîndu-se pe la Giurgiu și pe la Ciucŭ.

Iar după ce s-au pustiitŭ de la Atila și cum amŭ dzis mai sus că unii mutați peste Dunăre, la Dobrogea, unii peste munți asupra Oltului, cei din Țara Muntenească, cestilalții la Maramorășŭ, păn'la vremea lui Laslău, craiul creștin unguréscŭ, la a căruia vreme s-au descălecat al doilea rîndŭ de Dragoș-vodă țara noastră și de Negrul-vodă Țara Muntenească. Ia dară aminte, atîta vac ce au trăit lăcuitori romani pen Maramorășŭ și pe la Olt, megiiași cu alte limbi atîta vreme, au n-au putut să să schimbe și graiul celŭ chiar[1] românescŭ? Și acesta ieste pricina de s-au străcat lăcuitorii acestor țări graiul acmu, la a doo descălecătură, cu graiul strămutat și schimbat cu unguréscŭ, cu sîrbăscŭ, cu dățăscŭ, cu slovenescŭ i proci [2] veniți pe aceste locuri.

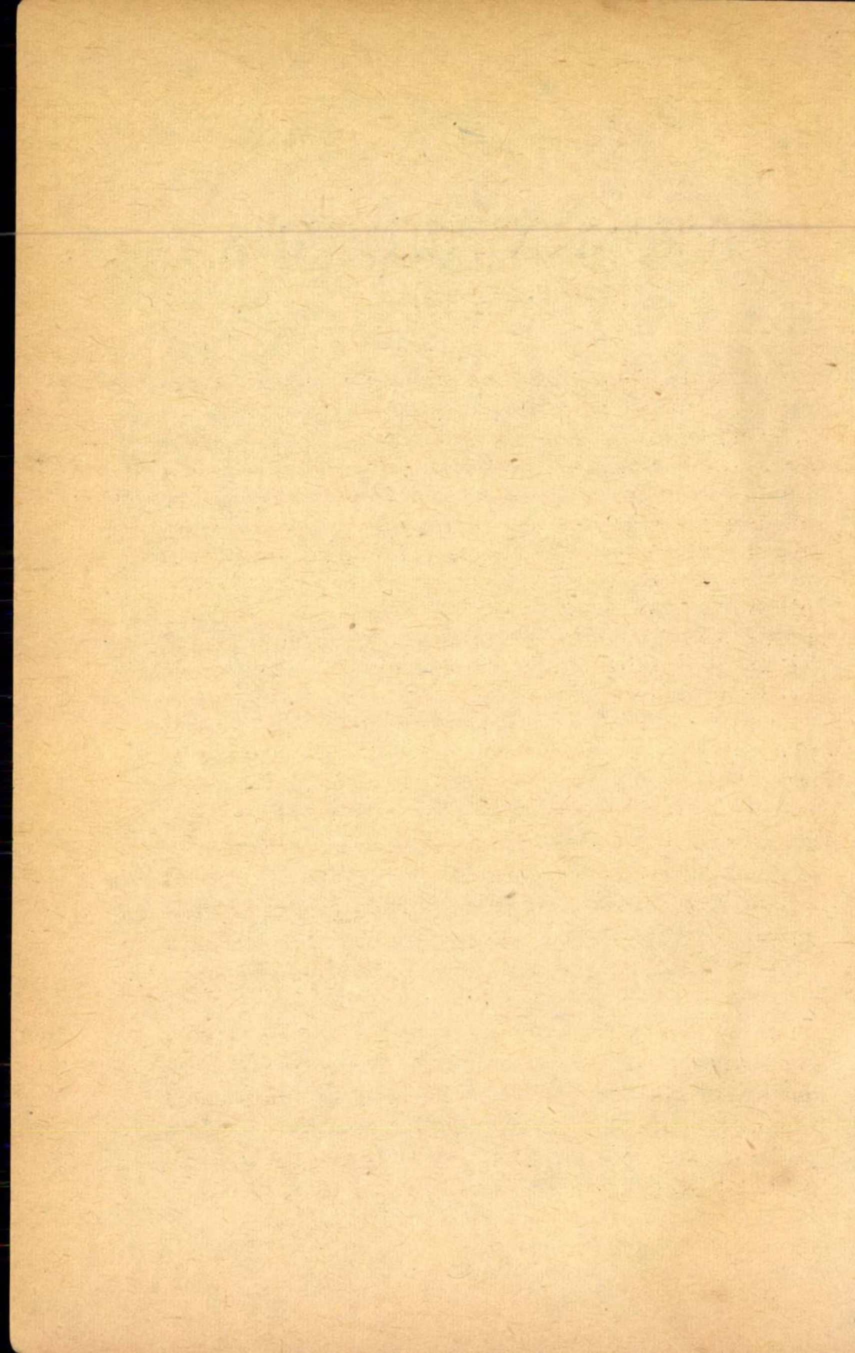
Dzice-va neștine: dar cum de-au lăsat cei de pre urmă, împărați, ce au fostŭ a Rîmului pe urmă, și după ce au mutatŭ marele Costantin scaunul Rîmului la Țarigrad și pe urmă alți împărați creștini, Leon Înțeleptul, Iraclie, Iustiniian și cîțiva hatmani vestiți? Răspundzŭ: că după ce s-au mutat scaunul la Țarigrad, mai multă zăbava sa cu persi avea împărații, pe urmă cu sarațini, și aceste locuri sta fără agiutor, și așè pustiirea lor de tătari, cum s-au dzis mai sus.

Și aceste cîte s-au putut afla de descălecatul cel dintăiŭ pe largŭ s-au scris; mai multe ce lipsăscŭ să nu fie mirare, cîte vacuri de omeni s-au petrecut. Pentru aceia ce nu s-au putut plini, crede iubite cetitorule, uitîndu-te la atîta vacŭ, că nu s-au pomenit păn'la acesta anŭ nimic de descălecatul țărilor acestora.

---

[1] Chiar — clar, limpede.
[2] Proci, i — și celelalte.

[CRONICA POLONĂ]

CRONICA ŢĂRILOR MOLDOVEI ŞI MUNTENIEI

(Traducere românească)

Luminate, preaputernice domnule comis al coroanei, multmilostivul meu domn și frate.

Socotesc ca un deosebit noroc al meu că o parte a cronicii mele despre Ţara Moldovei, înainte încă de a ieşi la lumină pe româneşte, se întîmplă să ajungă în mîinile unui bărbat aşa de mare, la cererea unei anume persoane, căruia pe dumneata însuţi te iau ca martor ce credinţă îi port de-a pururi. Îndeplinesc această slujbă pentru dînsul, căci nu o va putea cere nici unui moldovean; ar trebui cineva să piardă multă vreme cercetînd, pe lîngă unele foarte mici observaţii şi însemnări ale pămîntenilor, cele scrise despre ei de scriitorii străini, să citească mai ales pe Dion în *Viaţa lui Traian*, Toppeltin ungurul, culegerile istoriilor greceşti *De patru monarhii*. Iar această ţară pînă acum despre începutul său nu ştie şi nu întreabă şi nu are istorie, afară doar de cronica răposatului Ureche, vornicul acestei ţări. Acesta, adunînd vieţile domnilor moldoveni din mănăstiri, iar războaiele mai ales din Bielski, cronicar polon, a dat la iveală o lucrare, singura de acest fel, începînd de la Dragoş, primul domn al acestei ţări, de la al doilea descălecat din Maramureş, un ţinut al ţării Transilvaniei, iar despre primul descălecat prin Traian, împăratul romanilor, nu a pomenit nimic; sau că n-a avut pe Dion, sau că era destul pentru dînsul să înceapă de la al doilea descălecat al acestei ţări.

Eu m-am străduit mult întru aceasta, în aceste vremi, care, după cum vedem, sînt ultimele ale noastre, şi fie că poporul moldovean va citi mai întîi cronica mea, sau mai întîi va pieri, de vreme ce mă aflu într-o astfel de turburare, cererea milostivirii voastre, domnul meu preamilostiv, îmi întinde mîna înainte de îndeplinirea soartei noastre. Fie ca cel puţin să rămîie amintirea despre poporul nostru în acel preastrălucit şi slăvit regat, prin milostivirea voastră, domnul meu preamilostiv, fie şi ca norocul aceluia care domneşte asupra milostivirii voastre, domnul meu cel milostiv, să ne apere şi pe noi de pieire prin voia Celui-de-sus. Voi începe pre scurt deci, pre cît îmi îngăduie vremile noastre aspre, să tratez despre cele pe care mi le-am propus.

DESPRE DACIA

Orice istorie îşi are rînduiala de la începutul ei. Şi deoarece pe pămîntul acesta, unde sînt acum moldovenii sau vlahii, sau, cum îi numesc polonii, *wolosza*, şi acolo unde sînt acum ungrovlahii sau muntenii, sau, după cum spun polonii, multanii, şi în acea ţară care se numeşte acum Transilvania au locuit în vremile vechi dacii, vom începe de la dînşii povestirea pe rînd despre aceste ţări, pentru că şi pînă astăzi istoricii le numesc Dacia, împărţind-o în două, în Inferioară şi Superioară. Acesta este un popor tătăresc din Tartaria Mare, strămoşii transilvănenilor, aflîndu-se pe atunci supt ascultarea întinsei stăpîniri a Romei[1]. Însă sub Domitian, împăratul romanilor, aşa de mult se dezbătuseră de sub ascultarea romană, încît nu numai că se împotriviseră la plata tributului şi darea ascul-

[1] Dacii, popor tătăresc (n. M. C.)

țării cuvenite, dar chiar năvăliseră în provinciile romane: Missia, Tracia, Illiria. Așa încît Traian, împăratul romanilor, urcîndu-se pe tron după Domitian, văzînd acele părți desfăcute de Roma, a adunat oaste împotriva lor, și Dion și istoriile grecești scriu că avea în această expediție șase sute de mii numai de soldați, afară de gospodari cu femei și copii aduși din Italia pentru a coloniza pămînturile întinse, așezări pe care romanii le numeau colonia. Citiți istoriile romanilor, și veți vedea cum de multe ori romanii făceau aceasta din pricina foarte marei desimi a oamenilor în Italia, cărora, nerămînîndu-le pămînturi pentru hrană, trimiteau o parte din gospodari cu femei și copii în alte țări. Punînd în mișcare deci această mulțime de oști și alți nenumărați oameni, Traian a ajuns la Dunăre și a zidit un pod peste Dunăre; sînt și astăzi urme și praguri și turnuri ruinate, care semne și eu însumi am văzut în Țara Muntenească, în județul lor al Jiului, între Cladova și Diiu, orașe acum turcești, pe Dunăre. Traian a avut prima luptă cu dacii pe partea aceasta a munților, unde este acum Țara Muntenească, a doua peste munți, unde este Țara Transilvaniei. Amîndouă luptele le-au pierdut dacii, iar în a doua însuși Decebal, regele lor, a pierit. Și astfel, după aceste înfrîngeri, a așezat adevărate colonii romane, și și acolo, unde este acum Țara Muntenească, și aci, unde este acum a noastră, Moldova, a zidit cîteva cetăți și a așezat soldați, a numit *dominos* peste cetăți, de unde hospodarii noștri pînă astăzi se numesc domni (domn e aproape ca *dominus*) pe limba romanilor, și în Țara Transilvaniei la fel care pînă în vremile acestea sînt cu nume neschimbat. Ca și noi, și muntenii se numesc rumâni, ceea ce este același lucru ca romani. Și dintre ei sînt mulți în țara Transilvaniei și peste tot ținutul Maramureșului și al Oltului în munți, de asemenea un ținut al Țării Transilvaniei.

Şi după aşezarea acestora, puţin după războiul lui Mitrydate cu Pompeius cel Mare[1] pe cînd hanii luau steag pentru hănie de la Roma, Traian însuşi cu oştile a pornit pe cîmpii pînă la Don şi trecînd Donul a intrat în Tartaria Mare, care era sub ascultarea romanilor. Aşezînd dar Tartaria, a dus oastea pînă în Bactriana şi din Bactriana în Siria, din Siria în Egipt şi acolo în Egipt a murit de dizenterie; martor Dion şi istoriile greceşti *De patru monarhii*. Acestea s-au întîmplat după naşterea lui Hristos, în anul 120.

DESPRE ŞANŢUL TROIAN

Şanţul Troian — săpat de împăratul Traian după aşezarea romanilor în aceste părţi, precum s-a povestit — locuitorii acestor ţări îl numesc sărbătoreşte, după strămoşii lor, cu numele lui, Troian. Este săpat aşa după dînsul (întru slava lui), cînd a dus oastea cea mare în Tartaria, aşa cum şi azi împăraţii turceşti sapă movile după dînşii. Sînt unii care au scris că a fost săpat din pricina năvălirilor tătăreşti, pentru apărare, dar nu este de crezut, căci atît de multe locuri cine le-ar putea ţine întotdeauna? Mai degrabă Traian a poruncit să fie săpat pentru veşnica pomenire, şi o sută de mii de mîini, chiar într-o zi, fără mare muncă, ce nu ar săpa? Şi ţine foarte mult loc. Începe de lîngă Galaţi, de la rîul Siret, care acum mai jos de Focşani desparte ţara noastră de cea muntenească, trece pe din sus de Galaţi peste Prut, la Troian, sat odinioară al ţării noastre, iar acum al ţării turceşti, de acolo pe din sus de Cartal[2], pe cîmpi pînă la Nistru, de la

[1] Despre aceasta mai pe larg în Istoria română (n. M.C.).
[2] Lituania.

Nistru pînă la Nipru și pînă la Don de asemenea. Este un troian săpat de același împărat și în Țara Muntenească, dar numai de la Dunăre la munți.

DESPRE CETĂȚI

Cîte cetăți sînt acum întregi și cîte și ruine — în multe părți abia de recunoscut — și în Moldova și în Țara Muntenească, nu sînt toate zidite în aceeași vreme: unele-s ridicate de daci, iar altele de romani, iar unele de domni, după al doilea descălecat al acestor țări. Este foarte greu să scrii despre ele, căci nici prin mănăstiri, ca despre lucruri foarte vechi, nu se află nimic scris, căci mănăstirile nu sînt cu mult mai vechi; nici răposatul Urechi nu a amintit despre ele, nici la scriitorii străini nu se află vreo însemnare, care cetate de care popor este clădită. Aceasta este sigur despre ele că unele sînt clădite de daci, iar altele de romani, unele de greci, iar cetatea Chiliei de genovezi. Cea mai veche este însă Cetatea-Albă, în care în vremea lui August, împăratul romanilor, cu o sută de ani înainte de Traian, bietul Ovidius poetul a stat surghiunit pentru niște versuri necuviincioase ale lui. Are și pomenire veșnică, lacul Ovidius, pe care-l face Nistrul cînd se varsă în mare; acest lac pînă astăzi se numește cu numele lui Vidov. Despre cetatea Hotinului de asemenea avem știri că este clădită de daci, ceea ce poate să fie, căci dacii au locuit și în Podolia. Cetatea Sucevii însă și a Neamțului, a Tighinei, ruinele de mai jos de Roman și de asemenea ruinele de lîngă Galați pe Bîrlad au fost clădite fie de romani, fie de daci; Soroca a fost clădită de Petru-vodă, după descălecatul al doilea. Însă toate aceste cetăți erau mai mici, și numai partea lor din mijloc, în formă de turnuri, durează

de la prima clădire, iar zidurile mai late dimprejur le-au clădit domnii atît la Hotin, cît și la cetatea Sucevii, a Tighinei și la Cetatea Albă, și mai mult ca alții Ștefan cel Bătrîn, domnul cel vestit. Numai cetatea Chilia este zidită de genovezi, ca și Chiefea în Crimeia, pe vremea cînd țineau în zălog Crimeia[1] și toată Marea Neagră încă de la împărații de la Stambul. Însă Turnul lui Neoptolem, care se numește acum Tatar-Bunar, este pe rîul Cogîlnic, care rîu, sau, mai bine zis, se poate numi vale, se începe în codrii Orheiului și merge pînă la mare, și în acea vale pe un șes foarte frumos stau năruiturile acestei cetăți între Chilia și între Cetatea-Albă. După nume se poate vedea că această cetate a fost clădită de greci (căci Neoptolemos este un nume grecesc), pe vremea cînd împărații grecești stăpîneau Stambulul, și aceste locuri, după mutarea capitalei romanilor de la Roma la Bizancium, unde este acum Stambulul[2] prin împăratul Constantin cel Mare.

DESPRE PUSTIIREA COLONIEI LUI TRAIAN DE CĂTRE TĂTARI

Această colonie a lui Traian în aceste țări, așa cum am spus, a ținut foarte puțin, peste o sută de ani, căci al treilea împărat după Traian, Andreanus[3] acela care a întemeiat în Tracia Andreanopolul cu numele său, a poruncit ca podul cel pe care îl zidise Traian peste Dunăre să fie sfărîmat din cauza năvălirilor tătarilor, neputînd să oprească năvala lor,

---

[1] Crimeia odinioară la greci se numea Chiersonezus (n. *M.C.*).

[2] Stambulul îl numesc grecii Nea Romi, adică Roma Nouă (n. M.C.).

[3] Hadrianus.

din pricina slăbiciunii de pe acea vreme a Imperiului Roman. Și astfel, și coloniștii lui Traian care s-au menținut, multă vreme prin cetăți și în locuri mai tari, neputînd să se împotrivească unei așa mari mulțimi de tătari, căreia i se adăuga mereu alții, au plecat din aceste locuri, și unii dintre cei mai de frunte s-au dus înapoi în Italia, alții de aici de la noi au trecut peste munți și s-au așezat în Maramureș pe rîuri, chiar în mijlocul munților, pe cari îi numim unguerești. Iar alții din Țara Muntenească de asemenea s-au așezat în munți pe rîul Olt. Și așezarea lor în aceste locuri a ținut multe veacuri, căci socotesc aceste vremuri la o mie de ani și mai bine, și cine ar vrea să știe cu siguranță să citească despre aceasta cum în aceste veacuri și Attila-hanul a năvălit în aceste părți ale lumii, și poporul slav sau slovenesc după dînsul.

AL DOILEA DESCĂLECAT AL ȚĂRII MOLDOVEI ȘI AL ȚĂRII MUNTENEȘTI

Nu una și nu puține hoarde au năvălit în aceste părți în timpul acelor lungi veacuri, căci mai întîi au fost hoardele cele care au alungat pe romani de aci, și ele înșile s-au așezat în aceste locuri, apoi Attila cu hoardele lui, pe care și acum în Tartaria Mare le numesc Hung, sau, cum li se zice la Moscova, Iuhrii; după Attila a venit poporul slav, căci grecii pun mai întîi pe Attila decît poporul slav în aceste țări. După toate aceste năvăliri a urmat din nou năvălirea altor hoarde, cu care s-au luptat ungurii uniți cu rumânii aceia din Maramureș și de la Olt, căci acum hoardele, în rătăcirile lor, se întindeau și peste munți, unde și pînă astăzi dincolo de munți și în munți se văd urmele caselor lor. Acum toate aceste părți, și Țara Transilvaniei, și Maramureșul,

și țara de pe Olt, erau sub unguri, moștenitorii hanului Attila, cînd regele Lasleu al Ungariei[1] nesuferind pe tătarii aceia care se întinseseră chiar și în Transilvania, a adunat oaste împotriva lor, și mai întîi i-a alungat de peste munți, iar după aceia, ducîndu-și oastea și pe ceastălaltă parte a munților, a dat război mai jos de orașul nostru, Roman, pe Siret. Și după ce i-a biruit, privind la tătarii care se înecau în rîul Siret, însuși regele Lasleu a strigat pe ungurește: „*Seretem*, *seretem*", adică: „Așa-mi place, așa-mi place". Și de atunci acest rîu se numește pe vecie Seret. Și din aceasta se vede că acei ani au fost veacuri lungi, căci toate rîurile și însăși țara au denumiri de la al doilea descălecat. După acea înfrîngere, tătarii s-au retras mai departe în cîmpii, iar rumânii, adică romanii, și mai întîi montanii sau muntenii, cu domnul lor, Negrul[2], au ieșit din munți către pămînturi mai deschise, iar nu mult după aceia și moldovenii au ieșit din Maramureș cu Dragoș, primul lor domn, și au descălecat aici în Țara Moldovei, și mai întîi în locurile de la poalele munților.

DESPRE DIFERITELE NUMIRI ALE POPORULUI MOLDOVEAN ȘI MUNTEAN

Numele cel mai adevărat, autentic, de la primul descălecat prin Traian este rumân sau *romanus*, care nume acest popor l-a păstrat întotdeauna între dînșii, și îndată după descălecat și după pustiire, cum s-a spus, și după al doilea descălecat, pînă astăzi, același nume este dat îndeobște și muntenilor, și moldovenilor, și celor ce locuiesc în țara Transil-

---

[1] Ladislau cel Sfînt, regele Ungariei.
[2] Negru-vodă.

vaniei. Rumîn este un nume schimbat în curgerea anilor din roman; și astăzi, cînd întreb pe cineva dacă știe moldovenește, spun: știi rumânește, aproape ca: *scis romanice*. Un alt nume ei înșiși nu au primit între dînșii niciodată. Străinii însă îi numesc în chip felurit, și mai întîi nemții pe italieni îi numesc *valios*, iar pe moldovean sau pe muntean *valascos*, ungurii numesc pe italian *olah*, pe moldovean sau pe muntean *olaș*, polonii pe italieni *wloh*, iar pe aceștialalți *wolo szyn*, grecii muntenilor le zic *uhrovlah*, pe moldoveni îi numesc *bogdanovlah*, turcii muntenilor le zic *caravlah* sau *ifliac*, pe moldoveni îi numesc însă *bogdani*, după numele domnului Bogdan, acel Bogdan care cel dintîi a luat steag de la Poarta turcească și a stabilit haraciul, să dea Dumnezeu ca să nu mai ajungă să-l mai ia și ca Dumnezeu să hărăzească altă soartă acestei țări, sau să piară înainte de sfîrșitul veacurilor noastre. Deci din aceste numiri date de popoarele străine se poate vedea că străinii știau bine despre dînsul că acest popor este din Italia, pentru că îl numesc cu același nume ca și pe italieni.

Sînt unii care trag acest nume vlah de la hatmanul roman Flaccus, schimbînd pe F în V, iar pe C în H, din aceste versuri ale lui Ovidius către unul dintre prietenii săi, anume Graecinus, scrise de la Cetatea-Albă la Roma:

„*Praefuit his, Graecine, locis modo Flaccus;et illo*
Ripa ferox Istri sub duce tuta fuit.
Hic tenuit Mysas gentes in pace fideli;
Hic acru fisos terruit ense Getas".

Dar acestea sînt povești, căci Flaccus acela a apărat numai provincia romană Myssia și malurile Dunării de tătari, însă nu a întemeiat nici o colonie, cum a făcut împăratul Traian.

Sînt și multe alte nume la unii scriitori, ca tribali, rascii etc. Toate acestea sînt basne, doar dacă își pot trage numele din acela al unor ținuturi, ca și cum cineva ar zice volinian, podolean etc., astfel i-ar numi rasciani, pentru că este un județ cu acest nume pe lîngă Țara Muntenească, Roșava, și un rîu cu același nume, întocmai precum unii au numit Țara Muntenească Basarabia (despre care va fi vorba mai jos), ceea ce nu a fost niciodată.

În Macedonia este de asemenea o colonie romană, cu aceeași limbă cu noi, dar cu mult mai apropiată de limba italiană decît vorbirea noastră. Grecii îi numesc cuțovlahi, adică vlahi șchiopi, pentru că șchiopii și bolnavii din oastea romană rămîneau acolo. Este acolo un ținut mare, care se numește Romania, și acel ținut este o colonie romană.

Cel mai nou nume al moldovenilor noștri este moldovan, iar al muntenilor, muntan; de unde și din care pricini s-au născut aceste nume se va arăta mai jos.

PENTRU CE ȚARA MOLDOVEI SE NUMEȘTE MOLDOVA ȘI CEA MUNTENEASCĂ, MUNTENIA

După îndepărtarea hoardelor tătărești din aceste locuri, păstorii cu turmele au ieșit din Maramureș și de dincolo de la Olt, mai întîi pentru pășunat, fiind acum la adăpost, iar curînd și oltenii[1] din Țara Oltului s-au așezat de la munți pînă la Dunăre, deci țara nu trebuie să fie numită Multanska, ci Muntenească sau Montansca, de la *monte*, căci *montes* se numește în această limbă munte, și muntean nu este nimic altceva decît om de la munte,

[1] Poate din oltean, adăugîndu-se la început un M, a ieșit Moltan *(n. M.C.)*.

pentru că au locuit aşa de multă vreme în munţi. Ei au acolo munţi mari şi locuri în munţii aceia potrivite pentru locuit, mai ales pe rîul acela, Oltul, încît şi acum ar putea să locuiască acolo un popor foarte numeros; o numesc Ţara Oltului, adică Terra Olti.

Iar aici Dragoş, fiul unui *dominus* dintre cei vechi (de curînd l-au numit cu acest nume corput: domn, precum şi *vaida* din ungureşte, apoi mai bine, din polonă, voievod), cu cîteva sute de oameni înarmaţi a ieşit pe un rîu pe atunci fără nume, care curgea deasupra Sucevii spre Roman; la ieşirea din munţi, au întîlnit un zimbru pe care, socotindu-l ca semn bun, l-au gonit în josul rîului. Avea acel Dragoş o căţea pe care o chema Molda; aceasta, oriunde se ascundea zimbrul, îl descoperea, pînă ce în sfîrşit, istovind zimbrul, îl omorîră, iar capul spre pomenire îl aşezară într-un par pe malul rîului, de unde acest sat, cel dintăi, se cheamă pînă astăzi Boureni[1]. Iar căţeaua aceia, după această osteneală a ei, bînd apă din rîu, a crăpat chiar la malul rîului; de la moartea acesteia au început să dea rîului numele Molda, apoi Moldova, iar de la numele rîului Moldova se trage numele poporului: moldoveni. Urmez întru aceasta pe răposatul Ureche, vornic şi cronicar al ţării; ştiu însă că Sighetul, capitala Maramureşului, pînă azi are ca pecetie capul de bour, ca şi această ţară, şi că un rîu Molda este în Ţara Nemţească, nu departe de aceste locuri.

Dragoş, mergînd mai departe, şi-a ales loc pe acele rîuri, Molda aceia şi al doilea Bistriţa, un cîmp care se cheamă pînă astăzi Cîmpii lui Dragoş, adică: Campi Dragosii. Bistriţa însă şi-a luat mai tîrziu numele de la repeziciunea ei, de cînd limba a început să se amestece cu cea sîrbească sau slavonă, care s-a introdus în această ţară o dată cu cele preoţeşti de la sîrbi.

---

[1] Căci zimbru pe moldoveneşte se zice bour *(n. M.C.)*

Mare greșeală fac cei ce dau la iveală hărți și scriu că Țara Muntenească sau o parte oarecare a țării noastre s-ar fi numit Basarabia. În ce privește pe munteni, la ei a fost o familie de seamă a Basarabilor și cîțiva domni, unul după altul, dintre care și acel vestit Șerban-voievod, care s-a luptat de multe ori cu turcii și a biruit pe hanul Crimeii, așa cum și la noi a fost acel Ștefan cel Bătrîn, care, luptîndu-se cu Baiazid, împăratul turcesc, o dată a fost învins, dar în a doua bătălie abia a scăpat Baiazid peste Dunăre, și pe hanul Crimeii l-a bătut la Nistru, și cu Olbraht regele Poloniei s-a bătut în Codrul Cozminului — deși, ce-i drept, pe moldovenește. Despre acest Ștefan să citești însă pe Kromer, și pe Strykowski, și pe Bielski, să vezi cine a fost. Basarab se intitula și Matei, domnul muntenesc, încă în vremea noastră, căci în adevăr era din această familie. Acum din această familie mai este de asemenea în viață domnul Constantin, care se află în țările milostivirii sale regelui. Deci pesemne că după acești domni sau după această familie s-a încurcat cel care întîi a scris despre Basarabia, cum că Țara Muntenească s-ar fi numit Basarabia. În ceea ce privește țara noastră, că partea aceia de la mare s-ar fi numit cîndva Basarabia, de unde s-a început aceasta, nu știu nici o pricină demnă de crezămînt, afară doar de faptul că sultanul Baiazid, cînd a făcut război împotriva domnului nostru Ștefan, Basarab, domnul muntenesc, se afla atunci în oastea turcească ca vasal, și turcii să fi numit așa acele locuri nu știu, dar ei întotdeauna acele părți de la mare le numesc Bugeac și Akkiermen[1].

---

[1] Domnul Basaraba a prădat cetățile ce se aflau sub turci în Missia, pe lîngă Baba, și un deal lîngă Baba îl numesc turcii pînă astăzi Dealul Comisului, adică al koniuszului,

TITLURILE CELE MAI VECHI ȘI PECEȚILE DOMNILOR

S-a arătat in chip lămurit pentru ce pecetea domnilor Moldovei este un cap de zimbru. De ce muntenii au pecetie cu corb letopisețele lor povestesc astfel: un principe al Transilvaniei de sub domnia regilor Ungariei, trecînd odată prin pămînturile principatului său în Țara Oltului, acolo unde bieții romani se retrăseseră în fața tătarilor, a văzut o femeie frumoasă și a luat-o la dînsul. Iar cînd femeia i-a spus că este îngreunată de dînsul, i-a dat inelul lui, spunîndu-i: dacă se va naște un băiat, să vie cu copilul la dînsul și să aducă inelul în semn de credință. Născînd deci femeia un băiat, a povestit lucrul fratelui ei; luînd deci fratele pe sora lui și pe copil, au pornit către principe după făgăduială și, odihnindu-se de oboseala drumului într-o dumbravă, mama a dat inelul copilului, care plîngea, ca să-i astîmpere plînsul. Jucîndu-se copilul cu inelul, un corb flămînd, părîndu-i că ceea ce strălucește în mîna copilului este de mîncare, a zburat și, smulgîndu-i inelul, l-a înghițit. Și deoarece inelul mare i se oprise în gît, stetea pe copac cu burta umflată. Văzînd fratele acelei femei că pierduse semnul de credință al surorii sale, se strecură cu îndemînare sub corb și-l lovi cu o săgeată. A căzut corbul rănit, iar el, pipăind, simți inelul în gîtul lui. A adus și corbul cu inel, și pe copil cu sora lui la principe. Mult s-a mirat principele și, spintecînd corbul, a recunoscut propriul său inel, și îndată a dat privilegiu acelui băiat, să fie *vaida*, adică voievod, peste acel ținut, și, cînd s-a făcut mare el cel dintîi a ieșit cu acel popor din munți la domnie, ca la noi Dragoș. Și ca stemă îndată a început

---

căci acolo, sub acel deal, a pierit el la porunca domnului său, acel domn Basaraba, dar acele locuri sînt peste Dunăre, nu în Moldova *(n. M.C.)*.

să folosească corbul, și l-au urmat și ceilalți domni ai lor pînă astăzi.

Lucru de mirare că acel popor, deși se trage din aceeași viță ca moldovenii, este însă un popor negru. De aceea și turcii văzînd aceasta, îi numesc caravlahi, adică vlahi negri, căci și acel domn dintîi, despre a cărui poveste s-a scris că a pornit din principatul Transilvaniei, se numea Negrul-vodă (căci pe limba noastră se zice negru, iar pe latinește *nigrum)*. Ar fi însă o concluzie greșită dacă am spune că pe acel domn dintîi al lor l-au numit negru din această pricină, deși poate și el de la fire a fost negru, dar ce legătură este cu faptul că tot poporul său ar fi negru? Sigur este că la ei sînt rari oamenii — dintre cei mai de seamă sau din popor — care să nu fie negricioși, iar părul lor e foarte negru, deșii unii au părinți greci, alții sîrbi, alții unguri, și poloni ce se găsesc acolo din vremea domnului Simion și a lui Matei, iar, după vechiul obicei, fiii sînt negri. Eu socot că pricina este aceasta, că toată țara, de la un cap la altul, toată este așezată spre miazăzi; între munți și între Dunăre, este foarte strîmtă, căci unde este cea mai largă abia e nevoie de o zi și jumătate de călărit de la Dunăre pînă la munți, însă este lungă de douăsprezece zile de călărie de-a lungul munților și a Dunării; munții și însuși pămîntul țării privesc spre miazăzi, și oriunde se îndreaptă omul, îl lovește soarele în față, și căldura este cu mult mai mare decît aici, în țara noastră. Le socot pricină unii că și de aceea sînt negri, pentru că la fiecare boier mai de seamă este întotdeauna obiceiu ca doicele să fie țigănci, ceea ce este o glumă. Eu nu le dau această pricină, ca unor rude și frați ai noștri, aflători în aceeași soartă și suferințe cu noi.

Iar titlul cel vechiŭ al domnilor Moldovei este așa: „милосбію божією мн Іѡ Н. Боєвода н господарь земли болдакскон, ѡбладатель коснхь страны ѡт

планиȣ до морꙗ“ adică: „Din mila lui Dumnezeu, noi, Io (N), voievod și domn al țărilor Moldovei, stăpînitor al tuturor părților de la munți[1] pînă la mare“. Și pînă astăzi, întotdeauna, este obicei ca titlul, atît al domnului Moldovei, cît și al Munteniei, să se scrie în limba sîrbească. Unii domni s-au silit cu stăruință să ia în stăpînire Maramureșul, Ciucul și Gurghiul, ținuturi de margine ale Transilvaniei, și domnul Petru, împotriva căruia a pornit cu război în persoană sultanul Suliman, avea pîrcălabii săi în Ciuc, și acel domn se intitula stăpînitor al acelor ținuturi (e vorba de acel sultan care ne-a luat Tighina).

Iar titlul cel vechiŭ al domnilor munteni este așa: „**милостїю божїю мн, Iѡ И воеводь И господтрь земли Ȣгровлахїи.к:и, Алмашъ Фагарашъ, херцегъ**“, adică: „Din mila lui Dumnezeu, noi, Io (N), voievod și domn al țării Ungrovlahiei, al Almașului, Făgărașului, Herțieg“. Făgărașul, Almașul, Herțieg, acestea se află în titlul vechi muntenesc, dar acum sînt ținuturi ale Țării Transilvaniei în munți, din care, precum s-a spus, au ieșit muntenii, și cetatea Făgărașului este capitala Țării Oltului. Și au ținut muntenii multă vreme aceste trei ținuturi, iar transilvănenii țineau pe această parte a munților, mai sus de Muntenia, țara Mehedințului. Deci în schimb pentru aceasta muntenii au dat acele trei ținuturi transilvănenilor, iar transilvănenii au cedat muntenilor Mehadia, care țară Mehadia și pînă astăzi a rămas sub forma unui principat deosebit sub domnii munteni. Banul Mehedinților are un steag și muzică ostășească și o pecetie deosebită, în dependență însă de domnii munteni. Această țară la ei se mărginește cu Rașava, acolo unde iese Dunărea din munți, dar această Rașava acum o stăpînesc turcii.

---

[1] Plonini, munții ungurești *(n. M.C.)*.

DESPRE LIMBA MOLDOVENEASCĂ SAU RUMÂNEASCĂ

Cea mai strălucită dovadă a acestui popor, de unde se trage, este limba lui, care este adevărată latină, stricată, ca și italiana. Am avut un ban de aramă găsit în pămînt lîngă Roman, pe care erau foarte lămurite cuvintele acestea: *hereditas romana*, iar acum moldovenii numesc *hereditas* — hereghie[1], așa s-a stricat acea limbă în vremea îndelungată, care ce nu schimbă și nu strică pe lume? Totuși, întreaga temelie a vorbirii și pînă astăzi se ține pe limba latină, și o parte din cuvinte stau neschimbate nici măcar cu o literă, cea mai mare parte însă a cuvintelor este la fel sau la început, sau la mijloc, sau la sfîrșitul cuvîntului, o parte însă mai mică, și substantive și verbe, au în sine împrumuturi din toate limbile vecine, dar mai mult din cea slavă, iar mai puțin din limbile ungurească și turcească. Înfățișez și o probă a acestei limbi:

Substantive

homo — omul
sanguis — sînge
caput — capul
mens — minte
frons — frunte
scientia — știința
supercilia — sprincene
oculus — ochiul
nasus — nasul
facies — fața
ora — gura
bacia — budza (din italienește)
lingua — limba
dentes — dinți
mustax — mustața
barba — barba
pectus — pieptul
anima — inima
campus — cîmpul
plenus — plin
gaza — casa (din italienește)
supra — supra
desuper — de sus
status — stat
passus — pasul
dies — dzuua (din italienește: *giorno)*
nox — nopte
ventus — vîntul
umbilicus — buric
venter — vintre

[1] Herechie — monetărie.

manus — mîna
digitus — degietul
os — osul
pellis — piele
pes — picior
caelum — cierul
humus — huma
terra — ţara
stella — stea
agua — apa
panis — pîne
albus — alb
niger — negru
ruber — roşiu (din italieneşte)

herba — iarba
fenum — fîn
ver — vare
autumnus — tomna
frigus — frig
calor — cald
serenus — senin
turbidus — turbure
mare — mare
arcus — arcul
sagitta — segiata
potestas — putere etc., etc.
primum ver — primăvare

Verbe

manduco — menîncŭ
bibo — beu
dormio — dorm
sedeo — şedŭ
scribo — scriu
perambulo — prîmblŭ
aro — arŭ
semino — samen
audio — aud
video — vedzŭ
calco — calcŭ
sentio — sîmpt
percipio — pricep
laudo — laud
intelligo — înţeleg

pono — pui
facio — fac
rogo — rog
postulo — poftesc
precar — priesc
transmitto — trimiţ
fugio — fug
adiuto — agiutoresc
nescio — nu ştiu
nato — înnot
vendo — vînd
respondeo — respond
cado — cad
occido — ucig
taceo — tac etc., etc.

DESPRE RELIGIE

Religia de rit grecesc au primit-o amîndouă aceste ţări chiar pe vremea cînd împăratul Paleolog cu patriarhul de Constantinopol se aflau în persoană la Sinodul de la Florenţa. Deşi locuitorii acestor ţări erau deja pe jumătate creştini (îndrumaţi de

unguri şi de sîrbii de neam slav, creştinaţi de curînd pe acea vreme), pentru ca să aibă vlădicii lor, au trimis soli la patriarhul de Constantinopol pe vremea domnului Alexandru, pe care îl numesc Alexandru cel Bătrîn. Neaflînd deci pe patriarhul de Constantinopol la scaunul său, s-au dus la Ohrida, oraş sîrbesc, la mitropolitul acelui scaun, care este cel dintăi după patriarhi, şi de acolo au luat sfinţire. Şi a rămas această ţară sub ascultarea acelui scaun pînă în vremile de curînd, pînă la domnul Radul, în vremea domniei în Polonia aregelui Sigismund, după întîiul război de la Hotin; domnul Radul a dat clerul acestei ţări sub ascultarea patriarhilor de Constantinopol. Deci din Serbia a adus această ţară împreună cu sfinţirea episcopilor şi literele şi limba sîrbească aici în ţară.

ŢINUTURILE ŢĂRII MOLDOVEI

Vom începe să numărăm ţinuturile de la graniţa ţărilor regatului Poloniei, pornind de la munţii care despart ţara noastră de Transilvania, pînă la Nistru. Mai jos înşir ţinuturile pînă la Marea Neagră, de la Sniatyn şi Cameniţa.

Ţinutul	Cernăuţi	Ţinutul	Hotin
„	Suceava	„	Dorohoi
„	Soroca	„	Hîrlău
„	Iaşi	„	Cîrligătura
„	Roman	„	Neamţ
„	Totruş	„	Vaslui
„	Lăpuşna	„	Orhei
„	Fălcii	„	Tutova
„	Tecuci	„	Putna

Ţinutul Cohurlui, în care ţinut sînt Galaţii.

ȚINUTURILE LUATE DE TURCI

Ținutul Chighieci, din care ținut sultanul Osman la întoarcerea sa de la Hotin le-a luat orașul Reni și multe sate și le-a dat mormîntului lui Mahomet, de numai o mică parte a acestui ținut este a noastră; ținutul Tighina; ținutul Chilia, în care este orașul Ismail, pe moldovenește Smilul; ținutul Cetatea-Albă, care se numește în vechile noastre privilegii Belgrad, chiar la mare — de trei ori domnii moldoveni au luat-o înapoi de la turci.

IAR ȚINUTURILE ȚĂRII MUNTENEȘTI SÎNT ACESTEA:

Ținutul Rîbnic	Ținutul Buzeu
„ Secuieni	„ Prahova
„ Ialomița	„ Dîmbovița
„ Ilfeul	„ Argiș
„ Muscelul	„ Vlașca
„ Oltul	„ Romanați
„ Vîlcia	„ Jii-de-Sus
„ Jii-de-Jos	

Și țara Mehedinților, care se mărginește cu ținutul acum turcesc, Rașava, chiar acolo unde Dunărea străbate printre munți. Această țară a Mehedinților este la ei o țărișoară deosebită, cîrmuitorii ei se numesc bani, cu acest titlu: ban de Craiova; pe acești bani însă îi numesc domnii munteni, și scaunul lor este mai presus de al tuturor boierilor. Ban este același lucru ca pan.

Nistrul de unde vine şi de cît de departe, mai sigure ştiri pot fi acolo în Polonia, pentru că izvoreşte din munţii din ţara milostivirii sale regelui. Aci încinge ţara noastră şi se varsă în Marea Neagră chiar la Cetatea-Albă, formînd înainte de a se vărsa un lac mare, care se cheamă Vidov.

Prutul de asemenea din ţările milostivirii sale regelui intră la noi sub Sniatyn, împărţind în două Ţara Moldovei, se varsă în Dunăre mai jos de Galaţi şi mai sus de oraşul Reni; înainte de a se vărsa în Dunăre are multe lacuri, şi cel mai mare lac se cheamă Brateş.

Între Ţara Moldovei şi între Pocuţia curge Ceremuşul, care vine din munţi, şi îndată mai jos de Sniatyn se varsă în Prut; acesta desparte Pocuţia de Ţara Moldovei.

Rîul Siret iese din munţii care ne despart de Ţara Transilvaniei; s-a scris mai sus de unde-i vine numele, din cuvîntul unguresc *seretem;* curge de-a lungul munţilor la dreapta lor şi pe partea stîngă a Prutului şi se varsă în Dunăre între Brăila, oraş turcesc, şi Galaţii noştri, aducînd cu sine apele multor rîuri de ale noastre şi munteneşti. Iar acest rîu ne desparte de Muntenia mai jos de Focşani.

Rîul Suceava vine şi acesta din aceiaşi munţi; numele l-a luat de la cojocari, căci *soci* pe ungureşte înseamnă cojocar, pentru că acolo s-au aşezat mai întîi cojocarii din Ungaria; de aci şi numele oraşului, şi al rîului, şi al ţinutului. Se varsă în Siret în dosul Cotnarilor.

Rîul Moldova şi acesta izvorăşte din munţii ungureşti; pentru ce are acest nume s-a scris mai sus; se varsă în Siret la oraşul Roman.

Rîul Bistriţa îşi are numele de la repeziciune pe sîrbeşte; curge din aceiaşi munţi, foarte repede, şi se varsă în Siret la oraşul Bacău.

Rîul Trotuş izvoreşte aproape de ţinutul Ciucului în Transilvania, are nume unguresc, dă numele său oraşului şi ţinutului şi se varsă în Siret la oraşul Agiud.

Rîul Putna izvorăşte de asemenea din munţi, se varsă în Siret, mai sus de Focşani; dă numele său ţinutului.

Milcovul, de la cuvîntul slav *mialkocsi*, micime, este un rîu şi mai mic, şi acesta curge din munţii ungureşti pînă la Siret, şi aci ne desparte de ţările Munteniei, dar îndată urmează însuşi Siretul ca graniţă.

RÎULEŢELE MAI ÎNSEMNATE CARE IZVORĂSC DIN PĂDURILE DE FAGI

Başeul din codrii Cernăuţilor se varsă în Prut la Ştefăneşti. Jijiia, din aceiaşi codri, se varsă de asemenea în Prut. Miletinul, Bahluiul curge pe la Iaşi, din codrii Cotnarilor, şi acesta se varsă în Prut; Bîrladul, o apă bogată, curge din codrii Romanului prin locuri frumoase şi roditoare; se uneşte cu Siretul, dar (lucru de mirat), iese dintr-însul cu aceeaşi cantitate de apă şi intră singur în Dunăre; Vasluiul, Ialanul, Cohurluiul, rîuleţe mici, izvorăsc din diferiţi codri de fagi; unele se varsă în Prut, altele în Bîrlad.

Rîuleţele însă care îşi au izvoarele în cîmpii dintre Prut şi dintre Nistru sînt: Ciuhru, Răutul, Cobolta, Căinari, iar din codrii Orheiului: Bîcul, Botna, Cogîlnicul, Sarata, Lăpuşna şi altele mai

mici; unele se varsă în Nistru, altele în Prut. Numai Cogîlnicul curge pe cîmpii și se varsă singur în mare. Iar pe malul lui este o cetate pustie, numită de unii scriitori Turnul lui Neoptolem.

ORAȘELE ȚĂRII MOLDOVEI

Cernăuți, Hotin, Soroca, Ștefănești, Dorohoi, Botușani, Tîrgul Seret, Cîmpul-Lung, Baia, Suceava, Neamț, Piatra sau Camien. Totruș, Bacova, unde este o episcopie sub ascultarea Romei, Roman, Scheia, Cotnar, Hîrlău, Tîrgul-Frumos; aceste orașe țin de Țara-de-Sus sau de vornicul Țării-de-Sus. Iași, Orhei, Chișinău, Lăpușna, Huș, Vaslui, Bîrlad, Agiud, Vrancea, Focșani, Tecuci, Pisc, Galați, iar acestea depind de vornicul Țării-de-Jos și se numesc Țara-de-Jos, și scaunul lor este mai presus decît al Țării-de-Sus.

Orașele luate de turci: Renii, Ismail, Chilia, Cetatea-Albă, Tighina.

RÎURILE MAI DE SEAMĂ DIN ȚARA MUNTENEASCĂ

Milcovul Mare, Rîbna, Rîbnic, Buzeu, aceste toate rîuri izvoresc din munții ungurești și se varsă în Siretul nostru; Cricov, Telejin[1], Prahova și Ialomița, care, unindu-se, se varsă în Dunăre la tîrgul Orașul-de-Floci, așa numesc acel tîrg.

Dîmbovița și Argiș, acestea, împreunîndu-se, se varsă în Dunăre în dreptul Silistrei.

---

[1] Pe Telejin Zamoiski a lovit cu război pe Mihai, domnul muntenesc *(n. M.C.)*.

Și însuși Oltul[1], rîul cel mai mare, și Jiul, și cîte mai sînt, rîușoare mult mai mici și fără însemnătate, toate se varsă în Dunăre, începîndu-se din munții care parcă atîrnă, aproape, deasupra Dunării, afară de însuși rîul Oltului, care izvorește din alți munți, mult mai depărtați, căci se începe aproape în dreptul Cernăuților noștri și străbate prin Gurghiu, Ciuc și Cazon, ținuturi ale Transilvaniei, udă Țara Bîrsei, ieșind din Bîrsa, începe Țara Oltului, unde este cetatea și întărită și frumoasă anume Făgăraș, iar de la Făgăraș străbate peste munții Munteniei[2]...și se varsă în Dunăre.

ORAȘELE ÎN ȚARA MUNTENEASCĂ

Focșani pe jumătate cu noi, Rîbnic, Buzău, Ghierghița, Ploiești, Tîrgșorul, Văleni, Cîmpina, Tîrgoviște capitală, Cîmpul-Lungŭ, Argișul, Pitești, unde sînt vinuri dulci, Rîbnicul-de-Sus, Cîneni, Slatina, Tîrgul-Jiul, Baia-de-Arama, Strehaia, Cernieți, aceste orașe se află chiar sub munți.

Craiova în țara Mehedinților, Caracal, Roșii-de-Vede, Odivoi, București capitală, Cornețelul, Orașul-de-Floci, Gradiște, iar acestea se află sau pe Dunăre, sau aproape de Dunăre.

Orașele luate de turci de la munteni: Giurgiu, Brăila.

Binevoiește, preamilostive iubitul meu domn, să primești cu mulțumire acest mic serviciu, primind în același timp și pe autor în grația și sub patronajul tău. Ceea ce aș fi greșit în limba polonă să ierți, atribuind aceasta vremilor noastre nefericite de acum.

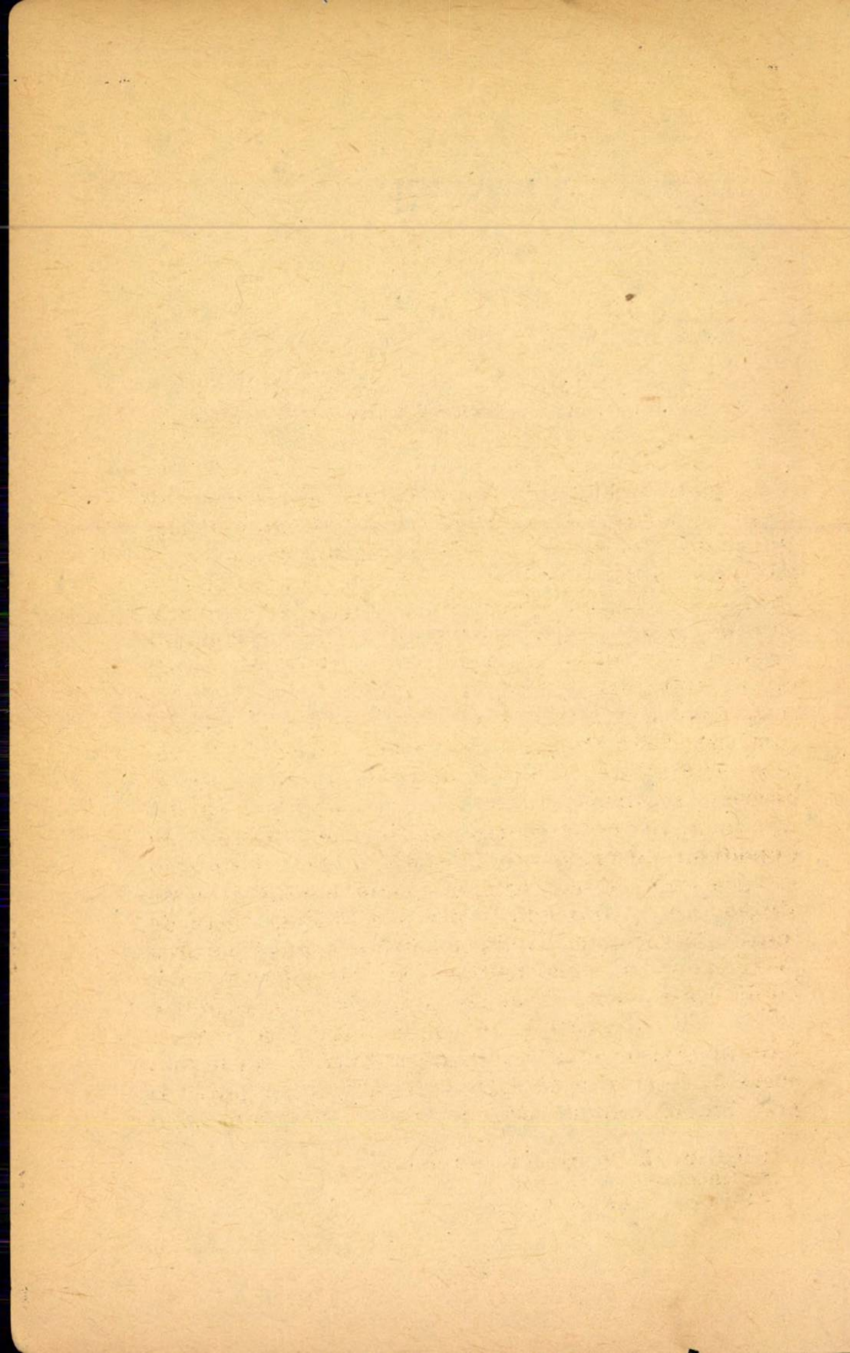
Al preamilostivului meu domn iubit mie, pe viață binevoitor prieten și slugă.

Miron Costin

---

[1] Este mai mare ca Nistrul, acolo în Muntenia (n. *M.C.*).
[2] *Loc alb în text.*

VERSURI

[VERSURI]

VIIAȚA LUMII

PRÉDOSLOVIE — VOROAVĂ LA CETITORIŬ

În toate țările, iubite cetitoriule, să află acestŭ fél de scrisoare, care elinéște *ritmos*[1] să chiamă, iară slovenește *stihoslovie*[2], și cu acestŭ chip de scrisoare au scris mulți lucrurile și laudile împăraților, a crailor, a domnilor și începăturile țărîlor și a împărăției lor. Așa au scris vestit istoric Omir războaiele Troadii cu Ahileus, așa Verghilie, începătura Împărăției Rîmului și alții fără număr dascali, într-acesta chip și sfinții învățătorii beséricii noastre cum ieste Ioan Damaschin, Cozma, Theofan, Mitrofan, Andrei de la Crit au scris cîntările sfintii bisérici, stihirile[3], canonile, antifoane, cu carile, ca cu niște pietri scumpe și flori neveștenite, au împodobit bisérica. Cu această pildă scrisu-ț-am și eu această mică carte, a căriia numile îi ieste *Viiața lumii*, arătîndu-ți pre scurtŭ cum ieste de lunecoasă și puțină viiața noastră și supusă pururea primejdiilor și primenélilor. Nu să poftescŭ vreo laudă dintr-acea-stă puține osteneală, ci mai multŭ să să vază că poate și în limba noastră a fi acest féliŭ de scrisoare ce să chiamă stihuri. Și nu numai aceasta, ce și alte dăscălii și învățături ar putea fi pre limba românească, de n-ar fi covîrșit vacul

[1] Ritmos (în lb. greacă) — versuri.
[2] Stihoslovie — versuri.
[3] Stihiri — cîntări bisericești.

nostru acesta de acum cu mare greotăți, și să fie și spre învățături scripturii mai plecate a lăcuitorilor țării noastre voie.

Citéște cu bună sănătate, și cît poți mai vîrtos de primejdiile lumii să te ferești cu ajutoriul preaputernicului Domnului-Dumnezeu. Amin.

ÎNȚELESUL STIHURILOR, CUM TREBUIEȘTE SĂ SĂ CITEASCĂ

Stihul ieste nu ca altă scrisoare dezlegată, ci ieste legată de silave cu număr; silava este împreunarea a doao slove, cum ieste: ba, va, ga, da i proci. Deci, de acéste silave stihurile céste ce scriu într-această cărțuluie au 13 silave, iară să pot și în 9 și în șapte a face și sîntŭ și într-alte chipuri stihuri la alte limbi, cum ieste elinească sau latinească. Iară de acest féliŭ îți facem știre, în care ț-am scris aicea, de *Viața lumii*.

Deci are și altă datorie stihul: cuvintele céle la fîrșitul stihului a doao stihuri să tocmască într-un chip, pe o slovă să să citească, cum ieste: ața-viiața, frunte-munte, lume-spume i proci. Cătră aceasta, la cetit, unde vor fi cuvintele ci trebuiescŭ să le scurtezi: de vei trăgăna, ții-a părea că nu ieste stihul bun, ci trebuiește, unde va fi de trăgănatŭ, să trăgănezi, unde de scurtat, să scurtezi. Așijderea, unde să vor prileji trei slove, cărora le zicem unoglasnice, ce s-ar zice de un glas, cum ieste a, e, i, o, acéstea de să vor prileji trei alăturea, să să lipsească una, cum ieste: „nici o avuție". Aicea caută că *o* ieste între *e* și între *a*, deci *o* piare și vei ceti: „nici avuție" i proci. Alta, pentru această slovă, cîndŭ va avea înaintea sa iară o slova unoglasnică[1], să

[1] Unoglasnică — vocală.

întunecă, cum vei găsi între stihuri un stih într-acestaşi chip: „mari împăraţi şi vestiţi“, carele nu-l ceti: „mari împăraţi“, ce: „mari-mpăraţi“, că îl lipséşte slova ce ieste înainte.

Cetindŭ, trebuie să citeşti şi al doilea şi al treilea rîndŭ, şi aşa vei înţelege dulceaţa, mai vîrtos să înţelegi ce citeşti, că a ceti şi a nu înţelége ieste a vîntura vîntul sau a fiierbe apa.

VIIAŢA LUMII

Сȣєта сȣєтєтѣ кѡѣчєска сȣєта.

Eclisiiastis glava 1:
Deşertarea [1] deşărtărilor şi toate sînt deşarte

A lumii cîntŭ cu jale cumplită viiaţa,
Cu griji şi primejdii, cum ieste şi aţa
Prea supţire şi-n scurtă vréme trăitoare,
O, lume hicleană, lume înşălătoare,
Trec zilele ca umbra, ca umbra de vară;
Céle ce trec nu mai vin, nici să-ntorcŭ iară.
Tréce veacul desfrînatŭ, trec ani cu roată,
Fug vremile ca umbra şi nici o poartă
A le opri nu poate. Trec toate prăvălite
Lucrurile lumii şi mai mult cumplite.
Şi ca apa în cursul său cum nu să opréşte,
Aşa cursul al lumii nu să contenéşte,
Fum şi umbră sîntŭ toate, visuri şi părére.
Ce nu petréce lumea şi-n ce nu-i cădére?
Spuma mării şi nor suptŭ cer trecătoriŭ.
Ce e în lume să nu aibă nume muritoriŭ?
Zice David, prorocul: „Viiaţa ieste floare,
Nu trăieşte, ce îndată ieste trecătoare“.
„Viierme sîntŭ eu, şi nu om“, tot acela strigă,

[1] Deşertare — deşertăciune.

O, hicleană, în toate vremi cum să nu să plîngă
Toate cîte-s pre tine! Ce hălăduieşte
Neprăvălit, strămutat? Ce nu stăruieşte
Spre cădére de tine? Tu cu vréme toate
Primeneşti şi nimica să stea în véci nu poate.
Ceriul faptŭ[1] de Dumnezeu cu putére mare,
Minunată zidire, şi el fîrşit are.
Şi voi, lumini de aur, soarile şi luna,
Întuneca-veţi lumini, veţi da gios cununa.
Voi, stéle iscusite, ceriului podoba,
Vă aşteaptă groaznică trîmbiţa şi doba.
În foc te vei schimosi, peminte cu apa.
O pricine amară nu aşteaptă: sapa.
Nu-i nimica să stea în véci, toate tréce lumea,
Toate-s nestătătoare, toate-s nişte spume.
Tu părinte al tuturor, Doamne şi împărate,
Singur numai covîrşeşti vremi nemăsurate.
Célelalte cu vrémea toate să să treacă.
Sîngur ai dat vremilor toate să petreacă.
Suptŭ vréme stăm, cu vréme ne mutăm viiaţa,
Umblăm după a lumii înşelătoare faţa.
Vrémea lumii soţie şi norocul alta,
El a sui, el a surpa, iarăşi gata
Norocului zicem noi ce-s lucruri pre voie
Sau primejdii, cîndŭ ne vin, sau cîte o nevoie.
Norocului i-au pus nume cei bătrîni din lume,
Elu-i cela ce pre mulţi cu amar să afume.
El suie, el coboară, el viiaţa rumpe,
Cu soţiia sa, vrémea, toate le surpe.
Norocul la un loc nu stă, într-un ceas schimbă pasul.
Anii nu potŭ aduce ce aduce ceasul.
Numai mîini şi cu aripi, şi picioare n-are,
Să nu poată sta într-un loc niciodinioare.
Vrémea încépe ţările, vrémea le sfîrşaşte,
Îndelungate împărăţii vrémea primeneaşte,
Vrémea petréce toate; nici o împărăţie

[1] Faptu — creat.

Să stea în veci nu o lasă, nici o avuție
A trăi mult nu poate. Unde-s cei din lume
Mari împărați și vestiți? Acu de-abiia nume
Le-au rămas de povéste. Ei sîntŭ cu primejdii
Trecuți. Cine ai lumii să lasă nădejdii?
Unde-s ai lumii împărați, unde ieste Xerxes,
Alixandru Machidon, unde-i Artaxers,
Avgust, Pompeiŭ și Chesar? Ei au luat lume,
Pre toți i-au stinsŭ cu vrémea, ca pre niște spume.
Fost-au Țiros-împărat, vestit cu războaie,
Cu avére preste toți. Și multă nevoie
Au tras hîndii și tătarii și Asiia toată.
Caută la ce l-au adus înșelătoarea roată:
Prinsu-l-au o fămée, i-au pus capul în sînge.
„Satură-te de moarte, Țiros, și te stinge
De vărsarea sîngelui, o, oame[1] înfocate,
Că de vrăjmășiia ta nici Ganghes poate
Cursul său să-l păzească." Așa jocuréște[2]
Împărățiile lumii, așa prăvăléște.
Nici voi, lumii înțelepții, cu filosofia
Hălăduiți de lume, nici theologhia
V-au scutit de primejdii, sfinți părinți ai lumii,
Ce v-au adus la moarte amară pre unii.
Nime lucruri pre voie de tot să nu crează,
Nime gréle nădéjde de tot să nu piarză,
Că Dumnezeu a vîrstatŭ toate cu sorocul,
Au poruncitŭ la un loc să nu stea norocul.
Cursul lumii ați cercatŭ, lumea cursul vostru
Au tăiat. Așa ieste acum vacul nostru.
Niminea nu-i bun la lume, tuturor cu moarte
Plătéște osteneala, nedireaptă foarte,
Pre toți, și nevinovați, ea le taie vacul,
O, vrăjmașă, hicleană, tu vinezi cu sacul,
Pre toți îi duci la moarte, pre mulți fără dealā[3],
Pre mulți și fără vréme duci la aceasta cale.

[1] Oame (vocativ) — omule.
[2] Jocuri, a — a batjocori.
[3] Dealā — motiv, treabă.

Orice faci, fă şi caută fîrşitul cum vine.
Cine nu-l socotéşte nu petréce bine.
Fîrşitul ori laudă, ori face ocară,
Multe începuturi dulci, fîrşituri amară.
Fîrşitul cine caută vine la mărire,
Fapta nesocotită aduce perire.
Moartea, vrăjmaşa, într-un chip calcă toate casă,
Domneşti şi-mpărăteşti, pre nime nu lasă,
Pre bogaţi şi săraci, cei frumoşi şi tare.
O, vrăjmaşă, priietin ea pre nimeni n-are.
Naştem, murim, o dată cu cei ce să tréce,
Cum n-ar fi fostŭ în véci, daca să petréce.
Painjini sîntŭ anii şi zilele noastre.
Sfinţi îngeri, ferice de viiaţa voastră.
Vieţuim, şi viiaţa ieste neştiută
Şi pănă la ce vréme ieste giuruită[1],
Aşa ne poartă lumea, aşa amăgéşte,
Aşa înşală, surpă şi batjocuréşte.
Fericită viiaţa făr' de valuri multe,
Cu griji şi neticneală avuţiia pute.
Vieţuiţi în ferice, carii mai puţine
Griji purtaţi de-a lumii; voi lăcuiţi bine.
Vacul nostru cu-mprumut dat în datorie;
Ceriul de gîndurile noastre bate jocurie[2].

EPILOG

Mulţi au fostŭ şi mulţi sîntem şi mulţi te aşteaptă;
Lumea din primenéle nu să mai deşteaptă.
Orice ieste muritoriŭ cu vrémea să petréce,
Tréce vrémea şi pre ai săi toţi îi părăséşte.
Cei ce acum petrécem, pomenim alţii
Trecuţi; de noi cu vréme vor pomeni alţii.

---

[1] Giuruită — făgăduită.
[2] Bate jocuri, a — a batjocori.

Născîndu-ne, murim, murind ne facem cenuşă.
Dintr-această lume trécem ca pentr-o uşă.
Astăzi mare şi putérnic, cu multă mărire,
Mîine treci şi te petreci cu mare măhnire.
În lut şi în cenuşă te prefaci, o, oame,
În viierme, după care te afli în putoare.
Ia aminte dară, o, oame, cine eşti pe lume,
Ca o spumă plutitoare rămîi fără nume.
Una fapta, ce-ţi rămîne, buna, te lăţéşte,
În ceriŭ cu fericie în véci te măréşte.

ÎNŢELESUL PILDELOR CE SÎNTU ÎN STIHURI

Din toate stihurile să înţeleg deşărtările şi nestătătoare lucrurile lumii şi viiaţa omenească scurtă, cu mărturie din David prorocul mai ales. Apoi, unde să pomenéşte de ceriŭ şi de soare, de lună, de stéle, acéstea toate că vor avea sfîrşit şi să vor primeni. Sfînta Scriptură ne învaţă: numai Dumnezeu ieste fără sfîrşit şi vécinic.

Pentru Ţiros-împăratul, carile îl pomenescŭ stihurile. Acestŭ împăratŭ au fostŭ foarte mare şi avut şi au supus Indiia şi pre tătari şi toată Asiia (Asiia ieste a patra parte de lume). Mai apoi bătîndŭ războiŭ cu tătarii, au bătut într-o zi fără număr oşti tătărăşti şi au omorîtŭ într-acéiaş zi trei ficiori a Timeriei, ai împărătésii cei tătăraşti, cu mîna sa. Şi după izbîndă, fiindŭ fără de grijă, au discălicatŭ cu oştile între nişte munţi. Împărăteasa văzîndu-l fără grijă şi fără de străji (că ea era fugită într-un munte), au îndemnatŭ mîrzaci tătăraşti şi l-au lovitŭ noaptea. Şi aşa au răsipit oastea, cît pre dînsul l-au prinsŭ viu, pre însuş împăratul Ţiros. Multă seamă de oaste, oameni prinşi, zic istoriile, din oastea lui Ţiros, au junghiatŭ Temira însăşi cu

mîna ei, cîtŭ din sîngele a oameni junghiiaţi au umplut o cadă de sînge, apoi au tăiat capul lui Ţir şi l-au pus în sînge şi au strigat: „Satură-te, Ţiros, de sînge omenescŭ". La acea primejdie au sosit acel mare împărat şi vestit în lume.

Pentru Ganghies, ce să pomenéşte. Ganghie ieste o apă curătoare mai mare decît Nilul şi decîtŭ Dunărea; ieste la Indiia acea apă, din céle patru ape ce ies din raiŭ. Să chiamă la Sfînta Scriptură Gheon, şi ea disparte Hindiia în doao părţi. Asupra acei ape fiind Ţiros discălicatŭ cu oaste, au mersŭ un copil din casă să scalde un cal foarte drag lui Ţir; scăldîndu-l, s-au înecatŭ şi calul, şi copilul. De mînie şi de jale, Ţiros, un an au şăzut şi au săpatŭ apa acéia Ganghies în 60 de locuri. Şi aşa despărţită în multe părţi, au trecut în vad oastea.

Célelalte stihuri vei înţélege pre rîndŭ. Pentru norocul, mulţi întreabă: ieste ceva norocul, şi ce ar fi acela norocul? Răspunsŭ: norocul nu ieste alta, numai lucrurile ce ni să pri-lejescŭ şi ni să întîmplă, ori bune, ori réle, zicem acelor întîmplări norocul. De ni să prilejescŭ lucruri bune şi pre voie, zicem noroc bun; de ni-s împotrivă, au peste voie şi cu scădére, zicem norocul rău. Deci, cum întîmplările acéstea au nume în toate limbile, aşa şi în limba noastră cu un cuvîntŭ să închide şi să zice: norocul.

STIHURI ÎMPOTRIVA ZAVISTIEI

Vacul tău n-are pace, zavistnice oame,
Colţul tău, plin de venin, piiere tot de foame,
Să muşte pre cineva pururea rîvnéşte,
În ce chip ar ocărî, pururea păzéşte.
Bine au scris în Psaltire de tine prorocul:
„Zavistnicului ieste acesta norocul,

Gîtlanul[1] lor, mormîntul destupat cum cască.
Limbile lorŭ gata tot să ocărască.
Să le fii giudeț, Doamne, din gînduri să cază,
Ocări care facŭ ei pre sine să vază."
Doao boale întru sine zavistnicul are:
Una cîndŭ petréce rău, a doao, mai mare,
Cîndŭ privéște pre altul că petréce bine.
Numele bun altuia ca o moarte-i vine.
Aceasta niciodată boala nu-i lipséște,
În tot ceasul cu acéstea viiața-și pedepséște.
Dar ce gîndești să faci? Să pierzi dreptatea?
Aceasta nu vei putea, bine-n răotatea,
Sau răul să faci că-i bun, nici aceasta poți face.
Deci așa viața ta nu mai are pace.
De la Dumnezeu nime fără darŭ nu ieste;
Ce nu mulțămești cîtŭ ai, ci tot rîvnești
Inima ta spre altul? Cine toate poate?
Nu toate are unul, ci cu toți toate:
Unul una și altul alta bunătate.
Tuturor de Dumnezeu daruri sînt însemnate.
Care truda noastră cu gîndul bun priiméște,
Dumnezeu gîndului bun bine-i dăruiește.

[1] Gîtlan — gîtlej.

ТБОРЄНІЄ МИРОНА ПРЄЧЄСТНАГѠ ДБѠРНИКА БЄЛИКАГѠ НИЖНѢИ ЗЄМЛИ.

[COMPUNEREA LUI MIRON, PREACINSTITUL MARE VORNIC DE ȚARA-DE-JOS]

Neamulŭ Țărîi Moldovii de unde dăradză[1]?
Din țara Italiei, tot omul să creadză.
Fliah întăi, apoi Traianŭ au adus pre acice
Pre strămoșii cestorŭ țări de neamŭ cu ferice.
Răsădit-au țărîlorŭ hotarele toate.
Pre sémne ce stau în véci a să vedea poate.
Elŭ cu vița cestui neamŭ Țara Rumînească
Împlut-au, Ardealul totŭ și Moldovenească.
Sémnele stau de să văd, de dînsulŭ făcute:
Turnulŭ-Severinului să custe[2]-n vremi multe.
Stremoșii Moldoveei adus-au în țară,
Pre gheții cu sabiia scoțînd din hotară.
Stau sémnele podului cu praguri cădzute
Și Turnulŭ-Severinulŭ de Sevirŭ făcute.
Podulŭ preste Dunăre-n Țara Rumânească
Le-au trecutu-și oștile-n Țara Ungurească.
Pre cela pod au trecutŭ Moldoavei stremoșii,
Bătînd război cu dachii, a sasilorŭ moșii.

APOSTROF

Cine-și face zid de pace, turnuri de frăție
Duce viiață fără greață[3] într-a sa bogăție.
Că-i mai bună dimpreună viiața cea frățească

[1] Dăradză — se trage din.
[2] Custa, a — a trăi, a se menține.
[3] Greață — supărare.

Decîtŭ rîcă, care strică oaste vitejească.
Cine-i bogat de-avére pre lume-n tot omul,
De nu v-avea-ntru sine lăcuindŭ pre Domnulŭ,
Acela de-avuţie saţiu nu mai véde.
De i-ar da toată lumea, elŭ totŭ nu să-ncréde.
Şi de cîtŭ mai multŭ strînge, mai multŭ să lărgéşte
Şi tot deşertŭ să véde-ntr-avérea ce-i créşte.
Deci nime-ntr-avére să nu să gîndească.
Că va putea să să-mple, să să odihnească.
Iară-ntr-a cărui sufletŭ Domnulŭ lăcuieşte,
Acela de nemică nu mai jeluieşte.
Pentr-acéia totŭ omulŭ să nu să lenească[1],
Pre Dumnedzeu în sufletŭ să-şi agonisească.

[1] Leni, a să — a lenevi.

APRECIERI CRITICE

„Miron observă sistematic, compune, și ceea ce iese de sub pana lui, mult mai puțin spontan, este rodul unei arte".

....

„Însă adevărata contribuție a lui Costin la scrisul românesc este sintaxa. Cunoscător al frazei latine, el a desfășurat-o în moldovenește în spiritul și cu ajutorul limbii noastre, păstrîndu-i toate registrele și toate fluierele. Cu el sintaxa literară apare începută și cu desăvîrșire încheiată, în stare de a exprima orice gînd".

G. CĂLINESCU, *Istoria literaturii române, de la origini pînă în prezent*, București, 1941.

„Pe alocurea, narațiunea cronicarului trece dincolo de hotarele genului istoric și se apropie, prin gradația interesului, și prin puterea dramatică cu care știe să înfățișeze lucrurile, de nuvelă și roman".

N. CARTOJAN, *Istoria literaturii române vechi*, vol. II, București, 1942.

„...Operele capitale ale lui Miron Costin rămîn *Letopisețul Țării Moldovei...* și *De neamul Moldovenilor...* În literatura română aceste opere sînt echivalente cu istoria *De la fundarea Romei* din literatura latină, de Titus Livius."

AL. PIRU, *Literatura română veche*, București E.S.P.L.A., 1962.

„Valoarea literară a cronicilor lui Miron Costin a fost recunoscută de toți istoricii literaturii noastre vechi.

Scrierile sale nu sînt o expunere seacă a faptelor, ci o expunere în care se folosesc procedee stilistice: portrete psihologice ale personajelor, descrieri de natură, comparaţii retorice; anecdota, dialogul."

Din studiul introductiv al lui P. P. Panaitescu la: Miron Costin, *Opere*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1965.

Scrieri despre Miron Costin
(Bibliografie selectivă)

— Almaş D.: *Miron Costin* (viaţa romanţată), Bucureşti, 1939, 2 vol.

— Andreiescu Al.: *Contribuţia marilor cronicari moldoveni şi munteni la dezvoltarea limbii literare*, în *Studii şi cercetări ştiinţifice*, Editura Academiei, filiala Iaşi,Istorie, III — 1—2, pp. 97—141.

— Bălcescu N.: *Logofătul Miron Costin*, *istoricul Moldovici* (O notiţă biografică asupra lui Miron Costin am tipărit în tomul I al *Magazinului istoric pentru Dacia*). *Calendar popular pentru anul 1847*, anul al 10-lea, Bucureşti, pp. 41—47.

— N.B. (Nicolae Bălcescu): *Logofătul Miron Costin, istoricul Moldaviei*, în *Magazin istoric pentru Dacia*, tom. I, Buc., „Colegiul Naţional", 1845, nr. 1, pp. 138—143.

— Bucuţa Emanoil: *Un portret necunoscut al lui Miron Costin*, în *R mâ ıia literară*, Bucureşti, 1932, nr. 18, pp. 1—2.

— Cartojan N.: *Miron Costin*, în: *Istoria literaturii române vechi*, Bucureşti, Editura Fundaţiilor, vol. II, 1942.

— Cazacu B.: *Influenţa latină asupra limbii şi stilului lui Miron Costin*, în *Cercetări literare*, V, Bucureşti, 1943, pp. 41—64 şi în vol. *Studii de limbă literară*, 1960, pp. 81—110.

— Călinescu G.: (Miron Costin), în: *Istoria literaturii române, de la origini pînă în prezent*, Editura Fundaţiilor, Bucureşti, 1941, pp. 22—26.

— Gîdei, A. V.: *Studiu asupra cronicarilor moldoveni din secolul al XVII-lea din punct de vedere al limbei, metodei și cugetărei* (cu o prefață de V. A. Ureche), București, 1898.
— Grigoraș, N.: *Știri noi despre viața și familia lui Miron Costin*, în *Studii și cercetări științifice*, Istorie, VII — 2, 1956, pp. 175—192, Editura Academiei, filiala Iași.
— Lăudat, D. I.: *Miron Costin*, în *Istoria literaturii române vechi*, partea I, Editura de stat didactică și pedagogică, 1962, pp. 237—271.
— Marian, S. Fl.: *Portretul lui Miron Costin, mare logofăt și cronicar al Moldovei* (extras din *Analele* Acad. Rom., Memoriile secției istorice, seria a II-a, tom. XXII), București, 1900.
— Panaitescu, P.P., *Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Grigore Ureche și Miron Costin*, *Analele* Acad. Rom., Memoriile secției istorice, seria a III-a, tom. IV, București, 1925, pp. 149—372 (1—233).
— Panaitescu, P. P.: Studiu introductiv la: Miron Costin, *Opere*, vol. I—II, E.P.L., București, 1965.
— Panaitescu, P.P.: *Știri noi despre Miron Costin și familia lui* (extras din *Omagiu lui I. Bianu)*, București, 1927.
— Pascu, G.: *Cronicarii moldoveni Gligorie Ureache și Miron Costin*, Iași, 1936.
— Piru, Al.: *Miron Costin*, în *Literatura română veche*, E.S.P.L.A., București, 1962, pp. 134—173.
— Pușcariu, Sextil: Miron Costin, în *Istoria literaturii române*, epoca veche, Sibiu, 1930, pp. 132—138.
— Rosetti, Al., Cazacu, B.: Limba scrierilor lui Miron Costin, în: *Istoria limbii române literare*, București, Editura Științifică, 1961, pp. 233—246.
— Tanoviceanu, I.: *Marele spătar Ilie Țifescu și omorîrea lui Miron și Velicico Costin*, *Analele* Acad. Române, Memoriile secției istorice, seria a II-a, tomul XXXII, București, 1910, pp. 807—844.
— Verdeș, I., *Ideile social-politice ale cronicarilor din secolele XVII—XVIII din Țara Românească și Moldova*, în vol. *Din istoria filozofiei în România I*, Editura Academiei, 1955, pp. 7—36. (Miron Costin la pp. 16—22).
— Zotta, S., *Știri despre Costinești*, în *Revista istorică*, XI, București, 1925, nr. 4—6, pp. 73—78.